T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ KAPSAMINDA ÖZBEK DESTANLARINDAN POLKÄN RİVAYETİ OLAN ÄVÄZḪÅN'IN (340-375 SAYFALAR) DESTAN DİLİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Beyza DEMİRCİ
(Yüksek Lisans Tezi)

İSTANBUL - 2019

T.C
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ KAPSAMINDA ÖZBEK DESTANLARINDAN POLKÄN RİVAYETİ OLAN ÄVÄZḪÅN'IN (340-375 SAYFALAR) DESTAN DİLİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Beyza DEMİRCİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Prof. Dr. Mesut ŞEN

İSTANBUL - 2019

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsüne aittir.

©2019

ONAY

Beyza DEMİRCİ tarafından hazırlanan "Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Kapsamında Özbek Destanlarından Polkän Rivayeti Olan Äväzẖån'ın (340-375 sayfalar) Destan Dili Açısından İncelenmesi" konulu bu çalışma, .03/.09/.2019.... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı İmza

TEZ DANIŞMANI Prof. Dr. Mesut ŞEN .....

JÜRİ ÜYESİ Prof. Dr. Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA .....

JÜRİ ÜYESİ Doç. Dr. Uğur GÜRSU .....

ÖZGEÇMİŞ

2004 Beyoğlu Fındıklı Lisesinden mezun olma

2009 Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olma

2012 Şehit Binbaşı Bedir Karabıyık Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği

2014 Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programına giriş

2018 Kabataş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Görev Yaptığı Kurum: Kabataş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

E-Posta: demirci.byz@gmail.com

ÖN SÖZ

Toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatırken içinde birtakım olağanüstülükler barındıran, kurgulanarak oluşturulmuş destanlar, insan ve toplumdan beslenir. Aynı zamanda insan ve toplumu bizlere yansıtır. Kültürleri yeniden üretir ve milletlerin kültür kodlarını taşır. Aynı destanı bilen kuşaklar birbirine benzer ve milletin devamlılığını sağlar. Destanlardaki olağanüstü unsurlar çıkarıldığında da o destanın ait olduğu millete dair gerçek tarih elimizde kalır.

Toplumların en temel zenginliklerinin başında gelen eğitimde destanların yeri yadsınamayacak kadar büyüktür. Eğitimin öncüsü olan öğretmen gerçeklikle kurgunun birleştiği yerden doğan destanları, çocukların olağanüstülüklerle zevk almasını sağlarken milli kültürünü tanıyıp model almasına vesile olabilecek önemli metinler olarak kullanır.

Öğretmen, sahip olduğu aydın kimliğiyle birlikte gittiği görev yerlerinde, sadece eğitim öğretim yapmaz, en büyük zenginliklerinden biri olan kültürel birikimini de öğrencisine aktarmaya çalışır. Bu bağlamda hem kültürel hem milli hem de tarihi yönüyle edebi metinler içinde öne çıkan destanlar, edebiyat ve tarih eğitiminde büyük önem arz etmektedir.
Toplumu yansıtan bir ayna olan destanlarımız, bizlere ortaya çıktıkları dönemlerde yaşanan olaylar hakkında da bilgi verir. Bu bağlamda Türk kültürüne ait destanların da topluma ve toplumun eğitiminde öncü olan öğretmenlere etkileri ve bu etkilerin öğretmenler tarafından topluma aktarılması son derece önemlidir.

Şaman, kam, baksı, ozan gibi öğretmenlik vazifesini yerine getiren anlatıcıların vesilesiyle nesilden nesile aktarılan Türk destanları, Türk milletinin tarihine, gelenek ve göreneklerine, yaşayış biçimlerine vs. ışık tutması açısından önem arz ettiği için incelenmiş ve incelenmeye devam edilmektedir. Yapılan bu incelemeler ve çalışmalar sonucunda toplumun eğitim tarihi hakkında birtakım bilgilere ulaşılmış, eğitim ve dil sorunlarına dikkat çekilerek destanlar sayesinde toplumda zaman içinde farklı isimler alan eğitimcilerin özellikleri üzerinde durulmuştur.

Kaynak taraması ve yapılan araştırmalar sonucunda, destan dilinin eğitimdeki önemi açısından bir çalışma yapılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Bu sebeple çalışmamda, Türk dili ve edebiyatı eğitimi kapsamında Özbek destanlarından Polkän rivayeti olan Äväzẖån Destanı'ndan (340-375 sayfalar) hareketle, toplumun eğitiminde destanların rolü ve destan dili sorunlarına dikkat çekmek hedeflenmiştir.

Bu çalışma, Özbek destanlarından Polkän rivayeti olan Äväzẖån adlı eserin 340-375 sayfalarını kapsamaktadır. Eser, Köroğlu Destanı'nın Özbek Türkçesi varyantlarından bir tanesidir. Özbekistan'daki halk bahşıları Bulungur, Harezm, Nurata, Korgan, Şehr-i Sebz, Narpay, Şerâbâd, Kamay destancılık mektepleri olarak sekiz guruba ayrılır. Polkän Şair'in sekiz mektepten biri olan Nurata Destancılık Mektebi'ne dâhil olup destancılık mektebinden yetişmiş olması da çalışmamızın eğitim-öğretimle ilgili yanına ışık tutmaktadır.

Yetmiş beş sayfadan müteşekkil olan söz konusu destanın 303-340 sayfaları Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden Yunus SAYINER tarafından Prof. Dr. Mesut ŞEN'in danışmanlığında çalışılmıştır. 340-375 sayfaları tarafımızdan çalışılmıştır.

Çağatay Türkçesinin devamı niteliğinde olan Özbek Türkçesi ile yazılan eser, yer yer karışık saha özelliği de göstermektedir. Bu açıdan Türk dilinin hem doğu hem de batı Türkçelerine ait özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Gerek bu dil özellikleri çeşitliliği gerekse daha önce Kiril alfabesinden Latin alfabesine aktarılan varyantını görmediğimiz Äväzẖån Destanı'na yeni bir soluk getirecek olmasıyla çalışmaya değer görülen bu eser, Türk dili açısından olduğu kadar Türk halk edebiyatı açısından da önem taşımaktadır.

Çalışmamız; giriş, ilgili araştırmalar/alanyazın, yöntem, bulgular, sonuç ve kaynakça olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde öğretmenlik, eğitimcilik ve kültür kavramları üzerinde kısaca durulurken destan dili incelemesi ile eğitim arasında nasıl bağlantı kurulduğundan bahsedildi.

İlgili araştırmalar/alanyazın bölümünde eğitim, çağdaş eğitim amacı, eğitim bilimleri, destanlar, destan dili ve bahşılık gibi konular üzerinde duruldu ve destanımızın anlatıcısının eğitimci kimliği ile bahsedilen konular arasında ilişki kuruldu.

Yöntem bölümünde araştırmamız için literatür taramasının ne kadar önemli olduğuna vurgu yapıldı.

Bulgular bölümünde destan kavramından kısaca bahsedilirken, Türk edebiyatındaki destanlar ve özellikle Köroğlu Destanı ve varyantları hakkında bilgiler verildi. Sonrasında çalışmamıza konu olan Äväzẖån Destanı adlı eser hakkında belli başlı bilgilerden bahsedildi. Destanın 340-375 sayfaları arasında geçen olaylar özetlendi. Bunların yanında eserde geçen imla, ses ve şekil özelliklerine ait örnekler bulundu. Eserin belirtilen sayfalarının tıpkıbasımına ve transkripsiyon alfabesi ile Latin harflerine aktarılmış haline yer verildi. Bu bölümde Selami FEDAKAR'ın Özbekistan'da Destan Çalışmalarının Tarihçesi adlı makalesinden,, Mustafa Volkan COŞKUN'un Özbek Türkçesi Grameri ve Muharrem ERGİN'in Türk Dil Bilgisi adlı kitabından çokça istifade edildi. Bahse konu eserde geçen kelimelerin alfabetik açıklamalı dizini yapıldı. Toplam 5919 kelime incelendi. Bunların 3838 tanesi alt madde, 1806 tanesi madde başı olarak ele alındı. Özbek Dilinin İzahlı Lugati (5 ciltlik) de dâhil olmak üzere incelenen hiçbir sözlükte karşılığı bulunamayan 12 kelimeye rastlandı. Burada sadece kelimeler değil kelime grupları ya da birleşik yapılar da gösterildi. Dizinde geçen kelimelerin ve birleşik yapıların anlamları verilirken de bağlam içerisinde taşıdıkları anlamları tespit edilmeye çalışıldı. Bu sebeple de bazen bir kelimeye birden çok anlam verildi. Her bir farklı anlam da sıra numaralarıyla belirtildi.

Sonuç bölümünde ise incelenilen destan ile eğitim arasında ilişki kurulup destan dili eğitiminin nasıl olması gerektiğine dair görüşler bildirildi.

Kaynakça bölümünde de araştırmamızın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için yararlanılan önemli eserlere yer verildi.

Kendisiyle tanıştıktan sonra öğretmenlik mesleğini ve Türk dilini çok daha fazla sevip bu alanda tez hazırlamaya karar verdiğim, tez süreci boyunca da beni motive eden, her ihtiyacım olduğunda bütün ilgi ve samimiyetiyle bana yardımcı olan çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mesut ŞEN'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

Yazmış olduğu dizin programı sayesinde çalışmamın dizininin oluşmasını sağlayan Prof. Dr. Ceval KAYA'ya çok teşekkür ederim.

Tezimin yazılma sürecinde her yardım istediğimde yanımda olan ve tüm samimiyetiyle beni yüreklendiren canım arkadaşım Sema AKAN ve bizi hiç yalnız bırakmayan sevimli, minik kızı Ece AKAN'a ve tabi yine bu süreçte yardımlarıyla hep yanımda olan çok değerli arkadaşım Yunus SAYINER'e minnettarım.

Son olarak süreç boyunca manevi destekleriyle yanımda olan başta bütün aileme ve üniversite yıllarımın bana kazandırdığı çok sevdiğim can dostlarım Emel TOPÇU ile Esma KÜÇÜK'e teşekkürler.

Beyza DEMİRCİ
İstanbul, Ağustos 2019

ÖZET

Çağatay Türkçesi, Türk dilinin Orta Asya'da 15. yüzyıl başlarında başlayan ve 20. yüzyılın başlarına kadar süregelen dönemine verilen addır. Çağatay Türkçesi, dilde birliğin önemine vurgu yapan Türk aydınları tarafından 1924 yılına kadar Türkistan'da ortak yazı dili olarak yaşatılmaya çalışılmışsa da o tarihten sonra yerini Özbek Türkçesi almıştır. Çalışmamızda ünlü Özbek halk şairi ve destan anlatıcısı Mühämmädḳul Cāmurād Oġli Polkän'in rivayeti olan, Mänsur Äfzälov tarafından Kiril alfabesi kullanılarak yazılmış, Mühämmädnādir Säidov ve Zubäydā Hüsäinovä tarafından baskıya hazırlanmış olan Äväzḫån adlı destanın 340-375 sayfaları incelenmiştir.

Çalışmamız altı bölümden oluşmaktadır. En önemli bölüm ise bulgular bölümüdür. Bu bölümde; destan, Türk edebiyatında destan, Köroğlu Destanı ve varyantları hakkında bilgiler verildi. Äväzḫån Destanı'ndan bahsedildi ve ilgili sayfaların özeti yapıldı. Ses ve şekil bilgisi özellikleri üzerinde duruldu. Eserin transkripsiyon alfabesi kullanılarak Latin harflerine aktarımı sağlandı. Tıpkıbasımına yer verildi. Metnin açıklamalı dizini oluşturuldu.

Çağatay Türkçesinin günümüzdeki karşılığı olan Özbek Türkçesi ile yazılmış olan Äväzḫån Destanı, karışık saha özelliği göstermesi ve Köroğlu Destanı'na ait bir rivayet olması dolayısıyla Türk dili açısından önemli bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Äväzḫån Destanı, Köroğlu Destanı, destan, Çağatay Türkçesi, Türk dili, Özbek Türkçesi.

ABSTRACT

Chagatai Turkish is the name which given to the period of Turkish language in Central Asia that started in the early 15th century and continued until the beginning of the 20th century. Until 1924, Chagatai Turkish was tried to be kept alive in Turkestan as a written language by Turk intellectuals who emphasized the importance of unity in language. However after that time, Uzbek Turkish took its place. In our study, we analyze between 340 and 375 pages of Ayazhan Epic which narrated by famous Uzbek folk poet and epic narrator Mühämmädḳul Cāmurād Oġli Polkän, written by Mänsur Äfzälov in the Cyrillic alphabet, edited by Mühämmädnādir Säidov and Zubäydā Hüsäinovä.

Our study has six chapters. Indication section is the most important chapter in this study. In this chapter; informations are given about epic, epic in Turkish literature, Köroğlu epic and its variants. The Epic of Äväzẖån was mentioned and a summary of the relevant pages was made. Moreover, we are focused on phonetic and morphology features. Also, epic was transferred to Latin letters using by transcription alphabet. Therefore this chapter contains epic's facsimile and an annotated index of the text.

The epic of Äväzẖån, written in Uzbek Turkish, which is the contemporary equivalent of Chagatai Turkish, is an important work in terms of Turkish language due to its mixed field features and narration of Köroğlu Epic.

Key Words: Ayazhan Epic, Koroglu Epic, epic, Chagatai Turkish, Turkish, Uzbek Turkish.

İÇİNDEKİLER

ONAY i
ÖZGEÇMİŞ ii
ÖN SÖZ iii
ÖZET vii
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER ix
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ xv
KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ xvi
BÖLÜM I: GİRİŞ 1
1.1. Problem 1
1.2. Amaç 2
1.3. Önem 2
1.4. Sınırlılıklar 3
1.5. Sayıltılar 3
1.6. Tanımlar 3
1.6.1. Eğitim 3
1.6.2. Öğretmen 3
1.6.3. Öğretmenin Nitelikleri 4
1.6.4. Destan 4
1.6.5. Şive 4
1.6.6. Şaman 4
1.6.7. Kam 4
1.6.8. Baksı 4
1.6.9. Oyun 4
BÖLÜM II: İLGİLİ ARAŞTIRMALAR/ALANYAZIN 5
2.1. Eğitim, Dil Eğitimi, Edebiyat Eğitimi 5
2.2. Destan Dili ve Bahşılık 5
BÖLÜM III: YÖNTEM 7
3.1. Araştırmanın Modeli 7
3.2. Evren ve Örneklem 7
3.3. Veri Toplama Araçları 7

3.4. Verilerin Toplanması 7
3.5. Verilerin Çözümlenmesi 7
BÖLÜM IV: BULGULAR 8
4.1. Giriş 8
4.1.1. Destan, Destan Tanımı ve Türk Edebiyatında Destan 8
4.1.2. Köroğlu Destanı ve Varyantları 9
4.1.3. Äväzẖån Adlı Eser Hakkında Bilgi 10
4.1.4. İncelememize Konu Olan 340-375 Sayfalarının Özeti 11
4.2. Dil İncelemesi 13
4.2.1. Yazılış (İmla) Özellikleri 13
4.2.1.1. a ünlüsünün yazılışı 13
4.2.1.2. e ünlüsünün yazılışı 13
4.2.1.3. ı, i ünlülerinin yazılışı 13
4.2.1.4. u, ü ünlülerinin yazılışı 14
4.2.1.5. o, ö ünlülerinin yazılışı 14
4.2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı 14
4.2.1.2.1. k ünsüzünün yazılışı 15
4.2.1.2.2. g ünsüzünün yazılışı 15
4.2.1.2.3. h ünsüzünün yazılışı 15
4.2.1.2.4. ‘ yumuşatma işaretinin yazılışı 15
4.2.1.3. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı 15
4.2.2. Ses Bilgisi 16
4.2.2.1. Ünlüler 16
4.2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri 16
4.2.2.1.1.1. e > é değişmesi 16
4.2.2.1.1.2. ı > i o > ö ve u> ü değişmesi 17
4.2.2.1.2. Ünlü Uyumu 17
4.2.2.1.2.1. Kalınlık - İncelik Uyumu 18
4.2.2.1.2.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu 18
4.2.2.1.2.3. Ünlü uyumlarına tâbi olmayan ekler 20
4.2.2.1.3. Ünlü Düşmesi 20
4.2.2.1.4. Ünlü Türemesi 21
4.2.2.2. Ünsüzler 21

4.2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri 21
4.2.2.2.1.1. b > p değişmesi 21
4.2.2.2.1.2. b > m değişmesi 21
4.2.2.2.1.3. t > d değişmesi 21
4.2.2.2.1.4. ķ > ġ değişmesi 21
4.2.2.2.1.5. ġ /g > y değişmesi 22
4.2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi 22
4.2.2.2.2.1. r düşmesi 22
4.2.2.2.3. Ünsüz Türemesi 22
4.2.2.2.3.1. y türemesi 22
4.2.2.2.3.2. d türemesi 22
4.2.2.2.4. Ünsüz ikizlenmesi/ İkizleşmesi 22
4.2.2.2.5. Ünsüz Benzeşmesi 23
4.2.2.2.6. Ünsüz Yumuşaması (Sedalılaşma) 23
4.2.2.2.7. Hece Düşmesi (Haploloji) 23
4.2.3. Şekil Bilgisi 23
4.2.3.1. İsim 23
4.2.3.1.1. Çokluk Eki 23
4.2.3.1.2. İyelik Ekleri 24
4.2.3.1.3. İsimlerde Tamlama 25
4.2.3.1.3.1. Belirtili İsim Tamlamaları 25
4.2.3.1.3.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları 25
4.2.3.1.4. Aitlik Ekleri 26
4.2.3.1.5. İsim Çekimi Ekleri 26
4.2.3.1.5.1. Yalın (Nominatif) Hâl : eksiz 26
4.2.3.1.5.2. İlgi (Genitif) Hâli : +ning 26
4.2.3.1.5.3. Yönelme (Datif) Hâli : +gä,+kä, +ķa 26
4.2.3.1.5.4. Yükleme (Akkuzatif) Hâli : +ni 27
4.2.3.1.5.5. Bulunma (Lokatif) Hâli : +dä 27
4.2.3.1.5.6. Uzaklaşma (Ablatif) Hâli : +dän 27
4.2.3.1.5.7. Eşitlik (Ekvatif) Ekleri : +çä, +däy 27
4.2.3.1.5.8. Vasıta (İnstrumental) Hâli: bilän 27
4.2.3.1.6. Sayı İsimleri 28

4.2.3.1.7. İsim Yapım Ekleri 28
4.2.3.1.7.1. İsimden İsim Yapma Ekleri 28
4.2.3.1.7.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri 28
4.2.3.2. Sıfat 30
4.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları 30
4.2.3.2.2. Belirtme (Tayin) Sıfatları 30
4.2.3.2.2.1. İşaret Sıfatları 30
4.2.3.2.2.2. Sayı Sıfatları 30
4.2.3.2.2.3. Soru Sıfatları 31
4.2.3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları 31
4.2.3.3. Zarf 31
4.2.3.3.1. Zaman Zarfları 31
4.2.3.3.2. Yer Zarfları 31
4.2.3.3.3. Miktar Zarfları 31
4.2.3.3.4. Tarz (Suret) Zarfları 31
4.2.3.4. Zamir 32
4.2.3.4.1. Şahıs Zamirleri 32
4.2.3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri 32
4.2.3.4.3. İşaret Zamirleri 33
4.2.3.4.4. Soru Zamirleri 33
4.2.3.4.5. Belirsizlik Zamirleri 33
4.2.3.5. Edat 33
4.2.3.5.1. Ünlem Edatları 33
4.2.3.5.1.1. Ünlemler 33
4.2.3.5.1.2. Seslenme Edatları 34
4.2.3.5.1.3. Gösterme Edatları 34
4.2.3.5.1.4. Cevap Edatları 34
4.2.3.5.2. Bağlama Edatları 34
4.2.3.5.2.1. Sıralama Edatları 34
4.2.3.5.2.2. Cümle Başı Edatları 34
4.2.3.5.2.2.1. Eğer ifadesini taşıyanlar 34
4.2.3.5.2.2.2. Netice ve izah ifade edenler 34
4.2.3.5.2.3. Sona Gelen Edatlar 35

4.2.3.5.2.4. Kuvvetlendirme edatları 35
4.2.3.5.3. Son Çekim Edatları 35
4.2.3.5.3.1. Kullanılışlarına Göre Son Çekim Edatları 35
4.2.3.5.3.1.1. Yalın hâl ile birleşenler 35
4.2.3.5.3.1.2. Yönelme hâli ile birleşenler 35
4.2.3.5.3.1.3. Uzaklaşma hâli ile birleşenler 36
4.2.3.5.3.2. Fonksiyonlarına Göre Son Çekim Edatları 36
4.2.3.5.3.2.1. Vasıta ve beraberlik bildirenler 36
4.2.3.5.3.2.2. Sebep bildirenler 36
4.2.3.5.3.2.3. Zaman bildirenler 36
4.2.3.6. Fiil 36
4.2.3.6.1. Fiil Yapım Ekleri 36
4.2.3.6.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri 36
4.2.3.6.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri 37
4.2.3.6.2. Fiillerde Olumsuzluk 38
4.2.3.6.3. Fiil Çekimi 38
4.2.3.6.3.1. Şahıs Ekleri 38
4.2.3.6.3.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri 38
4.2.3.6.3.1.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri 39
4.2.3.6.3.1.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri 39
4.2.3.6.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri 39
4.2.3.6.3.2.1. Bildirme Kipleri 39
4.2.3.6.3.2.1.1. Geniş Zaman 39
4.2.3.6.3.2.1.2. Şimdiki Zaman 40
4.2.3.6.3.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman 40
4.2.3.6.3.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman 40
4.2.3.6.3.2.1.5. Gelecek Zaman 41
4.2.3.6.3.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri 41
4.2.3.6.3.2.2.1. Emir Kipi 41
4.2.3.6.3.2.2.2. Şart Kipi 42
4.2.3.6.3.2.2.3. İstek Kipi 42
4.2.3.6.3.2.2.4. Gereklilik Kipi 43
4.2.3.6.4. Cevherî Fiil ve Bildirme Ekleri 43

4.2.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri ... 43
4.2.3.6.6. Fiillerde Soru ... 44
4.2.3.6.7. Birleşik Fiiller ... 44
4.2.3.6.7.1. İsimlerden Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller ... 45
4.2.3.6.7.2. Tasvir Fiilleri ... 45
4.2.3.6.7.2.1. Yeterlik (İktidar) Fiili ... 46
4.2.3.6.7.2.2. Tezlik Fiili ... 46
4.2.3.6.7.2.3. Süreklilik (Devamlılık) Fiili ... 46
4.2.3.6.7.3 Yarı Tasvir Fiilleri ... 46
4.2.3.6.8. Sıfat - Fiiller (Partisipler) ... 47
4.2.3.6.9. Zarf - Fiiller (Gerundiumlar) ... 47
4.3. Metin ... 49
4.3.1. Äväzẖån Destanı ... 49
4.4. Açıklamalı Dizin ... 91
4.5. Tıpkıbasım ... 194
BÖLÜM V: SONUÇ ... 233
KAYNAKÇA ... 235

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

а	a, ä
б	b
в	v
г	g
д	d
е	é, yé
ё	yå, yā
ж	c
з	z
и	ı, i
й	y
к	k
л	l
м	m
н	n
о	å, ā, o
п	p
р	r
с	s
т	t
у	u, ü
ф	f
х	ḫ
ц	ts
ч	ç
ш	ş
ъ	‘
э	é
ю	yu, yü
я	ya, yä
ў	o, ö
қ	ķ
ғ	ġ
ҳ	h

KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ

a.g.e.	:	Adı geçen eser
Ar.	:	Arapça
Bk.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Fars.	:	Farsça
hzl.	:	Hazırlayan
Krş.	:	Karşılaştırınız
mec.	:	Mecaz, mecazen
R.	:	Rusça
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
TDAY	:	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	:	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
+	:	İsim tabanına gelen ekten önce kullanılır.
-	:	Fiil tabanına gelen ekten önce kullanılır.
/	:	Eklerdeki şekilleri gösterir. Dizinde sayfa numaraları ile satır numaralarını ayırmak için kullanılır.
<	:	Kelimenin kaynağını gösterir.
(?)	:	Okunamayan kelimeleri veya şüpheli durumu belirtir.

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem

Kültür, bir insan topluluğunun kendi tarihi ve ilerlemesi konusunda sahip olduğu bireysel ve toplumsal bilinç demektir. Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütününe kültür denir. "Kültürün sonraki kuşaklara aktarılmasında eğitimin önemli bir rolü vardır. Kültür hangi açıdan ele alınırsa alınsın eğitim kültüre köprü olma özelliğiyle her zaman karşımıza çıkmaktadır." (Başgöz, 1999, s.38).

Eğitim bir süreçtir. Bu süreç içerisinde kültürün öğretimi ve aktarılması eğitimle gerçekleşir. Eğitim, kültürün öğretimini ve aktarımını öğretmenler öncülüğünde gerçekleştirir. Öğretmen, toplumun içinden gelen bir birey olması sebebiyle toplumdan etkilenir ve aynı zamanda toplumun ana unsurlarından biri olan eğitim sayesinde de toplumu etkiler. Bu hususta üzerlerine büyük görevler düşen öğretmen ve eğitimin amacı, kişileri ve toplumu çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatmaktır.

Geçmişten bugüne öğretmenlik mesleği edebiyatımızda farklı isimlerle karşımıza çıkmıştır. Ancak onların toplum için üstlendikleri vazife, çağlara uyum sağlayarak, aynı şekilde devam etmiştir. Türk edebiyatında Sözlü Edebiyat Dönemi'nden (Destan Dönemi) itibaren öğretmenlik mesleğini ele alırsak o dönemlerde çağımızdaki öğretmen kavramı kam, baksı, şaman ve oyun adı verilen şairler karşılamaktaydı. Bu şairler çok yönlü olarak tarihimizde yerlerini almış, şair olmalarının yanında berberlikten sünnetçiliğe, sihirbazlıktan kadılığa, din adamlığından hekimliğe kadar birçok alanda bilgi sahibiydiler. Aynı zamanda bu kişiler bir bakıma öğretmen rolündeydiler. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı dönemine kadar götürebileceğimiz bu eğitimcilik anlayışı günümüzde modern hayatın getirdikleri çerçevesinde kendini geliştirerek devam etmektedir. Bu vesileyle çalışmamızda kam, baksı, şaman ve oyun geleneğinden çağımızdaki modern öğretmen modeline kadar bütün eğitimcilerin kültürel mirası gelecek nesle aktarmasındaki rolü, bu aktarımı yaparken çağdaş öğretmenlerin, kültürel etkileşim çerçevesinde, Türkî cumhuriyetlerin edebiyatları hakkında bilgi sahibi olması ve onların destan dönemlerini -özellikle de Özbek destan dili dönemini- inceleme konusu üzerinde durulacaktır.

Çalışmadaki Özbek destanlarından Polkän rivayeti olan Äväzḫån'ın destan dili ile ilişkin bölümleri Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü hocalarından Dr. Selami FEDAKAR'ın Özbekistan'da Destan Çalışmalarının Tarihçesi adlı makalesinden, Mustafa Volkan COŞKUN'un Özbek Türkçesi Grameri adlı kitabından, Berdak YUSUF Mehmet Mâhur TULUM'un Sözlük adlı eserden ve Z. M. MARUFOV'un Uzbek Dilinin İzahlı Lughati adlı eserinden hareketle incelenecektir.

"Toplumun eğitiminde kam, şaman, baksı ve oyun geleneği ile destanların etkisi nedir, çağdaş öğretmenlerin destan dilini kullanmalarının öğrencilere katkısı nedir, dil eğitimi açısından destan dilinin özellikleri nelerdir, Özbek Türklerinin kültürüyle Türkiye Türklerinin kültürü arasında dil bakımından ne gibi farklar vardır?" gibi sorular problemin temelini teşkil etmektedir.

1.2. Amaç

Özbek destanlarından olan Äväzḫån adlı eserden hareketle bu araştırmanın amacı, toplumun eğitiminde destanların rolünü, Türk dilinin farklı şiveleri arasındaki kültürel bağlar ve dil benzerlikleri ile bu bağların ve benzerliklerin gelecek kuşaklara aktarılmasında günümüz öğretmenlerinin görevini tespit etmek hedeflenmiştir. Bu amaçla, Türk dilinin farklı bir şivesi seçilmiş ve Özbek destanlarından Äväzḫån Destanı tercih edilmiştir. Bu tercih yapılırken destanın söyleyicisi olan Polkän Şair'in Özbek destan mekteplerinden biri olan Nurata Destancılık Mektebi'ne mensup oluşu ve dolayısıyla eğitimcilik yönü, aynı zamanda metnin dilinin dil eğitimi açısından incelenmesi de etkili olmuştur.

1.3. Önem

Çalışmadan elde edilecek bulgular, Türk dilinin gelişimine, Türk dilinin şiveleri arasındaki kültürel bağların güçlenmesine, Türk eğitim tarihine katkı sağlaması, öğretmen-eğitimci kimliğinin önemine vurgu yapması ve günümüzde Türk dilinin gramerini iyi bilen öğretmen yetiştirilmesinde dikkat edilmesi gereken noktalara değinmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışmanın, araştırmacıların konu ile ilgili yapacakları yeni çalışmalara da ışık tutacağı öngörülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma;

- Konu açısından, Türk dili ve edebiyatı eğitimi kapsamında Özbek destanlarından Polkän rivayeti olan Äväzẖån Destanı'nın (340-375 sayfalar) destan dili açısından incelenmesi olarak sınırlıdır.

- Zaman açısından, Özbek destanlarından Sovyet döneminde derlenenler ile sınırlıdır.

- Örneklem açısından, kahramanlık konulu Özbek destanlarının dil özellikleri ile sınırlıdır.

1.5. Sayıltılar

- Türk destanlarının az ya da çok, toplum-eğitim çerçevesinde karşılıklı ilişki içinde olduğu, Türk dilinin şiveleri arasında benzerlik ve farklılıkların olduğu söylenmiştir.

- İncelenecek eserlerin değerlendirilmesinde objektif olunacağı varsayılmıştır.

- Faydalanılan kaynakların doğru olduğu kabul edilmiştir.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Eğitim

Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. (Ertürk, 1979, s.2; Aktaran: Cafoğlu, 2010, s.14)

1.6.2. Öğretmen

Resmi ya da özel bir eğitim kurumunda öğrencilerin öğrenme yaşantılarına kılavuzluk etmek ve yön vermek amacı ile görevlendirilmiş kişi (Öncül, 2000, s.866).

1.6.3. Öğretmenin Nitelikleri

Bir öğretmenin, bir eğitim görevine elverişli olup olmadığını gösteren, öğrenim derecesi, deneyimi, bedensel, toplumsal ve anlıksal özellikleri… gibi nitelikleri (Öncül, 2000, s.867).

1.6.4. Destan

Milletlerin eski çağlardaki din, fazîlet ve millî kahramanlık mâcerâlarını, başlarından geçenleri dile getiren büyük manzum hikâye, dâsitan, epope (Kubbealtı Lugati).

1.6.5. Şive

Bir dilin, bilinen târihî seyri içinde ondan ayrılmış olup bâzı ses ve şekil farklılıkları gösteren kolu (Kubbealtı Lugati).

1.6.6. Şaman

Şamanizm inanışında âyinleri yöneten ve ruhlarla ilişki kurduğuna, bu yolla hastaları iyi ettiğine, işlerde istenen sonuçları aldığına inanılan kimse, kam (Kubbealtı Lugati).

1.6.7. Kam

Şaman (Kubbealtı Lugati).

1.6.8. Baksı

Bilgin, öğretmen, saz şairi, âşık, hekim (TDK Büyük Türkçe Sözlük).

1.6.9. Oyun

Ozan (TDK Büyük Türkçe Sözlük).

BÖLÜM II: İLGİLİ ARAŞTIRMALAR/ALANYAZIN

2.1. Eğitim, Dil Eğitimi, Edebiyat Eğitimi

Eğitim, toplumun kültürel mirasının birikimini ve sürekliliğini sağlar. Her kuşak, kültür birikimi sürecini önceki kuşağın bıraktığı yerden devralarak sürdürür. Eğitimin işlevi, topluma sağlıklı bir biçimde uyum sağlayabilecek insanlar yetiştirmektir. Bu yetiştirme süreci, geçmişteki sosyal ve ulusal değerleri tanıtıp benimsetme, bugünün gerçeklerini gösterme ve geleceğe dönük değerler kazandırmayı amaçlar. O halde eğitimin esas amacı, dünü koruyarak yarını güven altına almaktır.

Edebiyat malzemesi dil, kaynağı yaşantılar ve hayal gücü olan bir yaratıcılık, başka bir değişle bir sanat dalıdır (Aytaç, 2000, s.9). Edebiyat; olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın olarak da ifade edilmektedir (TDK, 600). Güzel sanatların bir dalı olan edebiyatın insanlığın ilk dönemlerinden beri, her yerde ve zamanda varlığını sürdürmesi, bizlere onun insana özgü vazgeçilmez bir ihtiyacı karşıladığını düşündürmektedir (MEB, 2005).

Edebiyat eğitimi; estetik zevkin gelişmesi, kültürel değerleri somut olarak ifadesi ve yorumlanması, sürdürülen hayatın farklı bir dikkat ve duyarlılıkla dile getirilmesi bakımlarından son derece önemlidir (MEB, 2005). Bu nedenle edebiyat, sanatkârın dil malzemesiyle hayat verdiği estetik değere hâiz edebî metni, varoluş amacı doğrultusunda anlama/anlamlandırma, duyma/duyurma, sezme/sezdirme üzerinde odaklaşan bir tür sanat eğitimidir. Temel amacı da, öğrencinin yaratılışından getirdiği güzellik duygusunu ortaya çıkarmak, geliştirip zenginleştirmek ve terbiye etmektir. Genç beyin ve ruhlara, evrensel insan ruhunun son derece karmaşık duyarlılıklarını sezdirmek, yüzyılların örsünde dövüle dövüle billurlaşmış millî zevki tattırmak, mensubu bulunduğu milletin hayatı ve kültürünü estetik bir çerçeve içinde tanıtmak, konuştuğu dilin incelikleri, güzellikleri ve zenginliklerini göstermek de edebiyat eğitiminin amaçlarındandır (Çetişli, 2006).

2.2. Destan Dili ve Bahşılık

Özbekistan'ın çeşitli bölgelerinde "yüzbaşı", "sâki", "sâzende", "sannavçı", "dastançi" adlarını alan, fakat yaygın olarak "bahşı" adı verilen destan anlatıcıları, Özbek destan

geleneğini “destan mektebi” adı verilen farklı ekoller oluşturabilecek düzeye çıkarmışlardır (Fedakar, 2003, s.42-67). Coğrafî olarak bulundukları bölgenin adını alarak “Korgan”, “Bulungur, “Şehrisebz” vb. gibi adlarla anılan destan ekolleri, Özbek destan geleneğinin ve destan anlatıcılarının repertuarlarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bağlı bulundukları ekoller içinde çok sistemli bir usta-çırak ilişkisi içinde yetişen Özbek destan anlatıcıları, çeşitli konuların işlendiği pek çok destanî anlatma oluşturmuşlardır.(Fedakar, 2004).

Özbek destan anlatıcıları olan bahşılar, Sözlü Kompozisyon Teorisi’nin ortaya koyduğu unsurlar bakımından oldukça zengin bir yapı arz etmektedir.Özbek bahşılarının bazıları, destanlarını neredeyse hiç değiştirmeden, ustalarından öğrendikleri gibi anlatırken; usta destan anlatıcıları olan bahşılar, dinleyicilerin taleplerini de göz önüne alarak, ustalarından öğrendikleri formülleri ve temaları geliştirmişler ve zaman içinde bu unsurların yenilerini oluşturmuşlardır. Özbek bahşıları arasında yüksek yaratıcılık kabiliyetine sahip olan Ergaş Cumanbülbüloğlu, Fazıl Yoldaşoğlu, İslam Nazaroğlu, Muhammedkul Canmuradoğlu Polkan gibi usta anlatıcılar gösterilen saygının bir ifadesi olarak da “Halk Şâiri” unvanını almışlardır. (Fedakar, 2004).

Bu araştırmalar neticesinde incelemiş olduğumuz eserimizin anlatıcısı Mühämmäḳul Cāmurād Oġli Polkän’in Özbek destan mekteplerinden gelen eğitimci kimliği göz önünde bulundurularak kapsamlı bir Özbek Türkçesi destan dili incelemesi yapılmıştır.

Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere araştırma konumuz ile ilgili farklı çalışmaların olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunların ve benzeri çalışmaların araştırmamıza ışık tutacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, Özbek destanlarından Polkän rivayeti olan Äväzẖån Destanı, destan dili açısından inceleneceği için araştırma, "literatür taraması" modeline uygun olarak düzenlenmiştir. Bu amaçla, konu ile ilgili kaynaklar taranmış, tez ve makaleler incelenmiş, örneklem olarak seçilen destan okunup belirlenen başlıklar altında değerlendirilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreninde, Sovyet döneminde derlenen Özbek destanları, örnekleminde ise, bu destanlar arasında, kahramanlık konulu Äväzẖån Destanı yer almaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışma ile ilgili kitap, sözlük tez, makale vb. yazılı kaynaklar taranıp analiz edilmiş, bu çalışmada, veri aracı olarak "doküman incelemesi" tekniği kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Veriler, literatür taraması sonucu ulaşılan kaynakların, doküman incelemesi tekniği ile analiz edilmesiyle toplanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler, doküman incelemesi tekniği ile analiz edilmiş, Sovyet döneminde derlenen Özbek destanlarından Polkän rivayeti olan Äväzẖån Destanı'nın dil özellikleri tespit edilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. Giriş

4.1.1. Destan, Destan Tanımı ve Türk Edebiyatında Destan

Bilindiği ve bu konudaki çoğu kaynaklarda kaydedildiği gibi, destan kelimesi dilimize, İslâmiyet'in kabulünden sonra "efsane, mesel, hikâyet-i güzeştegân" anlamında kullanılan Farsça kökenli "dâstân" kelimesinin ses ve anlam değişikliğiyle girmiştir. Türk boylarının bu kavramı karşılamak üzere kimi terimler kullandıkları kaynaklarda bildirilmektedir. (Oğuz, 2004, s.130). Destan terimi, farklı anlamlarda halk hayatında ve terim olarak değişlik edebiyat geleneklerinde geçmişten günümüze yaygın olarak kullanılmıştır. Halk edebiyatı içinde de hem anonim ürünler olan olağanüstü kahramanlık anlatıları hem de bu anlatılandan sonra ortaya çıkan "halk hikayeleri" karşılığında kullanıldığı gibi, âşık şiirinde heceyle söylenen bir şiir türünün adı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Destanlar milletlerin din, fazilet ve millî kahramanlık maceralarının manzum hikayeleridir. (Banarlı, 1987, s.1).

İnsanı ve toplumu ilgilendiren ya da etkileyen hemen her olay, destan konusu olabilir.

Destanlar temelde üç ana bölümden oluşmaktadır: 1. Doğuş. Milletin ortak şuurunda ve hayal gücünde iz bırakan birtakım tarihî ve sosyal olaylar meydana gelir, bunlarda rol alan bazı kahramanlar yüceltilerek ön plana çıkarılır. 2. Yayılış. Olay ve kahramanlarına yenileri eklenerek destan bölgeden bölgeye ve kuşaktan kuşağa geçer. 3. Yazıya geçiriliş. Bu dönemde sözlü geleneği bilen güçlü bir şair ortaya çıkar ve destanı bir şiirler bütünü halinde nazma çeker (Yetiş, tarihsiz, s.202-205)

Türk destanları başka pek çok şekilde de gruplandırılmakla birlikte edebiyatçılar tarafından İslâmiyet'ten Önceki Türk Destanları ve İslâmî Dönem Türk Destanları olarak da tasnif edilmektedir. Bu bağlamda Yaratılış Destanı, Alp Er Tunga Destanı, Şu Saka Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Kurttan Türeyiş Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş ve Göç Destanı, Manas Destanı ve Cengiznâme İslâmiyet'ten önceki Türk destanları arasında iken Satuk Buğra Han

Destanı, Battal Gazi Destanı, Dânişmendnâme, Saltuknâme ve nihayet Köroğlu Destanı da İslâmi dönem Türk destanları arasında sayılmaktadır. (Yetiş, tarihsiz, s. 202-205).

İslâmî dönem Türk destanları arasında yer almakla beraber Köroğlu destanında dinî bir özden söz etmek mümkün değildir. Ancak hikâyelerin musannif ve nâkilleri kendi mezhep ve tarikat özelliklerini yer yer hikâyelerde yansıtarak bunların belli yerlerinde dinî öğütlere, dualara, peygamber ve evliya kıssalarına yer vermiş, hikâyelere İslâmî bir muhteva kazandırmaya çalışmışlardır. (Sümer ve Albayrak, tarihsiz, s. 268-270).

4.1.2. Köroğlu Destanı ve Varyantları

Nereli olduğu tam bilinmeyen, hikâyelerinde de bu konuda açık bilgi bulunmayan Köroğlu, Balkanlar'dan Doğu Türkistan'a, Güneybatı Anadolu'dan Sibirya'ya kadar uzanan Türk dünyasında hikâyeleri anlatılan ve okunan tarihî bir şahsiyettir (Sümer ve Albayrak, tarihsiz, s. 268-270).
Başta Batılılar olmak üzere birçok araştırmacı, Köroğlu hikâyelerinden hareket ederek onun tarihi şahsiyeti hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan Köroğlu hikâyelerini Batı'ya ilk tanıtan A. Chadzko'dur (Sümer ve Albayrak, tarihsiz, s. 268-270).

Köroğlu, bir destan içerisinde yer alan kahramanların olması gerektiği tüm özelliklere sahiptir. Onun etrafında her toplumun çeşitli hurafelerinin ve dönemin önemli olaylarının ve birçok hikâyedeki epizotların toplandığı görülmektedir. Özbekler onu "sultan" olarak tasavvur ederken Anadolu halkı zulüm gören halkın hâmisi bir "haydut" olarak kabul etmişlerdir (Boratav, 1931, s. 6).

İşte bu tarihî şahsiyet etrafında meydana gelmiş olan destan, bütün Türk boyları tarafından sevilip sahiplenilmiş ve bunun neticesinde de tarihî süreç içerisinde destanın pek çok varyantı zuhur etmiştir. Asırlar boyunca Anadolu ve Anadolu dışındaki Türkler tarafından söylenmiş ve hâlâ söylenmekte olan Köroğlu Destanı, Türk kültür birliğini muhafaza eden nadide eserlerden biridir. (Ergun, 1990, s. 45-47).

Zamanla pek çok kola ayrılan Köroğlu destanı, Türkmen, Kazak, Özbek, Uygur, Azerbaycan ve Türkiye Türkleri tarafından bilinmekte ve anlatılmakta ve bu Türk boylarının komşuları olan Tacikler, Orta Asya Arapları, Ermeniler, Gürcüler tarafından bilinmekte ve

anlatılmaktadır (Ayrıntılı bilgi için Bk. Ekici, 2004). Äväzẖån Destanı adı ile incelememize konu olan bu eserimizin temel unsurlar göz önünde bulundurularak incelendiğinde, Köroğlu Destanı'nın Özbek varyantlarından birisi olduğu anlaşılmaktadır. Özbekistan'da derlenmiş olan pek çok Köroğlu metni içinde özellikle Polkän Şair ve Rahmetullah Yusufoğlu'ndan derlenen metinler kayda değer olup yaptığımız karşılaştırmalar neticesinde bahsedilen metinlerin, bizim incelediğimiz metinle de epeyce benzeştiği görülmektedir.

Köroğlu destanı ile ilgili ilk türkçe yayın Kâtip Molla Hasan Mir Babaoğlu tarafından yapılmıştır. 1890 yılında Kazan Üniversitesi Matbaasında "Hikâyet-i Köroğlu Sultan" adıyla basılan eser Özbek rivayetidir. Sözkonusu eserin Özbek rivayeti olduğunu P.Naili Boratav "Köroğlu Destanı" adlı kitabında belirterek eserin kısa bir özetini de vermiştir. Bu eser Köroğlu'nun Özbek Türkçesi varyantlarından olup tarafımızdan incelenmiş ve bizim çalıştığımız metin ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği yapılan karşılaştırmalar neticesinde anlaşılmıştır.

4.1.3. Äväzẖån Adlı Eser Hakkında Bilgi

Eserimiz Özbekistan Alişir Nevaî Dil ve Edebiyat Enstitüsünde muhafaza edilen eserlerin kayıtlarından ibaret olup 1965-1967 arasında Taşkent'te 8 cilt olarak çalışılan (Köroğlu'nun Doğuşu, Äväzẖån, Çembil Kamalı, Gülnar Peri, Hasanhan, Miskal Peri, Hurşidey ve Yunus Peri), Fen Neşriyatı ve Gafur Gulam Bediiy Edebiyat Neşriyatı öcülüğünde Mänsur Äfzälov tarafından Kiril alfabesi kullanılarak yazılmış, Mühämmädnädir Säidov ve Zubäydä Hüsäinovä tarafından baskıya hazırlanmış, Mühämmädḳul Cämurād Oġli Polkän'in rivayetidir. Destan nazım-nesir karışık olarak yazılmıştır. Ancak nazım bölümlerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Mensur kısımları da asıl hikâyenin anlatıldığı bölümlerdir.

İncelememize konu olan Äväzẖån Destanı adlı bu eser, esas itibariyle Özbek Türkçesi metni olup yer yer karışık saha özelliği de göstermektedir. Bilhassa Kıpçak Türkçesinin çağdaş şivelerinden Kırgız Türkçesi ile Kuzey Özbekçe adı verilen şivenin, dil özellikleri bakımından esere tesir ettiği görülmektedir. Bunun yanında Batı Türkçelerinden özellikle Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri de metnimizde mevcuttur. Çalışmamızın "Dil İncelemesi" bölümünde yeri geldikçe bu hususlardan bahsedilecektir.

4.1.4. İncelememize Konu Olan 340-375 Sayfalarının Özeti

Kemik İhtiyar'ın koyunlarıyla beraber Hunhar şehrine gelen Köroğlu, koyunları satmak için çıktığı pazarda Bulduruk Kasap'la karşılaşır. Hazreti Hızır'ın kendisine öğrettiği gibi Bulduruk Kasap'a kendisini Yavmit'ten gelen kayınbiraderi Kongırvay olarak tanıtan Köroğlu'nu, Bulduruk Kasap sevinçle kucaklar. Hemen Hunhar Şah'a haber gönderen Bulduruk Kasap, hizmetindeki oğlu Äväzẖån'a dayısını görmesi için bir gün izin vermesini ister. Hunhar Şah, çok sevdiği Äväzẖån'a bir günden fazla zaman harcamamasını söyleyerek izin verir.

Köroğlu, yanına gelen Äväzẖån'ı yeğenim diye sevinçle kucaklar ancak Äväzẖån, onun dayısı Kongırvay olduğuna inanmaz ve onu küçümseyici sözler söyler. Bu tavrı karşısında Äväzẖån'a öfkelenen babası, oğluna Köroğlu'nu alıp annesi Gülayım'ın yanına götürmesini söyler. Köroğlu, kendisini kardeşim diye kucaklayan Gülayım'ın evinde bir an rol yapmayı unutur ve kendisini Çembil'deymiş sanarak Äväzẖån'a "Benimle ve beylerle birlikte Çembil'de yaşamak ister misin?" diye sorar. Bunun üzerine Köroğlu'nun dayısı olmadığını öğrenen Äväzẖån, hızla evden çıkar ve kapıyı Köroğlu'nun üzerine kilitler. Bütün bekçileri çağıran Äväzẖån, onlara dayısı olduğunu söyleyen kişinin aslında Köroğlu olduğunu söyler. Bu sırada evine gelmekte olan Bulduruk Kasap'a hiç kimse korkusundan olan biteni anlatamaz ve Bulduruk Kasap, hâlâ Kongırvay zannettiği Köroğlu'na ondan satın aldığı koyunların parasını verir. Parayı dörde bölen Köroğlu, kendi payını aldıktan sonra Bulduruk Kasap, Gülayım ve kızları Balayım'a da paylarını verir. Äväzẖån'ın para almamasına anne-babasının üzüldüğünü gören Köroğlu, yanında getiremeyip Bedbaht Dağı'nda bıraktığı kuzularını Äväzẖån'a getirebileceğini söyler.

Sabah olunca Äväzẖån'ı da alıp yola çıkmaya hazırlanan Köroğlu, Gülayım'a kendisinin kardeşi Kongırvay olmadığını açıklar. Köroğlu'nun oğlunu götürüp bir daha getirmeyeceğini anlayan Gülayım, oğlunu Köroğlu'na emanet eder. Kendisini hâlâ Kongırvay zanneden Bulduruk Kasap ile Äväzẖån'ı yanına alıp yola çıkan Köroğlu, Bedbaht Dağı'na geldiklerinde Bulduruk Kasap'a kendisini tanıtır ve ona Hunhar Şah'a gidip olan biteni anlatmasını söyler ve şahın gelip kendisiyle savaşmasını istediğini belirtir.

Äväzẖån'ı Köroğlu'nun yanında bıraktığı için ağlayarak Hunhar şehrine doğru yola koyulan Bulduruk Kasap, Hunhar Şah'ın yanına ulaşarak şaha olan biteni anlatır. Duydukları

karşısında çok öfkelenen Hunhar Şah, hemen ordusunu hazırlatıp askerlerine Köroğlu'nu öldürme emrini verir. Hunhar Şah'ın oldukça kalabalık olan ordusunun Bedbaht Dağ'a doğru geldiğini gören Köroğlu, Äväzẖån'ı bir tepeye bırakıp Gırat'la birlikte düşmanla savaşmaya başlar. İki gün süren savaşın sonunda bütün düşmanları öldüren Köroğlu'nun kahramanlığından etkilenen Äväzẖån, fikrini değiştirip onunla Çembil'e gitmeye karar verir. Äväzẖån'la birlikte Çembil'e varan Köroğlu'nu karşılayan Yunus ve Miskal Peri'ler ile Köroğlu'nun bütün beyleri, Äväzẖån'ın güzelliğinden çok etkilenirler. Köroğlu, başına taç giydirip makam verdiği Äväzẖån için üç gün süren bir düğün yapar. Bütün Çembil halkı mutlu olur ve yaşamlarını sürdürmeye devam ederler. (Kırbaşoğlu, 2000, s.1011-1091)

4.2. Dil İncelemesi

4.2.1. Yazılış (İmla) Özellikleri

Äväzẖån Destanı'nın incelememize konu olan bölümünde, genellikle Eski ve Yeni Özbek imlasının özelliklerine rastlanmaktadır. Ünlü Özbek halk şairi ve destan anlatıcısı Mühämmädḳul Cāmurād Oġli Polkän'in rivayeti olan destan, Kiril alfabesi kullanılarak yazıya geçirilmiştir.

4.2.1.1. a ünlüsünün yazılışı

Metnimizde 'a' ünlüleri kiril alfabesiyle 'a' ve 'o' harfleri ile karşılanmıştır. Çalışmamızda ise 'a', 'ä' ve 'å' şeklinde transkribe edilmiştir. İçerisinde kalın ünsüz bulunan, kendisinden önce veya sonra kalın ünsüz gelen kelimelerde 'a' olarak transkiribe edilmiştir: ḳaysi (hangi) (қайси) 341/30. İnce ünsüzlü kelimelerde, kendisinden önce veya sonra ince ünsüz gelen kelimelerde ve tek şekilli eklerde 'ä' olarak transkiribe edilmiştir: äyb (ayıp, suç) (айб) 340/9. Metnimizde 'o' olarak yazılan ses ise 'å' olarak transkiribe edilmiştir: bålä (çocuk) (бола) 374/31. Arapça ya da Farsça kökenli kelimelerde de 'ā' olarak transkiribe edilmiştir: āmān (Ar. mesut, tam) (омон) 350/26, ābād (Fars. Mamur, şen) (обод) 347/4. Bunların yanında iki sesli 'я' harfi 'ya/yä' olarak transkiribe edilmiştir: süyänçi (müjde) (суянчи) 344/19. Yine iki sesli 'ё' harfi ise 'yå' olarak transkiribe edilmiştir: yåş (ömür, yaş) (ёш) 359/9.

4.2.1.2. e ünlüsünün yazılışı

Metnimizde 'e' ve 'э' olmak üzere iki farklı e sesi bulunmaktadır. Her ikisi de kapalı e 'é' olarak transkiribe edilmiştir. Bazı kelime başı kullanımlarında 'yé' şeklinde transkiribe edilmiştir: yéldir- (estirmek) (елдир-) 357/5, éy (ey) (эй) 355/32, él (эл) (memleket) 353/27.

4.2.1.3. ı, i ünlülerinin yazılışı

Metnimizde 'ı' ve 'i' ünlüleri kiril alfabesinde 'и' harfi ile karşılanmıştır. İçinde kalın ünsüz bulunan kelimelerde, kendisinden önce veya sonra kalın ünsüz gelen kelimelerde 'ı' olarak transkiribe edilmiştir: ışḳ (aşk) (ишқ) 342/1. İçinde ince ünsüz bulunan kelimelerde, kendisinden önce veya sonra ince ünsüz gelen ve tek şekilli eklerde 'i' olarak transkiribe

edilmiştir: ildäm (hızlı, çabuk) (илдам) 354/21, ışḳıbāzlik (hayranlık, heves) (ишқибозлик) 364/18.

4.2.1.4. u, ü ünlülerinin yazılışı

Metnimizde ‘u’ ve ‘ü’ ünlülerileri Kiril alfabesinde ‘y’ harfi ile karşılanmıştır. İçinde kalın ve ince ünsüz harf barındıran kelimelerin durumuna göre okuma işlemi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ve genellikle Türkiye Türkçesine daha uygun bir okumaya bağlı kalınmıştır. Ayrıca iki ses niteliği taşıyan ‘ю’ harfi okunurken de Türkiye Türkçesine uygun olarak bazı kelimelerde ‘yu’ bazı kelimelerde ‘yü’ şeklinde okunmuştur: ul (oğul) (ул) 354/12, üç (üç) (уч) 343/24, yulduz (yıldız) (юлдуз) 370/05, yüz (yüz, surat) (юз) 374/16.

4.2.1.5. o, ö ünlülerinin yazılışı

Metnimizde ‘o’ ve ‘ö’ sesleri Kiril alfabesinde ‘ў’ harfi ile karşılanmıştır. İçinde kalın ve ince ünsüz harf barındıran kelimelerin durumuna göre okuma işlemi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ve genellikle Türkiye Türkçesine daha uygun bir okumaya bağlı kalınmıştır: orin (yer, görev) (ўрин) 359/10, öng (sağ taraf) (ўнг) 374/14.

4.2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

Metnimizde, ünsüzlerden 6 tanesinin yazılışı metnin genel okunuş özelliklerini etkilemiştir. Özbek Türkçesinde bu 6 ünsüzün 3 tanesi (қ / ḳ, ғ / ġ, х / ḫ) kalın, 3 tanesi (к / k, г / g, ҳ / h) de ince ünsüz olarak geçmektedir. Metnimizde kalın ünsüzlü kelimeler ve bu ünsüzlerin kendisinden önce veya sonra gelen ünlüler kalın olarak okunmaya çalışılmış; ince ünsüzlü kelimeler ve bu ünsüzlerin kendisinden önce veya sonra gelen ünlüler ince olarak okunmaya çalışılmıştır. Ancak tek şekilli eklerin kısmen bu durumu bozduğu tespit edilmiştir.

Bunun dışında yumuşatma işareti olarak kullanılan (ь / ‘) ifadesine Arapça kökenli sözcüklerde rastlanmıştır: gäzzāb (?) (газзоб) 348/16, dåġ (yara, leke) (доғ) 375/1, ölik (ölü, ceset) (ўлик) 369/31, ḳoy (koyun) (қўй) 358/15, häväs (istek, arzu) (ҳавас) 356/8, ḫalåc (kadın) (халож) 374/31, ma’ḳul (akla uygun) (маьқул) 374/06.

4.2.1.2.1. k ünsüzünün yazılışı

Metnimizde ‘k’ ünsüzü, kalın ‘қ’ ve ince ‘к’ olmak üzere iki şekildedir. Kalın olan ‘ķ’ şeklinde, ince olan ‘k’ şeklinde transkiribe edilmiştir: keçäsi (geceleyin) (кечаси) 375/15, ķattıķ (sert) (қаттиқ) 363/29.

4.2.1.2.2. g ünsüzünün yazılışı

Metnimizde ‘g’ ünsüzü, kalın ‘ғ’ ve ince ‘г’ olmak üzere iki şekildedir. Kalın olan ‘ġ’ şeklinde, ince olan ‘g’ şeklinde transkiribe edilmiştir: göşt (et) (гўшт) 348/22, ġaş (huzursuzluk) (ғаш) 365/29.

4.2.1.2.3. h ünsüzünün yazılışı

Metnimizde ‘h’ ünsüzü, kalın ‘х’ ve ince ‘ҳ’ olmak üzere iki şekildedir. Kalın olan ‘ḫ’ şeklinde, ince olan ‘h’ şeklinde transkiribe edilmiştir: hiylä (aldatmaca) (ҳийла), 356/12, ḫabär (haber) (хабар) 358/29.

4.2.1.2.4. ‘ yumuşatma işaretinin yazılışı

Metnimizde Arapça kökenli sözcüklerin bazılarında yumuşatma işareti ‘ъ’ şeklinde yazılmış, (‘) şeklinde transkribe edilmiştir: ma’ķul (akla uygun) (маьқул) 374/06.

4.2.1.3. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı

- Metnimizde nadir olarak rastlanan ve kelimenin sonuna ‘-‘ ile eklenen bir ‘ай (ey)’ seslenme ifadesi edat olarak kullanılmıştır: fäläk-äy (felek) (фалак-ай) 371/25

- Metnimizde nadir olarak rastlanan ‘+dä’ edatı, kelimenin sonuna ‘-‘ ile eklenerek kullanılmıştır: yétgäy-dä (ulaştğında) (етгай-да) 373/14

- Metnimizde ‘mi’ soru edatı tek şekilli olarak kullanılmıştır ve daima kelimelere bitişik olarak yazılmıştır: körmäymi (görmeden mi?) (кўрмайми) 343/3

4.2.2. Ses Bilgisi

4.2.2.1. Ünlüler

Özbek Türkçesinde, Türkiye Türkçesindeki a (a, ä, å, ā), e (e, э), ı-i (и), o-ö (ў), u-ü (y) ünlüleriyle birlikte iki ses niteliği taşıyan (я /ya, yä; ю / yu, yü; ё / yå) harflerle de ünlüler karşılanmıştır.

4.2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

Türkçe kelimelerin kökleri ve ekleri incelendiğinde bazı ünlüler, birtakım nedenlerle değişikliğe uğramaktadır. Metnimizin incelediğimiz kısmında görülen ünlü değişmeleri şunlardır:

4.2.2.1.1.1. e > é değişmesi

Eski Türkçede e olan ve Türkçenin daha sonraki dönemlerinde kapalı e (é) ya da i'ye dönüşen kök hece vokallerinin nasıl okunacağına dair ortak bir karara varılamamıştır. Türkologların bir kısmı nasıl yazıldığına bile dikkat etmeden e şeklinde okunurken, diğer kısmı da kapalı e (é) ya da i şeklinde okumuştur (Eckmann, 2014, s. 84).

Eski Türkçenin kök hece e vokalleri Hakaniye ve Harezm Türkçesinde yer yer kapalı e (é) ya da i şeklindeyken Çağatay Türkçesinde tamamen kapalı e (é) ya da i şeklindedir (Şen, 2016, s. 155).

Biz de Çağatay Türkçesinin devamı niteliğinde olup bu hususta geleneği sürdüren Özbekçede ä telaffuzunu da göz önünde bulundurarak bu kök hece vokallerini daima kapalı e (é) şeklinde okumayı tercih ettik.

Eski Türkçede e olup metnimizde daima kapalı e (é) şeklinde okumayı tercih ettiğimiz kelimelerden bazıları şunlardır: énçi (miras) (энчи) 354/23, élçi (elçi) (элчи) 357/30.

4.2.2.1.1.2. ı > i o > ö ve u> ü değişmesi

Kiril harfli metinlerde ı ve i; o ve ö; u ve ü aynı yazılışlarla karşılanır. Bu bakımdan yanlarındaki ünsüzlerin kalınlık-incelik durumlarına bakarak ı ve i'yi; o ve ö'yü; u ve ü'yü birbirinden ayırt ederiz. Fakat bu durum Özbek Türkçesindeki eklerin tek şekilli olması ve dolayısıyla ünlü uyumlarının olmaması sebebiyle bazı kelimelerde farklılıklar gösterebilmektedir. Nitekim Özbekçede kalın ünsüzlerin bulunduğu kelimelerde bu ünsüzlerden sonra veya önce gelen ünlüler kalın okunmaktadır. Ancak +dä, +däy, +im, +ni, +ning, -sä gibi tek şekilli eklerle veya birleşik sözcüklerdeki ince ünsüzlerle bu kalın ünsüzler yan yana geldiğinde bazı okuma farklılıkları ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple bugün, Güney–Batı ağızlarında bu sesleri, bazıları kalın bazıları ise ince okumaktadır. Mesela, biri çölni okurken, bir diğeri çolni; biri yür- (veya yüri-) okurken, bir diğeri yurı-; biri oġrı okurken bir diğeri oġri vb. okumaktadır. (Akalın, 1989, s. 27). Bahsedilen farklı okumalardan hangisinin daha doğru olduğunu tespit etmek pek mümkün olmadığı için kelimeleri kalın ya da ince ünlülü okumak tercih meselesi olmuştur. Bu bağlamda Äväzḫån Destanı'nda geçen ilgili kelimeler için yaptığımız tercihlerde, kelimelerin Özbekçedeki söylenişleri ve bu kelimelerin bazılarının da Türkiye Türkçesindeki karşılıkları dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Metnimizde bu duruma örnek teşkil edebilecek kelimelerden bazıları şunlardır: ışḳıbāz (hayran, aşık) (ишқибоз) 364/18, ikki (İki) (икки) 366/28, ortä (orta, merkez) (ўрта) 365/1, öldir- (öldürmek) (ўлдир-) 363/10, uruş (savaş) (уруш) 370/14, üçün (için) (учун) 354/22.

4.2.2.1.2. Ünlü Uyumu

Türkçe, ses uyumlarının bolca yaşandığı bir dildir. Bütün sesler, kimliklerini çıkış yerleri ve çıkış biçimlerinden alırlar. Seslerin ses organlarının neresinden ve nasıl çıkarılışı, ses değişmelerinin de başlıca iki biçimidir. Sesler arasındaki uyum ve uyumsuzluk, yani benzeşme ve aykırılaşma, bu iki ölçek içinde gerçekleşir. (Karaağaç, 2013, s.148). Söz konusu uyumlardan ilki ünlü uyumudur. Ünlü uyumu, kalınlık - incelik uyumu ve düzlük - yuvarlaklık uyumu olmak üzere ikiye ayrılır.

4.2.2.1.2.1. Kalınlık - İncelik Uyumu

Türkçenin en temel ses bilgisi kurallarından olan ve başlangıçtan günümüze kadar Türk dilinin her devresinde hâkimiyetini koruyan kalınlık-incelik uyumu, bir damak veya ağız boşluğu uyumudur. Büyük ünlü uyumu olarak da bilinir. Bu uyuma göre bir kelimenin ilk hecesi kalın ünlülü ise sonraki heceleri de kalın ünlülü, ilk hecesi ince ünlülü ise sonraki heceleri de ince ünlülü olmalıdır. Fakat, Türkçe ve akrabası dillerde görülen bu temel özellik Özbek Türkçesinde görülmemektedir. Bunun temel nedeni de birçok ekin tek şekilli olmasıdır. Metnimizde, Özbek Türkçesinde büyük ünlü uyumu olmadığını gösteren birçok örnek mevcuttur: uşlä- (avuçlamak) (ушла-) 341/2, ḫancär (hançer) (ханжар) 343/4.

4.2.2.1.2.2. Düzlük - Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, Türkçe bir kelimedeki düz ünlüleri düz ünlülerin, yuvarlak ünlüleri ise ya düz-geniş ya da dar-yuvarlak ünlülerin takip etmesi durumudur. Ancak bu uyum yukarıda bahsettiğimiz kalınlık-incelik uyumu kadar yaygın değildir. Hatta Türkiye Türkçesine gelinceye kadar tarihî Türk lehçelerinde düzlük yuvarlaklık uyumu yoktur. Bu uyumsuzluk çağdaş Türk lehçelerinde de devam etmektedir. (Argunşah, 2014, s. 81).

Özbek Türkçesinde de kelime tabanları ve çekim ekleri arasında düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Bunda etkili olan unsurların başında çekim eklerinde ünlü olarak çoğunlukla "düz i ünlüsü"nün bulunuyor olması gelmektedir: ölim (ölüm) (ўлим) 355/21.

4.2.2.1.2.3. Ünlü uyumlarına tâbi olmayan ekler

Özbek Türkçesinde ünlü uyumlarına tâbi olmayan ve Äväzḫån Destanı'nın incelediğimiz kısmında karşımıza çıkan ekler şunlardır:

1. Görülen geçmiş zaman eki -di: såldi (yaydı, serdi) (359/17), ḳıldi (kıldı) (369/37).

2. Emir eki –(ä)y, -(ä)yin; -gin; -sin; -(i)ng(lär): ḳıläy (kılayım) (373/3), bolsin (olsun) (349/22.

3. Zarf-fiil eki ve birinci tip duyulan geçmiş zaman eki –(i)b: bolib (olup) (342/32),

ķılibdi (kılmıştı) (348/18).

4. İlgi durumu eki +ning: därvāzäning (kapının) (343/32), özining (kendinin) (358/37).

5. Yükleme durumu eki +ni: åtini (atını) (374/1), vällāmätni (cömerti) (347/37),

6. Yönelme durumu eki: +gä, +kä, +ķa: Äväzḫångä (Äväzḫåna) (346/28), ortägä (ortaya) (375/14)

7. Bulunma durumu eki +dä: tåġdä (dağda) (370/30), mäydāndä (meydanda) (369/17)

8. Çıkma durumu eki +dän: måldän (maldan) (371/12), Göroġlidän (Köroğlundan) (358/29)

9. Eşitlik-benzerlik durumu eki +çä, +däy: ķırdäy (Kır gibi) (352/3). åydäy (ay gibi) (364/15)

10. İsimden isim yapma eki +çi: ḫabärçi (haberci) (362/27).

11. Soru eki +mi: bårmi (var mı) (374/6).

12. İsimlerde şimdiki zaman +dir ve fiilden fiil yapma (faktitif) eki –dir: toldirib (doldurup) (357/9).

13. İsimden isim yapma eki +li, +lik: ädālätli (adaletli) (346/14), pādşālik (padişahlık) (375/6).

14. Birinci grup fiil şahıs ekleri –män; -sän, -siz; -miz: dävlätlimän (devletliyim) (346/11) körärsiz (görürsünüz) (359/3)

15. İkinci grup fiil şahıs ekleri –m; -ng, -ngiz; -k; -nglär: kördim (gördüm) (340/15), kélsäng (gelsen) (342/32)

16. Sıfat-fiil ve geniş zaman eki –r/-är ile olumsuzu –mäs: ķuritär (kurutur) (341/15), ķålmäs (kalmaz) (374/34)

17. Birinci tip şimdiki zaman eki –yäp: kélyäpti (Geliyordu) (373/29),

18. İkinci tip şimdiki zaman eki –(ä)yåtir: kéläyåtir (Geliyor) (373/33).

19. Sıfat-fiil ve ikinci tip duyulan geçmiş zaman eki –gän, -kän, -ḳan: åtgänlär (atanlar) (368/8), tékkän (dokunan, değen) (354/20)

20. Birinci tip gelecek zaman eki –ä(y): ålämän (alacağım) (358/3).

21. Sıfat-fiil ve beşinci tip gelecek zaman eki –äyåtgän, -ädigän: äytäyåtgän (Söylenecek) (362/1).

22. Şart kipi –sä: ålsäng (alsan) (342/33).

23. Birinci tip istek kipi -gäy: turgäysiz (dur, durur musun?) (354/14).

24. Zarf-fiil eki –ä: äytävér- (söyleyivermek) (343/28).

25. Zarf-fiil eki –gäni, -ḳani: bilgänimni (bildiğimi) (343/36)

26. Zarf-fiil eki –kän: düşmän ékän (düşman imiş) (373/9).

27. Olumsuz zarf-fiil eki –mäy(in): ḫayållämäy (gecikmeden) (360/26).

28. Zarf-fiil fonksiyonundaki birleşik şekil –gändä, -ḳandä: ålgändä (aldığında) (341/15)

4.2.2.1.3. Ünlü Düşmesi

Vurgusuz orta hece vokalinin düşmesi, Türk dilinin her devresinde olduğu gibi Özbek Türkçesinde de görülür. Bunun dışında zarf-fiil eki ve birinci tip duyulan geçmiş zaman eki '-(i)b' alan bazı sözcüklerde de ünlü düşmesi gözlenmiş ve düşmenin etkisiyle ekteki 'b' sesi 'p' sesine dönüşmüştür: köngli (gönlü) (349/12), bol-ib > bop (olup) (343/24), ḳıl-ib > ḳıp (kılıp) (362/27), åp-ib >ḳål-ib åpḳål (alıp kalıp) (362/15)

4.2.2.1.4. Ünlü Türemesi

Metnimizde ünlü türemesine uğrayan Farsça kökenli şu örneğimiz mevcuttur:
şehr > şähärdä (350/10), ışḳ > ışḳıbāzlik (364/18)

4.2.2.2. Ünsüzler

4.2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

4.2.2.2.1.1. b > p değişmesi

Özbek Türkçesinde kelime başı ‘b’ sesi esas itibariyle korunmuştur. Metnimizde b > p değişimine örnekler mevcuttur: biş- > piş- (Pişmek) (361/26).

4.2.2.2.1.2. b > m değişmesi

Eski Türkçe döneminden itibaren gördüğümüz bu ses değişimine dağınık olarak Türk şive ve lehçelerinde rastlanmaktadır. Ötümlü patlamalı ‘b-’ ön sesiyle başlayan sözcüklerin ilk sesinin gerileyici benzeşmeye uğrayarak pek çok kelime ‘b> m’ biçiminde dudaksıl geniz sesine dönüşmektedir: ben > mén (340/9), bin- > min- (364/25).

4.2.2.2.1.3. t > d değişmesi

Metnimizde t > d değişiminin söz konusu olduğu bazı kelimeler şunlardır: té- > dé- déb (deyip) (340/30), dégän (diyen) (340/11).

4.2.2.2.1.4. ḳ > ġ değişmesi

Metnimizde ḳ > ġ değişiminin söz konusu olduğu bazı kelimeler şunlardır: ḳır > ġır (363/7), Ġıråt (Köroğlu’nun atı) (348/12), Ġırkök (Köroğlu’nun atı) (347/26).

4.2.2.2.1.5. ġ /g > y değişmesi

Özbek Türkçesinde kelime ortasında ve sonunda bulunan -ġ-/-g-, -ġ/-g sesleri bazı kelimelerde -y-, -y'ye değişir. Metnimizde de bu değişimi gördüğümüz örnekler mevcuttur: baġla- > båylä- (Bağlamak) (359/4).

4.2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi

4.2.2.2.2.1. r düşmesi

Eski Türkçeden bu yana görülen, kelime içinde bir ünsüzden önce gelen 'r' sesinin düşmesi örnekleri şu şekildedir: birle > bilän (ile) (347/22), er- > é (imek) (340/28).

4.2.2.2.3. Ünsüz Türemesi

4.2.2.2.3.1. y türemesi

Metnimizde 'y' sesinin türemesine özellikle Arapça kökenli kelimelerin iç seslerinde rastlanmıştır: ġāibāne > ġāyibānä (gizli bir şekilde) (323/29).

4.2.2.2.3.2. d türemesi

Metinimizin incelediğimiz kısmında birçok yerde geçen "ål" kelimesinde 'd' sesi türemesi karşımıza çıkmaktadır: ål+idä > åldidä (önünde, huzurunda) (349/7).

4.2.2.2.4. Ünsüz ikizlenmesi/ İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin tekrarlanma olayıdır: heme > hämmä (hepsi) (341/13), ottiz (otuz) (364/9).

4.2.2.2.5. Ünsüz Benzeşmesi

Kelime içindeki bir sesin, niteliği veya boğumlanma noktası bakımından yan yana veya aralıklı duran bir başka sesle benzer veya eş duruma getirilmesi olayıdır. Bu ses olayına benzeşme adı verilir.

Özbek Türkçesinde ünsüz uyumunun olmadığı söylenebilir. Çünkü ekler tek şekillidir: tåḳḳa (369/24), ḳorḳḳandän (365/6).

4.2.2.2.6. Ünsüz Yumuşaması (Sedalılaşma)

Bazı sert ünsüzlerin, kendilerinden sonra ünlüyle başlayan bir ek almaları sonucunda yumuşak ünsüze dönüşmesi, sedalılaşmasıdır. Metnimizde bu durumun bazı örnekleri şunlardır: yüräk > yürägi (yüreği) (352/1), ḳılıḳ > ḳılığıngni (kılığını, kıyafetini) (366/21)

4.2.2.2.7. Hece Düşmesi (Haploloji)

Bir kelimede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolması olayıdır. Metnimizde örnekleri mevcuttur: (*Fars.)* āheste > ästä (yavaşça) (359/30), ålib kélib > åpkép (alıp gelip) (359/21), bol-ib > bop (olup) (341/169), ḳıl-ib > ḳıp (kılıp) (362/27).

4.2.3. Şekil Bilgisi

4.2.3.1. İsim

Canlı veya cansız, somut veya soyut varlıkları karşılayan, onları tanımak ve tanıtmak için kullanılan sözcüklere isim denir. İsimler; özel isimler, cins isimler, somut isimler, soyut isimler, topluluk isimleri gibi türlere ayrılır.

4.2.3.1.1. Çokluk Eki

Özbek Türkçesinde Türkiye Türkçesinde olduğu gibi çokluk, isimlerin sonuna ‘–lär’ eki getirilerek yapılır. Bu ek daima tek şekillidir: béklär (beyler) (346/37), tåġlär (dağlar) (373/6).

4.2.3.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri, ismin karşıladığı nesnenin bir kişiye veya bir başka nesneye bağlı ve ait olduğunu belirten çekim ekleridir. İyelik eklerinin fonksiyonları Özbek Türkçesinde Türkiye Türkçesindekiyle aynısıdır. Aradaki tek fark metnimizdeki eklerin tek şekilli olmasıdır.

Teklik 1. şahıs +m, +m

Özbek Türkçesinde ve metnimizde teklik 1. şahıs iyelik ekleri +m, +(i)m şeklindedir: ķoynimning båşi (koynumun başı) (349/38), äkäm (ağabeyim) (356/14).

Teklik 2. şahıs +ng, +ngiz

Özbek Türkçesinde ve metnimizde teklik 2. şahıs iyelik ekleri +(i)ng, +(i)ngiz şeklindedir: åtingni (atını) (341/34), özingizgä (kendinize) (354/4).

Teklik 3. şahıs +i, +si

Özbek Türkçesinde ve metnimizde teklik 3. şahıs iyelik eki ünlü ile biten kelimelerden sonra +si; ünsüz ile biten kelimelerden sonra +i şeklindedir: özini (kendini) (345/1), åtäsi (babası, atası) (341/23)

Çokluk 1. şahıs +miz

Özbek Türkçesinde ve metnimizde çokluk 1. şahıs iyelik eki +(i)miz şeklindedir: täräfimiz (tarafımız) (346/19).

Çokluk 2. şahıs +ngiz

Özbek Türkçesinde ve metnimizde çokluk 2. şahıs iyelik eki +(i)ngiz şeklindedir: özingizgä (kendinize) (354/4), üddängiz (başarınız) (367/7).

Çokluk 3. şahıs +i, +si

Özbek Türkçesinde ve metnimizde çokluk 3. şahıs iyelik eki +läri şeklindedir: közlärini (Köroğlu'nun gözlerini) (341/9)

4.2.3.1.3. İsimlerde Tamlama

Bir adın bir başka adla ilişkilendirildiği söz öbeğidir. Bu öbeğin ilk ögesine tamlayan, ikinci ögesine tamlanan adı verilir.

İsim tamlamaları tamlayanın ekli ya da eksiz çekimde olmasına göre, belirtili ve belirtisiz; hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre de zincirleme isim tamlamaları olmak üzere üç gruba ayrılır (Karaağaç, 2013, s.486- 487).

4.2.3.1.3.1. Belirtili İsim Tamlamaları

Hem tamlayan hem de tamlananın ek aldığı isim tamlamalarıdır. Bir şeyin kime, neye ait olduğunu belirtir. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ilgi hâli eki alırken tamlanan 3. şahıs iyelik eki alır: Äväzning sözi (Äväz'ın sözü) (364/26), Çämbilning éli (Çembil'in memleketi) (373/8).

4.2.3.1.3.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları

Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ek almazken tamlanan 3. şahıs iyelik eki alır. Bu tamlamalarda tamlayanla tamlanan arasındaki bağ belirsiz ama süreklidir. Bu sebeple tamlamayı oluşturan bu iki öge arasına başka herhangi bir sözcük giremez.

Metnimizdeki örneklerden bazıları şunlardır: Ḫunḫār éli (Hunhar memleketi) (372/1), Çämbil yurti (Çembil yurdu) (374/25).

4.2.3.1.4. Aitlik Ekleri: +gi, +ki

Bulunma, bağlılık ve aitlik ifade eden isimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan isimler yapan eklerdir. Metnimizde sadece buluma hâli ekinden sonra +gi şeklinde kullanılır: Çämbildägi (Çembil'deki) (351/19), köçädägi (dar sokaktaki) (349/3).

4.2.3.1.5. İsim Çekimi Ekleri

İsimler kelime grupları ve cümleler içinde diğer kelimelerle münasebetleri sırasında, münasebetin cinsine göre çeşitli hâllerde bulunurlar. (Korkmaz, 2009, s. 226). Türkçede isimlerin şu hâlleri vardır: yalın (nominatif) hâl, ilgi (genitif) hâli, yönelme (datif) hâli, yükleme (akkuzatif) hâli, bulunma (lokatif) hâli, uzaklaşma (ablatif) hâli, eşitlik (ekvatif) hâli, yön gösterme (direktif) hâli, vasıta (instrumental) hâli.

4.2.3.1.5.1. Yalın (Nominatif) Hâl : eksiz

İsmin hiçbir çekim eki almamış hâlidir. Bu durumdaki bir isim, başka hiçbir unsura bağlı değildir. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir: zor (büyük, kocaman) (359/39), baḫşi (saz şairi) (365/4).

4.2.3.1.5.2. İlgi (Genitif) Hâli : +ning

Eklendiği isim ile başka bir isim arasında, görevi itibariyle ilgi bağı kuran ektir. Bu hâlin eki +ning'dir. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir: Çämbilning bekläri (Çembil'in beyleri) (374/38), Çämbilning éli (Çembil'in memleketi) (373/8).

4.2.3.1.5.3. Yönelme (Datif) Hâli : +gä,+kä, +ḳa

Cümlede ismi fiile bağlamakla görevli durumlardan biridir. Yönelme durumu eki, Özbek Türkçesinde '+gä', sert (ötümsüz) ünsüzlerden sonra çoğunlukla '+ḳa' şeklindedir. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir: Çämbilgä (Çembil'e) (357/18), gäpirmåḳḳa (konuşmaya) (351/17), Göroġlibékkä (Köroğlubey'e) (353/21), ördäkkä (ördeğe) (347/19).

4.2.3.1.5.4. Yükleme (Akkuzatif) Hâli : +ni

Yükleme hâlindeki bir isim, cümledeki geçişli fiilin etkisi altındadır. Metnimizin incelediğimiz kısmında ve Özbek Türkçesinde genel yükleme hâli eki '+ni' olarak karşımıza çıkmaktadır: ḫancärni (hançeri) (364/19), ḫayålingni (hayalini) (368/18).

4.2.3.1.5.5. Bulunma (Lokatif) Hâli : +dä

Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve içinde bulunduğu durumu bildiren hâldir. Lokatif eki Özbek Türkçesinde ve metnimizde '+dä' şeklindedir ve daima tek şekillidir: Ḫunḫärdä (Hunharda) (340/17), érdä (erkekte, kocada) (352/23).

4.2.3.1.5.6. Uzaklaşma (Ablatif) Hâli : +dän

Eklendiği isme, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendinden uzaklaştığını gösteren hâldir. Özbek Türkçesinde ve metnimizde ablatif eki '+dän' şeklindedir ve daima tek şekillidir: méndän (benden) (358/26), şähärdän (şehirden) (343/5).

4.2.3.1.5.7. Eşitlik (Ekvatif) Ekleri : +çä, +däy

Eşitlik-benzerlik hâli eki, isimlerde ve isim soylu kelimelerde nitelik ve nicelik bakımından gibilik, benzerlik, görelik, kadarlık gibi hâller ifade ederler. Eşitlik eki, Özbek Türkçesinde ve metinimizde '+çä' şeklindedir: bunçä (bu kadar, bunca) (361/7), özbåşimçä (kendimce) (366/24)

Metnimizde çok sık kullanılan '+däy' şeklindeki eşitlik eki de gibilik, benzerlik ifade etmektedir: ḳırdäy (Kır gibi) (352/3), şérdäy (aslan gibi) (368/35).

4.2.3.1.5.8. Vasıta (İnstrumental) Hâli: bilän

Özbek Türkçesinde ve metnimizde kullanılan vasıta hâli 'bilän' edatı ile yapılmaktadır: sältänåt bilän (saltanat ile) (375/8), serbaz bilän (cesur ile) (355/11).

4.2.3.1.6. Sayı İsimleri

Metnimizin incelediğimiz kısmında karşımıza çıkan sayı isimlerinden bazıları şunlar: bir (bir) (341/25), ikki (iki) (366/28), üç (üç) (343/24), béş (beş) (359/34), toḳḳız (dokuz) (349/16), ottiz (otuz) (364/9), ḳırḳ (kırk) (372/27), Ḳırḳ Yigit (Kırk Yiğit) (375/3), säksån (seksen) (346/28), ming (bin) (358/15).

4.2.3.1.7. İsim Yapım Ekleri

4.2.3.1.7.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

+år: Bir sayısına eklenerek sayı isimleri yapar. İşlek değildir: birår sävdā (birer tüccar) (355/9).

+çi: Bu ekin başlıca görevi isimlerden meslek ve uğraşı isimleri yapmaktır. Türkçenin en işlek eklerinden biridir: élçi (elçi, ara bulucu) (357/30)

+dåş: Bu ek, ortaklık ve beraberlik bildirir. Çok işlek değilidir: ḳarindåş (kardeş, akraba) (345/29), uruġdåş (aynı kabileden, kavimden olmak) (346/25).

+ginä, +kinä, +ḳınä: Küçültme ve sevgi isimleri yapan ektir: därdginämning (dertçiğimin) (356/7), yüräkkinäng (yürekçiğin) (353/10), çirāḳḳınäm (küçük ışığım) (341/33).

+kån, +ḳån: Aşırılık ifade eden isimler yapan ektir. İşlek değildir: kättäkån (çok büyük) (350/10).

+läy: Zarf yapan ektir: tirikläy (diri diri) (342/2).

+li: İsimden isim ve sahip olma anlamında sıfat türeten ektir: ädālätli (Adaletli) (346/14).

+lik: İsimlerden yer, âlet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfatlar yapan ektir: pādşālik mäkāmni (padişahlık makamı) (375/6), şumlik (uğursuzluk) (358/24)

+råḳ: Karşılaştırma fonksiyonunda kullanılan ektir. Kalıplaşmış olarak karşımıza çıkmaktadır: tézråḳ (daha hızlı) (354/22).

+siz: İsimlerden isim ve sıfat yapan ektir. '+li' ekinin olumsuzudur: esli ådämsiz (akıllı adamsız) (353/23).

4.2.3.1.7.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ġa: Fiil kök veya gövdelerine eklenerek isim ve sıfatlar türetir: yorġa (yorı-"yürümek"ten Rahvan yürüyüşlü at) (352/16).

-gin, -ġın: Çoğunlukla tek heceli fiil köklerine gelerek isimler türeten bir ektir: ḳırġın (savaş) (369/33)

-ḳ/-k; -(i)k; -(u)ḳ: Somut ve soyut anlamlı isimler yapan ektir: ölik (ölü) (369/31), tirik (canlı, diri) (342/2). Metnimizde ekin Eski Türkçeden kalma sadalı şekline de rastlanmıştır: yåruġ (ışık) (346/3).

-(i)m: Çoğunlukla tek seferde veya kısa sürede oluşan işlere isim yapan ektir: kiyim (giyim) (341/31), ölim (ölüm) (355/21).

-måḳ: Masdar eki olarak da bilinen bu ek, bütün fiil kök veya gövdelerine getirilerek fiilerdeki hareket ve oluşun soyut ismini yapar: sinämåḳ (denemek) (367/16).

-(i)n: Klasik Çağatay Türkçesinde çokça kullanılan bir ektir. Somut ve soyut adlar yapar: kélinçäk (gelin, yeni evli) (346/2).

-ş: Fiillerden hareket ve oluş isimleri yapan bir ektir: yüriş (yürüyüş) (361/6).

-äk: Bir hareketin yerini veya sonucunu bildiren isimler, alet isimleri ve sıfatlar yapan ektir: böläk (bölüm, parça) (349/9)

-çäk: Çoğunlukla sıfat yapan ektir: kélinçäk (gelin, yeni evli) (346/2), émçäkdåş (süt kardeş) (366/6).

-gän, -kän, -ḳan: Sıfat-fiil ekidir. Kalıcı isim ve sıfat yapar: tékkän (değmiş) (354/20) sålgän (düşmüş, göndermiş) (347/19), yıḳḳanlär (yıkanlar) (367/32).

4.2.3.2. Sıfat

İsimleri çeşitli yönlerden niteleyen ve belirten kelimelerdir. Türkçede hiçbir kelime tek başına sıfat değildir. Bir kelimenin sıfat olabilmesi için mutlaka bir isimden önce gelmesi ve onu nitelemesi ya da belirtmesi gerekir.

İşlevlerine göre sıfatlar niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

4.2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

İsimleri renk, durum, şekil (biçim) yönünden bildiren sıfatlardır: ålis yol (uzak yol) (347/25), ḳarä såç (kara, siyah saç) (354/35).

4.2.3.2.2. Belirtme (Tayin) Sıfatları

Belirtme sıfatları, isimleri belirtme şekillerine göre dörde ayrılır.

4.2.3.2.2.1. İşaret Sıfatları

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Metnimizde tespit edilen işaret sıfatları ‘bu, şu, o’ şeklindedir: bu ḳoy (bu koyun) (449/17), şu gäzzāb (?) (362/33), u zämån (o zaman) (345/19).

4.2.3.2.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkları sayı yoluyla belirten sıfatlardır. Sayı sıfatları belirttikleri isimleri sayı, derece, sıra, bölünme, orantısal veya derece yönünden belirtir: ikki åy (iki ay) (349/32), on ming (on bin) (364/6).

Metnimizin incelediğimiz kısmında sadece asıl sayılarla kurulan sayı sıfatlarına rastlanmıştır.

4.2.3.2.2.3. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır. Metnimizde örneği çok azdır: ḳaysibir därd (hangibir, herhangi bir dert?) (338/18).

4.2.3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Varlıkları belirsiz bir biçimde bildiren sıfatlardır. Metnimizde geçen bazı örnekler şunlardır: bir fäsl (bir fasıl) (341/27), hämmä ådäm (bütün insan) (341/13), här täräf (her taraf) (373/21).

4.2.3.3. Zarf

Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve zarf niteliğindeki kelimelerden önce gelerek onları durum, zaman, yer-yön, miktar (azlık-çokluk) , sorma, pekiştirme gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren ya da sınırlayan kelime türüdür. (Coşkun, 2017, s. 107). Türkçede zarflar, işlevleri bakımından zaman zarfları, yer-yön zarfları, miktar zarfları ve tarz (suret) zarfları olmak üzere dörde ayrılır.

4.2.3.3.1. Zaman Zarfları

Metnimizde bulunan zaman zarfları şunlardır: éndi (şimdi) (340/13), därråv (acil) (348/10), értä (yarın) (341/21), értän (günün başında, tan attıktan sonra) (341/28), ävväl (evvel) (340/14).

4.2.3.3.2. Yer Zarfları

Boşlukta yer ve yön belirten zarflardır: bäländ (yüksek) (344/21).

4.2.3.3.3. Miktar Zarfları

Metnimizde miktar zarfı niteliği taşıyan kelimeler pek fazla değildir: köp (çok) (341/6).

4.2.3.3.4. Tarz (Suret) Zarfları

Zarfların büyük bir bölümünü tarz zarfları oluşturan ve hâl, tavır, nasıllık-nicelik ifade eden zarflardır. Metnimizde de örnekleri oldukça fazladır: ästä (yavaşça) (359/30), bundäy (böyle) (359/6), yaẖşi (güzel) (346/29).

4.2.3.4. Zamir

İsimlerin yerini tutan isim soylu sözcüklerdir. Zamirleri kendi içerisinde şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri olmak üzere beş başlık altında inceleyeceğiz.

4.2.3.4.1. Şahıs Zamirleri

Kişi adlarının yerini tutan zamirlerdir. Türkçede üç teklik üç de çokluk olmak üzere altı şahıs zamiri bulunur:

Teklik 1. şahıs zamiri: mén (ben) (340/9)

Teklik 2. şahıs zamiri: sén (sen) (343/22)

Teklik 3. şahıs zamiri: uni (onu) (344/2)

Çokluk 1. şahıs zamiri: biz (biz) (363/9)

Çokluk 2. şahıs zamiri: siz (siz) (359/3)

Çokluk 3. şahıs zamiri: Metnimizde örneğine rastlanmamıştır.

4.2.3.4.2. Dönüşlülük Zamirleri

Türkiye Türkçesinde anlamı daha güçlü kılmak için kullanılan “kendi” dönüşlülük zamirinin yerini Özbek Türkçesinde “öz” sözcüğü almaktadır. Metnimizdeki dönüşlülük zamirine

örnekler şöyledir: özim (kendim) (342/20), özing (kendin) (350/22), özingizgä (kendinize) (354/4).

4.2.3.4.3. İşaret Zamirleri

İsimlerin yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. Metnimizde işaret zamiri olarak 'bu, bul, şu' sözcükleri kullanılmıştır. Örnekler de şu şekildedir: bungä (buna) (367/26), bul (bu) (361/37), şungä (şuna) (371/10).

4.2.3.4.4. Soru Zamirleri

İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir: kim (kim?) (340/2), nimä (ne?) (340/22).

4.2.3.4.5. Belirsizlik Zamirleri

İsimlerin yerini belirsiz bir şekilde tutan zamirlerdir: birni (birini) (349/28).

4.2.3.5. Edat

Edatlar, dilde bağımsız olarak var olamayan, yani kendi başlarına kullanılamayan, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam renkleri katan veya onları çekime sokan sözlük veya söz dizimi birimleridir. (Karaağaç, 2013, s.432- 433).

Metnimizin incelediğimiz kısmında karşılaştığımız edatları kendi içerisinde ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olmak üzere üçe ayırdık.

4.2.3.5.1. Ünlem Edatları

Değişik duyguları anlatmaya yaran, değişik ortamlarda çıkarılan insan sesleridir. Ünlem edatları metnimizde, kendi içerisinde dörde ayrılır:

4.2.3.5.1.1. Ünlemler

åhi våy (ah vay!) (340/4), våy våy (vay vay!) (362/10).

4.2.3.5.1.2. Seslenme Edatları

éy Äväzhån (ey Avazhan!) (341/27), häy fäläk (hey felek!) (355/32).

4.2.3.5.1.3. Gösterme Edatları

änä éndi (işte şimdi!) (341/13).

4.2.3.5.1.4. Cevap Edatları

yoḳ (yok) (358/29), ḫoş (peki) (341/9).

4.2.3.5.2. Bağlama Edatları

Cümleleri, cümledeki kelimeleri ve kelime gruplarını anlam ve şekil yönünden birbirine bağlayan kelimelerdir. Metnimizde tespit edebildiğimiz bağlama edatları, işlevlerine göre şu şekildedir:

4.2.3.5.2.1. Sıralama Edatları

bilän (İle) (360/2).

4.2.3.5.2.2. Cümle Başı Edatları

Cümleleri anlam bakımından birbirlerine bağlayan ve daima cümle başında bulunan bu edatlar, işlevlerine göre şöyle gruplanırlar:

4.2.3.5.2.2.1. Eğer ifadesini taşıyanlar

ägär (eğer) (340/27).

4.2.3.5.2.2.2. Netice ve izah ifade edenler

éndi (şimdi) (340/13).

4.2.3.5.2.3. Sona Gelen Edatlar

Kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına, cümlelere bağlayan edatlardır. (Ergin, 2009, s. 357). Metnimizde örnekleri mevcuttur: yånä (yana) (344/4)

4.2.3.5.2.4. Kuvvetlendirme edatları

Sona gelen bağlama edatlarının tamamı aynı zamanda kuvvetlendirme işlevi de taşıdıkları için kuvvetlendirme edatı olarak da değerlendirilebilir.

4.2.3.5.3. Son Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek, isimle cümledeki diğer unsurlar arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık gibi çeşitli bakımlardan ilgiler kuran kelimeler çekim edatıdır. Bunlar, mutlaka bir isimden sonra geldikleri ve o isim sayesinde anlam kazanmaları için isim hâl eklerine benzerler. (Hacıeminoğlu, 2015, s. 1). Metnimizde bulunan son çekim edatları, kullanılışlarına ve fonksiyonlarına göre aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır.

4.2.3.5.3.1. Kullanılışlarına Göre Son Çekim Edatları

4.2.3.5.3.1.1. Yalın hâl ile birleşenler

bilän (ile) (360/34), üçün (için) (345/22), burun (önce) (361/16).

4.2.3.5.3.1.2. Yönelme hâli ile birleşenler

song (son, sonra) (364/20).

4.2.3.5.3.1.3. Uzaklaşma hâli ile birleşenler

song (son, sonra) (364/20).

4.2.3.5.3.2. Fonksiyonlarına Göre Son Çekim Edatları

4.2.3.5.3.2.1. Vasıta ve beraberlik bildirenler

bilän (ile) (360/34).

4.2.3.5.3.2.2. Sebep bildirenler

üçün (için) (345/22).

4.2.3.5.3.2.3. Zaman bildirenler

song (Son, sonra) (364/20)

4.2.3.6. Fiil

4.2.3.6.1. Fiil Yapım Ekleri

4.2.3.6.1.1. İsimden Fiil Yapma Ekleri

+ä- : Oluş bildiren geçişsiz ve geçişli fiiller türeten ektir: tünä- (uyumak) (364/1).

+ål- : Çok işlek bir ek değildir: yürål- (?) (349/18).

+ay- : Genellikle oluş bildiren geçişsiz fiiller yapan ektir: çönķay- (?) (373/16).

+dä- : Çok işlek bir ek değildir: häydä- (sürmek) (344/1).

+lä- : Bütün Türk lehçelerinde olduğu gibi Özbek Türkçesinde de çok kullanılan bir ektir: yållä- (tutmak) (359/21).

+lä-n- : Oluş bildiren geçişsiz fiiller yapan birleşik bir ektir: äççıķlän- (gücenmek) (359/28).

+lä-ş- : Oluş bildiren geçişsiz fiiller ve işteş fiiller yapan birleşik bir ektir: äräläş- (karışmak, (369/7).

+lä-t- : Geçişli fiiller yapan birleşik bir ektir: yıġlät- (ağlatmak) (366/6).

+sä- : İşlek olmayan bir ektir: suvsät- (susatmak) (373/6).

4.2.3.6.1.2. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ä- : İşlek olmayan bir ektir: sorä- (sormak) (342/3).

-är- : Geçişsiz fiilleri geçişli yapan ettirgenlik ekidir. İşlek değildir: ḳaytär- (döndürmek) (335/16).

-ät- : Ettirgenlik ekidir: sildirät- (sallatmak) (358/7).
-dir- : Ettirgenlik ekidir: bildir- (bildirmek) (365/25).

-(i)l- : Edilgenlik ekidir: tizil- (dizilmek) (355/8).

-mä- : Olumsuz fiil yapma ekidir. Bu ekten sonra, hiçbir zaman fiilden fiil yapma eki getirilemez ancak fiilden isim yapma ekleri ve çekim ekleri getirilebilir: turmäding (durmadın) (350/22), bolmäsin (olmasın) (358/24).

-n- : Dönüşlü ve edilgen fiiller yapan ektir: körin- (görünmek) (367/23).

-(i)r- : Geçişsiz fiilleri geçişli yapan ettirgenlik ekidir: iyärtirib (takip ettirip) (347/17).

-(i)ş- : Birlikte ve karşılıklı yapılma anlamları taşıyan işteş fiiller yapan ektir: köriş- (görüşmek) (341/8), ḳuviş- (kovalamak) (372/25).

-(i)t-: Ettirgenlik ekidir: ḳurit-(kurutmak) (341/15).

4.2.3.6.2. Fiillerde Olumsuzluk

Fiillerde olumsuzluk, -mä- eki ile yapılmaktadır. Bu ek işleklik derecesi en geniş olan fiilden fiil yapma ekidir. Bu olumsuzluk eki, i- fiili hariç bütün fiil kök ve gövdelerine gelebilir: étmäding (etmedin) (351/1), ålmä (ålmä) (351/25).

Geniş zamanın olumsuzu ise -mäs ile yapılmaktadır: tårtmäs (çekmez) (340/05), bolmäs (olmaz) (349/35).

4.2.3.6.3. Fiil Çekimi

4.2.3.6.3.1. Şahıs Ekleri

Çekimli fiillerde şahıs belirten eklerdir. Şekil ve zaman eklerinden sonra gelirler. Kendilerinden sonra yalnızca soru eki alabilirler.

Türkçede üç tip şahıs eki vardır: Zamir kökenli şahıs ekleri, iyelik eki kökenli şahıs ekleri ve emir kipindeki şahıs ekleri.

4.2.3.6.3.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik 1. şahıs: -män: ålämän (ålacağım) (358/3), bolämän (olacağım) (362/8).

Teklik 2. şahıs: -sän: äytäsän (söyleyeceksin) (340/1).

Teklik 3. şahıs: eksiz: ḫuşlär (hoş duruma getirdi) (340/30), boşäydi (boşaldı) (368/22).

Çokluk 1. şahıs: -miz: kélämiz (geleceğiz) (348/19)

Çokluk 2. şahıs: -sänlär, -siz(lär): Metnimizde örneği mevcut değildir.

Çokluk 3. şahıs: -lär: Metnimizde örneği mevcut değildir.

4.2.3.6.3.1.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

Teklik 1. şahıs: -m: ḳıldim (yaptım) (353/28), késdim (kestim) (367/13).

Teklik 2. şahıs: -ng: ḳılding (yaptın) (342/32).

Teklik 3. şahıs: eksiz: ḳıldi (yaptı) (369/37), kétdi (gitti) (341/21).

Çokluk 1. şahıs: -k: körsäk (görsek) (357/30), yürsäk (yürüsek) (357/27).

Çokluk 2. şahıs: -nglär, -ngiz: kétinglär (gidiniz) (363/10).

Çokluk 3. şahıs: -lär: Metnimizde örneği mevcut değildir.

4.2.3.6.3.1.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Bu ekler, “Emir Kipi” bölümünde anlatılacaktır.

4.2.3.6.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir. (Ergin, 2009, s. 288).

Şekil ve zaman ekleri, bildirme (haber) kipleri ve tasarlama (dilek) kipleri olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

4.2.3.6.3.2.1. Bildirme Kipleri

4.2.3.6.3.2.1.1. Geniş Zaman

Sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet hâline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışların anlatıldığı kiptir. Olumlu çekimi ‘-r, -är’ ekleriyle; olumsuz çekimi ‘-mäs’ eki ile yapılır: kétär (gider) (359/13), yıġlär (ağlar) (342/5), tårtmäs (çekmez) (340/5).

4.2.3.6.3.2.1.2. Şimdiki Zaman

Fiildeki oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda ortaya çıktığını ya da yapıldığını bildirir. Özbek Türkçesinde üç tip şimdiki zaman vardır. (Coşkun, 2014, s. 123). Metnimizde bunların sadece ikisi kullanılmıştır.

Şimdiki zaman çekimi fiil kök veya gövdelerine '-yäp' veya '-(ä)yåtir' eklerinin eklenmesi ile gerçekleştirilmiştir: cönäyäpti (hareket ediyor) (349/27), kéläyåtir (geliyor) (354/29). Özbek Türkçesinde şimdiki zaman çekiminden sonra şahıs zamirleri geliyor olsa metnimizde buna örnek olacak yalnızca eksiz olan teklik üçüncü şahıs çekimi mevcuttur.

Şimdiki zamanın olumsuz çekimi '-mä' ekinden sonra şahıs zamirleri getirilerek yapılmaktadır. Olumsuz şekline örnek metnimizde geçmemektedir.

4.2.3.6.3.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Fiildeki oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan önceki bir zamanda yapılmış veya tamamlanmış olduğunu bildirir. Özbek Türkçesinde bu zamanın iki tip çekimi vardır ancak metnimizde sadece bir tanesi bulunmaktadır. Görülen geçmiş zaman çekimi fiil kök veya gövdelerine '-di' ekinden sonra iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile gerçekleştirilir: ḳıldim (yaptım) (353/28), sorädim (sordum) (340/9).

Görülen geçmiş zamanın olumsuzu '-mä' ile yapılmaktadır: sorämäding (sormadın) (359/1), yummädi (yummadı) (367/19).

4.2.3.6.3.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen ya da duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini, ancak konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren şekil ve zaman kalıbıdır. (Korkmaz, 2009, s. 599).

Metnimizde iki tip öğrenilen geçmiş zaman kipi bulunmaktadır:

1. tip öğrenilen geçmiş zaman: ‘-(i)b’ zarf-fiil eki + şahıs zamirleri; olumsuzu ‘-mä’ + şahıs zamirleri şeklinde teşkil edilmektedir: yürib (yürümüş) (373/1).

2. tip öğrenilen geçmiş zaman: ‘-gän’ sıfat-fiil eki + şahıs zamirleri şeklindedir: dégänim (demişim) (343/22). Olumsuzu ‘-gän’ ekinden sonra ‘érmes’ getirilerek veya bu ekten önce ‘-mä’ eki getirilerek teşkil edilmektedir ve metnimizde örneği bulunmamaktadır.

4.2.3.6.3.2.1.5. Gelecek Zaman

Fiilin ifade ettiği oluş ve kılışın henüz gerçekleşmemiş olduğunu, gelecekteki bir zamanda gerçekleşeceğini bildirir. Özbek Türkçesinde beş tip gelecek zaman vardır. Metnimizde ise bunlardan sadece iki tipi görülmektedir. Birincisi, fiil kök veya gövdelerine ‘-ä(y)’ ekinden sonra şahıs zamirleri getirilerek teşkil edilir. İkincisi ise fiil kök veya gövdelerine ‘-äyåtgän’ veya ‘-ädigän’ eklerinden sonra şahıs zamirleri getirilerek teşkil edilir. Ancak metnimizde eklerden sonra şahıs zamirleri getirilmemiştir: minädigän (binecek) (359/31), äytäyåtgän (söyleyecek) (362/1), kétämän (gideceğim) (346/23).

Gelecek zamanın olumsuzu ‘-mä(y)’ + şahıs zamiri şeklinde teşkil edilmiştir: bårmäymän (varmayacağım) (364/30).

4.2.3.6.3.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

4.2.3.6.3.2.2.1. Emir Kipi

Fiilin ifade ettiği hareketin emirle yapılmasını işaret eden kiptir. Emir ekleri şekil ve şahıs bildirirler. Yani diğer fiil çekimlerinden farklı olarak emir kipinde her şahsın ayrı ekleri vardır.

Teklik 1. şahıs eki: -(ä)yin –(ä)y: båräyin (varayım) (367/4), ḳaytäy (döneyim) (362/3).

Teklik 2. şahıs eki: eksiz, -gin: kélgin (gel) (341/28), sål (ver, koy) (352/21).

Teklik 3. şahıs eki: -sin: uruşsin (savaşsın) (360/35), äylänsin (dolaşsın) (342/12).

Çokluk 1. şahıs eki: Metnimizde örneği yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki: -(i)ng(lär): ålinglär (alın) (348/21).

Çokluk 3. şahıs eki: Metnimizde örneği yoktur.

Emir kipinin olumsuz şekli -mä + şahıs ekleri şeklinde oluşturulur: démägin (deme) (340/16).

4.2.3.6.3.2.2.2. Şart Kipi

Ana cümledeki oluş ve kılışı bir şarta bağlayan kipidir. Şart kipinin çekimi '-sä' + iyelik kökenli şahıs ekleri şeklindedir.

Teklik 1. şahıs: -sä-m: désäm (desem) (345/20).

Teklik 2. şahıs: -sä-ng: iyärtsäng (takip etsen) (347/37).

Teklik 3. şahıs: -sä: ḳaräsä (baksa) (359/30).

Çokluk 1. şahıs: -sä-k: kélsäk (gelsak) (350/29).

Çokluk 2. şahıs: -sä-ngiz: Metnimizde yoktur.

Çokluk 3. şahıs: -sä-lär: Metnimizde yoktur.

Şart kipinin olumsuz şekli '-mä' + '-sä' + şahıs ekleri şeklinde oluşturulur: kétmäsä (gitmese) (340/27).

4.2.3.6.3.2.2.3. İstek Kipi

Bir işe niyet edildiğini, bir harekete arzu, istek duyulduğunu gösteren kiptir. Metnimizde istek kipi -Eski Türkçede de olduğu gibi- aslında gelecek zaman eki olup bünyesinde geniş zaman, tahmin ve istek anlamlarını da barındıran '-gäy' eki ile kurulmaktadır: bolgäy (ola) (346/30).

4.2.3.6.3.2.2.4. Gereklilik Kipi

Tasarlanan hareketin gerekli olduğunu bildiren kiptir. Özbek Türkçesinde gereklilik kipi ‘kéräk’ ile yapılmaktadır. Ancak metnimizde örneği bulunmamaktadır.

4.2.3.6.4. Cevherî Fiil ve Bildirme Ekleri

-i fiili Eski Türkçede er- şeklinde idi. Normal bir yardımcı fiil olan ve bütün kipleri bulunan er- fiilinin Batı Türkçesine geçerken r’si düşmüş, e > i değişmesi ile vokali de değişerek i- şekli ortaya çıkmıştır. Öte yandan fiilin çekim sahası da daralmış ve i- fiili Batı Türkçesinin başından beri dört çekim şekli içinde kullanıla gelmiştir. (Ergin, 2009, s. 316).

Metnimizde söz konusu filin e- şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. İsim fiili, ek fiil, cevher fiili, cevherî fiil ya da ana yardımcı fiil olarak adlandırılan i- fiili, tek başına belirli bir anlam ifade etmeyip bir yandan isimleri yüklem yaparken bir yandan da fiillerin birleşik çekimlerini oluşturmaktadır: édi (idi) (340/20), ékän (imiş) (373/29).

Cevherî fiilin olumsuzu Özbek Türkçesinde genellikle emäs (340/9) ile yapılırken Çağatay Türkçesinde bazen e(r)mes yerine dögül/degül edatı da tercih edilmektedir. Batı Türkçesinde de değil edatı ile ifade edilmektedir.

4.2.3.6.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere başvurulur. Birleşik çekim iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından ibarettir. (Ergin, 2009, s. 320).

Türkiye Türkçesinde birleşik çekim, i- fiilinin yardımıyla yapılmaktadır ve fiil çekimlerinde basit tarzın dışında hikâye tarzı, rivayet tarzı ve şart tarzı olmak üzere üç tarz daha vardır. Metnimizdeki é- ile yapılan birleşik çekimlerin bazı örnekleri ise şöyledir:

Hikâye Tarzı:

Geniş zamanın hikâyesi: yürär édim (yürürdüm) (342/3)

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi: déb édi (demişti) (349/3).

Şartın hikâyesi: Metnimizde örneği yoktur.

Rivayet Tarzı:

Geniş zamanın rivayeti: déyär ékän (dermiş) (340/10).

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti: ḳılgän ékän (yapmış imiş) (343/28).

Şart Tarzı:

Şart tarzındaki birleşik çekimli fiillerin metnimizde örneği yoktur.

4.2.3.6.6. Fiillerde Soru

Metnimizde, fiillerde soru '-mi' eki ile yapılmaktadır. Bu ek daima kendinden önceki kelime ile birleşik yazılır: bårmidi (var mıydı?) (344/6).

4.2.3.6.7. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, hem isim soylu veya isimleşmiş fiil soylu Özbek Türkçesi kelimelerle, hem de yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerle ḳıl-, et-, bol-, -ber-, ål-, sål- gibi yardımcı fiillerin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türüdür. (Coşkun, 2017, s.207)

Birleşik fiilleri, bir isim ile bir fiilden meydana gelen birleşik fiiler ve tasvir fiilleri olmak üzere iki ana gruba ayırarak inceleyebiliriz:

4.2.3.6.7.1. İsimlerden Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

Metnimizde isimlerden birleşik fiil yapmak için ét-, äylä-, ķıl- ve bol- ana yardımcı fiilleri kullanılmıştır. Bunlardan özellikle bol- ve ķıl- oldukça işlektir.
Bunların yanında yardımcı fiil olarak sayılmasalar da oluşturdukları kelime grupları birleşik fiil olarak kabul edilebilir:

ét- ile yapılanlar: düşmän ét- (düşman etmek) (364/22).

äylä- ile yapılanlar: tāmāşä äylä- (seyir etmek) (344/31).

ķıl- ile yapılanlar: tühmät ķıl- (iftira etmek) (355/10).

bol- ile yapılanlar: āmān bol- (mesut olmak) (350/26).

åt- ile yapılanlar: miltıķ åt- (tüfek atmak) (368/8).

bår- ile yapılanlar: téz bår- (hızlı varmak) (366/10).

bér- ile yapılanlar: söz bér- (söz vermek) (361/35).

bil- ile yapılanlar: özi bil- (kendini bilmek) (361/14).

öt- ile yapılanlar: åldigä öt- (önüne geçmek) (354/19).

sål- ile yapılanlar: yolgä sål- (yola düşmek) (365/25).

ur- ile yapılanlar: dābil ur- (davul çalmak) (369/24).

4.2.3.6.7.2. Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri, belirli zarf-fiil eklerini almış fiillere yine belirli yardımcı fiillerin getirilmesi suretiyle yapılan birleşik fiil tabanlarıdır. Bu birleşik yapı içerisinde asıl anlam, zarf-fiil eki almış olan ilk fiildedir. İkinci fiil ise zarf-fiil hâlindeki esas fiilin oluş ve kılış biçimini tasvir

etmektedir. (Korkmaz, 2009, s. 811). Metnimizin incelediğimiz kısımlarında tesadüf ettiğimiz tasvir fiillerini kendi içinde yeterlik (iktidar) fiili, tezlik fiili ve süreklilik (devamlılık) fiili olmak üzere üçe ayırdık.

4.2.3.6.7.2.1. Yeterlik (İktidar) Fiili

Metnimizde yeterlilik fiilini karşılayan yapı fiil kök veya gövdelerine '-ä(y)' zarf-fiil eklerinden sonra 'ål-' yardımcı fiili getirilerek oluşturulan yapıdır. Bu yapıda '-ä' eki 'ål' fiiliyle kaynaşır: yürål- (?) (349/18), ķozġål- (Kalkmak) (368/21).

4.2.3.6.7.2.2. Tezlik Fiili

Tezlik fiili, metnimizde bér-/-vér- yardımcı fiili ile yapılmaktadır: tårtib bér- (çekip vermek) (359/30), çıķavér- (Çıkıvermek) (363/36).

4.2.3.6.7.2.3. Süreklilik (Devamlılık) Fiili

tur-: kélib tur- (gelip durmak) (348/21).

yåt-: ålib yåt- (alıp yatmak) (375/15).

kél-: tårtib kél- (çekip gelmek) (340/4).

4.2.3.6.7.3 Yarı Tasvir Fiilleri

Tahsin Banguoğlu, -ip zarf-fiilleri ile yapılmış olup birleşik fiil görünümünde olan fiilleri yarı tasvir fiili olarak kabul etmektedir. Bu yapıyı yeni bir gelişme olarak gören Banguoğlu, dilimizde tek olarak kullanılışı daralan -e zarf-fiillerinin, yerini -ip zarf-fiillerine bıraktığını söyler. (Banguoğlu, 2007, s. 493). Konu üzerinde fikir beyan eden bilim insanlarından biri olan Mesut Şen de söz konusu yapıları yarı tasvirî fiil veya birleşik kelime olarak değerlendirmektedir. (Şen, 1999, s. 1071-1092).

Metnimizde tespit edebildiğimiz yarı tasvir fiillerine örneklerden bazıları şunlardır: kélib tur- (gelip durmak) (348/21), ålib yåt- (alıp yatmak) (375/15), tårtib kél- (çekip gelmek) (340/4) bolib két- (olup gitmek) 8349/31).

4.2.3.6.8. Sıfat - Fiiller (Partisipler)

Sıfat-fiil sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şeklidir. (Coşkun, 2017, s. 168)

-(ä)digän, -(y)digän: minädigän (binilecek) (359/31), söyläydigän (söylenecek) (353/26)

-(ä)yåtgän: äytäyåtgän (söylenecek) (362/1).

-gän, -kän, -ḳan: tåşlägän (taşlayan) (357/11) tékkän (değmiş) 8354/20), tökilḳan (dökülen) (372/2)

-är: uçärgä (uçuran) (356/16)

4.2.3.6.9. Zarf - Fiiller (Gerundiumlar)

Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak, yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler. (Korkmaz, 2009, s. 983). İsimler veya fiiller gibi çekime girmeleri mümkün değildir.

Metnimizin incelediğimiz kısmında tespit edebildiğimiz zarf-fiil ekleri ve örnekleri aşağıdaki gibidir.

-ä(y): Ünsüz ile biten fiillere -ä, ünlü ile biten fiillere ise -y zarf-fiili gelmektedir: äytävér- (söyleyivermek) (346/28).

-gändä, -ḳandä: -ġan/-gen sıfat-fiil eki ile -dä bulunma hâli ekinin birleşmesinden oluşan bu zarf-fiil eki, "-dığında/-diğinde" anlamını verir: ålgändä (altığında) (341/15), çıḳḳandä (çıktığında) (344/13).

-günçä: -ġu/-gü sıfat-fiil eki, n yardımcı sesi ve -çä eşitlik ekinin birleşmesinden oluşan bu zarf-fiil işlevindeki birleşik şekiller "-dıkça/-dikçe" ve "-ıncaya/-inceye kadar" anlamlarını verir: kélgünçä (gelinceye kadar) (343/1).

–gäni, -ḳani: Eski Türkçedeki "-ġalı, -geli" eklerine dayanır. "-mek için, -mak için; -meye, -maya" anlamları verir: çıḳḳanimä (çıktığıma) (345/24), dégänim (dediğim) (343/22).

–kän: é- fiilinin zarf-fiil ekidir. Geçmiş zaman anlamı verir: ḳim ékän (kim imiş) (340/2).

-mäy(in): -ä(y) ve –(i)b zarf-fiillerinin olumsuz şekillerini ifade etmek için kullanılır. "-meden, -madan; -meksizin, -maksızın" anlamları verir: körmäy (görmeden) (353/32), ölmäy (ölmeden) (365/20).

-(i)b: Ünlü ile biten fiillere doğrudan eklenir, ünsüz ile biten fiillere araya bir "i" yardımcı ünlüsü alarak eklenir: bolib (olup) (342/32), bölişib (bölüşüp) (348/20).

Söz konusu zarf-fiil ekinin, bugün Azerbaycan Türkçesinde gördüğümüz -ıp/-ip şeklinden genişlemeyle oluşan -äb şekline de metnimizde rastlanmaktadır: sändiräb (gezinip) (352/15), säyräb (seyredip) (353/14).

4.3. Metin

4.3.1. Äväzẖån Destanı

ÄVÄZẔÅN

Äytüvçi

MÜHÄMMÄDḴUL CĀMURĀD OĠLİ POLKÄN

Näşrgä Täyyårlävçilär

MÜHÄMMÄDNĀDİR SÄİDOV, ZUBÄYDĀ HÜSÄİNOVÄ

Mühärrir

MÄNSUR ÄFZÄLOV

[340]

(01) Åtim bår, zātim bår, déysän äytäsän,

(02) Gäpirgin åtginäng séning kim ékän?!

(03) Éndi Göroġlining sözi:

(04) Tårtib kéldim Bädbaẖt tåġdän åhi våy,

(05) Uruş küni särbåz tårtmäs mis kärnäy:

(06) Zātimni élimni bécåy süräding ,

(07) Åtimni soräsäng, Ämin, Ḳonġırvåy.

(08) Éndi Buldurıḳ ḳassåbning sözi:

(09) Éyb émäs, mén sorädim zâtingni,

(10) Yåvmit déyär ékän vilāyätingni.

(11) Türkmän dégän tilginängdän äylänäy,

(12) Soräy- soräy yängi bildim åtingin.

(13) Éndi Göroġlining sözi:

(14) Ävväl méni söräy- söräy könglim tåp,

(15) Müsåfirmän, sävdā kördim béhisåb,

(16) Bu şähärdä méni yålġız démägin,

(17) Ḫunḫārda céznäm bår Buldurıḳ ḳassåb.

(18) Éndi Buldurıḳ ḳassåbning sözi:

(19) Ḫudāyim körsätsin séning väfāngni,
(20) Årttirmägni méngä cäbrü cäfāngni!
(21) Féznängning åti bulsä Buldirıḳ ḳassåb,
(22) Nimä déydi, åti kimdi åpängni(ng) ?

(23) Éndi Göroġlining sözi:

(24) Yåşlikdä äyirgän méni ållåyim,
(25) Yürägimgä tüşgän ḳayġu-män våyim,
(26) Bålälikdä äyrilüvdim åpämdän,
(27) Ägär ésginängdän çıḳib kétmäsä,
(28) Çiråġimning åti édi Gülåyim.

(29) Buldurıḳ ḳassåb ikki közin yåşlädi,
(30) Ḳaynim, déb éndi vaḳtin ḫuşlädi.
(31) Öpkäsin båsålmäy Buldurıḳ ḳassåb,
(32) Ḳaynim déb yorġadän åtib, täşlädi.

[341]

(01) Öpkäsini båsålmäy Buldurıḳ ḳassåb
(02) Körişib bélidän mähkäm üşlädä,
(03) Céznäcān, déb hiylä ḳılib Ḳonġırvåy,
(04) Cörttärä ikki közin yåşlädi.
(05) Yaḫşi ådämning bårär cåyi bihiştdi,
(06) Köp ådämni körib, rängläri üçdi.
(07) Bāzārning içidä Göroġli köring,
(08) Céznä ḳılib ḳassåb bilän körişdi.

(09) Göroġlining közlärini siläydi,
(10) Gäpni gängä Buldurıḳ ḳassåb üläydi.
(11) Öpkäsini båsålmäydi béçârä,
(12) Méhmånim, déb Buldurıḳ ḳassåb yıġläydi.

(13) Änä ändi hämmä ådäm Göroġlini téntäkkä çıḳarävérdi. (14) Bu “zor ådäm ékän. (15) Kéçä bir ḳoyini ålgändä, tuḫumimizni ḳuritär ékän” dédi. (16) Änä ciring-piring bop hämmä tarḳäb kétti. (17) Änä ändi Buldurıḳ ḳassåb äytdi, åldidägi ḳassåblärgä:

-(18) Båringlär, -dédi, -Äväzḫånni ålib kélinglär! (19) Yåvmitdän tåġasi kélibdi. (20) Ḫop siyläsin! (21) Értädän käy pådşåning hizmätni ḳılär,- dédi (Ḳassåblär) çåpip, çåpḳıllşib kétdi. (22) Ḫunḫär pådşågä bårib äytdi:

-(23) Éy pådşåḫim, Äväzḫång tåġasi kélibdi, åtäsi äytédi “bugün ḫızmät ḳılsin tåġasigä” déydi. (24) “Értändän käy kélib ḫızmät ḳılär” dédi. (25) Ḫunḫär pådşåsi Äväzḫånni yüvintirib, tillä taḫtgä mindirib, bir mén dégän ådämlärgä kötärtdi. (26) Ḫunḫär pådşåsi äytdi:

-(27) Éy Äväzḫån, séni bir fasl körmäsäm tåḳatim ḳalmäydi, ḫayålim özimdä bölmäydi. (28) Zinhär értän bilän kélgin,- dédi. (29) Äväzḫån “ḫoş”, déb tillä taḫgä minib kélyäpti. (30) Änä bāzārning içidä ḳändäy ådämning åstidä yaḫşi åti bolsä, üstidä yaḫşi tuni bolsä, “méning taġäm ḳaysi ékän”, déb ḳaräb kélyäpti. (31) Göroġlibék Äväzḫånning åydäy yüzlärini, ḳuräläydäy közlärini, båldän şirin sözlärini körib, båyänäng Kämik çålning kiyimläri üstidä tillä taḫtdän äyḳaläb, ḳuçåḳläb ålib, Äväzḫånni baġrigä båsib åldi. (32) Änä ändi Göroġlibék bāzārning içidä bir söz äytyäpti:

(33) Mén éşitdim, çıråḳḳınäm, zâtingni,
(34) Åtäntmän gäbläşib bildim åtingni.

[342]

(01) Här sähärlär mén ışḳingdä ḳån yıġläb
(02) Tirikläyin kördim åydäy bétingni

(03) Soräb yürär édim séning izingni,
(04) Mén éşitsäm “tåġa” dégän sözingni.
(05) Här tünläri yıġlär ḳålib égämgä,
(06) Ciyänginäm, kördim åydäy yüzingni.

(07) Kélib kördim Ḫunḫär vilåyätingni.
(08) Kétgärsäng yürägimdä därdimni.
(09) Ciynginäm, cänim séndän äylänsin.
(10) Älhämdillå, kördim åydäy bétingni.

(11) Kördim-dä, tänämdän kétdi därmânim,
(12) Boyingdän äylänsin cäsäddä cänim.
(13) Ölmäyginé kördim séni sädäġa,
(14) Éndi ölsäm ästi yoktir ärmånim,

(15) Ķarçıġay çarķılläb ķonär ḫådägä,
(16) Dähķånlär sigirni ķoşär pådärä.
(17) Ölmäyginé kördim ķårä közingni,
(18) Cäsäddä cån böyginängdän sädäġa.

(19) Ålis ķåldi ḫåni mån,
(20) Özim Ḫunḫārgä méhmän.
(21) Éndi ölsäm ästi yoķdir ärmånim,
(22) Här gäping därdimä därmān Äväzḫån

(23) Änä ändi Äväzḫån nâmus ķılib bir söz äytäyäpti:

(24) Här bändä ålgän ķızımän ķarisin,
(25) Här bändä öz téngi bilän yürisin!
(26) Kélmäy kétgür, ķaydän kélding şärmändä,
(27) Dād, färyād, sémiz ķoying ķurisin!

(28) Yålġızmän déb yürär édim ärmåndä,
(29) Kormaķķa néçåvlär méni därmāndä.
(30) Dād, färyād sémiz ķoying ķurisin!
(31) Dost-düşmängä méni ķılding şärmändä!

(32) Dürüstråķ bolib kélsäng boymédi?
(33) Yaḫşi yigitlärdän ålsäng boymédi?

[343]

(01) Büytibginä tåġangmän déb kélgünçä,
(02) Çöllärdä täşnäläb ölsäng boymédi?

(03) Ḫudā bérgän huzurini körmäymi?
(04) Tillä kämär båyläb, häncär boġmäymi?
(05) Bir şähärdän méhmän bolib kélgändä,
(06) Ḫurcinigä tängä-tillä sålmäymi?

(07) Här cåydä häräcät kättä ķılmäymi?
(08) Båy båbå, déb här kim ḫuşåmäd ķılib,

(09) Şåh-şävkät bilän buldä kélmäymi?
(10) Ḫalåyıḳḳa ḳılding méni şärmändä,
(11) Dad, färyād, ḳaying ḳurisin tåġacån!

(12) Ålkår kåvşäb tåġ båşidä yåtädi,
(13) Näzäkärdä mérgän yin åtädi.
(14) Sémiz ḳoying ḳurib kétsin tåġacån.
(15) Çékmåning baġrimä tåşdäy båtädi.

(16) Çöllärdä bökirib ölsäng boymidi?
(17) Här bir gäping cigärimdän ötädi.
(18) Dost-düşmän içidä ḳılding şärmändä,
(19) Çåpånningning kiri örtäb kétädi.

(20) Buldurıḳ ḳassåb äytdi:
(21) - Éy Äväzḫån, yålġız färzändimsän. (22) Şu vaktgäçä såyängni sén dégänim yok édi. (23) Şu gäping méngä båtdi. (24) Üç åylık yoldän åvåb bop, käbåb bop “åpäm” déb “ciyänim” déb izläb kélib séndän körgän huzuri şu boldimi? (25) Şundän bémäzä gäpdän äytsäng färzändim démäymän özingnil! (26) Bår, bunu åpäsining åldigä ålib bår. (27) Şuncä ḳoy tåpgän ådäm åti-äncåm tåpmäymi? (28) Tåġang ävliyāékän, u dünyāmi ıḫtiyår ḳılgänékän. (29) Åpäsining åldigä ålib bårgin, dédi. (30) Äväzḫån ålib cönäyvérdi. (31) Ästä-ästä kétdi, üyigä étdi. (32) Änä bu tåġasini därvåzäning aġzidägn méhmänḫånäsigä ḳoyib änäsining åldigä bårib bir söz äytyäpti. (33) Äväzḫån:

(34) Yüräginda änä séning cérmidi,
(35) Yaḫşi ådämgä bir yärätgän yårmidi?
(36) Bilgänimni äytib béräy änäcån,
(37) Türkmän éldä ävlådginäng bårmidi?

[344]

(01) Ḳoyni häydäb bittä özbék kélibdi,
(02) Åtäm bårib uni gäpgä sålibdi.
(03) Bu şähärdä méning céznäm bår, débdi,
(04) Yänä bir-bir ḳılib céznäm kim débdi.
(05) Sorägäni méning åtäm çıḳibdi.

(06) Yåvmit éldä ükäginäng bårmidi?
(07) Månändi özinggä oḫşär sümbäti,

(08) Näri-béri émäs, uning kélbäti.
(09) Ükäng bolsä bérgin méngä süyünçi,
(10) Ḳonġırvåy ékändi ükéngning atı!

(11) Gülåyimning rängi éldä sülüvidi,
(12) Bir yärätgän cüdålikni sålüvdi.
(13) Åçilgidän Yåvmit éldän çıḳḳandä,
(14) “Nån, nån” déb Ḳonġırvåyı térmilib,
(15) “Åpä, nån” déb vatänida ḳåluvdi.

(16) Yå közim émäs ménıng téşikdä,
(17) Yå özim émäs, énäcån, béşikdä.
(18) Ḳonġırvåyning bårlıġı rast bolsä,
(19) Süyänçi bér, ükäng kéldi éşikdä!

(20) Ḳulåḳ sålin sözning yålġån-råstigä,
(21) Kinik, suvlär bäländ tåġning pästidä.
(22) Våy ükäm dér, yıġläyvérdi Gülåyim,
(23) Ḳonġırvåy ükäsi tüşdi ésigä.

(24) Çıḳib kétüvdi änä öyidän,
(25) Cån äylänsin yaḫşi ådämning böyidän.
(26) Våy ükäm, déb öpkäsini båsålmäy,
(27) Ḳulåç yåzib bözläb turdi cåyıdän.

(28) Pådşå åläb élätidän båcini,
(29) Våy ükäm déb, ḳulåç yåzib Gülåyim,
(30) Våy ükäm déb yåzdi ḳårä såçini.
(31) Tåmåşä äyläng Gülåyimning işigä,
(32) Tékinḫor bårädi ḫırmån çåşigä.

(33) Våy ükäm, déb öpkäsini båsålmäy,
(34) Ölmäyginä kördim Ḳonġırvåycån, déb,
(35) Gülåyim äyḳaläb båsdi tüşigä.

[345]

(01) Toḫtätålmäy Gülåyimcän özini,

(02) Cåvdirätib Ķonġırvåy közini,
(03) Ükäm déb iskäläb, båsib baġrigä,
(04) Ķuçåķläb, yaziġa ķoyib yazini,
(05) Ükäm déydi, Här ḫorinädi,
(06) Toḫtätålmäy Gülåyimcän özini.

(07) Külgä çıķmäy dåbilini tüymäydi,
(08) Çåpilmäyin åtning içi küymäydi.
(09) Ükäm déydi, ḫar Gülåyim süyädi,
(10) Ķonġırvåyning mährigä töymäydi,
(11) Öynäb kulsin här bändä üydä dāim.
(12) Ükäm déydi yåşligidä äyrilgän,
(13) Tiräyrilgän yåmån ékän dunyådä,
(14) Ükäcän déb, ḫorsinädi Gülåyim.
(15) Tåġa déb ķucåķläb ålib érkäläb,
(16) Boynigä ķolini sålib Bålåyim.

(17) Änä ändi iskéleşib, béçärä Gülåyim şu Ķonġırvåygä ķaräb, élin söräb türibdi:

(18) Bålķån tåġdä çålib yåtgän tümänmi?
(19) U zämånlär ķadimgidäy zämånmi?
(20) Äytäy desäm åti ésimdän çıķķän.
(21) Båş-båşigä yåvmit éli āmānmi?

(22) Sening üçün ånäng yåşin tökibdi,
(23) Såġingändä ķåmätini bükibdi.
(24) Çıķķanimä bécåy köp yil bop ķålgän,
(25) Båş-båşigä uruġdäşlär āmānmi?

(26) Äytäy desäm åti esdän çıķibdi,
(27) Sözlägändä bécåy tåtli sözläri,
(28) Zührä yulduzgä oḫşäydi közläri,
(29) Uruġdåşlär, ķarindåşlär āmānmi?

(30) Āmānmi türkmänning sülüv ķızları?
(31) Şāhsänäm sıfåtin ķızlär āmānmi?
(32) Köklämdä båķilär når-män lökçäsi,

(33) Ḫåtämtåygä oḫşäydi båybäççäsi,

[346]

(01) Ḫamirgäy çayḳåladi båybiççesi,
(02) Kélinçäklär, käyvånilär āmānmi?

(03) Ön béşdä yäp-yåruġ åsmånning åyi,
(04) Ḳållåbning, yäränlär, dozåġdir cåyi.
(05) Bändäm dégän, ér kişini ḫudâyi.
(06) Āmānmi, Yåvmitning säp kättä båyi?
(07) Båyi, särdår, müysäfidlär āmānmi?
(08) Kättä-kiçik éli béklär āmānmi?
(09) Süyäkkinäm, türkmän şähri āmānmi?
(10) Kärvånlärdän här yilidä söräymän,
(11) Dävlätlimän, här räng romål öräymän,
(12) Ḫudâ dävlät bérgän türkmän şähridän,
(13) Yurt égäsi Göroġlini söräymän.
(14) Ädālätli Göroġliḫån āmānmi?
(15) Yunus bilän Misḳāl päri āmānmi?

(16) Änä ändi Göroġli äytdi:

(17) -É änä, våtäning båşinggä yıḳilib ḳålsin. (18) Méning täräfimni sén söräysän. (19) Göroġli bilän bizär täräfmiz,- dédi. (20) Gülåyim äytdi:

(21) -Éy çirāğim, täräfgäşligingni élingdä ḳılavér! (22) “Göroġli täräflär bilän uruşibdi, ḳåçibdi”, désä säksån kün yiġläymän. (23) Çöpdäy ḳātib kétämän. (24) “Göroġli täräflärni ḳuvibdi, bir şähär ålibdi”, dé éşitsäk on küngäçä ḫuşvaḳt bolib uyḳum kélmäydi. (25) Uruġdäşim… uruġdäşlik säbäbidän söräymän. (26) Öz élinggä bårgändä täräfligingni ḳılävér! (27) Änä mén séni çirāğim, ḳarindäşlik sävdāsidän söräymän,- dédi.

(28) -Ḫayr emäsä, - dédi Göroġli Äväzḫånni åldigä ålib, müsåfirligi ésidän çıḳib, ḫuddi Çämbildä oturgändäy bop Göroġlibék Äväzḫångä ḳaräb bir söz äytävérdi:

(29) Yürgäningdän yaḫşi méning mäkānim,
(30) Hämrå bolgäy ölärimdä imānim.
(31) Bizi bilän bårsäng Yåvmit şährigä,
(32) Yåvmit éli kop yaḫşi cåy ciyanim.
(33) Ḳulåḳ sålgin méndäy tåġäng tiligä.
(34) Åtni çåpib şikār ḳılsäng çöligä,

(35) Särdār bolsäng bårib Türkmän éligä,
(36) Zilzilälär bårib ķılsäng ciyanim.
(37) Séni körgän béklär bolär beķarår,

[347]

(01) Märtäbäni bérgän bir pärvärdigär.
(02) Türkmänning éligä sén bolsäng särdār,
(03) Kättä bop sén bolsäng élätgä rähbär.

(04) Yåvmit éli ābād cāydir, çirāġim.
(05) Yåvmit élning köp düşmänlär ķasdidä,
(06) Ķulåķ sålgin, gäpimning päyvästigä.
(07) Yåvmit éldä yıġib, béklär bäççäsin,
(08) Ålķåb åvlär yürsäng tåġning üstidä.
(09) Béklär bilän yürärmisän, ciyanim?

(10) Äskär tåġdän åķib yätär bulåķlär,
(11) Çuķķılärdä oynär ålķar, ulåķlär.
(12) Saḫıy ådäm mähmān åşini çåşlär,
(13) Åvgä çıķķän åtär ķuşini çåķlär.
(14) Çäşmälärdä yürärmisän siyänim?

(15) Yåvmit élgä bårib ärslånni yıġsäng,
(16) Ḫıtāyi kāsägä mäylärni ķoysäng,
(17) İyärtirib Rüstämdäyin béklärni,
(18) Kölgä çıķib, boz ķarçıġayni çüysäng;
(19) Ördäkkä sålgändä däbilni tüysäng,
(20) Çäng bopti dé här räng tonlärni kiysäng,
(21) Mäclisdä otirib bållärni ķoysäng…
(22) Béklär bilän yürärmisän, çirāġim?

(23) Yåvmit bårgän ķılär äyşi-işlätdi,
(24) Käsäl ådäm bårsä såġ bolib kétdi.
(25) Ålis yolgä minsäng Ġırkökdäy åtdi,
(26) Ġırkök åtdi mingän murādgä étdi.
(27) Sältägätni ķılärmisän, çirāġim?

(28) Ḫudāyim ḳaräşgän méning baḫtimä,
(29) Yigitlikdä här iş ḳılär vaḳtimä.
(30) Bårib pådşå bolsäng çämbil taḫtimä,
(31) Hükümätni sörärmisän, çirāġim?

(32) Pådşålik cıġålär sänçisäm båşinggä,
(33) Sähmän bilän Ḫåldår öng yånbåşingdä.
(34) Göroġlibék dāim tursä ḳåşingdä,
(35) Pådşålikni ḳılärmisän, ciyanim?
(36) Éşitgin çirāġim, özimdän dädni,
(37) Yåvlärgä iyärtsäng säp vällāmätni,

[348]

(01) Ärillätib minsäng Ġırkökdäy åtin,
(02) Bostån ḳılsäng bårib Çämbildäy yurtni…
(03) Ābād ḳılib yürärmisän, çirāġim?

(04) Éndi Äväzḫån héz ḳılib, toġäsining åldidän turä sålib, ḳåçävérdi dälägä çıḳib. (05) Därvåzäni ḳulfläb, Äväzḫån şåvḳin sålib, bir söz äytävérdi:

(06) Därråv kénglär, ḳåråvullär, mirşäblär,
(07) Bittä mähmän bädbaḫt uydä yåtibdi.
(08) Nimä ékkänimni bilmäy, bäççäġar,
(09) Çämbilning şährini tä′rif étibdi.

(10) Därråv kénglär, ämäldårlär,
(11) Göroġli uydä yåtibdi.
(12) Özim Göroġli, Ġıråt dé,
(13) Sähmänim maḳtäb yåtibdi.

(14) Kél-hä, yügiring, dédi,
(15) Çämbilbéldän Göroġlibék kélibdi.
(16) Köp gäplärni oġri, gäzzāb bilibdi.
(17) Göroġli uyimä mähmän bolibdi.
(18) Béklärining bårin tä′rif ḳılibdi.

(19) Yıġılinglär ḳåråvullär, mirşäblär,

(20) Top bölişib hämmäng bundä kélinglär!
(21) Kélib turib, ķolin båylär ålinglär,
(22) Bändi ķılib göştlärini yülinglär!
(23) Här täräfdän kép, äyländb ålinglär!
(24) Yıġılişing ämäldårlär, cöyķånsiz,
(25) Bändi ķılib, béring tåşgä tutunglär!

(26) Källäsini tépib dümälätinglär,
(27) Ålib çıķib, nişānä ķıp åtinglär!
(28) Yåppe yåvlik top bölişib ™tinglär!

(29) Kättä täräf Çämbilbéldän kélibdi.
(30) Äcäl étib kélib, mähmān bolibdi.
(31) Öldirmäsä, ġårät ķılär şähärni,
(32) Göroġli täräfim uygä kélibdi.
(33) Tåġängmän déb, pändi-firib ķılibdi.

[349]

(01) Yıġılinglär, Ḫunḫār élning särbāzı,
(02) Tältäyib Göroġli uydä türibdi!

(03) Änä ändi “Göroġlu kéldi” dé édi, köçädägi ämäldår bitgän ķåçävérdi. (04) Änä ändi Buldurıķ ķassåb kélib ķåldi.

(05) -Bu nimä bémäzägärçilik,- dédi. (06) Hämmä cimcit boldi, Buldurıķ ķassåbdän ķorkķanidän.

(07) Üygä kélib, koyning pulini Göroġlining åldigä uyib ķoydi. (08) Göroġli pulni tört böldi. (09) Bir bölägini Bålåyimgä bérdi, bir bölägini özigä åldi. (10) Äväzḫån bépul ķoldi. (11) Åtäsi bilän änäsi äytdi:

(12) -Bizgä bérmäy, Äväzḫångä bersä bolärdi, köngli ķåldi bundän,- dédi. (13) Göroġli äytdi:

(14) -Éy céznä, buldim könglingiz dåġini. (15) Äväzḫån ķuruķ ķåldi dédingizlär. (16) Toķķız yüz ķarä båş kozi häydä çıķib édim. (17) Bu ķoylär kéldi. (18) Ķozilär Bädbaḫt tåġdä åķsäb, yurålmäy ķåldi. (19) Sähär bårib, Äväzning ķarä båş ķozisini ålib kélämiz,- dédi. (20) Bir küldi. (21) Buldurıķ ķassåb:

(22) -Hä, ümring uzaķ bolsin,- dédi. (23) Änä ändi şuytib yåtdi. (24) Sähär buldi kün. (25) Buldurıķ ķassåbni uyġåtdi. (26) Äväzni mindirirb åldi. (27) Éndi Göroġli cönäyäpti, täyåķni égnigä sålib. (28) Birni Göroġli äytyäpti, birni Gülåyim.

(29) Éndi Gülåyimning sözi:

(30) Ḳaytdi dé tåptärdim özim åhivåy,
(31) Céznäng bolib kétgän éldä kättä våy.
(32) Bir åy-ıkkåy yürib kétsäng boymidi,
(33) Méhringgä töymän ḳåldim, Ḳonġırvåy?

(34) Éndi Göroġlining sözi:

(35) Åpäcän, rüllärni térmäsäm bolmäs,
(36) Åt yålini özim örmäsäm bolmäs.
(37) Üyingizni bildim, ḳäytib kélärmän,
(38) Ḳoyimning båşigä bårmäsäm bolmäs.

(39) Éndi Gülåyimning sözi:

(40) Båşinggä sänçilsin tillädän cıġa,
(41) Çårvädårlär dönän ḳoylärni båḳar(r)

[350]

(01) Méhringgä töymäy ḳoldim, Ḳonġırvåy
(02) Böyginängdän méndäy åpäng sädäġa.

(03) Éndi Göroġlining sözi:

(04) Çöllärdä körgänmän köp cäbrü cäfā,
(05) Ållåyim körsätsin özimgä väfā.
(06) Målimning båşigä bårmäsäm bolmäs,
(07) Yäkkälik yåmån ékän-dä, våy åpä.

(08) Éndi Gülåyimning sözi:

(09) Tört åy, beş åy bundä tursäng bolädi.
(10) Şähär kättäkäni mähmān ḳılärdi.
(11) Céznäng bir dävläti kättä ådäm;
(12) İsginänggä toymäy ḳåldim, Ḳonġırvåy,
(13) İkki åy, üç åy yürib kétsäng bolärdi,

(14) Éndi Göroġlining sözi:

(15) Béş åydä, tört åydä özim kélärmän,
(16) Våtän ingni kördim, éndi bilärmän.
(17) Yålġızligi ķursin, åpä, köp yāmān,
(18) Kéçiksäm åltåydä ķaytib kélärmän.

(19) Éndi Gülåyimning sözi:

(20) Yürägimdä ķayġı bilän älämdi
(21) Térmültib ķoymägin ķaşi ķålämdi.
(22) Şunçä turgin dédim özing turmäding,
(23) Türkmän élning båş-båşigä sélām dä!

(24) Éndi Göroġlining sözi:

(25) Cigärcilik yāmān, yåşini tökär,
(26) Āmān bolgin tåġi ķaytib körinçä,
(27) Ķıblärāhim, åpäcānim, älläyār!

(28) Éndi Gülåyimning sözi:

(29) Éndi kélsäk şå sälläni örägin,
(30) Üzängigä åyåġingni tirägin,

[351]

(01) Şunçä yåt dégänmän özing étmäding,
(02) Yurt égäsi Göroġlini sörägin!

(03) Éndi Göroġlining sözi:

(04) Göroġlinin köp gäpirding, åpäcän,
(05) Göroġlibék våtän inggä kélgändi.
(06) Ķonġırvåy däräning åye yålġändi.
(07) Şunçä Ķonġırvåy déb nimä äytäsän,
(08) Göroġli öyinggä mähmān bolgändi.

(09) Hä éndi Gülåyimning sözi:

(10) Våy sädäḳa piyånistä boldingmi?
(11) Göroġlimän özingni téng ḳıldingmi?
(12) Göroġlimän désäng, düşmän öldirär,
(13) İçkilikni içib, mäst bop ḳåldingmi?
(14) Ḳongling bilän Göroġlibék boldingmi?

(15) Éndi Göroġlining sözi:

(16) Élätimning āvāzädår nāzimän,
(17) Gäpirmåḳḳa pålvånlärning sözimän.
(18) Göroġligä sélām déysän, åpäcän,
(19) Çämbildägi Göroġlining özimän.

(20) Éndi Gülåyimning sözi:

(21) Göroġlimän démä, tökär yåşingni,
(22) Düşmänläring, ḳåçırädi huşingni!
(23) Yålġåndän, Göroġlimän mén, déb äytsäng,
(24) Yuġılib düşmänlär, késär båşingni.
(25) Göroġlini özinggä ålmä, çirāġim!

(26) Éndi Göroġlining sözi:

(27) Pätli romålingni båşgä örägin,
(28) Zülfginängni yäräşıḳḳa täraġin!
(29) Çämbildägi Göroġlining özimän,
(30) Ésing bårdi ḳåmätimä ḳarägin!

(31) Gülåyim tüşini yaẖşi körädi,
(32) Såçni yuvib yäräşıḳḳa tärädi.

[352]

(01) Yüräġi séskänib éndi Gülåyim.
(02) Ḳonġırvåyning ḳåmätigä ḳarädi.

(03) Här élkäsi ḳırdäy bolib mähmāni,
(04) Här közi gävhärdäy yånib bårädi.
(05) Gülåyimning tändän ḳuvväti kétdi,
(06) Göroġlini tåpib ik ḳulåḳ bitdi.
(07) Däd, déb Gülåyim éndi zār yıġlär,
(08) Buldurıḳ ḳassåbgä bir sözni äytdi.

(09) Éndi béçārä Gülåyim Bulduruḳ ḳassåb, däd déb bir söz äytyäpti:

(10) Puştän ḳırḳḳan yorġangizning toşini,
(11) Gülåyim tökibdi közning yåşini.
(12) Ḳözi déb äyrilding Äväz ḳozingdän,
(13) Tentäk çål toḫtåtgin åtning båşini!

(14) Göroġlibék båräyåtib izingdän,
(15) Sändiräb yänglişding äytgän sözingdän.
(16) Birär fäsl saḳlä yurġa båşini,
(17) Ḳözi déb äyrilding Äväz közingdän!

(18) Sülüvlärgä yäräşädi ḳoşä ḫāl,
(19) Äväzḫån ḳoligä åldi zäyni mål.
(20) Ärmän-män äyrilding Äväz közingdän,
(21) Téntäk çålim, gäpginämä ḳulåḳ sål!

(22) Häy ättäng, ḳanåtingdän ḳäyrilding,
(23) Çuḳur érdä sén sürinib täyrilding.
(24) Däd, färyād, ḳoziläri ḳorisin,
(25) Bir süyänçi, Äväzingdän äyrilding!

(26) Ḳulåḳ sålgin Gülåyimning tiligä,
(27) Rähm äylägin färzändingning håligä!
(28) Birär fäsl toḫtät åtning cilåvin,
(29) Äväz kétär boldi Çämbil éligä!

(30) Bir süyänçi şunḳaringdän äyrilding,
(31) Ḳoyingdägi ḳoçḳaringdän äyrilding,
(32) Köngil ḫuşi Äväzvändän äyrilding.

[353]

(01) Ķån tökilär Bädbaẖt tåġing çöligä,

(02) Läşkär tolgän häm çuķuri béligä.

(03) Därdgä därmân Äväzcändän äyrilding.

(04) Äväz kétär buldi Ḫunẖär élindän.

(05) Ķol ķanåti ġoççåġingdän äyrilding.

(06) Åbro tåpib Ḫunẖär éldä şér bolding.

(07) Yıġläy-yıġläy ikki közing kör bolding.

(08) Ķozi, déb äyrilib, Äväz bålängdän,

(09) Äväzẖånning izlärigä zār bolding.

(10) Yüräkkinäng ärmån bilän därd bolding,

(11) Mähmān kéldi déding, özing märd bolding.

(12) Äväz kétär boldi Çämbil şährigä,

(13) Äväzẖångä ikki közing tört bolding.

(14) Säyräb türgän bülbülingdän äyrilding,

(15) Sén tärälgän tåvusingdän äyrilding,

(16) Közinängning rävşänidän äyrilding,

(17) Mål éräsi Äväzẖåndän äyrilding.

(18) Buldurıķ ķassåb äytdi:

(19) -Ḫåtinning sözi éçkini tört ķırktirädi. (20) Ḫåtinning ġayrätlisi ķåzån ķaynätålmäs,- dédi. (21) Éndi Gülåyim Göroġligä minnätdārçilik ķılib, öpkäsi tolip, Äväzẖånning kétärini bilip, rängi sarıķ munçaķdäy sölib, Göroġlibékkä ķaräb, bir söz äytävérdi:

(22) Üç kün bolmäy Bädbaẖt tåġdän åşmäng,

(23) Ésli ådämsiz, tåġi aķlidän şåşmäng!

(24) Äväzẖånni bécåy érkä öztirdim,

(25) Äççıġ länib ķåttıķ tikläb ürüşmäng!

(26) Söyläydigän tängläyingdä til bolsun,

(27) Çämbil şähri cüdä yaẖşi él bolsin!

(28) Érkälätib kättä ķıldim bålämni,

(29) Ġayibånä Yunuscängä ul bolsin!

(30) Büzib kétding méning külbäḫānämni,
(31) Ükängmän, déb örtäb kétding tähämni.
(32) Yüzin körmäy åy Yunusgä ul bolsin,
(33) Misḳālgä tåpşirdim Äväz bålämin.

[354]

(01) Våy ükäm, déb aḳlimni şåşirdim,
(02) Turnåġinggä, äylänäy déb, båş urdim.
(03) Tuḳḳandän ziyād färzänding bolsin,
(04) Göroġlibék özingizgä tåpşirdim!

(05) Yaḫşi åt mindiring, tonlär kiydiring,
(06) Däbil därib, ḳarçıġayni çüydiring!
(07) Étimdäy bop tåġin üzleb ḳålmäsin,
(08) Misḳālcängä Äväzḫånni söydiring!

(09) Ükängmän, déb kélib körding élimni
(10) Ålib kétsäng mén rāziyidim målimni
(11) Pådşålärdäy ḳılib şäyläb ḳoyingiz,
(12) Yunusgä tåpşirdim yålġız ülimni.

(13) Ġayibånä färzänd bolsin, Göroġli,
(14) Ähvālimdän ḫabär ålib turgäysiz!
(15) Bécåyin érkälätgänmän Äväzni,
(16) Cāningizdän häm ziyādä körgäysiz!
(17) Ésān-āmān yürsin, ållåhi ekber!

(18) Ḫoşläşib Göroġli piyådä kétdi,
(21) Yolbärsdäy céznäsin åldigä ötdi.
(22) Ḳoylärimä böri tékkän oḫşär, déb,
(23) Åtdän ildäm Göroġli ḳıstäb kétdi.

(24) Häydäng-häydäng céznä tézpäḳ, dédi,
(25) Énçi déb mindirin Äväz ḳozini.
(26) Ålib kétdi Äväzcānni özini.
(27) Våy båläm, déb Gülåyim şu yıġläydi,

(28) Tirnaḳ bilän yülävérdi yüzini.
(29) Öpkä tolgän, gäpirålmäy sözini,
(30) Bir süyänçi Äväzcāndän äyrilib,
(31) Ziyārät ḳıp kéläyåtir izini.

(32) Göroġli ġänimdän ålgän uçini,
(33) Pådşå bolgän ålär élning båcini.
(34) Våy båläm, déb Gülåyim şor bözläydi,
(35) Båläm, déb yåyibdi ḳarä såçini.

(36) Göroġlimän kétdi ḳoldägi ḳuşi,
(37) Gülåyimning ḳåçib miyädän huşi,
(38) Şundäyin Bålåyim tikläb ḳaräcä,
(39) Båläm, déydi änäsining tåvuşı.

[355]

(01) Mäslähät çıḳadi ésli öyidän,
(02) Näsib ḳılgän éydi ḳızning toyidä…
(03) Bålåyim béçārä hisåbi yitib,
(04) Dād, déb yügürib turdi cåyidän.
(05) Änäsigä ḳaräb Bålåyim bir söz äytdi:

(06) É, änäcän ḫudā aḳling åldimi?
(07) Tåġämä düşmänlär sävdā såldimi?
(08) Nimägä onġläysän yåşing tizilib,
(09) Ükängizgä birär sävdā boldimi?

(10) Göroġli déb bötän tühmät ḳıldimi?
(11) Ḫunḫār pådşå särbāz bilän kéldimi?
(12) Tåġämizni kélib béndi ḳıldimi?
(13) Öpkängni båsålmäy, änä yıġläysän,
(14) Tåġämizgä bir yāmān gäp boldimi?

(15) Téväräkdän cäzåyilni åtdimi?
(16) Ükängizning girdini särbāz tutdimi?
(17) Münsik pådşå bändi ḳılib kétdimi?
(18) Müsåfirlik, änä, sizgä ötdimi?

(19) Düşmänlärning gäpi yāmān båtdimi?
(20) Ķonġırvåying bu fäniydän ötdimi?
(21) Ölim kélib yaķasidän tutdimi?
(22) Ålib bårib üç åġåçgä tårtdimi?

(23) Ükäng ölgändäyin bozläb yıġläysän,
(24) Ükängizni Göroġlibék bildimi?
(25) Äväzẖåning bötän tühmät ķıldimi?
(26) Ölim körgändäyin bozläb yıġläysän,
(27) Mähmāninggä bir ķıyāmät boldimi?
(28) Ķonġırvåying Ḫunẖār éldä öldimi,
(29) Ükäng ölgändäyin bozlär yıġläysän?..

(30) Gülåyim “dād” déb, béhuş bolib yıķildi. (31) Änäsini ķuçåķlär Bålåyim süyäb, énäsi közini åçib, Bålåyimgä ķaräb, våy-våy déb, bir söz äytävérdi:

(32) Häy fäläk-äy…
(33) Sen äkängdän, mén oġlimdän äyrildim.

[356]

(01) Äväzaẖånni éndi körmäk ķaydädi?
(02) Säyräb türgän bülbülimdän äyrildim,
(03) Bål Äväzdäy ärslånimdän äyrildim…

(04) Öligim égäsi Äväz ķozimdän,
(05) Tåbutimning çégäsidän äyrildim;
(06) Öligimning égäsidän äyrildim.

(07) Därdginämning dävāsidän äyrildim,
(08) Könglimning hävåsidän äyrildim.
(09) Sén äkängdän, mén bålämdän äyrildim.

(10) Göroġlibék Ķonġırvåy bop kélibdi,
(11) Çiraķķinam, bu iç firib bolibdi,
(12) Hiylä bilän Äväzẖånni ålibdi,
(13) Sén äkängdän, mén Äväzdän äyrildim.

(14) Äkäm dägin, kün ḳıyāmät bolibdi,
(15) Bålåyimcān tåġginängdän äyrilding!
(16) Uçärgä ḳanåtingdän äyrilding,
(17) Äkämdérgä ḳuvvätingdän äyrilding.

(18) Göroġlibék ålib kétdi Äväzni.
(19) Göroġlimän déb äytdi köp sözni.
(20) Ḳongırvåymän, déyib kélib uyimä,
(21) Bir hiylämän ålib kétdi Äväzni.

(22) Våy-våy, déb Bålåyimning ési kétdi.
(23) Våy süyänçi, våy äkäm, déb,
(24) Bålåyim bétini yirtdi.
(25) Yåzib ḳarä såçginäsin,
(26) Tålaḳdäyin çöykäb kétdi.

(27) Ḳarindåşlik yāmān işdi,
(28) Äkäm déb tökädi yåşni.
(29) Bålåyim äkäm, déydi,
(30) Gülåyim båläm, déydi.
(31) Våy änäm déb, våy båläm déb yıġläşdi.

(32) Ésånlik bändägä bir ġanimätdi,
(33) Yıġlämäy näyläyim ḳısmätlär ḳåtti
(34) Äväzẖånning firåġidä zār yıġlär,
(35) Yıġläy, yıġläy bébaẖt özidän kétdi.

[357]

(01) Änä ändi bulär Äväzning däġıgä kuyib yåtavérdi.

(02) Äväzẖånni küldirib,
(03) Buldurıḳ ḳassåb mäst bolib,
(04) Här ḳıstäydi däştlärdä,
(05) Yorġasini yeldirib.

(06) Göroġlibék piyådä,

(07) Boldurıḳ ḳassåb céznäsin,
(08) İşåntirib, gäpläşib,
(09) Könglini toldirib,
(10) Ḳonġırvåyi ġalatdi,
(11) Tåşlägän Ġırkök åtdi,
(12) Hiylä bilän Äväzni,
(13) Åtäsigä mindirib
(14) Här ḳıstäydi céznäsi,
(15) Bäländ ḳırdän döndirib.
(16) Bäräkällä Göroġli
(17) Ḫaḳ saḳläsä Äväzni,
(18) Éndi Çämbilgä åpkétdi.

(19) Ḫéç iş kélmäs ḳolidän,
(20) Çürräk uçär kölidän,
(21) Firib häm yāmān ékän,
(22) Äväzḫånni Göroġli,
(23) Ålib çıḳdi élidän.
(24) Här ḳıstäydi céznäsi,
(25) Bäländ ḳırning bélidän.

(26) Vaḳtili bårsäk, déydi,
(27) Ḫunḫār éldä yürsäk, déydi.

(28) Ḳaräbåş ḳozini,
(29) Äväzḫån uḫlämä, déb,
(30) Élçilärin körsäk, déb,
(31) Göroġli cān ḳıynäydi
(32) Közi éndi öynäydi.
(33) Çölgä çıḳib ålibdi,
(34) Buldurıḳ ḳassåb céznäsi,
(35) Yorġasini häydäydi.

[358]

(01) Yürägi tåşib kétdi,
(02) Aḳıldän şåşib kétdi.
(03) Énçini ålämän, déb,

(04) Sémiz ķoy ķılämän, déb,
(05) Göroġlining céznäsi,
(06) Ķırlärdän åşib kétdi,

(07) Kåkilini sildirätib,
(08) Şål sällädän üzängi,
(09) Cānin åzår tåpdirmäy,
(10) Äväzni ålib kétdi.
(11) Bädbaḫt tåġning åstigä,
(12) Kämik çålning üstigä,
(13) Göroġli ķıstäb étdi.

(14) Şu, ķaräcä, bédåv åt yürübdi fäläkni közläb. (15) O, beş ming ķoy åzginä bolämi? (16) Buldurıķ ķassåb:

(17) -Tåġäng yāmān båy ékän,-dédi. (18) Göroġli içi äyirävérdi "Äväzning énçisi" déb ķaräbåş ķoylä…

(19) Båşi ålänämäsini häm äyirib åläyäptı "bu häm A…ning énçisi", déb. (20) İkki mingçe boldi. (21) Änä ändi Äväzḫån åtäsigä ķaräb, bir söz äytävérdi:

(22) Toķķız yüz, ikki ming boldi,
(23) Mänä çöl ķozigä toldi,
(24) Şümlikning båşi bolmäsin,
(25) Ķaläy tékin ķözi boldi?
(26) Ümid üzgin, åtä, méndän,
(27) Äyrildim ķaytäyin, séndän,
(28) Sén äyrilding Äväzcāndän.
(29) Ḫabäring yoķ Göroġliḫāndän.

(30) Biyåbän ķozigä toldi,
(31) Ķandäy tékin ķozi boldi?
(32) Ķonġırvåyligi yålġän,
(33) Göroġliligi råst boldi.
(34) Bäländ tåġginäng päst boldi,
(35) Şu mähmān sizgä ķasd boldi.
(36) Toķķız yüzi ikki mingdi,
(37) Bu ķoylär özingning ķoying.
(38) Tänidingmi Ġıråtini?

(39) Kördingizmi sävlätini?

[359]

(01) Sorämäding millätini.
(02) Åtäcān, åldigä bårsäng,
(03) Siz körärsiz ġayrätini.
(04) Bélgä båylär pölätini,
(05) Büzär Ḫunḫārning pürtini.
(06) Hiylä dégän bundäy boldi.
(07) Sözginämä işänmäding,
(08) Üyingdä bändi ḳılmäding,
(09) Äväzḫānni sén yåş déding,
(10) Ådäm örnidä körmäding.
(11) Ḳozing ikki mingçä boldi;
(12) Ḳålay tékin ḳozı boldi?
(13) Ḳılib kétär hängämäni.

(14) Ḳaynim déb, åldigä bårsäng,
(15) Éşitärsän däbdäbäni.
(16) Åtä, ḳoying énçi boldi,
(17) Ḳuvib bårib bāzār såldi.
(18) Öz pülingmän séni äldäb,
(19) Åtim Ḳonġırvåy, déb tilläb,

(20) Énämmän özingni äldäb,
(21) Äväzni åpkélding yålläb.
(22) Ḳåläy tékin ḳozi boldi?
(23) Körärsän éndi cäncälni,
(24) Göroġli pådşå påst boldi.

(25) Buldurıḳ ḳassåb:

(26) -Sändirämä, sändirämä!- dédi. (27) Äväzḫān häm indämädi. (28) Äççıġ ländi. (29) Şundäy, Buldurıḳ ḳassåb Ḳonġırvåyning åldigä kétdi. (30) Ästä Boldurıḳ ḳassåb ḳaräsä, yåşin åḳḳandäy bolib, såvut, näyzä, ḳålḳan, tårtib bérib özigä kiyyäpti. (31) Här élkäsigä on ådäm minädigän yiğit. (32) Buldurıḳ ḳassåb, “hä” dédi, “våh”, dédi. (33) Téräkning bérgidäy Buldurıḳ ḳassåbning cāni tébrändi, hisåbi yitdi, köz mängläyigä bitdi, cāni çıḳib kétdi. (34) Göroġlibék Ġıråtgä şivirlädi:

(35) -Bårib, şuni tişlämäy bir ämälini körsät,- dédi. (36) Ġıråt bir cümirib zor bérdi. (37) Buldurıķ ķassåbgä ķaräb tört, beş äylänib üdräyib turdi. (38) Buldurıķ ķassåbning bädäni bülk-bülk étdi. (39) Éndi Göroġlibék Buldurıķ ķassåb céznäsigä bir söz äytäbérdi:

[360]

(01) Rāzi boling, céznäcānim,
(02) Tå körgünçä āmān boling!
(03) Bål Äväzni bizgä béring!
(04) Ḫunḫār pådşåsigä bårib,
(05) Aġır läşkär ålib kélig!
(06) Tänidingmi, mén Göroġli,
(07) Üddängiz étsä, céznäcān,
(08) Äväzḫānni ålib ķåling!

(09) Üç küngäçä mén toḫtärmän,
(10) Ġıråtginämni maḫtärmän.
(11) Bårib Ḫunḫārning şähridän,
(12) Åġır läşkär ålib kéling!
(13) Ortägä ålib Göroġlini,
(14) Äväzcānni ålib ķåling!
(15) Därråv båring pådşåhinggä,
(16) Häyållämäy därråv kéling!
(17) Ķuldän kélsä Äväzcānni,
(18) Bädbaḫt tåġdä såķıt ķıling!
(19) Üç küngäçä yol ķarärmäy.
(20) Ķåçib kétsäm nāmärdlikdir,
(21) Kélib zorligimni biling!
(22) Méning bilän şuyḫān ķıling!

(23) Rāzi bol, céznäcän, kétgin,
(24) Ḫunḫārşāhgä bir-bir äytgin!
(25) Läşkärbåşi bolib özing,
(26) Ḫayållämäy därråv ķaytgin!
(27) Yaḫşi-yāmān gäpläşmäyik,
(28) Äväzḫān ḫoşläşib kétgin!

(29) Kökmäkdir tåġning bådåmi,

(30) Ḫudāy Göroġli hämdämi.
(31) Tåġi tåşni läşkär båssä,
(32) Göroġlining yoḳdir ġami,
(33) Ḫunḫār şāhgä bårib äytgin,
(34) Yäppä kélib bizi bilän,
(35) Ürüşsin hämmä ådämi!

(36) Üç küngäçä mén yåtärmäy,
(37) Üç küngäçä kélmäsänglär
(38) Ḳåçib kétgän déb äytmänglär,
(39) Ündän käy Çämbil kétärmän!

[361]

(01) Äväzni rāzi ḳıp kéttin,
(02) Pådşåning åldigä étgin!
(03) Ġayrätim bécåy ḳıstägän,
(04) Ḫānäng küygir tézråḳ kétgin!
(05) Ḫunḫār şāhing ḫurüş ḳılsin!
(06) Bårib bildir, yüriş ḳılsin!
(07) Bunçä közing bozärädi,
(08) Tumşuḳḳinäng ḳızärädi,
(09) İkki béting såzärädi?
(10) Häyållämäy därråv kétgin,
(11) Pådşång kélib uruş ḳılsin!

(12) Söngägi örtänib kétdi,
(13) Tinkéläri küvräb kétdi.
(14) Özi bilän özi bolib,
(15) Färzänd dégän ḳandäy şirin?
(16) Yıġlär aḳib kétdi burun.
(17) Öldirmäsäng bolädi, déb,
(18) Äväzḫånmän räziläşmäy,
(19) Buldur ḳassåb turib kétdi.
(20) Zār yıġlädi “vå båläm” déb,
(21) Buldur ḳassåb Ḫunḫār kétdi.

(22) Äväz Bädbaḫtning çölidä,

(23) Ķassåb yorġaning bélidä,
(24) Buldur ķassåb yıġläy-yıġläy,
(25) Kétdi Ḫunḫārning éligä.

(26) Béçārä öpkäsi pişdi,
(27) Buldur ķassåb yolgä tüşti.

(28) Ķassåb şirin cānin såtdi,
(29) Yorġasigä ķamçi çåtdi.
(30) Cigär-baġri käbāb bolib,
(31) Buldur ķassåb “vå Äväz” déb,
(32) Ḫunḫārning mährigä étdi.
(33) Sindi bäbaḫtning ķanåti;
(34) Münsik pådşåning åldigä,
(35) Béçārä söz bérib étdi.
(36) Yıġläy-yıġläy Buldur ķassåb,
(37) Dādşāgä bul ärzin äytdi.

[362]

(01) Änä ändi Buldurıķ ķassåbning Ḫunḫār pådşåsigä äytayåtgän sözi:

(02) Yåġåçdändir séndäy şāhning ḫudāyi,
(03) Sémiz ékän ķaytäy Ķonġırning ķoyi.
(04) Şünķårimni Çämbilbélgä uçirdim,
(05) Sözimä ķulåķ sål élning pådşåyi!

(06) Ḫānäng küygir köppäk bizni bozläydi,
(07) Éşiting, taķsircän, özimdän dādni.
(08) Mén Ķonġırvåy ķayning bolämän, déb,
(09) Äväzcānni firib bilän åpkétdi.
(10) Ķaysibir därdimni äytäy, våy-våy,
(11) Ḫānäsällåt bädbaḫt tåġidä yåtdi.

(12) Nimä désä, désin, dédi,
(13) Bårgin şāhing kélsin, dédi.
(14) Äväzdän äyrilib kéldim,
(15) Äväzni åpķålsin, dédi.

(16) Ķanåtginämdän ķayrilib,
(17) Cānämäy érdän tåyrilib,
(18) Bozlär kéldim åldingizgä.
(19) Äväzẖānimdän äyrilib.

(20) Téz täräddi ķılsin, dédi,
(21) Därråv kélib Ḫunẖār şāhi,
(22) Äväzni åpķålsin, dédi.
(23) Ķaytäy yürägim ķavärdi,
(24) Äväz oķidi zäbärdi.
(25) Tår siynämdä külfätim köp,
(26) Göroġlibék pådşåhingni öpkälgin, déb,
(27) Ḫabärçi ķıp yubårdi.

(28) Sözni éşitdi Ḫunẖār pådşåsi. (29) Béhuş bolib özidän kétdi. (30) Turib, såçlärini yulib, bir söz äytävérdi Münsik pådşå:

(31) Sållåt båşi därråv hämmäng kélinglär,
(32) Äncåmlärni därråv çaķläb ålinglär!
(33) Şu gäzzåbni béndi ķılib ẖalåyiķ,
(34) Bål Äväzni bundä ålib kélinglär!

[363]

(01) Körsätmänglär şu köpppäkning yurtini,
(02) Büzib kénklär uning mämläkätini!
(03) Firib bilän åpçıķibdi Äväzni,
(04) Ülcä ķinglär åstidägı åtini,
(05) Väyrån ķıling bårib Çämbil şährini!

(06) Yıġıb çıķing Ḫunẖār élning zorini,
(07) Öldiringlär åstidägi Ġırini!
(08) Ölcä ķıp kéng Yunus, Misķāl pärini!

(09) Äväzẖānni biz yaķķa cönätinglär,
(10) Göroġlin öldirib Çämbil kétinglär!
(11) Çämbil élning téväräġin tütinglär!

(12) Ḫåtinlärin bändi ḳılib ḳaytinglär!

(13) Därråv cönäng Ḫunḫār élning ådämi,
(14) Kétib ḳaptı méndäy şāhning mährämi!
(15) Çämbilbélni ġårät ḳılib kélinglär,
(16) Nånim égän Ḫunḫār élning ådämi!

(17) Här täräfgä ḫati ḫabär ḳıldiring,
(18) Ötkir ḳılıç béllärigä çåldiring!
(19) Çämbil élni zéri-zäbär ḳıp kéling!
(20) Bårib türkmänlärni urib öldiring!

(21) Ḫudāyidän ḳorḳmäy bundä kélibdi,
(22) Ḳallåblik iş éndi öyläsäm ḳılibdi.
(23) Öldiringlär, sättä türgän ämäldår,
(24) Göroġli åtimän bundä kélibdi!

(25) Kélib Äväzcänni yolgä sålibdi,
(26) Yıġılişing, ämäldårlär hämmängiz,
(27) Mäsläḫat ḳing, köp yāmān gäp bolibdi!

(28) Kärnäy-sürnäy Ḫunḫār pådşåsi tårtdi,
(29) Yıġlämäy ḳaytäyin bu ḳısmät ḳattı(ḳ)
(30) Äççıġlänib éndi Ḫunḫārning şāhi,
(31) Åġır läşkär Ḫunḫār élidän cönäbdi,
(32) Hämmä érni bülḳıllär särbåz tüşdi.

(33) Tåmåşä äyläng éndi Ḫunḫār şähridän,
(34) Bändä ḳorḳar pådşåhlärning ḳahridän.
(35) Cönäybérdi bål Äväz déb ådämlär,
(36) Läşkär çıḳavérdi Ḫunḫār şähridän!

[364]

(01) Låt-mänåtni Ḫunḫār şāhı tünädi,
(02) Näzr-niyāz bérib, bozläb cönädi.
(03) Ḳurtdäy ḳaynäb éndi Ḫunḫār şähridän,
(04) Buldur ḳassåb “vå båläm” déb, båş bolib,

(05) Ķırķ ming åtli sällåt birdän cönädi.

(06) On ming årķasidän kétdi,
(07) Yänä béş mingtä cönätdi.
(08) Tälä-top bop Ḫunḫār şähäri,
(09) Tåġi ottız mingtä kétdi.
(10) Ḫunḫār däştin sälåt tutdi,
(11) Tozån kökkä örnäb kétdi.

(12) Änä ändi, sällåt bu cåydän cönäyvérsin. (13) Éndi gäpni Göroġlibékdän éşitmäk därkår.

(14) Göroġlibék åt äncamni şäyläb, ġılafdän ḫäncarni ålib, Ġıråtni tavaf ķılib, üstigä minib, Kämik çålning ķolini (baġlägän) årķanni késib yübårdi. (15) Kämik çål şundäy közini åçib ķaräcä, Äväzḫån aydäy bålkib, ķırning yänşaşıdä turibdi. (16) Våy-våy, dédi Kämik çål. (17) Tengsiz Göroġli buni Çämbilgä ålib kétdi", déb täbir-täbir étib, olib ķåldi. (18) Änä ışķıbåzlik bundäy bolädi. (19) Änä Göroġlibék Äväzḫängä ķaräb, ḫancärni åsmåndän kéltirib, "Min åtgä" déb bir söz äytävérdi. (20) Änä Göroġli bir söz äytäyäpti, song Äväzḫän äytäyäpti.

(21) Göroġlining sözi:

(22) Årķamizdän düşmän étär,
(23) Burķıråtib tutni åtär.
(24) Åtäng bu dunyädän ötär,
(25) Düşmän kélmäy mingin åtgä!

(26) Éndi Äväzning sözi:

(27) Ḫayr séning sävlätinggä,
(28) Bälli séning himmätinggä!
(29) Ġayrätginängni körmäyin,
(30) Bårmäymän Türkmän yurtinggä.

(31) Göroġlining sözi:

(32) Ḫunḫār éldän läşkär kélär,
(33) Tevärékni ķamsäb ålär,

[365]

(01) Göroġlibék ortädä ķålär,
(02) Düşmän kélmäy mingin åtgä!

(03) Éndi Äväzning sözi:

(04) Äytär bizni şåir baẖşi,
(05) Åydäy bétim gülning naķşi,
(06) Düşmändän büytib ķorķķandän,
(07) Bu küningdän ölgän yaẖşi.
(08) Minmäymän, özbék, ötinggä,
(09) Bårmäymän Türkmän yurtinggä.

(10) Göroġlining sözi:

(11) Käfän toni bolär ķålpåķ.
(12) Ķılmägin méni bédimåġ.
(13) Kop sällåt örtägä ålsä,
(14) Såçäyinmi köpgä tupråķ?
(15) Düşmän kélmäy, mingin åtgä!

(16) Éndi Äväzning sözi:

(17) Düşmän kélsä åtin cilmäy,
(18) Ķırib, yöyib, åbro ålmäy,
(19) Rüstämning mäydänin ķılmäy,
(20) Täräfmän silkişib ölmäy,
(21) Minmäymän, Özbék åtinggä.
(22) Bårmäymän Türkmän yurtinggä.
(23) Tüf, séning sümbätinggä!

(24) Göroġlining sözi:

(25) Bilmägäning bildirärmän,
(26) Yüräk-yaġring tildirärmän.
(27) Äççıġimni köp kéltirmä,
(28) Oġlån séni öldirärmän.

(29) Ġaşim kélmäy, mingin åtgä!

(30) Éndi Äväzning sözi:

(31) Bälli, ḫåtinbék, sözinggä,
(32) Bälli séning āvāzinggä.
(33) Bundän ölgäningiz yaḫşi,

[366]

(01) İşånmäy ḳåldim özinggä.
(02) Bårmäymän Türkmän yurtinggä.
(03) Minmäymän, Ġırkok åtinggä.

(04) Göroġlining sözi:

(05) Nimtä ḳıp tåşläy göştingni,
(06) Yıġlätäy émçäkdåşingni.
(07) Gäpginämni köp ḳaytärding,
(08) Késib tåşläyin båşingni.
(09) Mähmädānä mingin åtgä,
(10) Téz båräyik Çämbil yurtgä!

(11) Äväzning sözi:

(12) İrādäm ḳåçib kétärmi,
(13) Ḳorḳåḳning işi bitärmi?
(14) Düşmäning kélärin bilib,
(15) Çin båtir ḳåçib kétärmi?
(16) Bundän ölgäningiz yaḫşi.
(17) Minmäymän Özbék åtinggä!
(18) Bårmäymän Türkmän yurtinggä.

(19) Göroġlining sözi:

(20) Ḳuritäyin bulåġingni,
(21) Ḳılding méngä ḳılıġingni.
(22) Märdümçélik bäcåy ḳılding.

(23) Késib täşläy ḳulåġingni.
(24) Özbåşimçä, mingin åtgä!
(25) Därråv yür éndi yelätgä!

(26) Äväzning sözi:

(27) Dāim Äväzning özimän,
(28) Änämning ikki közimän.
(29) Sén ḳorḳåḳ bilän bårgünçä,
(30) Çämbil şähringdä türgünç,
(31) Sén Özbékmän ötirgünçä,
(32) Doḳ ḳılmägin yålġänçi,
(33) Bir kün bolmåḳ, bir kün kétmåḳ.
(34) Ölgänginämä rāzimän.
(35) Bårmäymän Türkmän yurtinggä,

[367]

(01) Méni çåpsäng çåpä ḳålgin!
(02) Ölmäy minmäymän åtinggä.
(03) Ġayrätingni özim körmäy,
(04) Négä båräyin yurtinggä?!

(05) Göroġlining sözi:

(06) Ölär bölding, ési kétgän.
(07) Ḫunḫār şāh åldidä yåtgän.
(08) Öz cāningä cäbr ḳılmä,
(09) Yåş bäççäsän ölib ḳålmä!
(10) Düşmän näsihätin ålmä!

(11) Därråv mingin, ḳulåḳ bitgän,
(12) Düşmänlär yaḳinlär étgän!
(13) Ål késdim båşginängni,
(14) Éndi ölding, ési kétgän.

(15) Ḫancärini yärḳılåtdi,
(16) Sinämåḳḳa kör söz äytdi.

(17) Éşitdi Äväz sözini.
(18) Ķıliçidän héç ķorķmädi,
(19) Héç yümmädi ik közini.

(20) Äna éndi Göroġli åtdän tüşib, bir méhri yüz bolib:
(21) -Bälli ḫimmätinggä, ġayrätinggä, Äväz färzändim! (22) Bälli, könglim toldi, séndän,-dédi. (23) Änä läşkärning tozåni dästä-dästä bolib körinävérdi. (24) Äväzni Bädbaḫt tåġining üstigä çıķarib "sén tåmåşä ķılib tur, färzändim", déb Göroġlibék åtni såvutib cönäġårgä çıķib, düşmänlärgä bél bolib turdi. (25) Sällåtning kättäkånläri äytdi:
(26) -Bungä bittä-bittä bårsäk, bérimizni sénçib täşläydi. (27) Birdän ortägä ålib öldiring, Göroġlini sällåtlär,-dédi.
(28) Änä Göroġlibék särbåzlärgä ķaräb bir söz äytävérdi.

(29) Årķamdän izläb kélgänlär,
(30) Ḫunḫārning nånin égänlär,
(31) Kiråbkä såvut kiygänlär,
(32) Ḫåvåş bébåşin ınķķanlär,
(33) Kél, düşmänlär, yäkkä-yäkkä!

[368]

(01) Åti äncåmni ålgänlär,
(02) Ḫancärni bélgä çålgänlär,
(03) Bizär pålvån déb kélgänlär,
(04) Kél, täräflär, yäkkä-yäkkä!

(05) Åtlärini oynåtgänlär!
(06) Näyzäsini çäynätgänlär,
(07) Årķamdän ķıstäb étgänlär,
(08) Düşmängä miltıķ åtgänlär,
(09) Kél, täräflär, yäkkä-yäkkä!

(10) Şunçä sällåtni ınķķanlär,
(11) Polåt dåbilni tüygänlär,
(12) Äråķ, vinäni ķuygänlär,
(13) Kél, täräflär, yäkkä-yäkkä!

(14) Ķuläsin düşmänning låşi,

(15) Ḳån bolsin Bädbaḫtning däşti,
(16) Bolsin Rüstämning säväşi,
(17) Kél-hä, éllär, dönhä-dönhä.
(18) Cān ḫayålingni ḳılvurgin,
(19) Göroġli kirdi mäydängä!

(20) Ér yigitlär ḫancär ålib,
(21) Årḳamdän képsän ḳozġålib,
(22) Uruşmåḳḳa bopsän tålib.

(23) Göroġli pålvån åt sålib,
(24) Kétdi yolbärsdäy ḳozġålib.
(25) Källä ḳålär dümälänib,
(26) Öliklär ḳålär üzälib,
(27) Uruş mäydäni tüzälib,
(28) Kél-hä érlär yäkkä-yäkkä!

(29) Sällåtlär üşlä, déyişädi,
(30) Yüzigä çäng ürnäşdi.
(31) Ur-hä, ḳılişib béri,
(32) Göroġlin üşlä, déyişdi.
(33) Göroġlibék cān såtdi,
(34) Hämmä érni çäng tutdi.
(35) Şérdäy bolib Göroġli,
(36) Yåşin åḳḳandäy bolib,
(37) Ötni yåḳḳandäy bolib,
(38) Näyzä bilän şåpini,

[369]

(01) Göroġli yärḳıllåtdi.
(02) Yüräġi tåşib kétdi,
(03) Héz ḳılib välläṁät,
(04) Uruşgä tüşib kétdi.
(05) Düşmänlär üşlä déyişdi,
(06) Äcäl åsmåndän tüşdi.
(07) Göroġli äräläşdi,
(08) Ḳıldi tåzä ḫurüşni

(09) Héç ķaytmäsi Göroğli,
(10) Sällåtlärmän sürişdi.
(11) Ңancärini sérmäydi,
(12) Bérdi çörttä türüşni.
(13) Ötkir ңancär tékkäni,
(14) Érgä tüşib kérişdi.

(15) Källä ķåldi dümäläb,
(16) Ңudādän åbru tiläb,
(17) Göroğlibék mäydändä,
(18) Åt ķoyädi şérdäy bop.
(19) Yolbärsdäy bop yärķıräb,
(20) Göroğli ķayåķķa kétsä,
(21) Düşmän ķåçdi tirķıräb.
(22) Ķåçing, dédi düşmänlär,
(23) Şåvķın sålib çirķıräb.
(24) Däbil ürdilär tåķķa.
(25) Çång çıķibdi fäläkkä.
(26) Göroğlibék sürüşdi,
(27) Såy-såy toldi ölikkä.
(28) Källäni dümälätdi
(29) Göroğli pålvån yäkkä.

(30) Däl bédåvlär çåpildi,
(31) Ölik çälkäşib ķåldi.
(32) Bäräkällä Göroğli,
(33) Cüdä ķırğınni såldi.
(34) Bäländ tåğning båşidä,
(35) Göroğlining işigä,
(36) Ķåyil bolib Äväzңān,
(37) Çörttä tåmåşä ķıldi.
(38) Göroğlidän bål Äväz,
(39) Yängigina råzi boldi.
(40) Göroğlining işidän,
(41) Çörttä rāzi boldi.

[370]

(01) Üzängi çirḳılläşdi,
(02) Källä şålġåmdäy uçdi.
(03) Göroġlibék kél-hä, déb
(04) Täräf bilän çåpişdi.
(05) Yulduz üçgändäy boldi,
(06) Ḳızni ḳuçgändäy boldi.

(07) Şérdäy bolib Göroġli,
(08) Märtin såçgändäy boldi.
(09) Ḫancärini sérmäydi,
(10) Yåşin üçgändäy boldi.
(11) Göroġlining Ġırköki,
(12) Ḳanni kéçgändäy boldi.
(13) Uruşdä vaḳtni ḫuşläydi,
(14) Ḳıliçni ḳınigä tıḳib,
(15) İk ḳolimän Göroġli,
(16) Tås tépägä müştläydi.
(17) Cånivår Ġırkök tülpår,
(18) Täräflärni tişläydi.

(19) Tåġidä ik kün uruşdi,
(20) Bérib bécåy turuşni.
(21) Köring Ḫunḫār pådşåsin,
(22) Yüräkläri yårilib,
(23) “Öldim”, déb türib ḳåçdi.
(24) Köring Çämbil békzādi,
(25) Ölikni siltäb åtdi.
(26) Düşmän bitgän çüvläşib,
(27) Ḳulåḳ bitdi ġuvläşib
(28) Ḳåçävérdi şähärgä,
(29) Hézlär kétdi düvläşib.

(30) Tåġdä bitgän håmädi,
(31) Tåmdän tåmçi tåmädi.
(32) Sürib, sénçib Göroġli,
(33) Tåġdä ik kün uruşib,

(34) Ḫunḫār élgä ḳamädi.

(35) Yüräk yårilib kétdi,
(36) Münsik pådşå öldim déb,
(37) Ḳåçib taḫtigä étdi.
(38) Göroġlibék mäst bolib,
(39) Bädbaḫt tåġigä étdi.

[371]

(01) Säylär sänçdi säräläb,
(02) Çälä ölgän möräläb,
(03) Béş yüz åtgä ölcä årtdi,
(04) Ḫån Göroġli yaḫşi målni säräläb.

(05) Ḫuşvaḳt bolib märd Göroġli,
(06) Héç nimä körmägändäy bop,
(07) Häråmgä ölim, Äväzcān, déb.
(08) Äväzning åldigä étdi.

(09) Äna éndi Äväzḫån: (10) “Håy bälli åtinggä, bäräkällä ġayrätinggä” déb, bir mähri yüz bolib, Göroġlibékni ziyārät ḳılib, éndi şungä iyärsäm åçdän häm ölmäymän, yälänġåç häm ḳålmäymän. (11) Yåmånning oġli bölgünçä “yaḫşining ḳuli bol” dégän gäp bår dédi. (12) Öynäb-külib Äväzcān ölcä åtdän bir åtni minib, beş yüz åtgä ḳımmät bäḫå måldän årtib, Bädbaḫt tåġdän åşib, bülkülläb cönäyvérdi Göroġlibék. (13) Äväzḫån Ḫunḫār şährigä ḳaräb, rāzilåşib, közidän yüm-yüm yåş kétib, bir söz äytäbérdi:

(14) Mänä çöldä tölib ḳålgän låş éndi,
(15) Ḳıliç sérmäb dümälägän båş éndi.
(16) Kétär boldim Göroġlining şährigä,
(17) Buldurıḳ ḳassåb, åtäcānim, ḫoş éndi.

(18) Müsåfir bop Äväz yåşini tökär,
(19) Äväzcān oġlåndir, ḳaddini bükär,
(20) Rāziläşmäy, énä, sizdän äyrildim,
(21) Åḳ süt bérgän, énäcānim, älläyār!

(22) Ölib kétsäm ġarib bolär måzårim,

(23) Ḫåy, desäm kétädi yüräkdä çérim.
(24) Fäläk-äy, fäläk-äy,
(25) İskäläşmäy özim sizdän äyrildim,

(26) Āmān bölgin, Bålåyimdäy cigärim!
(27) Āmān bölgin, Dånågüldäy ġamḫorim!

(28) Köngilginäm çåydişdäyin coş éndi,
(29) Mänä tåġdä åppåḳ bölgän tåş éndi.
(30) Kétär boldim éndi Çämbil şährigä,

[372]

(01) Oynäb-külgän Ḫunḫār éli ḫoş éndi.
(02) Ḳån tökildi Bädbaḫt tåġning béligä,
(03) Yåppä-yåvlik şähärginäm ḫoş éndi.
(04) Ḫān Göroġli kéltirmåḳḳa ḳoymäydi,
(05) Yåppä-yåvlik Ḫunḫār şähri älläyār!
(06) Näsvä tärtdi éndi Çämbil şährigä,
(07) Äväzcāndi çin kégändä tåyrildi,
(08) Tirikläyin Bålåyimdän äyrildi.
(09) Öpkäsini båsålmäyin yıġläydi,
(10) Äväz şérning boyni årtigä ḳayrildi.

(11) Yüräkläri därd bolib,
(12) Ḫunḫārdäyin yurt bolib,
(13) Änä tüşib ésigä,
(14) Äväz oġlån bozläydi,
(15) Közi årtigä tört bolib.

(16) Göroġli mini båtni,
(17) Täräflärni bozlåtdi.
(18) Élgä ḳaräb yol tårtdi,
(19) Bädbaḫt tåġidän ötdi.
(20) Çölgä tüşib Göroġli.

(21) Åtgä ḳılib ġayrätni,
(22) Äväzcānning kåkilin,

(23) Ṣämålgä tirḳıråtdi.
(24) Cåvġåşinning ruli déb,
(25) Ölcä åtlärni ḳuvib,
(26) Ḳani Çämbil éli, déb,
(27) Tåġi ḳırḳ kün yol yürib,
(28) Yaḳınlåşib Göroġli,
(29) Bårdi Asḳar bélige.

(30) Zālimlärning ḳasdidä,
(31) Polåt näyzä däsdidä,
(32) Ölcä mållärni ḫaydäb,
(33) Märd Göroġli yäränlär,
(34) Çıḳib åldi Asḳar tåġning üstigä.

(35) Asḳar tåġning üstigä çıḳib, yärḳıllägän Çämbilni körib, köngli coş ḳılib, Äväzḫångä ḳaräb, Göroġli bir söz äytäbérdi:

[373]

(01) Yürib kéldik Bädbaḫt tåġidän åşä,
(02) Kåkiling Äväzcän, bélinggä tüşä.
(03) Ming märtäbe şükür ḳıläy ḫudāgä,
(04) Äväzḫån, Çämbilni ḳılgin tåmåşä!

(05) Héç kimgä tüşmäsin ölimning ḫili,
(06) Ådämni süvsätär tåġlärning béli.
(07) Åç közingni tåmåşä äylä, Äväzcän,
(08) Änä yärḳıllägän Çämbilning éli!

(09) Såp bolmäs gäpirsä åtänġning sözi,
(10) Cåvdiräb ḳålgändi Yunusning közi.
(11) Åç közingni, tåmåşä äylä, färzändim,
(12) Yärḳıllägän mädräsäning rümbäzi!

(13) Ḫudāgä étgäy-dä bändäning zāri,
(14) Éndi ärigäy-dä mängläyning şöri.
(15) Çini bilän tikläb ḳarä Çämbilgä,
(16) Änä çonḳaygänlär élning minåri!

(17) Bu işlär, çirāġim, ḫaḳning ḳudräti,
(18) Änä yärḳıllägän élning räbåti.
(19) Åç közingni, tåmåşä äylä, Äväzcän,
(20) Änä kökmäk, bolgäy élning båġåti!

(21) Här täräfgä tikläb ḳarä, Äväzcän,
(22) Bülküllägän şähär türkmänning yurti!
(23) Gävhär tåşin Rähmät päri tåptirgän.
(24) Åç közingni, tåmåşä äylä, Äväzcän,
(25) Häp naḳşini ḳırḳ çiltångä yåḳtirgän!
(26) Åç közingni, tåmåşä äylä, färzändim,
(27) Türkmänning éligä kélding, Äväzcän!

(28) Änä bulär şüytib tåġdän ötävérdi. (29) Misḳāl päri dürbinni ḳoligä ålib, "Ḳandäy düşmän ékän", déb ḳaräsä, Göroġlibék bir båläni ålib kélyäpti, on béş künlik åydän häm sülüb. (30) Buni körib, Misḳālcän bir söz äytäbérdi:

(31) Körib yürékkinäm şişdi,
(32) Körgänlärning aḳli şåşdi.

(33) Göroġlibék kéläyåtir ,
(34) Åygä oḫşägän bålämän;
(35) Kündäy bolib tåġdän åşdi.

[374]

(01) Ġırkök åtini oynätib,
(02) Ḳızil tilini söylätib,
(03) Göroġlibék kéläyåtir,
(04) Bittä bålä ḳavätidä,
(05) Ḳızil güldäyin cäynätib.

(06) Bårmi gäpimning mä'kuli
(07) Sildirätib ḳoşä kåkili,
(08) Bécåyin ziyād aḳımi,
(09) Ḳåşi-közi bécåy yaḫşi,
(10) Bålä Äväz kélgän şékilli.

(11) Köringlär Göroġliẖānni,
(12) Åydäyin ķılib bålķıtib,
(13) Ålib kéldi Äväzcānni!

(14) Öngirlärini yelpitib,
(15) Körgän ådäm bålķib kétib,
(16) Yüzginäsin yiltillätib,
(17) Körgänlär ésidän kétib,
(18) Körib boġinim böşäydi.
(19) Ḫunẖār éldän, süvsiz çöldän,
(20) Äväzẖån kélgän oẖşäydi,

(21) Göroġli ölcäli boldi,
(22) Şärmändälär çıķing béring,
(23) Göroġli kélgän oẖşäydi!

(24) Yunus päri, bår, déb äytdi,
(25) Tälä-top bop Çämbil yurti,
(26) Sähmån pålvån, Ḫåldår pålvån,
(27) Şāhmån mérgän, ẖān Häsäncān,
(28) Ähmäd särdār, Témir mähräm,
(29) Köçägä süvlär séping, déb,
(30) Åt ķuvişib çıķib kétdi.
(31) Bålä çaķa ẖåtin-ẖalåc,
(32) Sülüv ķızlär, käyvånilär,
(33) Gülçéhrämän Gülnår päri ,
(34) Yürägidä ķålmäs çéri,
(35) Bäländlikkä çıķavérdi,
(36) Hürgä oẖşägän gälä päri .
(37) Göroġlin åldigä étdi,
(38) Yåppä Çämbilning békläri.

[375]

(01) Änä éndi, “ẖårmäng, bår boling” déb, Ḫåldårbék, Sähmånbék, Şådmån mérgän şundäy tökilib sälāmgä çıķdi, ér yårilib. (02) Tüläk Äväzẖånni körib özidän-özi “cānimgä ur”, déb kélyäpti. (03) Äväzẖånning åydäy bålķķanigä ķırķ yigitlär mäst bolib kéläyäpti. (04) Misķāl päri ẖazinädän tängä, tillä çıķardi. (05) Äväzẖån bilän Göroġlining båşidän såçib kéläyåtibdi. (06) Gülnår päri pådşålik

mäkåmni bir såzgä kéltirib ķoydirdi. (07) Çämbil simåbdäy érib kétdi. (08) Şu sältänät bilän Äväz Çämbilgä étdi. (09) Çämbilning şährini güldäy ḫåtin-ķızlär tutib kétdi. (10) Şu, taḫtgä mindirip Äväzḫånni. (11) Båşigä cıġa sänçib, çår ḫåkimlik ämäl bérdi. (12) “Üç kün toy”, déb ķıçķırtdi. (13) Äväzḫånning şāh-şävkätigä här ķaysisi ming yigitdän bolib kétdi. (14) Äväzḫån ortagä kåsägül bolib, üç kün toy ötdi. (15) Yunus päri , Misķāl päri , Gülhår päri Äväzni yåķasidän sålib, étägidän çıķarib ålib, béġam bolib, Äväzcānni käçäsi ķoyingä ålib yåtdi. (16) Çämbil bütün märtäbä tåbir kétdi. (17) Göroġlining āvāzäsi érni titrätib kétdi.

(18) “Göroġli kéldi” désä, nécä şähär hürkinçilik bolib yåtdi. (19) Änä Ḫunḫārdän Äväzḫånni ålib kélgän dåståni tämåm boldi.

4.4. Açıklamalı Dizin

Sıra: a ā b c ç d é f g h ı i k l m n o ö p r s ş t u ü v ä å y z

A

aḳl Ar. Düşünme , anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us.

a.+idän 353/23

a.+imni 354/1

a.+ing 355/6

a.+dän şäşib ket- 358/2

a.+idän şåş- 353/23

a.+ing ål- 355/6

a.+ni şåşir- 354/1

[=7]

araḳ Votka

a. 368/12

[=1]

Asḳar Yer adı.

a. 347/10

a.+beli 372/29

a.+tåġning üstigä 372/34, 372/35

[=4]

Ā

ābād Fars. 1. Mamur, şen, ongun, modern olanaklarla donatılmış.

ā. 347/4

ā.+ kıl- 348/3

[=2]

āmān Ar. Mesut, tam, sağ, esen.

ā.+mi 345/21, 345/25, 345/29, 345/30, 345/31, 346/14, 346/15, 346/2, 346/6, 346/7, 346/8, 346/9

ā.+bol- 350/26, 360/2, 371/26, 371/27

[=4]

āvāz Fars. Ses seda.

å.+inggä (sening åvåzing) 365/32

[=1]

āvāzä Fars. Yüksek ses, nâra.

å.+si (göroġlining åvåzäsi) 375/17

å.+dār 351/16

[=1]

B

baġır mec. Yürek, kalp, gönül.

b.+igä 345/3

b.+imä 343/15

b.+igä bås- 341/31

b.+ing(yürek baġring tildir-) 365/26

[=4]

baḫşi Hikâyeci, ozan, saz şairi.

b. 365/4

[=1]

bahå 1. Fiyat; 2. Kıymet,değer; 3. Not, puan.

b. 371/12

[=1]

bādām Fars. İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, pembe ve beyaz çiçekler açan, 5 – 12 m. boyunda ağaç, badem.

b.+i 360/29

[=1]

bāzār Fars. Pazar, çarşı; piyasa; pazar günü.

b. 359/17

b.+ning 341/7

b.+ning içidä 341/30, 341/32

[=3]

bébåş Disiplinsiz.

b.+in 367/32

[=1]

bécāy (Fars. olumsuzluk bildiren bi- ve cay "yer, mekân" ile bi-cāy) Uygunsuz, yersiz, münasebetsiz, yanlış, endişeli, huzursuz.

b. 345/24, 345/27, 353/24, 361/3, 370/20, 374/9

b.+in 354/15, 374/8

b.+sorä- 340/6

b.+ķıl- 366/22

[=10]

béçārä (Fars. olumsuzluk bildiren bi- ve çāre ile bî-çāre) Zavallı, çaresiz, biçare, fakir, aciz.

b. 341/11, 345/17, 352/9, 355/3, 361/26, 361/35

[=6]

bédimāġ (Fars. olumsuzluk bildiren bî- ve Ar. dimāğ "akıl, şuur, beyin" ile bî-dimāğ) Şuursuz, bilinçsiz, akılsız.

b.+kıl- 365/12

[=1]

bédåv Hızlı, çevik at.

b.+lär (dålbedåv) 369/30

b.+åt 358/14

[=2]

béġam Kaygısız, tasasız, gamsız.

b.+bol- 375/15

[=1]

béhisāb (Fars. olumsuzluk bildiren bi- ve Ar. hisāb "Sayılara âit kural ve işlemlerden bahseden ilim, aritmetik." ile bi-hisāb) Hesapsız, sayısız, sınırsız.

b. 340/15

[=1]

béḫuş Kendinden geçmek.

b.+ bol- 355/30, 362/29

[=2]

bék Devletin ileri gelenlerine verilen unvan, bey

b.+(göroġlibek) 341/31, 341/32, 346/28, 347/34, 348/15, 351/14, 351/5, 352/14, 353/21, 354/4, 355/24, 356/10, 356/18, 357/6, 359/34, 359/39, 362/26, 364/14, 364/19, 365/1, 367/24, 367/28, 368/33, 369/17, 369/26, 370/3, 370/38, 371/12, 373/29, 373/33, 374/3

b.+(ḫåldårbék) 375/1

b.+(ḫåtin bék sözi) 365/31

b.+(sähmånbék) 375/1

b.+dän (göroġlibék) 364/13

b.+lär 346/37, 346/8, 347/7

b.+lär.bilän 347/9

b.+läri (çämbil békläri) 374/38

b.+lärining 348/18

b.+ni (göroġlibék) 371/10

b.+bilän 347/22

b.+ni (rüstämdäyin békläri) 347/17

[=42]

béḳarår Kararsız.

b. 346/37

[=1]

békzād (bey ve Fars. –zāde "doğmuş" ile bey-zāde) Beyden doğan çoçuk, bey nesli, bey zâtı.

b.+i (çämbil bekzādi) 370/24

[=1]

bél 1. İnsan ve hayvan vücudunun orta kısmında, göğüsle karın arasında hafifçe darlaşmış olan bölüm. 2. Dağ tepeleri arasında geçit veren alçak yer, dağ geçidi, belen.

b.+gä béylä- 359/4

b.+gä çål- 368/2

b.+i (tåġ béli) 373/6

b.+idä (yorġä béli) 361/23

b.+idän 341/2, 357/25

b.+igä 353/2

b.+igä (bädbaḫt tåġning béli) 372/2

b.+igä (äsḳar béli) 372/29

b.+inggä (äväzcån béli) 373/2

b.+lärigä çåldir- 363/18

[=11]

bémäzä (Fars. olumsuzluk bildiren bi- ve meze "çerez, tat" ile bi-meze) Tatsız, lezzetsiz, berbat, kötü.

b.+gäpdän 343/25

b.+gärçilik 349/5

[=2]

bépul Bedeva

b.+ ḳål- 349/10

[=1]

bér- 1. Vermek, bir şeyi bir kimseye iletmek, eriştirmek. 2. Karşıdakine iletmek istenen fikir, haber, emir, öğüt vb. bir şeyi bildirmek. 3.Meydana getirmek, hasıl etmek, ortaya çıkarmak. 4. Tezlik işlevinde tasvirî fiiller yapar.

b. 344/19, 369/12

b.-di 349/9, 359/36, 369/12, 375/11

b.-gin 344/9

b.-gän 343/3, 346/12, 347/1, 371/21

b.-ib 354/6, 359/30, 361/35, 364/2, 370/20

b.-ing 360/3, 374/22

b.-mäy 349/12

b.-sä 349/12

b.-äy 343/36

b.-söz bér- 361/35

b.-ämäl bér- 375/11

b.-tårtib bér- 359/30

[=24]

béş Dörtten sonra, altıdan önce gelen sayının adı.

b. 359/37

b.+(o béş ming ḳoy) 358/15

b.+dä (on béş) 346/3

b.+ming 364/7

b.+åy 350/15, 350/9

b.+yüz 371/12, 371/3

[=8]

béşik Beşik.

b.+dä 344/17

[=1]

bét 1. Yüz, çehre. 2. Sayfa.

b.+im (åydäy bet) 365/5

b.+ing (ikki bet) 361/9

b.+ingni(åydäy betingni) 342/2, 342/10

b.+ini yırt- 356/24

[=5]

bihişt Fars. Cennet, uçmak.

b.+di 341/5

[=1]

bil- 1. Bir şey hakkında bilgisi olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak. 2. Anlamak, gerçeğine erişmek, idrak etmek. 3. Kabul etmek, addetmek, saymak.

b.-dim 340/12, 341/34, 349/37

b.-dimi 355/24

b.-dir 361/6

b.-gänimni 343/36

b.-ib 366/14

b.-ibdi 348/16

b.-ing 360/21

b.-ip 353/21

b.-mägäning 365/25

b.-mäy 348/8

b.-än 361/14, 373/15

b.-ärmän 350/16

b.-çini bil- 373/15

b.-özi bil- 361/14

[=17]

bildir- Herhangi bir konuda bilgi veya haber vermek.

b.-ärmän 365/25

[=1]

bilän 1. Cümle içinde aynı görevdeki iki kelime veya öbeği birbirine bağlamaya yarayan söz; ile, birlikte, beraber. 2. İsimlerin sonuna gelerek birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan söz.

b. 360/22, 360/34, 346/15, 347/33, 349/11, 350/20, 353/10, 368/38, 375/5, 341/28, 341/8, 343/9, 346/19, 346/22, 354/26, 355/11, 356/12, 357/12, 362/9, 363/3, 366/29, 370/4, 375/8, 346/31

[=24]

bir 1. Belirsiz sıfat veya zamir olarak herhangi bir şeyi, yeri veya kimseyi gösterir. Sayı adı.

b. 341/25, 343/35, 344/12, 349/9, 349/9, 352/8, 355/27, 355/5, 359/35, 355/14, 359/36

b.+bålä 373/29

b.+fäsl 341/27

b.+ġänimåt 356/32

b.+hiylämän 356/21

b.+ķoyini 341/15

b.+mähr 371/10

b.+pärvärdiġår 347/1

b.+süyünçi 352/25, 352/30, 354/28

b.+şähär 346/24

b.+şähärdän 343/5

b.+åt 371/12

b.+yåmån gäp

b.+dän 364/5

b.+åy 349/32

b.+dän 367/27

b.+dävlät 350/11
b.+ni 349/28, 349/28
b.+kün bol- 366/33
b.+kün ket- 366/33
b.+söz.äyt- 341/32, 342/23, 343/32, 346/28, 348/5, 352/9, 353/21, 355/31, 358/21, 359/39, 362/30, 364/20, 367/28, 371/13, 372/35, 373/30,
[=48]

birår Herhangi, bir, bazı; belli, belirli.
b.+fäsl 352/16, 352/28
b.+sävdā 355/9
[=3]

bit- 1. Sona ermek; 2.Bitmek.
b.-di 352/6, 370/27,
b.-gän 349/3, 367/11, 370/26, 370/30
b.-ärmi 366/13
b.-ḳulåḳ bit- 367/11
[=8]

bittä Tek, bir, bir tane, bir adet.
b. 367/26
b.+bålä 374/4
b.+mehmån 348/7
b.+özbek 344/1
[=4]

biyābān Fars. Çöl.
b. 358/30
[=1]

biz Çokluk birinci şahıs zamiri.
b. 363/9, 346/31
b.+gä 349/12, 360/3
b.+i 360/34
b.+ni 365/4
b.+är 346/19, 368/3
[=8]

boġ- Boğmak.
b.-mäymi 343/4
[=1]

boġın Eklem.
b. 374/18
[=1]

bol- Olmak.
b. 354/13, 360/23, 371/18
b.-di 349/24, 349/6, 352/29, 353/12, 353/4, 358/20, 358/22, 358/25, 358/31, 358/33, 358/34, 358/35, 359/11, 359/12, 359/16, 359/22, 359/24, 359/6, 369/39, 369/41, 370/10, 370/12, 370/5, 370/6, 370/8, 374/21, 375/19
b.-dim 371/16, 371/30
b.-dimi 355/14, 355/27, 355/9
b.-ding 353/10, 353/11, 353/13, 353/6, 353/7, 353/9, 367/6
b.-dingmi 351/10, 351/14
b.-gin 350/26, 371/26, 371/27
b.-gän 354/31, 371/29
b.-gändi 351/8
b.-gäy 346/30, 373/20
b.-ib 342/32, 343/5, 346/24, 347/24, 352/3, 355/30, 357/3, 359/30, 360/25, 361/14, 361/30, 362/29, 364/4, 367/20, 368/35, 368/36, 369/36, 370/38, 370/7, 371/10, 371/5, 372/11, 372/12,

372/15, 373/35, 375/14, 375/15, 375/18
b.-ibdi 348/17, 348/30, 356/11, 356/14
b.-ing 360/1, 360/2, 375/1
b.-mäs 349/35, 349/36, 349/38, 373/9
b.-mäsin 358/24
b.-mäsmidi 342/32, 342/33, 343/16, 343/2
b.-mäy 353/22
b.-mäydi 341/27
b.-måḳ 366/33
b.-sin 349/22, 353/27, 353/29, 353/32, 354/13, 354/3, 368/15, 368/16
b.-sun 353/26
b.-sä 341/30, 341/30, 344/18, 344/9
b.-säng 347/30
b.-ädi 350/9, 361/17, 364/18
b.-ämi 358/15
b.-ämän 362/8
b.-är 365/11, 371/22
b.-ärdi 349/12, 350/13
b.-beġam bol- 375/15
b.-behuş bol- 355/30, 362/29
b.-bir kün bol- 366/33
b.-bår bol- 375/1
b.-båş bol- 364/4
b.-cigär-baġrı käbåb bol- 361/30
b.-därd bol- 372/11
b.-firib bol- 356/11
b.-ġarib bol- 371/22
b.-ḫuşvaḳt bol- 346/24, 371/5
b.-hürkinçilik bol- 375/18
b.-ḳalpäḳ bol- 365/11
b.-ḳan bol- 368/15
b.-ḳasd bol- 358/35
b.-ḳıyåmät bol- 355/27 356/14
b.-ḳåyil bol- 369/36
b.-köp yāmān gäp bol- 363/27
b.-kör bol- 353/7
b.-kündäy bol- 373/35
b.-kåsägül bol- 375/14
b.-läşkärbåşi bol- 360/25
b.-mehmån bol- 343/5, 348/17, 348/30, 351/8
b.-mest bol- 357/3, 370/38
b.-märd bol- 353/11
b.-olcäli bol- 374/21
b.-özi bol- 361/14
b.-päst bol- 358/34
b.-pādşā bol- 347/30
b.-råst bol- 344/18, 358/33, 359/24
b.-råzi bol- 360/1, 360/23, 369/39, 369/41
b.-sähär bol- 349/24
b.-såġ bol- 347/24
b.-såp bol- 373/9
b.-şer bol- 353/6
b.-şerdäy bol- 368/35, 370/7
b.-tört bol- 372/15
b.-tämåm bol- 375/19
b.-ul bol- 353/29, 353/32
b.-ükäng bol- 344/9
b.-uzåḳ bol- 349/22
b.-åḳḳandäy bol- 359/30

b.-åmån bol- 350/26, 360/2, 371/26, 371/27
b.-åppåḳ bol- 371/29
b.-yurt bol- 372/12
b.-yüz bol- 371/10
b.-keçgändäy bol- 370/12
b.-ketär bol- 352/29, 353/4, 353/12, 371/16, 371/30
b.-ḳayning bol- 362/8
b.-ḳuçgändäy bol- 370/6
b.-ölär bol- 367/6
b.-såçgändäy bol- 370/8
b.-tursäng bol- 350/9,
b.-uç-gändäy bol- 370/5, 370/10
b.-åḳḳandäy bol- 368/36
b.-yåḳḳandäy bol- 368/37
b.-ib ket- 349/31, 375/13
b.-ib tur- 367/24
[=203]

bop Olmak fiilinin, zarf-fiil eki alırken hece düşmesine uğramış şekli (bop < bol-ib).
b. 341/16, 345/24, 346/28
b.+(kebåb bop) 343/24
b.+(ḳonġırvåy bop) 356/10
b.+(körmägändäy bop) 371/6
b.+(kättä bop) 347/3
b.+(müsåfir bop) 371/18
b.+(mäst bop) 351/13
b.+(şerdäy bop) 369/18
b.+(tälätop bop) 364/8, 374/25
b.+(åvåb bop) 343/24
b.+(yolbärsdäy bop) 369/19
b.+(yåtimdäy bop) 354/7
b.+ti (çäng bop) 347/20
b.-sän 368/22
[=17]

bostān Fars. Bağ, bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer.
b.+ḳıl- 348/2
[=1]

boşä- Boşalmak, bırakmak, serbest olmak; zayıflaşmak, güçsüzleşmek.
b.-ydi 374/18
[=2]

botä- Karıştırmak, alıp göndermek.
b.-n 355/10, 355/25
[=2]

boy İnsanın tabanı ile tepesi arasındaki yükseklik, kamet, endam.
b.+ginängdän 342/18, 350/2
b.+idän 344/25
b.+midi 349/32
[=4]

boyin Boyun.
b.+igä (boynigä) 345/16
b.+i (boyni) 372/10
[=2]

boz Gri, grimsi; açık gri, küllü.
b.+ḳarçıġayni 347/18
[=1]

bozlä- Sızlanmak; mızırdanmak, ağlamak, gözyaşı dökmek.
b.-b 364/2
b.-b kel- 362/18
b.-ydi 354/32, 372/14
b.-b turdi 344/27
b.-b yıġlä- 355/23, 355/26, 355/29

[=8]

bozlät- Ağlatmak.

b.-di 372/17

[=1]

bozär- Benzi atmak, bozarmak.

b.-ädi 361/7

[=1]

bökir- Bağırmak, haykırmak, çığlık atmak; kükremek, gürlemek, böğürmek.

b.-ib öl- 343/16

[=1]

böl- Bir bütünü iki ya da daha çok parçaya ayırmak; 2. *Mec.(toplum içinde, örgütte)* birliğin parçalanmasına, bozulmasına yol açmak.

b.-di 349/8

b.-dimi 343/24

b.-günçä 371/11

b.-ib 367/23

b.-sä 340/21

b.-säng 347/2, 347/3

b.-är 346/37

b.-dästä dästä böl- 367/23

[=9]

böliş- Bölüşmek, paylaşmak, taksim etmek.

b.-ib 348/20, 348/28

b.-top böliş- 348/20

[=3]

böläk Bölüm, parça.

b.+ini (bölägini) 349/9

[=2]

böri Kurt (yırtıcı hayvan).

b. 354/20

[=1]

bu 1.İşaret sıfatı.

b. 355/20, 364/12

b.+dünyådän öt- 364/24

b.+gün 341/23

b.+iş 373/17**,** 356/11

b.+ķısmet 363/29

b.+ķoy 349/17, 358/37

b.+kün 365/7

b.+şähär 340/16, 344/3

b.+tåġasini 343/32

[=13]

2. İşaret zamiri. Krş. **bul**

b. 341/14, 349/5, 358/19

b.+lär 357/1

b.+ndä 343/9, 348/20, 350/9, 362/34, 363/21, 363/24

b.+ndän 349/12, 365/33, 366/16

b.+ngä 367/26

b.+ni 343/26, 364/17, 373/30

[=18]

bul Bk. **bu 1**

b. 361/37

[=1]

bul- Bulmak.

b.-dim 349/14

b.-är 373/28

[=2]

bulaķ Çeşme, bulak.

b.+lär 347/10

[=1]

Buldurıḳ Äväz'ın, mesleği kasaplık olan öz babası. Gürcistan'da yaşamaktadır. Bulduruk Kasap adıyla da bilinmektedir. Krş. **Buldurıḳ ḳassāb, Buldur ḳassāb, Ḳassāb**

b. 357/34

b.+ḳassåbning bädäni 359/38

b.+ḳassåbning sözi 340/18, 340/8

[=10]

Buldur ḳassāb Bk. **Buldurıḳ**

b. 361/19, 361/24, 361/27, 361/31, 364/4

[=5]

Buldurıḳ ḳassāb Bk. **Buldurıḳ**

b. 340/17, 340/21, 340/29, 340/31, 341/1, 341/10, 341/12, 341/17, 343/20, 349/4, 349/6, 349/21, 349/25, 352/8, 352/9, 353/18, 357/3, 357/7, 358/16, 359/25, 359/29, 359/30, 359/32, 359/33, 359/37, 359/39, 361/19, 361/21, 361/24, 361/27, 361/31, 361/36, 362/1, 364/4,371/17

[=35]

bulḳıllä- Silkelemek, çırpmak, sarsmak.

b.-r 363/32

[=1]

bulåḳ Çeşme, bulak.

b.+ingni (bulåġingni) 366/20

[=1]

bunçä Bu kadar, bunca

b.+kozi 361/7

[=1]

bundäy Böyle, bunun gibi, bu tür; bu şekilde.

b. 359/6, 364/18

[=2]

burḳırät- Gürletmek, çalkalatmak, aşırı derecede kızdırmak.

b.-ib 364/23

[=1]

burun Önce, önceleri.

b. 361/16

[=1]

buz- Bozmak, mahvetmek; harap etmek, imha etmek; parçalamak, dağıtmak.

b.-ib 363/2

b.-ib ket- 353/30

b.-är 359/5

[=3]

bük- Eğmek.

b.-ibdi 345/23

b.-är 371/19

b.-ḳaddini bük- 371/19

[=3]

bülbül Fars. Çok güzel öten, sesinin güzelliğiyle meşhur küçük kuş, bülbül.

b.+imdän 356/2

b.+ingdän 353/14

[=2]

bülk Silkmek, çırpmak (yumuşak bir nesneyi).

b.+bülk et- 359/38

[=1]

bülkillä- Silkeletmek, çırptırmak, sarsmak.

b.-b 371/12

b.-gän 373/22

[=2]

bütün Bütün, bütün bir.

b. 375/16

[=1]

büytib Böylece edip.

b. 365/6

b.+ginä 343/1

[=2]

bäççä Fars. Çocuk, evlat.

b.+sän 367/9

b.+sin 347/7

[=1]

bäççäġar Fars. Necis, mundar, kirli, pis,

b. 348/8

[=1]

bädbaẖt 1. Fars. Tâlihi kötü olan, bahtsız, tâlihsiz, uğursuz, şanssız (kimse). 2. Gürcistan'da bulunan, yüksekliğiyle meşhur bir dağ.

b. 372/19

b.+ning ḳanåti 361/33

b. özi 356/35

b.+ning çöli 361/22

b.+ning däşti 368/15

b.+tåġ 340/4, 349/18, 360/18

b.+tåġdän åş- 371/12

b.+tåġi 362/11, 370/39, 373/1

b.+tåġing 353/1

b.+tåġining üstigä 367/24

b.+üydä 348/7

b.+tåġdän 353/22

b.+tåġning åstigä 358/11

b.+tåġning beligä 372/2

[=18]

bädän Beden, vücut, ten.

b.+i (buldurıḳ ḳassåbning bädäni) 359/38

[=1]

bäẖt (Fars. *baẖt*) Talih, şans, mutluluk, baht.

b.+imä 347/28

[=1]

bälḳı- Parlamak, ışıldamak, ışımak; gelişmek, çiçeklenmek.

b.-ib 364/15

b.-ib ket- 374/15

b.-båydäy bälḳı- 364/15

[=3]

bälḳıt- Bk. **bälḳı-**

b.-ib 374/12

[=1]

bälli Aferin, bravo.

b. 364/28, 365/31, 365/32, 367/21, 367/22, 371/10

[=6]

bäländ Fars. Yüksek, yüce.

b. 344/21

b.+ḳır 357/15, 357/25

b.+tåġ 358/34

b.+tåġning båşidä 369/34

[=5]

bäländlik Yükseklik, irtifa

b.+kä 374/35

[=1]

bändi (Fars. besten "bağlamak"tan bende) Tutuklu, esir, tutsak.

b.+ḳıl 348/22, 348/25, 355/12, 355/17, 359/8, 362/33, 363/12

[=7]

bändä Köle, kul.

b. 342/24, 342/25, 345/11, 363/34

b.+gä 356/32

b.+ning zåri 373/13

b.+m 346/5

[=7]

bärg Yaprak

b.+idäy 359/33

[=1]

bäri Hepsi, bütün, tüm.

b. 368/31

b.+mizni sänç- 367/26

[=2]

bärin- Çarpmak, yapışmak, sarılmak, tutunmak.

b. 348/18

b.-g 348/25

[=2]

bäräkällä 1.Bravo, aferin; 2. Sağ ol!

b. 357/16, 369/32, 371/10

[=3]

båbå Dede, büyükbaba.

b.+(båy båbå) 343/8

[=1]

båc Vergi.

b.+ini 344/28

b.+ini (elning båci) 354/31

[=2]

båġat Bağlar.

b.+i (el båġati) 373/20

[=1]

båġlä- Bağlamak.

b.-gän 364/14

[=1]

båķ- Bakmak. Gözleri bir şey üzerine çevirmek.

b.-ilär 345/32

b.-är 349/41

[=2]

bål Arıların çiçeklerden topladıkları bal özü denen sıvı ile yaptıkları, rengi beyazdan esmere kadar değişen, koyu kıvamda tatlı madde, asel.

b.+dän şirin sözlärini 341/31

b.+lärni 347/21

b.+äväz 362/34

b.+äväzni 360/3

B. Äväz 363/35, 369/38

B. Äväzcān 356/3

B. Äväzdäy 356/3

[=8]

Bål Äväz Bk. **Äväzḫån.**

B. Äväzcān 363/35, 369/38, 374/10

[=3]

Bål Äväzcān Bk. **Äväzḫån.**

B. Äväzcān 356/3

[=1]

Bål Äväzdäy Bk. **Äväzḫån.**

B. Äväzdäy 356/3

[=1]

bålķån Avrupa kıtasının güneydoğu kesiminde, Anadolu'nun batısı ve kuzeybatısında yer alan coğrafi ve kültürel bölge; Balkanlar, Balkan yarımadası.

b.+tåġdä 345/18

[=1]

bålä Küçük çocuk, yavru.

b. 374/31

b.+(bittä bålä) 374/4

b.+m 354/33, 354/37, 356/30

b.+m (vå båläm) 361/20, 364/4

b.+m (våy båläm) 354/25, 354/32, 356/31

b.+mdän 356/9

b.+min 353/33

b.+män 373/34

b.+mni 353/28

b.+ngdän 353/8

b.+ni (bir bålä) 373/29

[=16]

bålälik Çocukluk, sabilik, saflık.

b.+dä 340/26

[=1]

Bålåyim Kişi adı.

b. 345/16, 354/36, 355/3, 355/31, 355/5, 356/24, 356/29

b.+cān 356/15

b.+dän 372/8

b.+däy 371/26

b.+gä 349/9, 355/31

b.+ning 356/22

[=13]

bår Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan şey, var.

b. 340/1, 340/17, 343/26, 343/26, 344/3, 371/11, 374/24

b.+mi 374/6

b.+midi 343/37

b.+ol- 375/1

[=10]

bår- Ulaşmak, erişmek, vasıl olmak, varmak.

b.-di 351/30

b.-gin 343/29, 362/13

b.-günçä 366/29

b.-gän 347/23

b.-gändä 346/26

b.-ib 343/32, 344/2, 346/35, 347/15, 347/30, 348/2, 349/19, 355/22, 359/17, 359/35, 360/11, 360/33, 360/4, 361/6, 363/20, 363/5

b.-ib ḳıl- 346/36

b.-ib äyt- 341/22

b.-ing 360/15

b.-inglär 341/18

b.-midi 344/6

b.-mäsäm 349/38, 350/6

b.-mäymän 364/30, 365/22, 365/9, 366/18, 366/2, 366/35

b.-sä 347/24

b.-säk 357/26, 367/26

b.-säng 346/31, 359/14, 359/2

b.-ädi 344/32, 352/4

b.-är 341/5

b.-äyik 366/10

b.-äyin 367/4

b.-ḳuvib bår- 359/17

b.-ålib bår- 355/22

b.-bitte-bitte bår- 367/26

b.-sähär bår- 349/19

b.-tez bår- 366/10

b.-åldigä bår- 343/32, 359/14, 359/2

[=54]

bårlıġ Servet, hazine, zenginlik.

b.+i (ķonġırvåy bårlıġi) 344/18

[=1]

bås- 1.Ayağı, üzerine vücudun veya bacağın ağırlığını verecek şekilde zemine yahut herhangi bir yere koymak. 2. Kaplamak; ele geçirmek. 3. Basmak, ezmek, bastırmak. 4. İlerlemek, yürümek.

b.-äyåtib 352/14

b.-di 344/35

b.-ib 345/3

b.-sä 360/31

b.-baġrigä bås-

b.-tåġi tåşni läşkär bås- 360/31

[=6]

båsål(ı)- Bastırmak.

b.-mäy 340/31, 341/1, 344/26, 344/33, 355/13

b.-mäydi 341/11

b.-mäyin 372/9

b.-öpkäsin båsål- 340/31

b.-öpkäsini båsål- 341/11, 344/26, 344/33, 372/9

b.-öpkängni båsål- 355/13

[=13]

båş 1. İnsan vücudunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücudunun en ön kısmı, kafa. 2. Kişinin bizzat kendisi. 3. Bir şeyin en üst kısmı, tepe, zirve.

b. 371/15

b.+(ķårä båş ķozi) 349/16

b.+(äväzning ķårä båş ķozisi) 349/19

b.+ginängni kes- 367/13

b.+gä 351/27

b.+ı 358/19

b.+i (sällåt båş) 362/31

b.+i (şümlik.ning båş) 358/24

b.+dä (tåġ båşi) 343/12

b.+idä (bäländ tåġning båşi) 369/34

b.+idän (göroġlining båşi) 375/5

b.+igä 375/11

b.+igä (ķoyimning båşi) 349/38

b.+igä (målimning båşi) 350/6

b.+inggä 347/32, 349/40

b.+inggä (våtäning båşi) 346/17

b.+ingni 351/24, 366/8

b.+ini 352/16

b.+ini (åtning båşi) 352/13

b.+ur- 354/2

b.-bol- 364/4

[=22]

båş-båşıgä Baş başına.

b. 345/21, 345/25, 350/23

[=3]

båt- Batmak.

b.-di 343/23

b.-dimi 355/19

b.-ädi 343/15

b.-tåşdäy båt- 343/15

b.-yåmån båt- 355/19

[=5]

båtir Cesur, mert, yiğit, alp.

b.+(çin båtir) 366/15

[=1]

båy Zengin insan, varlıklı.

b.+bäççäsi 345/33, 346/11

b.+båbå 343/8

b.+i 346/7

b.+i (yåvmitning kättä båyi) 346/6

b.+läb 343/4

b.+lär 348/21

b.+änäng körib

[=8]

båylä- İp, bağ veya başka bir araçla bir şeyi bir yere, diğer bir şeye veya birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek, bağlamak.

b.-belgä båylä- 359/4

[=1]

C

cān Fars. İnsanlarda hayatın devamını sağlayan madde dışı varlık, ruh.

c. 342/18

c.+i (Buldurıḳ ḳassåbning cani) 359/33

c.+im 342/12, 342/9

c.+imgä 375/2

c.+in 358/9, 361/28

c.+ingızdän 354/16

c.+ingä (öz canin) 367/8

c.+ämåy 362/17

c. ḫayåli 368/18

c.+ḳıynä- 357/31

c.+såt- 368/33

c.+äylä- 344/25

[=14]

cānivār Fars. Varlık, yaratık, mahluk, kul, hayvan, insan, yaşayan şeyler (bitkiler hariç). Krş. cānvār

c. (cānivār Ġırkök) 370/17

[=1]

cāy (Fars. cāy > cā) Yer, mahal, mevki, mekân.

c.+(köp yaḫşi cāy) 346/32

c.+dir 347/4

c.+dä 343/7

c.+dän 364/12

c.+ıdän 344/27

c.+i 341/5, 346/4

c.+idän 355/4

[=8]

céznä Ablanın kocası, enişte.

c. 354/22

c.+(ey ceznä) 349/14

c.+cān 341/3, 360/23, 360/7

c.+cānim 360/1

c.+ḳıl- 341/8

c.+m 340/17, 344/3, 344/4

c.+ng 349/31, 350/11

c.+ngning åti 340/21

c.+si 357/14, 357/24, 357/34, 358/5

c.+sigä 359/39

c.+sin 354/19, 357/7

[=20]

cıġa Ziynet eşyası, broş, hakanlara mahsus taç.

c. 349/40

c.+lär 347/32

c.+sänç- 375/11

[=3]

cigär Karaciğer.

c.+im 371/26

c.+imdän 343/17

c.+cilik 350/25

c.+baġrı käbåb bol- 361/30

[=4]

cil- Yerinden kımıldatmak.

c.-åtin cil- 365/17

c.-mäy 365/17

[=2]

cilåv At yuları, dizgin.

c.+in 352/28

[=1]

cimcit Sessiz.

c. 349/6

[=1]

ciring Çınlama.

c.+piring 341/16

[=1]

ciyän Yeğen.

c.+ginäm 342/6, 342/9

c.+im 343/24, 347/14, 347/35, 347/9

[=6]

coş Fars. mec. Coşma, taşma, kaynama, coşkunluk.

c. 371/28

c.+ḳıl- 372/35

[=2]

coy- Yok etmek, ortadan kaldırmak.

c.-ḳansiz 348/24

[=1]

cönä- Hareket etmek, yönelmek.

c.-bdi 363/31

c.-di 364/2, 364/5

c.-ng 363/13

c.-yverdi 343/30

c.-yäpti 349/27

c.-ålib cönä- 343/30

c.-därråv cönä- 363/13

[=6]

cönät- Götürmek, çıkartmak.

c.-di 364/7

c.-inglär 363/9

[=1]

cönäybér- Hareket edivermek, yönelivermek.

c.-di 363/35, 371/12

c.-sin 364/12

[=3]

cörttägä Bile bile, mahsus, kasıtlı olarak, kasten, bilerek, isteyerek.

c. 341/4

[=1]

cüdä Pek, gayet.

c. 369/33

c.+likni sål- 344/12

c.+yaḫşi (cüdä yaḫşi) 353/27

[=3]

cümir- (?)

c.-ib 359/36

[=1]

cäbr Cebir, zulüm, baskı, eziyet, zorlama.

c.+ḳıl- 367/8

c.+ü cäfā Zulüm, baskı, ceza, eziyet. 350/04

c.+ü cefāngni 340/20

[=2]

cäfā Ar. Eziyet, azap, işkence, ıztırap.

c.+ngni (cäbrü cäfāngni) 340/20

[=1]

cäncäl Kavga, savaş, çekişme, dalaşma, arbede.

c.+ni 359/23

[=1]

cäsäd Ceset, ölü.

c.+dä 342/12, 342/18

[=2]

cäynät- Geniş ve çok dökmek, döktürmek; gönül kaparcasına güzel göstermek.

c.-ib 374/5

[=1]

cäzåyil (?)

c.+ni 355/15

[=1]

cåvdirä- Uzaklara bakmak, ümitle bakmak, bir şey beklercesine bakmak.

c.-b ḳal- 373/10

[=1]

cåvdirät- Ümitle baktırmak, umutlandırmak.

c.-ib 345/2

[=1]

cåvġaş (?)

c.+inning 372/24

[=1]

Ç

çaḳ- Çakmak, kırmak.

ç.-a 374/31

[=1]

çāḳ (Fars. çāk) Yırtık, yarık.

ç.+lär 347/13

[=1]

çār Fars. Dört

ç.+håkimlik 375/11

[=1]

çārvädår İş ortağı.

ç.+lär 349/41

[=1]

çégä Ahşap çivi, çivicik; kırılan çinileri yapıştırmada kullanılan araç.

ç.+sidän (tåbut çegäsi) 356/5

[=1]

çék- Çekmek, hoşa gitmez durumlara uğramak.

ç.-måning 343/15

[=1]

çér Hüzün, dert, hasret.

ç.+i 374/35

ç.+im 371/23

ç.+midi 343/34

[=3]

çıḳ-1. Bulunduğu yerden dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek. 2. Ortaya çıkmak. 3. Ulaşmak, erişmek, varmak, vasıl olmak. 4. Gitmek. 5. Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak.

ç. 346/28

ç.-ib ket- 340/27, 374/30

ç.-dälägä çıḳ- 348/4

ç.-esdän çıḳ- 345/26

ç.-esidän çıḳ- 346/28

ç.-kölgä çıḳ- 347/18

ç.-mäslähät çıḳ- 355/1

ç.-sälåmgä çıḳ- 374/30

ç.-külgä çıḳ- 374/30
ç.-ålib çıḳ- 374/30
ç.-yıġib çıḳ- 374/30
ç.-di 357/23, 375/1
ç.-ıb 344/24
ç.-ıbdi 345/26
ç.-ib 347/18, 348/27, 348/4, 372/35
ç.-ib edim 349/16
ç.-ib ål- 357/33, 372/34
ç.-ibdi 344/5, 369/25
ç.-ing 363/6, 374/22
ç.-ḳan 345/20
ç.-ḳandä 344/13
ç.-ḳanimä 345/24
ç.-ḳän 347/13
ç.-mäy 345/7
ç.-ädi 355/1
ç.-ärdi 375/4
[=34]

çıḳår- Gizli olan bir şeyin anlaşılmasını sağlamak, ortaya çıkarmak.
ç.-ib 367/24
ç.-ib ål- 375/15
[=2]

çıḳarävér- Etrafa yayıvermek, dağıvermek.
ç.-di 341/13
[=1]

çıḳavér- Bulunduğu yerden dışarıya varıvermek, içeriden dışarıya doğru gidivermek.
ç.-di 363/36, 374/35
ç.-läşkär çıḳaver- 363/36
[=2]

çirāḳ (< Fars. çerāġ) Işık, nur.
ç.+ım çirāḳ.ım (çirāġım) 346/27, 347/22, 347/27, 347/31, 347/36, 348/3, 351/25
347/43, 73/17, 346/21
ç.+ḳınäm 341/33, 356/11
ç.+imning 340/28
[=13]

Çiltån Bk. **Ḳırḳ Çiltån**
ç.+gä (Ḳırḳ Çiltån) 373/25
[=1]

çin Gerçek, hakiki, doğru, sahi.
ç. 372/7
ç.+båtir 366/15
ç.+i bil- 373/15
[=3]

çirḳılläş- Cıvıldamak, titrek ses çıkarmak.
ç.-di 370/1
[=1]

çirḳıräb Cıvıldamak, ötmek.
ç. 369/23
[=1]

çiyä Gizem, sır.
ç.+nim 346/32, 346/36
[=2]

çoḳḳı Tepe, baş.
ç.+lärdä 347/11
[=1]

çonḳay- Aldatılmak, kandırılmak.
ç.-gänlär 373/16
[=1]

çöl Kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi,
ç. 358/23
ç.+dä 371/14

ç.+dän (suvsiz çöl) 374/19

ç.+gä 357/33

ç.+gä tüş- 372/20

ç.+idä (bädbaḫt çöl) 361/22

ç.+igä 346/34, 353/1

ç.+lärdä 343/16, 343/2, 350/4

[=11]

çöp Budak, küçük dal, çöp.

ç.+däy 346/23

[=1]

çörttä Doğrudan, açıkça, hemen.

ç. 369/12, 369/37, 369/41

[=3]

çöykä- (?)

ç.-b 356/26

[=1]

çuḳur 1. Çukur; 2. Derin

ç. 352/23

ç.+i 353/2

[=2]

çürräk (?)

ç. 357/20

[=1]

çüvläş- Yaygara koparmak, gürültü yapmak.

ç.-ib 370/26

[=1]

çüy- Süzülerek uçmak.

ç.-säng 347/18

[=1]

çüydir- Süzülerek uçurmak.

ç.-ing 354/6

[=1]

çälkäş- Karışmak, dolaşmak.

ç.-ib ḳal- 369/31

[=1]

çälä Yandığı hâlde sönmemiş olan odun; yarıda kalmış, yarım.

ç. 371/2

[=1]

Çämbil Köroğlu Sultan'ın hüküm sürdüğü şehir. Krş. **Çämbilbél**

ç. 360/39, 363/10, 375/16, 375/7

ç.+békzādi 370/24

ç.+dä 346/28

ç.+dägi 351/19, 351/29

ç.+däy 348/2

ç.+el 363/19

ç.+eli 352/29, 372/26

ç.+elni 363/11

ç.+gä 357/18, 364/17, 373/15, 375/8

ç.+ni 372/35, 373/4

ç.+ning bekläri 374/38

ç.+ning eli 373/8

ç.+ning şähri 348/9, 375/9

ç.+şähri 353/12, 353/27, 363/5, 366/30, 371/30, 372/6

ç.+taḫtimä 347/30

ç.+yurt 366/10

ç.+yurti 374/25

[=32]

Çämbilbél Bk. **Çämbil**

ç.+dän 348/15, 348/29

ç.+gä 362/4

ç.+ni 363/15

[=4]

çäng Toz.

ç. 368/30, 369/25

ç.+bopti 347/20

[=3]

çärḳıllä- (?)

ç.-b 342/15

[=1]

çäşmä Memba, kaynak, pınar.

ç.+lärdä 347/14

[=1]

çäyḳal- Çalkalanmak, sallanmak, silkinmek.

ç.-ädi 346/1

[=1]

çäynät- Çiğnetmek, ezdirmek.

ç.-gänlär 368/6

[=1]

çåḳlä- Nişan almak.

ç.-b 362/32

[=1]

çål İhtiyar adam, yaşlı adam.

ç.+(kämik çål) 364/15, 364/16

ç.+(tentäk çål) 352/13

ç.+im (tentåk çål) 352/21

ç.+ning (kämik çålning kiyimläri) 341/31

ç.+ning (kämik çålning ḳoli) 364/14

ç.+ning (kämik çålning üstigä) 358/12

[=7]

çål- Şiddetli vurmak.

ç.-gänlär 368/2

ç.-ib yåt- 345/18

ç.-belgä çål- 368/2

[=3]

çåldir- Şiddetli vurdurmak.

ç.-ing 363/18

ç.-bellärigä çåldir- 363/18

[=1]

çåp- Hızlı koşmak; hızlı koşturmak.

ç.-ä ḳal- 367/1

ç.-åtni çåp- 346/34

ç.-ib 346/34

ç.-ib çåpḳillä- 341/21

ç.-ildi 369/30

ç.-ilmäyin 345/8

ç.-säng 367/1

[=7]

çåpiş- Bk. **çåp**

ç.-di 370/4

[=1]

çåpḳillä- Hızla koşmak, koşturmak.

ç.-b 341/21

ç.-çåpib çåpḳillä- 341/21

[=2]

çåpån Cübbemsi giyim, cübbe, kaftan.

ç.+ningning 343/19

[=1]

çåş Yığın.

ç.+igä 344/32

ç.+lär 347/12

[=2]

çåt- Varmak, ulaşmak, yetişmek.

ç.-di 361/29

ç.-ḳämçı çåt- 361/29

[=2]

çåydiş Su veya çay kaynatılan metal kap, çaydanlık.

ç.+däyin 371/28

[=1]

D

dābil (< Ar. tabl) Davul.

d. 354/6

d.+ni 347/19

d.+ni (polät dābil) 368/11

d.+ini tüy- 345/7

d.+ur- 369/24

[=5]

dād Fars. Feryat.

d. 342/27, 342/30, 343/11, 352/24, 352/7, 352/9, 355/30, 355/4

d.+ni 347/36, 362/7

d.+şägä 361/37

[=11]

dāim (Ar. devām "sürekli olmak"tan dā'im) Her zaman, daima, hep, sürekli.

d. 345/11, 347/34, 366/27

[=3]

dāstān (Fars *dāstān*> *destān*) Milletlerin eski çağlardaki din, fazilet ve milli kahramanlık maceralarını, başlarından geçenleri dile getiren büyük manzum hikaye, dâsitan, epope.

d.+i 375/19

[=1]

dé- 1. Söylemek.

d. 350/23

d.-b 340/30, 340/32, 341/12, 341/29, 341/3, 341/30, 342/28, 343/1, 343/24, 343/24, 343/8, 344/14, 344/15, 344/22, 344/26, 344/29, 344/30, 344/33, 344/34, 345/14, 345/15, 345/3, 346/24, 347/20, 348/12, 348/33, 349/30, 351/23, 351/7, 352/12, 352/17, 352/7, 352/9, 353/31, 353/8, 354/1, 354/2, 354/20, 354/23, 354/25, 354/32, 354/33, 355/10, 355/30, 355/31, 355/4, 356/19, 356/22, 356/23, 356/28, 356/31, 356/31, 357/29, 357/30, 358/18, 358/19, 358/3, 358/4, 359/14, 359/19, 360/38, 361/17, 361/31, 362/26, 362/8, 363/35, 364/17, 364/4, 367/24, 368/3, 370/23, 370/3, 370/36, 371/10, 371/7, 372/24, 372/26, 373/29, 374/24, 374/29, 375/1, 375/12, 375/2

d.-b edi 349/3

d.-bdi 344/3, 344/4

d.-di 341/15, 341/18, 341/21, 341/24, 341/28, 343/29, 346/19, 346/27, 346/28, 348/14, 349/12, 349/19, 349/22, 349/5, 353/20, 354/22, 358/17, 359/26, 359/32, 359/32, 359/35, 362/12, 362/13, 362/15, 362/20, 362/22, 364/16, 367/22, 367/27, 369/22, 371/11

d.-dim 350/22

d.-ding 353/11, 359/9

d.-dingizlär 349/15

d.-gin 356/14

d.-mä 351/21

d.-mägin 340/16

d.-mäymän 343/25

d.-p 354/9

d.-sin 362/12

d.-sä 346/22, 362/12, 375/18

d.-säm 345/20, 345/26, 371/23

d.-säng 351/12

d.-ydi 340/22, 341/23, 345/12, 345/5, 345/9, 354/37, 356/29, 356/30, 357/26, 357/27

d.-yib 356/20

d.-ysän 340/1, 351/18

d.-yär 340/10

d.-ḫåy de- 371/23

d.-selam de- 350/23, 351/18

d.-våy-våy de- 355/31, 356/22, 364/16

2. … diye adlandırmak.

d.-gän 340/11, 341/25, 342/4, 346/5, 359/6, 361/15, 371/11

d.-gänim 343/22

d.-gäning 351/6

d.-gänmän 351/1

[=166]

déyiş- Bir konuyla ilgili olarak anlatılan şeyleri ifâde etmek, söylemek.

d.-di 368/32, 369/5

d.-ädi 368/29

[=3]

doḳ Tehdit.

d.+ḳıl- 366/32

[=1]

donän İki yaşını bitirip üç yaşına girmiş olan koyun, koç, at ya da keçi.

d.+ḳoylärni 349/41

[=1]

dost (< Fars. dūst) Yakın arkadaş, gönüldaş.

d. (dost-düşmän)343/18

d. (dost-düşmängä)342/31

[=2]

dost-düşmän Dost-düşman

d. 343/18

d.+gä 342/31

[=2]

dozaḫ Cehennem.

d.+dir 346/4

[=1]

döndir- Döndürmek.

d.-ib 357/15

[=1]

dönhä-dönhä (?)

d. 368/17

[=1]

dumälä-Yuvarlanmak.

d.-b ḳal- 369/15

d.-gän 371/15

d.-nib ḳal- 368/25

[=3]

dumälät- Yuvarlatmak.

d.-di 369/28

d.-inglär 348/26

d.-tepib dümälät- 348/26

[=3]

dunyå Ar. İçinde yaşadığımız yeryüzü, âlem.

d.+dä 345/13

d.+dån (bu dunyådän öt-) 364/24

d.+ni(u dunyåni) 343/28

[=3]

duvläş- Sallanmak, aynı doğrultu üzerinde sürekli bir şekilde hareket etmek, gidip gelmek

d.-ib ket- 370/29

[=1]

dürbin (Fars. dūr "uzak" ve bin "gören" ile dūr-bin'den) İçine yerleştirilen mercekler vâsıtasıyla uzaktaki şeyleri büyüterek yakında imiş gibi (tersine tutulursa uzakta imiş gibi) gösteren optik âlet, dürbün.

d.+ni 373/29

[=1]

dürüst Fars. İyi, doğru.

d.+råḳ bol- 342/32

[=1]

düşmän Fars. Birinin kötülüğünü isteyen, ona zarar vermeye çalışan kimse, hasım.

d. 351/12, 364/25, 365/15, 365/17, 365/2, 369/21, 370/26

d.+dän 365/6

d.+ékän 373/29

d.+et- 364/22

d.+gä 368/8

d.+ing 366/14

d.+lär 351/24, 347/5, 355/7, 367/12, 367/33, 369/5, 369/22

d.+läring 351/22

d.+lärning gäpi 355/19

d.+ning låşi 368/14

d.+näsihäti 367/10

d. (dost-düşmän)343/18

d. (dost-düşmängä)342/31

[=25]

däbdäbä Ar. Göz alıcı gösteriş, şatafat, tantana, haşmet, ihtişam.

d.+ni 359/15

[=1]

dähḳån Çiftçi, köylü.

d.+lär 342/16

[=1]

dälä Kır, tarla.

d.+gä çıḳ- 348/4

[=1]

därd Fars. Elem, sıkıntı, üzüntü.

d. 353/10

d.+ginämning dävåsi 356/7

d.+imni 342/8

d.+imni (ḳaysibir därd) 362/10

d.+imä 342/22

d.+bol- 372/11

d.+gä dermān353/3

[=7]

därkār Fars. Gerekli, lazım.

d. 364/13

[=1]

därmān Fars. 1. Çare, hal yolu, çıkış yolu.

d. 342/22, 353/3

d.+dä 342/29

d.+im 342/11

d.(derdgä derman)353/3

[=5]

därråv Hemen, derhâl, anında.

d. 348/10, 348/6, 360/15, 360/16, 360/26, 361/10, 362/21, 362/31, 362/32, 363/13, 366/25, 367/11

[=12]

därvāzä Fars. Kale ve şehirlerin büyük giriş kapısı, ana kapı.

d.+ni 348/5

d.+ning 343/32

[=2]

däst El (organ olan).

d.+idä (däsdidä) 372/32

[=1]

dästä Fars. Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmışı, demet.

d.+dästä böl- 367/23

[=1]

däşt Bozkır, ova, sahrâ, çöl. Krş.

d.+in 364/10

d.+lärdä 357/4

[=2]

dävlät Ar. Belli bir toprakta bir hükûmet idaresi altında teşkilatlanmış bulunan bağımsız siyasi topluluk, milletin hukuki şahsiyet kazanmış şekli.

d. 346/12

d.+i (bir dävlät) 350/11

[=2]

dävlätli Refah, saadet ve nîmet sahibi, vezir ve müşir gibi büyük rütbe sahiplerine verilen bir unvan.

d.+män 346/11

[=1]

dävā Ar. Tedavi, şifa, çare, ilaç, deva.

d.+sidän (därd dävāsi) 356/7

[=1]

dåġ Yara, leke.

d.+igä (äväzning dåġi) 357/1

d.+ini (köngl.ingiz dåġi) 349/14

[=2]

dål Tam, kesin, doğru.

d.+bedåv 369/30

[=1]

Dånågül Özel isim.

d.+däy 371/27

[=1]

É

é e! ; haydi! ;hey! bana bak- ; ah! ay!

é. 346/17, 355/6

[=2]

é- 1. -imek (cevher fiili) Türkçenin isimleri yüklem yapan ana yardımcı fiilidir.

é.-di 340/28, 343/22

é.-düşman é- 373/29

é.-ḳonġırvåy é- 344/10

é.-semiz é- 362/3

é.-åvliyā é- 343/28

é.-yåmån båy é- 358/17

é.-yåmån é- 345/13, 350/7, 357/21

é.-ḳılgän é- 343/28

é.-mäs 340/9, 344/8, 344/16, 346728

é.-ydi 355/2

é.-gänlär 367/30

[=17]

2. Türkçenin ana yardımcı fiili olarak ikinci görevi fiillerin birleşik çekimini yapmaktır.

é.-kän 340/10, 340/2, 341/14, 341/15, 341/30, 343/28, 343/28, 345/13, 350/7, 357/21, 358/17, 362/3, 373/29

é.-kändi 344/10

[=14]

éçki Keçi.

é.+ni 353/19

[=1]

égin Sırt, arka, omuz, gövdenin üst kısmı.

e.+igä (egnigä) 349/27

[=1]

égä Sahip, iye, efendi.

é.+mgä 342/5

é.+n 363/16

é.+si (ölig égäsi) 356/4, 356/6

é.+si (yurt égäsi) 346/13, 351/2

[=6]

él 1. Ülke, yurt, memleket, diyar. 2. Yabancı, yakın olmayan kimse.

é.+(cüdä yaḫşi él) 353/27

é.+dä 344/11, 349/31

é.+dä(türkmän él) 343/37

é.+dä(yåvmit él) 344/6, 347/7

é.+dä (ḫunḫār él) 353/6, 355/28, 357/27

é.+dän (ḫunḫār él) 364/32, 374/19

é.+dän (yåvmit él) 344/13

é.+gä 372/18

é.+gä (ḫunḫār él) 370/34

é.+gä (yåvmit él) 347/15

é.+i 346/8

é.+i (çämbil él) 372/26, 373/8

é.+i (ḫunḫār él) 372/1

é.+i (yåvmit él) 345/21, 346/32, 347/4

é.+idän 357/23

é.+idän (ḫunḫār él) 363/31

é.+igä (çämbil él) 352/29

é.+igä (ḫunḫār él) 361/25

é.+igä (türkmän él) 346/35, 347/2, 373/27

é.+imni 340/6, 354/9

é.+indän (ḫunḫār él) 353/4

é.+ingdä 346/21

é.+inggä 346/26

é.+ining (yåvmit él) 347/5

é.+lär 368/17

é.+ni 345/17

é.+ni (çämbil él) 363/19

é.+ning 373/16

é.+ning båci 354/31

é.+ning räbåti 373/18

é.+ning (çämbil él) 363/11

é.+ning (ḫunḫār él) 349/1

é.+ning (ḫunḫār élning ådämi) 363/13, 363/16

é.+ning (ḫunḫār élning zorini) 363/6

é.+ning (türkmän éli) 350/23

é.+ning bäġåti 373/20

é.+ning pādşāyı 362/5

[=48]

élçi Elçi,arabulucu.

é.+lärin 357/30

[=1]

élät Kabile, zümre, halk; ülke, diyar, memleket, yurt.

é.+gä 347/3, 366/25

é.+idän 344/28

é.+imning 351/16

[=4]

émçäkdåş Süt kardeş.

é.+ingni yıġlät- 366/6

[=1]

énçi Miras.

é. 354/23, 359/16

e.+ni ål- 358/3

e.+si 358/19

e.+si (äväz ençi) 358/18

[=5]

éndi Şimdi, şu an, artık, bundan sonra

é. 340/13, 340/18, 340/23, 340/3, 340/30, 340/8, 342/14, 342/21, 348/4, 349/27, 349/29, 349/34, 349/39, 350/14, 350/16, 350/19, 350/24, 350/28, 350/29, 350/3, 350/8, 351/15, 351/20, 351/26, 351/3, 351/9, 352/1, 352/7, 352/9, 353/21, 356/1, 357/18, 357/32, 359/23, 359/39, 363/22, 363/30, 363/33, 364/13, 364/26, 364/3, 365/16, 365/3, 365/30, 366/25, 367/14, 371/10, 371/14, 371/15, 371/17, 371/28, 371/29, 371/30, 372/3, 372/6, 373/14

é.+(änä éndi) 341/13, 341/17, 341/32, 342/23, 345/17, 346/16, 349/23, 349/3, 349/4, 357/1, 358/21, 362/1, 364/12, 367/20, 371/9, 375/1

[=73]

énä Anne, ana.

e. 343/34, 355/13, 355/18, 371/20, 372/13

e.+cän 343/36, 344/17

e.+im 371/21

e.+mmän 359/20

e.+(e enäcän) 355/6

e.+mning ikki közimän 366/28

e.+si 355/31

e.+sigä 355/5

e.+sini 355/31

e.+sining 343/32

e.+sining tåvuşi 354/37

[=16]

ér Koca, erkek.

é. 375/1

é.+dä 352/23

é.+dän 362/17

é.+gä 369/14

é.+kişini 346/5

é.+lär 368/28

é.+ni 363/32, 368/34, 375/17

é.+yigit 368/20

[=10]

éri-1. Erimek. 2. Duygulanmak, erimek.

é.-b ket- 375/7

[=1]

érkä Şımarık.

é. 353/24

[=1]

érkälä- Şımartmak

é.-b 345/15

[=1]

érkälät- Şımartmak.

é.-gänmän 354/15

é.-ib 353/28

[=2]

értä Erken, sabah.
é.+dän 341/21
é.+ndän 341/24
[=2]
értän Günün başında, tan attıktan sonra.
é.+bilän 341/28
[=1]
érä Çağ.
é.+si (mål eräsi) 353/17
[=1]
és Akıl, hafıza, hatır.
é.+dän çıḳ- 345/26
é.+ginängdän 340/27
é.+i 356/22
é.+i két- 367/14, 367/6
é.+idän çıḳ- 346/28
é.+idän két- 374/17
é.+igä tüş- 344/23, 372/13
é.+imdän 345/20
é.+ing 351/30
[=11]
ésli Akıllı.
é.+oy 355/1
é.+ådämsiz 353/23
[=2]
ésån Sağlıklı, sıhhatli.
é.-āmān Sağ salim 354/17
[=1]
ésånlik Sağlıklı, sıhhatli olmak.
é. 356/32
[=1]
éşik Kapı.
é.+dä 344/19
[=1]
éşit- Duymak, işitmek.
é.-di 362/28, 367/17
é.-dim 341/33
é.-gin 347/36
é.-ing 362/7
é.-mäk 364/13
é.-sem 342/4
é.-säk 346/24
é.-ärsän 359/15
[=9]
ét- Yapmak, etmek, eylemek, kılmak.
é.-di 343/31, 358/13, 359/38, 361/32, 361/35, 370/37, 370/39, 371/8, 374/37, 375/8
é.-gin 361/2
é.-gän 367/12
é.-gänlär 368/7
é.-ib 348/30, 364/17
é.-ibdi 348/9
é.-inglär 348/28
é.-mäding 351/1
é.-sä 360/7
é.-är 364/22
é.-bülk bülk ét- 359/38
é.-düşman ét- 364/22
é.-ḳıstäb ét- 358/13, 368/7
é.-özing ét- 351/1
é.-terif ét- 348/9
é.-täpir-täpir ét- 364/17
é.-üyigä ét- 343/31
[=28]
étäk Giysinin belden aşağıda kalan
é.+idän (étägini) 375/15
[=1]

éy Hitap edilen kimsenin dikkatini çekmek veya anlamı güçlendirmek için kullanılır, hey.

é. 355/32

é.+ceznäm 349/14

é.+çirāḳ.im (çirāġim) 346/21

é.+pādşāḫım 341/23

é.+äväzḫån 341/27, 343/21

[=6]

F

fāniy Fani.

f.+dän 355/20

[=1]

firib Hile, aldatma, kandırma.

f. 357/21

f.+bilän 362/9, 363/3

f.+bol- 356/11

[=4]

firåḳ Ar. Ayrılık.

f.+idä (firåġidä)356/34

[=1]

fäläk Ar. Dünya, âlem, devran, gökyüzü.

f.+(häy fäläk) 355/32

f.+kä 369/25

f.+ni közlä- 358/14

f.+äy 371/24

f.+äy.(fäläk äy) 371/24

[=5]

färyād Fars. Feryat, çığlık, ağlama.

f. 342/27, 342/30, 343/11, 35

[=4]

färzänd Fars. Oğul, çocuk.

f.+im 343/25, 367/21, 367/24, 373/11, 373/26

f.+imsän 343/21

f.+ing bol- 354/3

f.+ingning håli 352/27

f.+degän 361/15

f.+bol- 354/13, 354/13

[=11]

fäsl Mevsim.

f.+(bir fäsl) 341/27

f.+(birår fäsl) 352/16, 352/28

[=3]

G

ġam (< Ar. ġamm) Kaygı, tasa, keder, iç darlığı.

ġ.+i 360/32

[=1]

ġamḫor Özenli, yakın ilgi gösteren.

ġ.+im 371/27

[=1]

ġanim Ar. Düşman, hasım, yağmacı.

ġ.+dän 354/30

[=1]

ġanimät Fırsat, elverişli durum.

g.+di (bir ġanimät) 356/32

[=1]

ġarib Ar. Kimsesiz, zavallı, biçare.

ġ.+bol- 371/22

[=1]

ġaş Huzursuzluk.

ġ.+ım 365/29

[=1]

ġayrät Ar. Çalışma, çaba, heves, azim.

ġ.+ginängni 364/29

ġ.+im 361/3

ġ.+ingni 367/3

ġ.+inggä 367/21, 371/10
ġ.+ini 359/3
g.+ķıl- 348/31, 363/15
g.+ni ķıl- 372/21
[=8]

ġayrätli Hevesli, azimli.
g.+si (ḫåtinning ġayrätlisi) 353/20
[=1]

ġārät Ar. Bozgun, yağma, talan.
g.+di 357/10
[=1]

ġāyibānä (< Ar. *ġāibāne*) Gizli bir şekilde, görünmez bir şekilde.
g. 353/29, 354/13

ġılåf (Ar. ġilāf "zarf, kap"tan) Bir şeyi korumak için üzerine geçirilen, yumuşak bir maddeden yapılmış aynı biçimde kap, kılıf.
ġ.+dän 364/14
[=1]

Ġır Bk. **Ġıråt**
ġ.+ini 363/7
[=1]

Ġırkök Bk. **Ġıråt**
ġ. 347/26
ġ.+däy 348/1, 347/25
ġ.+i (göroġli ġırköki) 370/11
ġ.+åt 357/11
ġ.+åti 374/1
ġ.+åtinggä 366/3
[=6]

Ġıråt Köroğlu'nun, güzelliği ve yiğitliği ile meşhur atı. Krş. **Ġır, Ġırkök**
ġ. 348/12, 359/36
ġ.+ginämni 360/10
ġ.+gä 359/34
ġ.+ni 364/14
ġ.+ini 358/38
[=6]

gird Fars. Etraf, çevre, civar, dolay.
g.+ini (ükäng girdi) 355/16
[=1]

ġoççåġ (?)
ġ.+ingdän (ġoççåġingdän) 353/5
[=1]

Göroġli Çembil'in hükümdarı. Krş. **Göroġli Pādşā, Göroġli Pālvān, Göroġlibék, Göroġlişāh, Ḫån Göroġli.**
g. 341/7, 346/16, 346/22, 346/24, 346/28, 348/11, 348/12, 348/17, 348/32, 349/13, 349/2, 349/3, 349/27, 349/28, 349/8, 351/8, 354/13, 354/18, 354/21, 354/30, 355/10, 357/16, 357/22, 357/31, 358/13, 358/18, 360/30, 360/6, 363/24, 364/20, 367/20, 368/19, 368/35, 369/1, 369/20, 369/32, 369/7, 369/9, 370/15, 370/32, 370/7, 372/16, 372/20, 372/28, 372/35, 374/21, 374/23, 375/18
g.+(ḫån göroġli) 371/4, 372/4
g.+(märd göroġli) 371/5, 372/33
g.+(tengsiz göroġli) 364/17
g.+bilän 346/19
g.+dän 369/38
g.+gä 351/18, 353/21
g.+ligi 358/33
g.+män 351/11, 351/12, 351/21, 351/23, 354/34, 356/19

g.+n 363/10, 368/32, 374/37
g.+ni 341/13, 346/13, 351/2, 351/25, 352/6, 360/13, 367/27
g.+nin 351/4
g.+ning 349/7, 351/19, 351/29, 360/32
g.+ning båşi 375/5
g.+ning ceznäsi 358/5
g.+ning ġırkoki 370/11
g.+ning işi 369/35, 369/40
g.+ning közläri 341/9
g.+ning sözi 340/13, 340/23, 340/3, 349/34, 350/14, 350/24, 350/3, 351/15, 351/26, 351/3, 364/21, 364/31, 365/10, 365/24, 366/19, 366/4, 367/5
g.+ning şähri 371/16
g.+ning åvåzäsi 375/17
[=102]

Göroġli Pādşā Bk. **Göroġli**
g. 359/24
[=1]

Göroġli Pālvān Bk. **Göroġli**
g. 368/23, 369/29
[=2]

Göroġlibék Bk. **Göroġli**
g. 341/31, 341/32, 346/28, 347/34, 348/15, 351/14, 351/5, 352/14, 354/4, 355/24, 356/10, 356/18, 357/6, 359/34, 359/39, 362/26, 364/13, 364/14, 364/19, 365/1, 367/24, 367/28, 368/33, 369/17, 369/26, 370/3, 370/38, 371/10, 371/12, 373/29, 373/33, 374/3
g.+kä 353/21
[=33]

Göroġliḫān Bk. **Göroġli**
g.+(ädålätli göroġliḫān) 346/14
g.+dän 358/29
g.+ni 374/11
[=3]

göşt (<Fars. *gūşt*) Et.
g.+ingni täşlä- 366/5
g.+lärini 348/22
[=2]

ġuvläşib (?)
ġ. 370/27
[=1]

gül Fars. Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği.
g.+däy 375/9
g.+däyin (ḳızil gül) 374/5
g.+i 372/24
g.+lärni 349/35
g.+ning naḳşi 365/5
[=5]

Gülçéhrä Temirhan Padişah'ın güzeller güzeli, gül yüzlü kızı; Hasan Han'ın kardeşi
g.+män 374/33
[=1]

Gülnår Päri Köroğlu'nun eşlerinden biri.
g. 374/33, 375/6, 375/15
[=3]

Gülåyim Äväz'ın öz annesi.
g. 340/28, 344/22, 344/29, 344/35, 345/14, 345/17, 345/9, 346/20, 349/28, 351/31, 352/1, 352/11,

352/7, 352/9, 353/21, 354/25, 354/32, 355/30, 356/30
g.+cān 345/1, 345/6
g.+ning 352/5, 354/35
g.+ning işi 344/31
g.+ning rängi 344/11
g.+ning sözi 349/29, 349/39, 350/19, 350/28, 350/8, 351/20, 351/9
g.+ning tili 352/26
[=33]

gälä Kalabalık, yığın, topluluk.
g.+päri 374/36
[=1]

gäp Söz, laf.
g. 371/11
g.+(bir yåmån gäp) 355/14
g.+dän 343/25
g.+ginämni 366/7
g.+ginämä 352/21
g.+gä 341/10, 344/2
g.+i (düşmänlärning gäpi) 355/19
g.+imning 347/6
g.+imning maķuli 374/6
g.+ing 342/22, 343/17, 343/23
g.+lärni 348/16
g.+ni 341/10, 364/13
[=16]

gäpir- Konuşmak, söylemek, dile getirmek.
g.-ding 351/4
g.-gin 340/2
g.-sä 373/9
g.-älmäy 354/27
[=4]

gäpirmåķ Konuşmak, söylemek, dile getirmek.
g.+ķa 351/17
[=1]

gäpläş- Konuşmak, söyleşmek.
g.-ib 341/34, 357/8
g.-mäyik 360/27
g.-yaḫşi-yåmån gäpläş- 360/27
[=4]

gävhär Cevher.
g.+däy 352/4
g.+tåşi 373/23
[=2]

gäzzāb En çok gazab eden.
g. 348/16
g.+ni (şu gäzzāb) 362/33
[=2]

H

ḫabär Ar. Bir olay üzerine edinilen bilgi.
ḫ.+ing 358/29
ḫ.+ķıl- 363/17
ḫ.+ål 354/14
[=1]

ḫabärçi Bir olay üzerine edinilen bilgiyi getiren, götüren, ulaştıran.
ḫ.+ķıp 362/27
[=1]

ḫaķ (< Ar. ḥaķķ) Allah.
ḫ. 357/17
ḫ.+ning ķudräti 373/17
[=1]

ḫalāyıḳ Ar. Esir alınmış veya satın alınmış kız, kadın.

ḫ. 362/33

ḫ.+ḳa 343/10

[=2]

ḫalåc Kadın.

ḫ.+(ḫåtin ḫalåc) 374/31

[=1]

ḫamir Ar. Kamadan küçük, ucu eğri ve sivri, iki yanı keskin bıçak, hançer.

ḫ.+däy 346/1

[=1]

ḫancär Ar. Kamadan küçük, ucu eğri ve sivri, iki yanı keskin bıçak, hançer.

ḫ. 343/4, 368/20

ḫ.+(ötkir ḫancär) 369/13

ḫ.+ini 369/11, 370/9

ḫ.+ini yarḳıllåt- 367/15

ḫ.+ni 364/19, 368/2

ḫ.+ni ål- 364/14

[=9]

ḫaräcät Harcama, gider

h. 343/7

[=1]

ḫat Ar. Mektup.

ḫ.+i 363/17

[=1]

ḫay Başına geldiği kelime veya cümlenin anlamını kuvvetlendirir.

ḫ.+dé- 371/23

[=1]

ḫayr Ar. İyilik, iyi ve faydalı iş.

ḫ. 346/28, 364/27

[=2]

ḫayål Ar. Düş, hayal, fikir.

ḫ.+im 341/27

h.+ingni (cån ḫayåli) 368/18

[=1]

ḫayållä- Gecikmek, geç kalmak.

h.-mäy 360/26

[=1]

ḫazinä Ar. Toplu hâlde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü.

h.+dän 375/4

[=1]

hākim 1. Vali 2. hakim, egemen.

h.+lik (çår håkimlik) 375/11

[=1]

hāl Ar. Durum, vaziyet.

h. 352/18

h.+igä (färzändingning hāli) 352/27

[=2]

Ḫāldār Hasan Han'ın öz babası. Isfahan şehrinde yaşamaktadır. Krş. **Ḫāldārbék, Ḫāldār Pålvån**

ḫ. 347/33

[=1]

Ḫāldār Pålvån Bk. **Ḫāldār**

ḫ. 374/26

[=1]

Ḫāldārbék Bk. **Ḫāldār**

ḫ. 375/1

[=1]

ḫānä Fars. Ev.

ḫ.+ng 361/4

ḫ.+ng küy- 362/6

[=2]

ḫānäsällåt Fars. Garip, yanmış, içinde mutsuz olunan ev.

ḫ. 362/11

[=1]

Ḫātemtåy Özel isim.

ḫ.+gä 345/33

[=1]

ḫātin (Fars. *ḫ*ātūn < Soğd. *ḫ*vaten) Kadın.

ḫ.+bek söziinggä 365/31

ḫ.+ḫalåc 374/31

ḫ.+ḳızlär 375/9

ḫ.+lärin 363/12

ḫ.+ning gäyrätlisi 353/20

ḫ.+ning sözi 353/19

[=6]

ḫéç Fars. Hiç.

h. 357/19, 367/18, 367/19, 369/9, 371/6, 373/5

[=6]

héz Fars. Kuvveti zayıf erkek, namerd.

h.+lär 370/29

h.+ḳıl- 348/4, 369/3

[=3]

ḫırmån Harman.

h. 344/32

[=1]

Ḫıtāyi Çinli, Çin'e ait.

ḫ. 347/16

[=1]

ḫızmät Ar. Birinin işini görme.

h.+in (pādşāning ḫızmätin) 341/21

h.+ḳıl- 341/23, 341/24

[=3]

ḫop Bir işe razı olmayı ifade etme; iyi, peki, tamam, evet.

ḫ. 341/20

[=1]

ḫorsin- Küçük düşürülmek.

ḫ.-ädi 345/14, 345/5

[=2]

ḫoş Peki, evet

ḫ. 341/29, 371/17, 372/3

[=3]

ḫoşläş- Anlaşmak.

ḫ.-ib 354/18

ḫ.-ib ket- 360/28

[=2]

ḫuddi Tam, net, aynı, tıpkı.

ḫ. 346/28

[=1]

Ḫudā Fars. Allah, Tanrı. Krş. **Ḫudāy**

ḫ. 343/3, 346/12, 355/6

ḫ.+dän 369/16

ḫ.+gä 373/13, 373/3

ḫ.+yı 346/5, 362/2

ḫ.+yım 347/28

ḫ.+yim 340/19

[=11]

Ḫudāy Bk. **Ḫudā**

ḫ. 360/30

ḫ.+idän ḳorḳ- 363/21

[=1]

Ḫunḫār Yer adı, Gürcistan dolayları kastediliyor olabilir.

ḫ. 361/21, 364/10

ḫ.+dä 340/17

ḫ.+dän 375/19
ḫ.+däyin 372/12
ḫ.+el 353/6, 355/28, 357/27, 364/32, 370/34, 374/19
ḫ.+eli 353/4, 363/31, 372/1
ḫ.+elning 349/1
ḫ.+elning ådämi 363/13, 363/16
ḫ.+elning zori 363/6
ḫ.+gä 342/20
ḫ.+ning 367/30
ḫ.+ning eli 361/25
ḫ.+ning mähri 361/32
ḫ.+ning şähri 360/11
ḫ.+ning şāhi 363/30
ḫ.+ning yurti 359/5
ḫ.+pādşā 341/22, 360/4, 362/1, 362/28, 363/28, 370/21
ḫ.+pādşāsi 341/25, 341/26
ḫ.+şähri 363/33, 363/36, 364/3, 371/13, 372/5
ḫ.+şähäri 364/8
ḫ.+şāh 360/33, 361/5
ḫ.+şāhi 362/21, 364/1
ḫ.+vilåyäti 342/7
[=43]

Ḫunḫār Pādşā Bk. **Ḫunḫārşāh**
ḫ. 355/11
[=1]

Ḫunḫārşāh Gürcistan'ın hükümdarı. Krş. **Ḫunḫār Pādşā**
ḫ. 367/7
ḫ.+gä 360/24
[=1]

ḫur Ar. Hür, özgür.
ḫ.+uş ḳıl- Ar. Hür, özgür bırakmak. 361/5
[=1]

ḫurcin Heybe, hurç.
h.+igä 343/6
[=1]

ḫurüş Fars. Coşma, gürleme
h.+ni 369/8
[=1]

ḫuş Hoş.
h.+i (köngil ḫuşi) 352/32
h.+ingni 351/22
h.+vaḳt bol- 346/24, 371/5
[=4]

ḫuşlä- Fars. Hoş duruma getirmek.
h.-di 340/30
h.-ydi 370/13
h.-vaḳtin ḫuşlä- 340/30
[=1]

ḫuşāmäd Fars. Yağcılık; iltifat, övme.
h.+ḳıl- 343/8
[=1]

hil Çeşit, tür.
h.+i (ölim hili) 373/5
[=1]

himmät Ar. Çalışma, gayret, emek.
h.+inggä 367/21
h.+inggä (sen himmäting) 364/28
[=2]

hisāb Ar. Tahmin, önceden verilen hüküm, düşünüş.
h.+i yit- 355/3
[=1]

hiylä (Ar. *ĥile*) Aldatmaca, kurnazlık, hile.

h.+bilän 356/12, 357/12

h.+degän 359/6

h.+ķıl- 341/3

[=4]

hiylämän Hileci, düzenbaz, kurnaz.

h.+(bir hiylämän) 356/21

[=1]

huzur İç rahatlığı, halinden memnun olup gönlünde rahatlık duyma.

h.+i 343/24

h.+ini 343/3

[=2]

hükümät Hükümet.

h.+ni 347/31

[=1]

hür Peri; çok güzel, peri gibi.

h.+gä 374/36

[=1]

hürkinçilik Korku.

h. 375/18

[=1]

hüş Biliç, duygu.

h.+i 354/35

[=1]

hä Evet.

h. 349/22, 359/32, 368/17, 368/28, 368/31, 370/3

[=6]

häm Fars. Hem, aynı zamanda, ve, bir de, da/de.

h. 353/2, 354/16, 357/21, 358/19, 359/27, 371/10, 371/10, 373/29

[=8]

hämdäm (Fars. *hem-* eki ile *dem*"nefes; vakit" ile *hem-dem*) Birlikte bulunan, samimi, canciğer arkadaş, dost.

h.+i 360/30

[=1]

hämmä Hep, bütün.

h. 341/13, 341/16, 349/6, 360/35, 363/32, 368/34

h.+ng 348/20, 362/31

h.+ngiz 363/26

[=9]

hämrå Yol arkadaşı, yoldaş.

h. 346/30

[=1]

hängämä Fars. Savaş, kavga; gürültü, patırtı.

h.+ni 359/13

[=1]

här Her.

h. 342/1, 342/22, 342/24, 342/25, 342/5, 343/17, 343/7, 343/8, 345/11, 345/5, 345/9, 346/10, 347/29, 352/3, 352/4, 357/14, 357/24, 357/4, 359/31, 363/17, 375/13

h.+naķş 373/25

h.+täräf 373/21

h.+täräfdän 348/23

h.+räng romål 346/11

h.+ni(här räng tonlärni) 347/20

[=26]

häråm Haram

h.+gä 371/7

[=1]

häväs Ar. İstek, arzu, meyil.

h.+idän (köngil häväsi) 356/8

[=1]

häy Sitem, yakınma, beğenme vb. çeşitli duyguları anlatan cümlelerde kullanılan söz.

h. 352/22

h.+fäläk 355/32

[=2]

häydä- Sürmek.

h.-b 344/1, 349/16, 372/32

h.-ydi 357/35

[=4]

häydäng-häydäng Sür-sür

h. 354/22

[=1]

häyällä- Geç kalmak, gecikmek.

h.-mäy 360/16, 361/10

[=2]

ḫådä Tomruk, azman.

h.+gä 342/15

[=1]

håmä (?)

h.+**di** 370/30

[=1]

ḫån Hükümdar.

ḫ.+i 342/19

[=1]

Ḫån Göroġli Bk. **Göroġli**

ḫ. 371/4, 372/4

[=2]

Ḫån Häsäncån Köroğlu'nun manevi oğlu. Öz babası Haldar'dır.

h.+(Ḫån häsäncån) 374/27

[=1]

ḫår Hor, küçük düşürülmüş, ayaklar altına alınan.

ḫ.+mäng 375/1

[=1]

ḫåvåş Uzanmak.

ḫ. 367/32

[=1]

I

ıḫtiyār Ar. Kendi isteğiyle hareket etme, irâdesini kullanma.

ı. 343/28

[=1]

ışḳ Aşk

ı.+ingdä 342/1

[=1]

ışḳıbāzlik Fars. Hayranlık, heves, taraftarlık.

ı. 364/18

[=1]

İ

iç 1. Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dahil. 2. mec. Gönül, yürek.

i.+i 345/08, 358/18

i.+dä (bāzār içidä) 341/30, 341/32

i.+idä 341/7, 343/18

[=6]

iç- İçmek eylemi.

i.-ib(içkilikni iç-) 351/13

[=1]

içkilik Alkollu içecek.

i.+ni iç- 351/13

[=1]

ikki Birden sonra üçten önce gelen sayı.

i.+(enämning ikki közimän) 366/28

i.+bet 361/9

i.+ķolimän 370/15

i.+köz 353/7

i.+közin yåşlä- 340/29, 341/4

i.+közini yum- 367/19

i.+közing 353/13

i.+ķulåķ 352/6

i.+kün 370/19, 370/33

i.+ming 358/20, 359/11

i.+åy 349/32, 350/13

[=14]

ildäm Hızlı, çabuk, tez, seri, süratli,

i.+(åtdän ildäm göroġli) 354/21

[=1]

imān Ar. İnanç, itikat.

i.+im 346/30

[=1]

indä- Seslenmek, çağırmak.

i.-mädi 359/27

[=1]

irādä Bir şeyi yapıp yapmama hususunda karar verebilme ve bunu uygulama gücü.

i.+m 366/12

[=1]

is Koku.

i.+ginänggä 350/12

[=1]

iskä- Korlamak.

i.-läb 345/3

i.-läşib 345/17

[=2]

iskäläş- Korlaştırmak.

i.-mäy 371/25

[=1]

iş Bir maksatla yapılan faaliyet, çalışma, amel.

i. 357/19

i.+(bu iş) 356/11

i.+(ķallåblik iş) 363/22

i.+di (yåmån iş) 356/27

i.+i (ķorķåķ işi) 366/13

i.+idän (göroġlining işi) 369/40

i.+igä (göroġlining işi) 369/35

i.+igä (gülåyimning işi) 344/31

i.+lär (bu iş) 373/17

i.+kıl- 347/29

[=10]

işån- İnanmak, itikat etmek.

i.-mäding 359/7

i.-mäy ķal- 366/1

i.-sözginämä işån- 359/7

[=3]

işåntir- İnandırmak, ikna etmek.

i.-ib 357/8

[=1]

iyär- Takip etmek.

i.-säm 371/10

[=1]

iyärt- Takip etmek.

i.-säng 347/37

[=1]

iyärtir- Takip ettirmek.

i.-ib 347/17

[=1]

iz Emare, işaret, delil.

i.+ingni (sen izingni) 342/3

i.+ini 354/29

i.+ingdän 352/14

i.+lärgä 353/9

[=4]

izlä- Arkasından gitmek, takip etmek.

i.-b kel- 343/24, 367/29

[=2]

K

ḳad (< Ar. ḳadd) Boy pos, endam.

k.+dini bük- 371/19

[=1]

ḳahr Öfke, hiddet, gazap.

k.+idän (pādşāh ḳahri) 363/34

[=1]

ḳalḳån Ok, kılıç vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık.

k. 359/30

[=1]

ḳallāb (Ar. *ḳalb* "döndürmek, çevirmek"ten *ḳallāb*) Dolandırıcı, hileci, kazıkçı, üçkâğıtçı.

k.+ning 346/4

[=1]

ḳallāblik Dolandırıcılık,üçkağıtçılık.

k.+iş 363/22

[=1]

ḳalpäḳ Deriden, kürkten ya da kalın bir kumaştan yapılmış, kesik koni biçiminde ve siperliksiz başlık.

k. 365/11

[=1]

ḳaläm Ar. Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde âlet.

k.+di 350/21

[=1]

ḳaläy Nasıl.

k. 358/25, 359/12, 359/22

[=3]

ḳamçı Ucuna ince deri, meşin veya ip bağlanmış bir değnekten ibaret vurma aleti, kırbaç.

k. 361/29

[=1]

ḳamsä- Kuşatmak.

k.-b 364/33

[=1]

ḳani Hani, nerede.

k. 372/26

[=1]

ḳanåt Kuşlarda ve böceklerde gövdenin iki yanında yer alan ve uçmayı sağlayan açılır kapanır bir çift organ.

k. 353/5

k.+ginämdän 362/16

k.+i (bebaḫt ḳanåti) 361/33

k.+ingdän 352/22

k.+ingdän (uçärgä ḳanåting) 356/16

[=4]

ḳarçiġay Atmaca, şahin

k. 342/15

k.+ni(boz ḳarçıġay) 347/18, 354/6

[=3]

ḳari İhtiyar.

k.+sin 342/24

[=1]

ḳarindåş Kardeş, akraba.

k.+lär 345/29

[=1]

ḳarindåşlik Kardeşlik, akrabalık.

k.356/27

k.+såvdāsi 346/27

[=1]

ḳarä Kara, siyah.

k.+(ḳarä båş ḳoy) 358/17

k.+(ḳarä båş ḳozi) 349/16, 349/19, 357/28

k.+(ḳarä såç) 354/35, 356/25

[=6]

ḳarä- Bakmak.

k.-! 373/15, 373/21

k.-b 341/30, 345/17, 346/28, 353/21, 355/5, 355/31, 358/19, 359/35, 364/19, 367/28, 371/12, 372/18, 372/35

k.-di 352/2

k.-gin 351/30

k.-sä 359/30, 373/28

[=19]

ḳarächä Bir geyik türü, karaca.

k. 354/38, 358/14, 364/15

[=3]

ḳaräş- Bakışmak.

k.-gän 347/28

[=1]

ḳasd İntikam, öç, kasıt.

k.+idä 347/5, 372/30

k.+bol- 358/35

[=3]

ḳassåb Bk. **Buldurıḳ Ḳ.**

k. 357/34, 361/23, 361/28

k.+(buldurḳ ḳassåb) 341/1, 343/20 352/9, 361/19, 361/21, 361/24, 361/27, 361/31, 361/36, 364/4, 340/17, 340/21, 340/29, 341/10, 341/12, 341/17, 349/21, 349/4, 353/18, 357/3, 357/7, 358/16, 359/25, 359/30, 359/32, 371/17, 359/29, 359/39

k.+bilän 341/8

k.+dän (buldurıḳ ḳassåb) 349/6

k.+gä (buldurıḳ ḳassåb) 352/8, 359/37

k.+lär 341/21

k.+lärgä 341/17

k.+ni (buldurıḳ ḳassåb) 349/25

k.+ning (buldurıḳ.ḳassåb) 359/33, 362/1

k.+ning (buldurıḳ ḳassåbning bädäni) 359/38

k.+ning (buldurıḳ ḳassåbning sözi) 340/18, 340/8

[=43]

ḳattıḳ Katı, sert, dayanıklı.

k. 363/29

k.+tikle- 353/25

[=1]

ḳavär- Nasır bağlamak; kabarmak.

k.-yürägim ḳavär- 362/23

[=1]

ḳavät Kat.

k.+idä 374/4

[=1]

ḳay- (Bir şey) Üstüne oturduğu zemînin zayıflaması sebebiyle yer değiştirmek, çökmek, kaymak.

k.-ning bol- 362/8

k.-dädi 356/1

[=1]

ḳaydän Nereden, neden, nasıl.

k. 342/26

[=1]

ḳayġu Endişe, gam, keder.

k. 350/20

k.+män 340/25

[=1]

ḳayin Kayınbirader, bacanak.

k.+im (ḳaynim) 340/30, 340/32, 359/14

[=2]

ḳaynä- Coşmak, coşup taşmak.

k.-b 364/3

k.-tålmäs 353/20

[=2]

ḳayril- Bükülmek, eğdirmek.

k.-di 372/10

k.-ding 352/22

k.-ib 362/16

[=3]

ḳaysi Hangi

k. 341/30

k.+si 375/13

[=2]

ḳaysibir Hangi bir, herhangi bir.

k.+därdimni 362/10

[=1]

ḳayt- Dönmek, geri dönmek

k.-di 349/30.

k.-gin 360/26

k.-ib kel- 349/37, 350/18

k.-inglär 363/12

k.-mäsi 369/9

k.-äy 362/3, 362/23

k.-äyin 358/27, 363/29

[=9]

ḳaytär- Döndürmek, geri vermek; tekrar etmek.

ḳ.-ib 335/16

ḳ.-ib kél- 336/28

k.-ding 366/7

[=3]

ḳayåḳ Nere?

k.+ḳa 369/20

ḳātib (Ar. *ketb-kitābet* "yazmak"tan *kātib*) Bir resmi dairede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazan, yazıcı.

k. 346/23

[=1]

ḳādim Köhne, eski, kadim

k.+gi däy 345/19

[=1]

ḳādir (< Ar. ḳadr) Değer, kıymet; kudretli, kabiliyetli, muktedir.

k. 342/5

[=1]

kākil Fars. Alna düşen kısa saç demeti, perçem.

k.+i 374/7

k.+ing 373/2

k.+in 372/22

k.+ini 358/7

[=1]

kāsä (Fars. kāse < Ar. ke's) Fincandan, kadehten daha büyük, esasen sıvı ve akışkan gıdaları içmek için kullanılan kap.

k.+gä 347/16

[=1]

kāsägül Fars. İçki sunan kişi, saki

k.+bol- 375/14

[=1]

kéçä Gece, güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık zaman

k. 341/15

[=1]

kéçäsi Geceleyin.

k. 375/15

kéçik- Gecikmek, geç kalmak.

k.-säm 350/18

kégän (?)

k.+dä 372/7

[=1]

kél- Gelmek.

k. 348/14, 367/33, 368/13, 368/17, 368/28, 368/4, 368/9, 370/3

k.-bäti 344/8

k.-di 344/19, 349/17, 349/3, 353/11, 374/13, 375/18

k.-dik 373/1

k.-dim 340/4, 362/14, 362/18

k.-dimi 355/11

k.-ding 342/26, 373/27

k.-gin 341/28

k.-günçä 343/1

k.-gän 374/10, 374/20, 374/23, 375/19

k.-gändi 351/5

k.-gändä 343/5

k.-gänlär 367/29, 368/3

k.-ib 341/24, 343/24, 348/30, 349/7, 355/12, 355/21, 356/20, 360/21, 360/34, 361/11, 362/21, 363/25

k.-ib ḳal- 349/4

k.-ib kör- 342/7, 354/9

k.-ib tur- 348/21

k.-ibdi 341/19, 341/23, 344/1, 348/15, 348/29, 348/32, 356/10, 363/21, 363/24

k.-ing 360/12, 360/16, 360/5, 363/19

k.-inglär 341/18, 348/20, 362/31, 362/34, 363/15

k.-mäs 357/19

k.-mäsänglär 360/37

k.-mäy 342/26, 364/25, 365/15, 365/2, 365/29

k.-mäydi 346/24

k.-mäymi 343/9

k.-sin 362/13

k.-sä 360/17, 365/17

k.-säk 350/29

k.-säng 342/32

k.-ämiz 349/19

k.-är 364/32

k.-ärin 366/14

k.-ärmän 349/37, 350/15, 350/18

k.-äyåtir 354/29

[=87]

k.-bozläb kél- 362/18

k.-etib kél- 348/30

k.-izläb kél- 343/24, 367/29

k.-ḳaytib kél- 349/37, 350/18

k.-tärtib kél- 340/4

k.-äyrilib kél- 362/14

k.-ålib kél- 341/18, 349/19, 360/12, 360/5, 362/34, 374/13, 375/19

k.-yürib kél- 373/1

k.-därråv kél- 362/21

k.-iş kél- 357/19

k.-läşkär kél- 364/32

k.-üygä kél- 349/7

k.-yåppä kél- 360/34

k.-zeri zäbär ḳıp kél- 363/19

[=22]

kélinçäk Gelin

k.+lär 346/2

[=1]

kéltir- Getirmek.

k.-ib 364/19

k.-mä 365/27

k.-måḳḳå 372/4

[=3]

kéläyåt- Geliyor olmak

k.-ibdi 375/5

k.-ir 373/33, 374/3

[=3]

kélyäp- Gelmek fiilinin şimdiki zamanda çekimlenmiş hali

k.-ti 341/29, 341/30, 373/29, 375/2

[=4]

kéng Geniş.

k.+lär 348/10, 348/6, 363/2

k.+yunus 363/8

[=4]

kép- Söz, kelime, konuşma; şekil, giyim, libas, maske.

k.-sän 368/21

k.+äylän 348/23

[=2]

kér- Germek.

k.-işdi 369/14

[=1]

kés- Kesici bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak.

k- (båşginängni kés) 367/13

k.-dim 367/13

k.-ib 364/14, 366/23, 366/8

k.-är 351/24

[=5]

két- 1. (Bir şey veya bir kimse) Yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, uzak bir yere varmak.2. Zarf-fiil eki almış fiillerden sonra geldiğinde bir işin olup bittiğini ifade eder.

k.-di 341/21, 342/11, 343/31, 347/24, 352/5, 354/18, 354/21, 354/24, 354/34, 356/18, 356/21, 356/22, 356/26, 356/35, 358/1, 358/10, 358/2, 358/6, 359/29, 361/12, 361/13, 361/16, 361/19, 361/21, 361/25, 362/29, 364/11, 364/17, 364/6, 364/9, 368/24, 369/2, 369/4, 370/29, 370/35,

374/30, 375/13, 375/16, 375/17, 375/7, 375/9,
k.-dimi 355/17
k.-ding 353/30, 353/31
k.-gin 360/23, 360/28, 361/10, 361/4
k.-gür 342/26
k.-gän 349/31, 360/38, 367/14, 367/6
k.-gärsäng 342/8
k.-ib 371/13, 374/15, 374/17
k.-ib ḳåp- 363/14
k.-inglär 363/10
k.-mäsä 340/27
k.-måḳ 366/33
k.-sem 371/22
k.-sin 343/14
k.-sä 369/20
k.-säm 360/20
k.-säng 349/32, 350/13, 354/10
k.-ti 341/16
k.-tin 361/1
k.-üvdi 344/24
k.-ädi 343/19, 371/23
k.-ämän 346/23
k.-är 359/13
k.-är bol- 352/29, 353/12, 353/4, 371/16, 371/30
k.-ärmi 366/12, 366/15
k.-ärmän 360/39
k.-ärini 353/21
[=85]
k.-aḳildän şäşib két- 358/2
k.-balḳıb két- 374/15
k.-bolib két- 349/31, 375/13
k.-büzib két- 353/30
k.-çıḳib két- 340/27, 374/30
k.-düvläşib két- 370/29
k.-erib két- 375/7
k.-ḫoşläşib két- 360/28
k.-ḳılib két- 359/13
k.-ḳıstä-r két- 354/21
k.-ḳåçib két- 360/20, 360/38, 366/12, 366/15
k.-kurib két- 343/14
k.-ölib két- 371/22
k.-örtä-b két- 353/31
k.-titrätib két- 375/17
k.-turib két- 361/19
k.-tutib két- 375/9
k.-tüşib két- 369/4
k.-åḳib két- 361/16
k.-ålib két- 354/10, 354/24, 356/18, 358/10, 364/17
k.-åşib két- 358/6
k.-yürib két- 349/32, 350/13
k.-yüragi tåşib két- 358/1, 369/2
k.-yüräk yårilib két- 370/35
k.+ästä ästä két- 343/31
k.-bir kün két- 366/33
k.-esi két- 367/14, 367/6
k.-esidän két- 374/17
k.-özidän két- 362/29
k.-piyådä két- 354/18
k.-åldigä két- 359/29
[=43]
Ḳıblåråhim Allah.
k. 350/27

[=1]

ḳıçḳırt- Bağırtmak.

k.-di 375/12

[=1]

ḳıl- Yapmak, etmek, eylemek.

k.-! 364/14

k.-är 347/23

k.-ärmisän 347/35

k.-äver 346/21, 346/26

k.-ändi ḳıl- 348/25

k.-di 369/37, 369/8

k.-dim 353/28

k.-dimi 355/10, 355/12, 355/25

k.-ding 342/31, 343/10, 343/18, 366/21, 366/22

k.-dingmi 351/11

k.-gin 373/4

k.-gän 355/2

k.-gän e- 343/28

k.-ib 341/3, 341/8, 342/23, 343/8, 344/4, 348/22, 348/25, 348/3, 348/4, 353/21, 354/11, 355/17, 362/33, 363/12, 363/15, 364/14, 369/3, 371/10, 372/21, 372/35, 374/12

k.-ib ket- 359/13

k.-ib tur- 367/24

k.-ibdi 348/18, 348/33, 363/22

k.-ing 360/18, 360/22, 363/5

k.-işib 368/31

k.-mä 367/8

k.-mäding 359/8

k.-mägin 365/12, 366/32

k.-mäy 365/19

k.-mäymi 343/7

k.-sin 341/23, 361/11, 361/5, 361/6, 362/20

k.-säng 346/34, 346/36, 348/2

k.-vurgin 368/18

k.-ämän 358/4

k.-är 341/21, 341/24, 347/29, 348/31

k.-ärdi 350/10

k.-ärmisän 347/27

k.-äy 373/3

[=68]

k.-bårib ḳıl- 346/36

k.-becåy ḳıl- 366/22

k.-bedimāġ ḳıl- 365/12

k.-bendi ḳıl- 363/12

k.-bir bir ḳıl- 344/4

k.-bostān ḳıl- 348/2

k.-bändi ḳıl- 348/22, 355/12, 355/17, 359/8, 362/33

k.-cebr ḳıl- 367/8

k.-ceznä ḳıl- 341/8

k.-coş ḳıl- 372/35

k.-doḳ ḳıl- 366/32

k.-ġäyrätni ḳıl- 372/21

k.-ġårät ḳıl- 348/31, 363/15

k.-hez ḳıl- 348/4, 369/3

k.-ḫızmät ḳıl- 341/23, 341/24

k.-ḫuruş ḳıl- 361/5

k.-ḫuşåmäd ḳıl- 343/8

k.-hiylä ḳıl- 341/3

k.-iş ḳıl- 347/29

k.-kättä ḳıl- 353/28

k.-mehmån ḳıl- 350/10

k.-näsib ḳıl- 355/2

k.-nåmus ḳıl- 342/23

k.-sältånätni ḳıl- 347/27

k.-såḳıt ḳıl- 360/18

k.-şikar ḳıl- 346/34

k.-şükür ḳıl- 373/3

k.-şärmändä ḳıl- 342/31, 343/10, 343/18

k.-teng ḳıl- 351/11

k.-te'rif ḳıl- 348/18

k.-tühmät ḳıl- 355/10, 355/25

k.-tåmåşä ḳıl- 369/37, 373/4

k.-tåvåf ḳıl- 364/14

k.-uruş ḳıl- 361/11

k.-väyrån ḳıl- 363/5

k.-åbåd ḳıl- 348/3

k.-åydäyin ḳıl- 374/12

k.-yüriş ḳıl- 361/6

k.-ziyaret ḳıl- 371/10

[=47]

ḳıldir- Yaptırmak, kıldırmak.

k.-ẖabär ḳıldir- 363/17

[=1]

ḳılıḳ Bir kimsenin giyinişinin ortaya koyduğu dış görünüş.

k.+ıngni (ḳılıġıngni) 366/21

[=1]

ḳıliç Kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silah, kılıç.

k.+(ötkir ḳıliç) 363/18

k.+idän 367/18

k.+ni 370/14

k.+sérmä- 371/15

[=4]

ḳımmät Ar. Pahalı, masraflı; değerli, kıymetli.

k. 371/12

[=1]

ḳın Kılıç, hançer, kama gibi kesici aletlerin kendilerine özgü kaplarının ortak adı.

k.+igä 370/14

k.+ng 363/27

[=2]

ḳınglä- Kılmak" fiilinin ses düşmesine uğramış şekli.

k.-olcä ḳınglä- 363/4

[=1]

ḳıp "Kılmak" fiilinin zarf-fiil eki alırken ses düşmesine uğramış şekli.

k.+(ẖabärçi ḳıp) 362/27

k.+(nimtä ḳıp) 366/5

k.+(nişånä ḳıp) 348/27

k.+(olcä.ḳıp) 363/8

k.+(råzi ḳıp) 361/1

k.+(ziyårät ḳıp) 354/29

k.+(zeri zäbär ḳıp) 363/19

[=7]

ḳır Şehir ve kasaba dışındaki işlenmemiş geniş, boş arazi.

k.+dän (bäländ ḳır) 357/15

k.+däy 352/3

k.+lärdän 358/6

k.+ning 364/15

k.+ning (bäländ ḳır) 357/25

[=5]

ḳır- Katliam yapmak, kıyım yapmak.

k.-ib yoy- 365/18

[=1]

ḳırġın Kırım, kıyım, öldürme, katliam.

k.+ni sål- 369/33

[=1]

ḳırḳ Otuz dokuzdan sonra, kırk birden önce gelen sayının adı.

k.+kün 372/27

k.+ming åtli 364/5

[=2]

Ḳırḳ Çiltån Dinî inanışlara göre göze görünmeden insanlar arasında yaşayan ve tabiat üstü kuvvetlere malik olan kırk varlık, kırklar. Krş. **Çiltån**

k.+çiltån 373/25

[=1]

Ḳırḳ Yigit Köroğlu'nun emrindeki yiğitler.

k.+yigit 375/3

[=1]

ḳırḳ- 1.Kesmek. 2.Azaltmak, kısaltmak.

k.-ḳan 352/10

[=1]

ḳırktir- 1.Kestirmek 2.Kısalttırmak.

k.-ädi 353/19

[=1]

ḳısmät Tanrı'nın her kişiye, her canlıya uygun gördüğü şey, durum.

k.+(bu ḳısmät) 363/29

k.+lär ḳåt- 356/33

[=2]

ḳıstä- Acele ettirmek, sıkıştırmak.

k.-b et- 358/13, 368/7

k.-gän 361/3

k.-r ket- 354/21

k.-ydi 357/14, 357/24, 357/4

[=7]

ḳıynä- Eziyet etmek, işkence etmek.

k.-cān ḳıynä- 357/31

[=1]

ḳıyåmät bol- Ar. Tek tanrılı dinlerin inancına göre bütün ölülerin dirilip mahşerde bir araya toplanacağı zaman, dünyanın sonu.

k.+bol- 355/27

[=1]

ḳız Dişi cinsten olan evlat veya genç kimse.

k.+imän 342/24

k.+lär (ḫåtin ḳızlär) 375/9

k.+lär (sülüv ḳızlär) 374/32

k.+lär (şāhsånäm sifätin ḳızlär) 345/31

k.+läri (türkmänning sülüv ḳızläri) 345/30

k.+ni 370/6

k.+ning toyi 355/2

[=7]

ḳızil Parlak kırmızı renk.

k.+gül 374/5

k.+tilini söylät- 374/2

[=2]

ḳızär- Kızarmak.

k.-ädi 361/8

[=1]

kiçik Küçük

k.+(kättä kiçik) 346/8

[=1]

kim (Eski Türkçe'den beri kullanılır) Hangi kimse.

k. 340/2, 343/8, 344/4

k.+di 340/22

k.+gä 373/5

[=5]

kir 1. Kir. 2. Çamaşır bulaşık.

k.+i(çåpånningning kiri)343/19

[=1]

kir- Dışarıdan içeriye geçmek, içeriye varmak, girmek.

k.-di 368/19

k.-mäydångä kir- 368/19

[=1]

kiråvkä Katı nesneden veya metalden yelek.

k.+såvut 367/31

[=1]

kişi İnsan, kimse, şahıs.

k.+ni(er kişi) 346/5

[=1]

kiy- Giymek.

k.-gänlär 367/31

k.-säng 347/20

k.-yäpti 359/30

[=2]

kiydir- Giydirmek.

k.-ing 354/5

[=1]

kiyik Geyik.

k. 344/21

[=1]

kiyim Giyim.

k.+ (kämik çålning kiyimläri) 341/31

ķoçķår Koç

k.+ingdän 352/31

[=1]

ķol İnsanın omzundan parmak uçlarına kadar olan organı, el.

k. 353/5

k.+dägi 354/34

k.+idän 357/19

k.+igä 352/19

k.+igä ål- 373/29

k.+imän (ik ķol) 370/15

k.+in 348/21

k.+ini (kämik çålning ķoli) 364/14

k.+ini sål- 345/16

[=9]

ķon- (Kuş için) Uçmasına son verip bir yerde durmak.

k.-är 342/15

[=1]

Ķonġır Bk. **Ķonġırvåy**

k.+ning ķoyi 362/3

[=1]

Ķonġırvåy Avazhan'ın dayısı, Gülayım'ın kardeşi. Krş. **Ķonġır, Ķonġırvåycān**

k. 340/7, 341/3, 344/10, 344/23, 345/2, 349/33, 350/1, 350/12, 351/6, 351/7, 359/19, 362/8

k.+bop 356/10

k.+gä 345/17

k.+i 344/14, 357/10

k.+ing 355/20, 355/28

k.+ligi 358/32

k.+ning 352/2, 359/29
k.+ning.méhr 345/10
k.+ning bårlıġi 344/18
k.+män 356/20
[=24]

Ķonġırvåycān Bk. **Ķonġırvåy**
k. 344/34
[=1]

ķor- Korumak.
k.-isin 352/24
[=1]

ķorķ- Korkuya kapılmak, korku duymak, ürkmek.
k.-ķanidän 349
k.-ķandän 365/6
k.-mädi 367/18
k.-mäy 363/21
k.-är 363/34
[=5]

ķorķåķ Korkak, ürkek.
k.+bilän 366/29
k.+ning işi 366/13
[=2]

ķoş- Birleştirmek, toplamak; katmak.
k.-ä 352/18, 374/7
k.-är 342/16
[=3]

ķoy Koyun.
k.+(o beş ming ķoy) 358/15
k.+(semiz.ķoy) 358/4
k.+i (ķonġır.ning ķoyi) 362/3
k.+imning båşi 349/38
k.+ing 343/11, 358/37
k.+ing(semiz ķoying) 342/27, 342/30, 343/14
k.+ingdägi 352/31
k.+ingiz 354/11
k.+lä 358/18
k.+lär (bu ķoylär) 349/17, 358/37
k.+lärimä 354/20
k.+lärni(donan ķoylärni) 349/41
k.+ni häydä- 344/1
k.+ning puli 349/7
[=18]

ķoy- 1.Koymak, yatırıp koymak, bırakmak. 2.İsim vermek, ad koymak.
k.-di 349/7
k.-ib 343/32, 345/4
k.+ing 359/16
k.-mägin 350/21
k.-mäydi 372/4
k.-säng 347/16, 347/21
k.-ädi 369/18
[=9]

ķoydir- Koydurmak, bıraktırmak.
k.-di 375/6
[=1]

ķoyin Bağır, göğüs, koyun.
k.+gä ålib yåt- 375/15
k.+i 341/15
[=2]

ķozġål- Kalkmak, hareket etmek.
k.-ib 368/21, 368/24
[=2]

ķozi Koyunun yavrusu, kuzu.
k. 352/12, 352/17
k. 352/12, 353/8

k.+gä 358/23, 358/30

k.+lär 349/18

k.+(ḳårä båş ḳozi) 349/16

k.+(tekin ḳozi) 358/25, 358/31, 359/12, 359/22

k.+läri 352/24

k.+mdän 356/4

k.+ng 359/11

k.+ngdän 352/12

k.+ni 354/23

k.+ni (ḳåräbåş ḳozi) 357/28

k.+sini (äväzning ḳårä båş ḳozi) 349/19

köçä (< Fars. *kūçe*) Dar sokak, ince yol, sokak.

k.+dägi 349/3

k.+gä 374/29

[=2]

kök Gök mavisi, açık mavi.

k.+kä 364/11

[=1]

kök- Göklere çıkmak.

k.-mäk 373/20

k.-mäkdir 360/29

[=1]

kökläm İlkbahar.

k.+dä 345/32

[=1]

köl Göl.

k.+gä 347/18

k.+idän 357/20

[=2]

köngil Gönül.

k.+ginäm 371/28

k.+ḫuşi 352/32

k.+i (köngli) 349/12, 372/35

k.+im (könglim tåp) 340/14

k.+imning (könglimning hävåsi) 356/8

k.+ing (köngling) 351/14

k.+i (köngli ḳål-) 349/12

k.+ingiz (könglingiz dåġi) 349/14

k.+im (könglim tol-) 367/22

k.+ini (könglini toldir-) 357/9

[=11]

köp Çok, fazla.

k. 341/6, 347/5, 348/16, 350/4, 351/4, 362/25, 365/13, 365/27, 366/7,367/16

k.+gä 365/14

k.+söz 356/19

k.+yaḫşi cåy 346/32

k.+yil 345/24

k.+yåmån 350/17

k.+yåmån gäp bol- 363/27

[=15]

köpppäk Bk. **köppäk**

k.+ning (şu köpppäkning yurti) 363/1

[=1]

köppäk Köpek, melez köpek, it.

k. 362/6

[=1]

kör- 1. Gözle veya ışık yardımı ile bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek. 2. Bir şeyin oluşuna veya var olduğuna şahit olmak, müşahede etmek.

k.+bol- 353/7

k.-dim 340/15, 342/10, 342/13, 342/17, 342/2, 342/6, 342/7, 344/34, 350/16
k.-dimdä 342/11
k.-ding 354/9
k.-dingizmi 358/39
k.-günçe 360/2
k.-gän 343/24, 346/37, 374/15
k.-gändäyin 355/26
k.-gänlär 374/17
k.-gänlärning 373/32
k.-gänmän 350/4
k.-gäysiz 354/16
k.-ib 341/6, 372/35, 373/30, 373/31, 374/18, 375/2
k.-inçe 350/26
k.-ing 341/7, 370/21, 370/24
k.-inglär 374/11
k.-mäding 359/10
k.-mägändäy bop 371/6
k.-mäk 356/1
k.-mäsäm 341/27
k.-mäy 353/32, 367/3
k.-mäyin 364/29
k.-mäymi 343/3
k.-måḳḳä 342/29
k.-säk 357/30
k.-ädi 351/31
k.-ärsiz 359/3
k.-ärsän 359/23
k.-ġayrätginängni kör- 364/29
k.-ġayrätini kör- 359/3
k.-ådämni kör- 341/6
k.-kelib kör- 342/7, 354/9
k.-ḳaytib kör- 350/26
[=52]
körin- Görünür durumda olmak, görünmek, gözükmek.
k.-ävérdi 367/23
[=1]
köriş- Görüşmek, selamlaşmak; karşı kaşıya gelip konuşmak.
k.-di 341/8
k.-ib 341/2
[=2]
körsät- Göstermek.
k.-! 359/35
k.-mänglär 363/1
k.-sin 340/19, 350/5
[=3]
kötert- Kaldırtmak, havalandırtmak, yükselttirmek.
k.-di 341/25
[=1]
köz Göz, insanda ve hayvanda görme organı
k.+(ikki köz) 353/7
k.+i 352/4, 357/32, 372/15
k.+i (ḳåşi közi) 374/9
k.+i (yunus közi) 373/10
k.+idän 371/13
k.+im émäs 344/16
k.+imän (änämning ikki közimän) 366/28
k.+in (ikki közin yåşlä-) 340/29, 341/4
k.+ing (bunçä közi) 361/7
k.+ing (ikki közing) 353/13

k.+ingdän 352/17, 352/20
k.+ingni(ḳårä közingni) 342/17
k.+ingni åç- 373/11, 373/19, 373/24, 373/26, 373/7
k.+ini 345/2
k.+ini (ik közini yum-) 367/19
k.+ini åç- 364/15
k.+inängning 353/16
k.+läri 345/28
k.+läri (göroġlining közläri) 341/9
k.+lärini (ḳuräläydäy közlärini) 341/31
k.+ning yåşi 352/11
[=30]

közlä- Gözlemek, dikkatle bakmak, gözle takip etmek, gözetlemek.
k.-fäläkni közlä- 358/14
[=1]

ḳuç- Kucaklamak, kucağına almak.
k.-gändäy bol- 370/6
[=1]

ḳuçåḳlä- Kollarının arasına almak, sarılmak, kucaklamak.
k.-b 345/4
k.-r 355/31
k.-b ål- 345/15
[=2]

ḳudrät (Ar. *ḳ*udret) Kuvvet, güç, tâkat, iktidar, hüküm.
k.+i (haḳ ḳudräti) 373/17
[=1]

ḳul Allah tarafından yaratılmış olan insan, kişi.
k.+dän 360/17
k.+i(yaḫşining ḳuli) 371/11
[=2]

ḳulf Kilit.
k.+läb 348/5
[=1]

ḳulä- Düşmek, yıkılmak.
k.-sin 368/14
[=1]

ḳulåç Kulaç.
k. 344/27, 344/29
[=2]

ḳulåḳ Başın iki yanında bulunan işitme organı.
k. 370/27
k.+(ik ḳulåḳ) 352/6
k.+ingni (ḳulåġingni) 366/23
k.+bit- 367/11
k.+sål- 344/20, 346/33, 347/6, 352/21, 352/26, 362/5
[=10]

ḳur- Kurmak.
k.-yålġızligi ḳur- 350/17
[=1]

ḳurål Silah.
k.+äydäy közlärini 341/31
[=1]

ḳuri- Kurumak.
k.-b ket- 343/14
k.-sin 342/27, 342/30, 343/11
[=3]

ḳurit- Kurutmak.
k.-är 341/15
k.-äyin 366/20
[=2]

ḳurt Kurt (böcek)

k.+däy ḳaynä- 364/3

[=1]

ḳuruḳ Kuru

k. 349/15

[=1]

ḳuş Kuş.

k.+i 354/34

k.+ini 347/13

[=2]

ḳuv- Yetişmek ya da yakalamak için arkasından koşmak, kovalamak; kovmak, sürmek (mekandan ya da görevden).

k.-ib 374/30

k.-ib bår- 359/17

k.-ibdi 346/24

k.-räb két- 361/13

[=4]

ḳuviş- Karşılıklı kovalamak, kovalanmak.

k.-ib 372/25

[=1]

ḳuvvät (Ar. *ḳ*uvvet) Maddî güç, canlı bir organizmanın faâliyetini sağlayan güç, kuvvet.

k.+i 352/5

k.+ingdän 356/17

[=2]

ḳuy- Dökülmek, boşalmak.

k.-gänlär 368/12

[=1]

kül- Gülmek, insanın kesik kesik sesler çıkarmak suretiyle sevincini açığa vurması.

k.-di 349/20

k.-dirib 357/2

k.- gin (oynäb külgin)345/11, 371/12, 372/1

k.-gän 372/1

k.-ib 371/12

k.-sin 345/11

[=8]

Külbäḫån Özel isim.

k.+ämni 353/30

[=1]

külfät Ar. Sıkıntı, zahmet, meşakkat, yorgunluk.

k.+im 362/25

[=1]

kün Gün, yirmi dört saatlik zaman dilimi.

k. 349/24, 356/14

k.+(bir kün bol-) 366/33

k.+(bir kün ket-) 366/33

k.+(ik kün) 370/19, 370/33

k.+(ḳırḳ kün) 372/27

k.+(säksån kün) 346/22

k.+(üç kün) 353/22, 375/12, 375/14

k.+däy bol- 373/35

k.+i (uruş küni) 340/5

k.+ingdän (bu kün) 365/7

k.+lik (on beş kün) 373/29

k.+gäçä (on küngäçä) 346/24

k.+gäçä (üç küngäçä) 360/19, 360/36, 360/37, 360/9

[=20]

küy- Yanmak, yanıp kül olmak.

k.-gir 361/4, 362/6

k.-ib yåtäver- 357/1

k.-mäydi 345/8

[=4]

käbåb Kebab

k.+bop 343/24

[=1]

käfän (Ar. *kefen*) Gömülmek için hazırlanan bir müslüman ölüsünün kabre konmak üzere yıkandıktan sonra sarıldığı amerikan bezi, kefin; tabut örtüsü.

k.+toni 365/11

[=1]

källä Fars. Baş, kafa, kelle; akıl, beyin.

k. 368/25, 369/15, 370/2

k.+ni dümälät- 369/28

k.+sini 348/26

[=5]

Kämik Bedbaht Dağı'nın ardında yaşayan, Äväzhån'ı çok seven ve her Kurban Bayramı'nda Äväzhån'ın babası Buldurık Kasap'tan aldığı harçlıkla Äväzhån'a koyunları gösteren ihtiyar çoban.

k.çål 364/15, 364/16

k.çålning ķolini 364/14

k.çålning üstigä 358/12

[=4]

kämär Kemer.

k.(tillä kämär) 343/4

[=1]

kärnäy Boru çalgı, borazan, bir üflemeli çalgı türü.

k.+(mis kärnäy) 340/5

k.+sürnäy(kärnäy-sürnäy) 363/28

[=2]

kärvån Kervan.

k.+lärdän 346/10

[=1]

käsäl Ar. Hasta.

k.+ådäm 347/24

[=1]

kättä Büyük, kocaman, ulu.

k. 343/7, 349/31

k.+(yåvmitning kättä båyi) 346/6

k.+bop 347/3

k.+kiçik 346/8

k.+täräf 348/29

k.+ådäm 350/11

k.+ķıl- 353/28

[=1]

kättäkån Kocaman, heybetli, çok büyük.

k.+i 350/10

k.+läri 367/25

[=2]

käy Hangi Krş. **ķay**

k. 341/21, 341/24, 360/39

[=3]

käyvån 1. Gök. 2. Büyük taraça, veranda, sundurma, giriş (kapı önü)

k.+ilär 346/2, 374/32

[=1]

ķåç- Birinden veya bir şeyden kurtulmak için süratle uzaklaşmak

k.-ib 354/35, 370/37

k.-ib ket- 360/20, 360/38, 366/12, 366/15

k.-ibdi 346/22, 369/21, 370/23

k.+ing 369/22

k.-irädi 351/22

[=12]

ḳåçäver- Kaçıvermek.

k.-di 348/4, 349/3, 370/28

[=3]

ḳål- 1.(Olduğu yerde veya olduğu hâlde) Durmak. 2. Var durumda olmak, mecvut olmak. 3.Vakit geçirmek, eğleşmek.

k.-di 342/19, 349/10, 349/12, 349/15, 349/18, 364/17,349/4, 369/15, 369/31

k.-dim 349/33, 350/1, 350/12, 366/1

k.-dingmi 351/13

k.-gin 367/1

k.-gän 345/24, 371/14

k.-gändi 373/10

k.-ing 360/14, 360/8

k.-mä 367/9

k.-mäs 374/34

k.-mäsin 354/7

k.-mäydi 341/27

k.-mäymän 371/10

k.-sin 346/17

k.-üvdi 344/15

k.-är 365/13, 68/25, 368/26

k.-bépul ḳål- 349/10

k.-ḳuruḳ ḳål- 349/15

k.-köngli ḳål- 349/12

k.-ortadä ḳål- 365/1

k.-ålis ḳål- 342/19

k.-ölib ḳål- 364/17, 367/9

k.-toymäy ḳål- 350/1, 350/12

k.-ålib ḳål- 360/14, 360/8

k.-yıḳilib ḳål- 346/17

k.-tāḳatim ḳal- 341/27

k.-cåvdiräb ḳal- 373/10

k.-çälkäşib ḳal- 369/31

k.-çåpä ḳal- 367/1

k.-dümälänib ḳal- 368/25

k.-dümäläb ḳal- 369/15

k.-işänmäy ḳal- 366/1

k.-kelib ḳal- 349/4

k.-üzäl-ib ḳal- 368/26

ḳåmät Endam, boy, pos.

k.+igä 352/2

k.+imä 351/30

k.+ini 345/23

[=2]

ḳån Vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı.

k.+ni 370/12

k.+däy 341/30, 358/31, 361/15, 373/29

k.+tök- 353/1

k.+bol- 368/15

k.+tökil-372/2

k.+yıġlä- 342/1

[=9]

ḳåp Çuval.

k.+ti 363/14

[=1]

ḳårä Siyah, kara

k. 373/15

k.+(äväzning ḳårä båş ḳozisi) 349/19

k.+båş ḳozi 349/16, 357/28

k.+közingni 342/17

k.-b 346/28

k.+såç 354/33, 356/25

k.+såçini 344/30

[=7]

ķåråvul Bekçi.

k.+lär 348/19, 348/6

[=2]

ķåş 1.Gözlerin üzerinde kavisli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

k.+i 350/21

k.+i közi 374/9

k.+ingdä 347/34

[=2]

ķåt- Katılaşmak, sertleşmek.

k.-ti 356/33

[=1]

kåvuş- Kavuşmak.

k.+äb (kåvşäb) 343/12

[=1]

ķåyil (< Ar. ķā'il) Hoşnut, memnun; şaşırtıcı, hayret verici.

k.+bol- Memnun olmak. 369/36

[=1]

ķåzån Kazan.

k. 353/20

[=1]

L

lökçä (?)

l.+si 345/32

[=1]

läşkär (Fars. leşker) Asker, ordu.

l. 353/52, 360/25

l.+(åğır läşkär) 360/5, 360/12, 363/31

l.+ning 367/23

l.+çıķaver- 363/36

l.+kél- 364/32

l.+tol- 353/2

[=12]

läşkärbåşi Komutan, kumandan.

l.+bol- 360/25

[=1]

låş Leş, pislik.

l. 371/14

l.+i (düşman låşi) 368/14

[=2]

låt-mänåt Arapların İslamiyet'ten önce taptıkları putların isimleri.

l.+ni 364/1

[=1]

M

maḫtä- Övmek.

m.-rmän 360/10

[=1]

maķām (Ar. *ķ*iyām "ayakta durmak"tan ma*ķ*ām) Unvan, rütbe, mevki, pozisyon, makam; nağme.

m.+ni (pādşālik mäkāmni) 375/6

[=1]

ma'ķul Ar. Akla uygun, münasip, elverişli, uygun.

m.+i (gäpimning ma'ķuli) 374/6

[=1]

maķtäb Mektep, okul.

m. 348/13

[=1]

méhmān (Fars. mihmān) Misâfir, konuk.

m. 342/20, 353/11

m.+ım 341/12

m.+(bittä mehmån) 348/7

m.+(şu mehmån) 358/35
m.+bol- 343/5, 348/17, 348/30, 351/8
m.+i 352/3
m.+inggä 355/27
m.+ķıl- 350/10
m.+åşi 347/12
[=13]

méhmānȟānä Misafirhane, misafir odası, evi.
m.+sigä 343/32
[=1]

méhr Fars. Sevgi, şefkat.
m.+i 367/20
m.+i (bir mehr) 371/10
m.+igä (ķonġırvåyning mehri) 345/10
m.+inggä 349/33, 350/1
[=5]

mén Ben, konuşan kimseyi temsil eden teklik birinci şahıs zamiri. Krş.**män**
m. 340/9, 341/33, 342/1, 342/4, 346/27, 351/23, 354/10, 355/33, 356/13, 356/9, 360/6, 360/9, 360/36, 362/8
m.+dän 358/26
m.+däy 346/33, 350/2, 363/14
m.+gä 340/20, 343/23, 344/9, 366/21
m.+i 340/14, 340/16, 340/24, 342/29, 342/31, 343/10, 365/123, 67/1
m.+ing 341/30, 344/16, 344/3, 344/5, 346/18, 346/29, 347/28, 353/30, 360/22
[=39]

mérgän Moğ. Usta nişancı, pusucu.
m. 343/13
m.+(şāhmån mergän) 374/27, 375/1
[=3]

millät Millet, ulus; milliyet.
m.+ini 359/1
[=1]

miltıķ Tüfek.
m.+åt- 368/8
[=1]

min- Binmek.
m.-gin 364/25, 365/15, 365/2, 365/29, 366/24, 366/9, 367/11
m.-gän 347/26
m.-ib 341/29, 364/14, 371/12, 372/16
m.-mäymän 365/21, 365/8, 366/17, 366/3, 367/2
m.-säng 347/25, 348/1
m.-ädigän 359/31
[=20]

mindir- Bindirmek.
m.-di 354/23
m.-ib 341/25, 357/13
m.-ib ål- 349/26
m.-ing 354/5
m.-ip 375/10
[=6]

ming Bin, dokuz yüz doksan dokuzdan sonra, bin birden önce gelen sayının adı.

m.+(o beş ming ḳoy) 358/15

m.+(on ming) 364/6

m.+(toḳḳız yüz ikki ming) 358/22

m.+çe (ikki ming) 358/20, 359/11

m.+di (toḳḳız yüzi ikki ming) 358/36

m.+märtäbä 373/3

m.+tä (beş ming) 364/7

m.+tä (ottiz ming) 364/9

m.+yigit 375/13

[=10]

minnätdār Minnettar.

m.+çilik 353/21

[=1]

minår Minare, kule.

m.+i (el minåri) 373/16

[=1]

mirşäb Orta asya hanlıklarında şehrin gece bekçileri ve onların başkanı.

m.+lär 348/19, 348/6

[=2]

mis Bakır.

m.+kärnäy 340/5

[=1]

Misḳāl Köroğlu'nun eşlerinden biri. Krş. **Misḳāl päri Misḳālcān**

m.+gä 353/33

[=1]

Misḳāl päri Bk. **Misḳāl.**

m. 346/15, 363/8, 373/29, 375/4, 375/15

[=1]

Misḳālcān Bk. **Misḳāl.**

m. 373/30

m.+gä 354/8

[=2]

miyä Beyin, akıl.

m.+dän 354/35

[=1]

morälä- Dikizlemek, gizlice gözetlemek.

m.-b 371/2

[=1]

moysäfid İhtiyar.

m.+lär 346/7

[=1]

munçåḳ Boncuk.

m.+däy 353/21

[=1]

murād Ar. İstek, dilek, amaç.

m.+gä 347/26

[=1]

muştlä- Fars. Yumruklamak, yumruk atmak.

m.-ydi 370/16

[=1]

Münsik Avazhan'ı yanında bulunduran Hunhar padişahı (Köroğlu, bu padişahtan Avazhan'ı almaya gitmiştir). Krş. **Münsik Pādşā**

m. 361/34

[=1]

Münsik Pādşā Bk. **Münsik**

m. 355/17, 362/30, 370/36

[=3]

müsāfir (Ar. sefer > musāferet “bir yerden bir yere gitmek, yolculuk etmek”ten musāfir “yolcu”) Görüşme, ziyâret vb. amaçlarla birinin evine veya bir yere gelen ve geçici olarak kalan kimse, konuk, mihman.

m.+bop 371/18

m.+män 340/15

[=2]

mäclis Meclis, toplantı.

m.+dä otir- 347/21

[=1]

mädräsä Medrese.

m.+ning rümbäzi 373/12

[=1]

mähkäm Ar. Sağlam, sıkı, dayanıklı.

m.+üşlä- 341/2

[=1]

mähmädånä Bilgiç.

m. 366/9

[=1]

mähr Mirastan kişi başına kalan kısım ya da miktar, miras payı, mehir.

m.+igä (ḫunḫār mähr) 361/32

[=1]

mähräm Ar. Dost içli dışlı olunan kimse.

m.+(temir mähräm) 374/28

m.+i (şāh mährämi) 363/14

[=2]

mäkān Ar. Yer, mesken, mekan.

m.+im 346/29

[=1]

mämläkät (Ar. mulk “mâlik olmak, hükmetmek”ten memleket) Bir devletin, bir hükümdârın yönetimi altında bulunan yer, ülke, yurt.

m.+ini (uning mämläkäti) 363/2

[=1]

män Bk. **mén**

m.+degän 341/25

m.+(ḳayġu-män) 340/25

[=2]

mängläy Alın.

m.+igä 359/33

m.+ning şori 373/14

[=2]

mänä İşte.

m. 358/23, 371/14, 371/29

[=3]

märd (Fars. merd) Cesur, yiğit, yürekli, bahadır.

m.+bol- 353/11

m.+göroġli 371/5, 372/33

m.+üm 366/22

[=3]

märt Mart.

m.+in 370/8

[=1]

märtäbä Mertebe, rütbe, derece.

m. 375/16

m.+(ming märtäbä) 373/3

m.+ni 347/1

[=3]

mäslähät Öğüt, tavsiye.

m. 351/1, 363/27

[=2]

mäst Fars. Aklı başından gitmiş, sarhoş.

m.+bol- 370/38, 357/3

m.+bop 351/13

[=3]

mäy (Fars. *mey*) Şarap, bâde

m.+lärni 347/16

[=1]

mäydān (Ar. meydān) Üzerinde binâ vb. şeyler bulunmayan düz, açık ve geniş yer, açıklık, alan, sâha.

m.+dä 369/17

m.+gä kir- 368/19

m.+i (uruş mäydåni) 368/27

m.+in (rüstämning mäydänin) 365/19

[=4]

mål Ar. Bir kimsenin sahip olduğu taşınır veya taşınmaz varlık, mülk, servet.

m. 352/19

m.+dän årt- 371/12

m.+erä 353/17

m.+imni 354/10

m.+imning båşi 350/6

m.+lärni (olcä mål) 372/32

m.+ni (yaḫşi mål) 371/4

[=7]

mån Bk. **män**

m. 342/19

[=1]

månend Benzer, uygun.

m.+i 344/7

[=1]

måzår Mezar.

m.+im 371/22

[=1]

N

naḳş 1. Nakış. 2. Oyma, oymacılık.

n.+i (gül naḳşi) 365/5

n.+ini (här naḳş) 373/25

[=1]

nāmerdlik Namertlik, alçaklık, korkaklık.

n.+dir 360/20

[=1]

nāmus (Ar. nāmūs < Yun. Nómos “töre, yasa”) İnsanın ahlâk kurallarına uymasını sağlayan, onu şerefli kılan mânevî duygu; güzel haslet, onur, şeref, erdemlilik.

n. 342/23

[=1]

nār Bir hörgüçlü erkek deve.

n.+män 345/32

[=1]

nāz Fars. Kendini beğendirmek amacıyla takınılan edâlı tavır, cilve

n.imän 351/16

[=1]

néçä Çok, pek çok, bir çok

n. 375/18

[=1]

néçåv Kişi veya sayı hakkında soru bildiren söz.

n.+lär 342/29

[=1]

négä Niye, niçin.

n. 367/4

[=1]

nimtä Yarım.

n.+ḳıp 366/5

[=1]

nimä Ne, şey, hangi şey.

n. 340/22, 348/8, 349/5, 351/7, 362/12, 371/6

n.+gä 355/8

[=7]

nişan Nişan, belirti.

n.+ä ķıp 348/27

[=1]

niyāz Dua, niyaz.

n. (näzr-niyāz) 364/2

[=1]

näng (Fars. neng ü nāmus) Ayıp, utanma.

n. 358/19

[=1]

näri-beri Öte- beri.

n. 344/8

[=1]

näsib Nasip.

n.+ķıl- 355/2

[=1]

näsihät Ar. Bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz, öğüt.

n.+in (düşman näsihäti) 367/10

[=1]

näsvä Neşe, sevinç.

n. 372/6

[=1]

näylä- Neylemek.

n.-yin 356/33

[=1]

näyzä Mızrak, kargı, süngü.

n. 359/30, 368/38

n.+(polät näyzä) 372/31

n.+sini 368/6

[=4]

näzr Ant, yemin, söz.

n. (näzr-niyāz) 364/2

[=1]

näzärkär (Ar. naẓar ve Fars. -kâr "-li, -ci, -eden, -edici" eklerinin karşılığı ile näzärkär) Göz atan, bakış atan.

n.+dä 343/13

[=1]

nån Ekmek.

n. 344/14, 344/15

n.+im 363/16

n.+in 367/30

[=4]

O

oġıl Cinsiyeti erkek olan evlât.

o.+i(yemånning oġli) 371/11

o.+imdän (oġlimdän) 355/33

[=2]

oġlån Delikanlı, genç erkek.

o. 365/28

o.+(äväz oġlån) 372/14

o.+dir 371/19

[=3]

oġri Hırsız, soyguncu.

o. 348/16

[=1]

oḫşä- Benzemek, gibi görünmek.

o.-gän 373/34, 374/36

o.-r 344/7, 354/20

o.-ydi 345/28, 345/33, 374/20, 374/23

[=8]

oḳı- Bir yazıda ne yazıldığını sâdece gözle veya aynı zamanda seslendirerek çözmek.

o.-di 362/24

[=1]

olcä Ganimet, yem, kurban.

o. 371/12, 371/3

o.+ḳıp 363/8

o.+ḳınglä- 363/4

o.+li bol- 374/21

o.+mål 372/32

o.+åt 372/25

[=6]

on Dokuzdan sonra, on birden önce gelen sayının adı.

o.+beş 346/3

o.+beş künlik 373/29

o.+küngäçä 346/24

o.+ming 364/6

o.+ådäm 359/31

[=5]

orin Yer, mekân, mevki.

o.+idä (ornidä) 359/10

[=1]

ornä- Yerini almak, oturmak, yerleşmek.

o.-b 364/11

[=1]

ortä Herkesin görebileceği yer, merkez, orta.

o.+dä ḳål- 365/1

o.+gä 375/14

o.+gä ål- 360/13, 367/27

[=4]

orä- Sarmak, dolamak; örtmek; kuşatmak, çevrelemek.

o.-gin 350/29, 351/27

o.-sälläni orä- 350/29

[=1]

ot Ateş, od.

o.+ni 368/37

[=1]

otir- Oturmak, yerine geçmek.

o.-gändäy 346/28

o.-ib 347/21

[=2]

ottiz Yirmi dokuzdan sonra, otuz birden önce gelen sayının adı, otuz.

o.+ming 364/9

[=1]

oy Fikir, düşünce, mülahaza.

o.+idän 344/24

o.+idän (esli oy) 355/1

[=2]

oyin Oyun.

o.+ggä 351/8

[=1]

oylä- Düşünmek.

o.-säm 363/22

[=1]

oynä- Oynamak.

o.-b kül- 345/11, 371/12, 372/1

o.-r 347/11

o.-ydi 357/32

[=5]

oynät- Oynatmak; oynamasını, hareket etmesini sağlamak

o.-gänlär 368/5

o.-ib 374/1
[=2]

Ö

öç Yapılan bir kötülüğün acısını çıkarma arzusu ve işi, intikam
ö.+ini 354/30
[=1]

öl- Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.
ö.-dim 370/23, 370/36
ö.-dimi 355/28
ö.-ding 367/14
ö.-dirär 351/12
ö.-gän 365/7, 371/2
ö.-gändäyin 355/23, 355/29
ö.-gänginämä 366/34
ö.-gäningiz 365/33, 366/16
ö.-ib ket- 371/22
ö.-ib ḳål- 367/9
ö.-mäy 365/20, 367/2
ö.-mäyginä 342/13, 342/17, 344/34
ö.-mäymän 371/10
ö.-sem 342/14
ö.-säm 342/21
ö.-säng 343/16, 343/2, 346/35
ö.-är bol- 367/6
ö.-ärimdä 346/30
[=27]
ö.-bökirib öl- 343/16
ö.-täşnäläb öl- 343/2
ö.-yaḫşi öl- 365/7
[=3]

öldir- Öldürmek.
ö.-ib 363/10
ö.-ing 363/20, 367/27
ö.-inglär 363/23, 363/7
ö.-mäsä 348/31
ö.-mäsäng 361/17
ö.-ärmän 365/28
[=8]

ölik Ölü, ceset.
ö. 369/31
ö.+im (öligim) 356/4
ö.+imning (öligimning) 356/6
ö.+kä 369/27
ö.+lär 368/26
ö.+ni 370/25
[=6]

ölim Hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, vefat
ö. 355/21, 355/26, 371/7
ö.+ning.hili 373/5
[=4]

öng Sağ (*taraf*)
ö.+irlärini 374/14
ö.+yånbåşingdä 347/33
[=1]

öpkä Öfke.
ö.+si 353/21
ö.+ngni båsål- 355/13
ö.+si piş- 361/26
ö.+sin båsål- 340/31
ö.+sini båsål- 341/1, 341/11, 344/26, 344/33, 372/9
ö.+tol- 354/27
[=10]

ör- Örmek, dokumak.
ö.-mäsäm 349/36

ö.-äymän 346/11

[=2]

ördäk Ördek.

ö.+kä 347/19

[=1]

örtä- Yakmak; aşk ateşi ve benzeri ile yandırmak.

ö.-b 343/19

ö.-b ket- 353/31

ö.-nib 361/12

[=3]

östir- Yetiştirmek, büyütmek.

ö.-dim 353/24

[=1]

öt- Geçmek.

ö.-di 354/19, 372/19, 375/14

ö.-dimi 355/18, 355/20

ö.-ädi 343/17

ö.-är 364/24

ö.-vérdi 373/28

[=7]

ö.-bu dünyådän öt- 364/24

ö.-fāniydän öt- 355/20

ö.-åldigä öt- 354/19

[=3]

ötir- Geçirmek.

ö.-günçe 366/31

[=1]

ötkir Keskin.

ö.+ḫancär 369/13

ö.+ḳılıç 363/18

[=2]

öz Kendi. İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri.

ö. 342/25, 346/26, 359/18

ö.+cånin 367/8

ö.+i 375/2

ö.+i bil- 361/14

ö.+i bol- 361/14

ö.+idän 356/35, 375/2

ö.+idän ket- 362/29

ö.+gä kiyyäp- 359/30

ö.+igä 349/9

ö.+im 342/20, 344/17, 348/12, 349/30, 349/36, 350/15, 367/3, 371/25

ö.+imdä 341/27

ö.+imdän 347/36, 362/7

ö.+imgä 350/5

ö.+imän 351/19, 351/29

ö.+imän (äväzning özi) 366/27

ö.+ing 350/22, 351/1, 353/11, 360/25

ö.+inggä 344/7, 351/25, 366/1

ö.+ingizgä 354/4

ö.+ingni 343/25, 351/11

ö.+ingni äldä- 359/20

ö.+ingning 358/37

ö.+ini 345/1, 345/6, 354/24

[=43]

özbék Özbekistan Cumhûriyeti'nde yaşayan bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse.

ö.+(bittä özbék) 344/1

ö.+män 366/31

ö.+åtinggä 365/21, 365/8, 366/17

[=5]

özbåşimçä Kendimce, kendime göre, bağımsız.

ö. 366/24

[=1]

P

pādşā (Fars. şāh-ı pād > pād-şāh "taht sâhibi" veya pād-i şāh "büyük koruyucu"dan pādişāh) Büyük hükümdar. Krş. **pādşāh**

p. 344/28, 354/31, 361/34

p.+(göroġli pādşā) 359/24

p.+(ḫunḫār pādşā) 355/11

p.+(münsik pādşā) 355/17, 362/30, 370/36

p.+gä (ḫunḫār pādşā) 341/22

p.+lärdäy 354/11

p.+ng 361/11

p.+ning 361/2

p.+ning(münsik pādşā) 361/34

p.+ning ḫızmätin 341/21

p.+si (ḫunḫār pādşā) 341/25, 341/26, 362/28, 363/28

p.+sigä (ḫunḫār pādşā) 360/4, 362/1

p.+sin (ḫunḫār pādşā) 370/21

p.+yı (elning pādşāyı) 362/5

p.+bol- 347/30

[=23]

pādşāh Bk. **pādşā**

p.+inggä 360/15

p.+ingni 362/26

p.+lärning ḳahri 363/34

p.+ım(ey pādşāḫım) 341/23

[=4]

pādşālik Padişahlık.

p. 347/32

p.+mäkåmni 375/6

p.+ni 347/35

[=3]

pālvān (Fars. pehlevān "yiğit, kahraman") İri yapılı, kuvvetli kimse, yiğit, cesur, kahraman.

p. 368/3

p.+(göroġli pālvān) 368/23, 369/29

p.+(ḫåldår pālvān) 374/26

p.+(sähmån pālvān) 374/26

p.+lärning 351/17

[=6]

piş- Pişmek.

p.-di 361/26

[=1]

piyådä Fars. Yaya, yayan, yürüyerek savaşan asker.

p. 357/6

p.+két- 354/18

[=2]

piyånistä İçici kimse, sarhoş kimse, içkici, ayyaş, alkolik.

p. 351/10

[=1]

polät Çelik

p.+dåbil 368/11

p.+ini 359/4

p.+näyzä 372/31

[=3]

pul Para.

p.+ingmän 359/18

p.+ini 349/7

p.+ni 349/8

[=3]

puştän Eyer, semer, kuşak, bel kuşağı; karın bağı.

p. 352/10

[=1]

pänd Fars. Nasihat, öğüt.

p.+i firib 348/33

[=1]

päri Fars. Peri; çok güzel genç kız veya kadın.

p.+(gülhår päri) 375/15

p.+(gülnår päri) 374/33, 375/6

p.+(gälä päri) 374/36

p.+(misḳäl päri) 375/15

p.+(misḳål päri) 346/15, 373/29, 375/4

p.+(rähmät päri) 373/23

p.+(yunus päri) 374/24, 375/15

p.+ni (misḳal päri) 363/8

[=12]

pärvärdiğår Yaradan.

p.+(bir pärvärdiğår) 347/1

[=1]

päst Fars. Alçak, aşağı.

p.+idä 344/21

p.+bol- 358/34

[=2]

pätli Telekli, tüylü.

p.+romålingni 351/27

[=1]

päyvästi Bağlı, birleşik.

p.+gä 347/6

[=1]

pådä Sürü.

p.+gä 342/16

[=1]

R

rāst (Fars. rāst) Doğru, düz, eğri olmayan, müstakim.

r.+bol- 344/18, 359/24

[=2]

rāzi (Ar. *rizā* "kabul etmek"ten *rāzi*) Kabul eden, uygun bulup benimseyen, olana rıza gösteren.

r.+ḳıp 361/1

r.+män 366/34

r.+yidim 354/10

r.+bol- 360/1, 360/23, 369/39, 369/41

[=7]

rāziläş- Karşılıklı kabul etme, rıza gösterme durumu.

r.-ib 371/13

r.-mäy 361/18, 371/20

[=3]

romål Fars. Havlu; kadın başlığı, baş örtüsü, şal, eşarp.

r.+(här räng romål) 346/11

r.+ingni(pätli romålingni) 351/27

[=2]

rümbäz (?)

r.+i (mädräsä rümbäzi) 373/12

[=1]

Rüstäm İran mitolojisinin efsanevi kahramanı. Türk edebiyatında Rüstem-i Zâl, halk ağzında da Zaloğlu Rüstem diye tanınır. Kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak anılır.

r.+däyin beklärin 347/17

r.+ning mäydänin 365/19

r.+ning säväşi 368/16

[=3]

räbåt (?)

r.+i (el räbåti) 373/18

[=1]

rähbär (Fars. reh "*yol*" ve ber "*götüren*" ile reh-ber) Öncü, lider, baş, yönetici, idareci, kılavuz.

r. 347/3

[=1]

rähm Ar. Merhamet, acıma.

r.+äylä 352/27

[=1]

Rähmät Päri Özel isim.

r. 373/23

[=1]

räng (Fars. *reng*) Cisimler tarafından aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki sonucu meydana gelen duyum, renk.

r.+(här räng romål) 346/11

r.+(här räng tönlär) 347/20

r.+i 353/21

r.+i (gülåyim rängi) 344/11

r.+läri uç- 341/6

[=5]

rävşän (Fars. *rūşen*) Parlak, aydın, aydınlık.

r.+idän 353/16

[=1]

S

saḫıy Cömert.

s.+ådäm 347/12

[=1]

saḳlä- Saklamak; sakınmak.

s.-sä 357/17

s.-ḫaḳ saḳlä- 357/17

[=2]

sémiz Besili, etli, yağlı.

s. 362/3

s.+ḳoy 358/4

s.+ḳoying 342/27, 342/30, 343/14

[=5]

sén Teklik ikinci şahıs zamiri.

s. 343/22, 346/18, 347/2, 347/3, 352/23, 353/15, 355/33, 356/13, 356/9, 358/28, 359/9, 366/29, 366/31, 367/24

s.+dän 342/9, 343/24, 358/27, 367/22

s.+däy 362/2

s.+i 341/27, 342/13, 346/27, 346/37, 359/18, 365/28

s.+ing 340/2, 343/34, 345/22, 365/23

s.+ing himmäting 364/28

s.+ing izingni 342/3

s.+ing sävläting 364/27

s.+ing väfängni 340/19

s.+ing åvåzing 365/32

[33]

sép Çeyiz.

s. 347/37

[=1]

sép- Serpmek.

s.-suvlär sep- 374/29

s.-ing 374/29

[=2]

sérmä- Sallamak, kapmak maksadıyla eli şiddetle uzatmak; zaptetmeye çalışmak.

s.-b 371/15

s.-ydi 369/11, 370/9

s.-ķıliç sermä- 371/15

[=3]

seskän- İrkilmek.

s.-ib 352/1

s.-yüragi sesken- 352/1

[=2]

sifät Ar. Bir kimse ya da şeyin sahip olduğu nitelik, ona ait olan özellik, hal ve vasıf.

s.+in(şāhsånäm sifätin ķızlär) 345/31

[=1]

sigir İnek, sığır.

s.+ni 342/16

[=1]

sildirät- Sallatmak, savurtmak.

s.-ib 358/7, 374/7

[=2]

silkiş- Titreşmek, karşılıklı sallanmak; pazarlık etmek, boğuşmak.

s.-ib 365/20

[=1]

siltä- Hızla çekmek, çevirmek.

s.-b åt- 370/25

[=1]

silä- Okşamak, sıvazlamak.

s.-ydi 341/9

[=1]

simåb Civa.

s.+däy 375/7

[=1]

sin- Kırılmak.

s.-di 361/33

[=1]

sinämåķ Denemek.

s.+ķa 367/16

[=1]

siylä- Saygı göstermek, ikram etmek, ağırlamak.

s.-sin 341/20

s.-ḫop siylä- 341/20

[=1]

siynä Sine, göğüs.

s.+mdä 362/25

[=1]

siz Çokluk ikinci şahıs zamiri.

s. 359/3

s.+dän 371/20, 371/25

s.+gä 355/18, 358/35

[=5]

sol- Diriliğini ve tazeliğini kaybetmek.

s.-ib 353/21

[=1]

song Son, sonra.

s. 364/20

[=1]

sorä- Sormak.

s.-b 342/3

s.-b tur- 345/17

s.-dim 340/9

s.-ding 340/6

s.-gäni 344/5

s.-mäding 359/1

s.-ysen 346/18

s.-gin 351/2

s.-rmisän 347/31

s.-säng 340/7

s.-ymän 346/10, 346/13, 346/25, 346/27

s.-becåy sorä- 340/6

[=15]

soräy-soräy Sora sora.

s. 340/12, 340/14

[=2]

soy- Boğazlamak, kesmek.

s.-diring 354/8

[=1]

songäk Kemik.

s.+i (songägi) 361/12

[=1]

söylä- Anlatmak istediği şeyi sözle bildirmek.

s.-ydigän 353/26

[=1]

söylät- Söylemesine, konuşmasına sebep olmak veya imkân vermek, müsâade etmek.

s.-ib 374/2

[=1]

söz Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi.

s.+ginämä işån- 359/7

s.+i 362/1

s.+i (buldurık ķassåbning sözi) 340/8

s.+i (buldurıķ ķassåbning sözi) 340/18

s.+i (göroġli sözi) 364/21, 365/24, 366/4

s.+i (göroġlinin sözi) 367/5

s.+i (göroġlining sözi) 340/13, 340/23, 340/3, 349/34, 350/14, 350/24, 350/3, 351/15, 351/26, 351/3, 364/31, 365/10, 366/19

s.+i (gülåyimning sözi) 349/29, 349/39, 350/19, 350/28, 350/8, 351/20, 351/9

s.+i (ḫåtinning sözi) 353/19

s.+i (äväzning sözi) 364/26, 365/16, 365/3, 365/30, 366/11, 366/26

s.+i (åtä sözi) 373/9

s.+imä 362/5

s.+imän 351/17

s.+ingdän 352/15

s.+inggä (ḫåtin bek sözi) 365/31

s.+ingni 342/4

s.+ini 354/27

s.+ini (äväz sözi) 367/17

s.+läri(tåtli sözläri) 345/27

s.+ni 352/8, 362/28

s.+ni (köp söz) 356/19

s.+ning 344/20
s.+äyt- 355/5, 367/16
s.+bér- 361/35
s.+lärini (båldän şirin sözlärini) 341/31
[=52]
sözlä- Söylemek.
s.-gändä 345/27
[=1]
sumbät Endam, biçim, güzellik
s.+i 344/7
s.+inggä 365/23
[=1]
suv Su.
s.+lär 344/21
s.+lär sep- 374/29
[=2]
suvsiz Susuz.
s.+çöl 374/19
[=1]
suvsät- Susamak.
s.-tär 373/6
[=1]
sülüv Güzel, çekici.
s. 373/29
s.+(türkmänning sülüv ḳızläri) 345/30
s.+idi 344/11
s.+ḳızlär 374/32
s.+lärgä 352/18
[=5]
sür- Sürüklemek.
s.-ib 370/32
[=1]
sürin- Sürüklenmek.
s.-ib 352/23
[=1]
süriş- Sürmek, itmek, ilerletmek.
s.-di 369/10
[=1]
sürüş- Sürmek, itmek, ilerletmek.
s.-di 369/26
[=1]
süt Süt.
s.+(åk süt) 371/21
[=1]
süyünçi Müjde; müjdeye verilen hediye.
s. 344/19, 344/9
s.+(bir süyünçi) 352/25, 352/30, 354/28
[=5]
süyä- Dayamak; desteklemek, yardım vermek.
s.-b 355/31
s.-di 345/9
[=2]
süyäkkinä Küçük kemik, kemikçik.
s.+m 346/9
[=1]
süyänç Dayanak, destek.
s.+i (våy süyänçi) 356/23
[=1]
säbäb Ar. Bir şeyin yapılmasını gerektiren şey, gerekçe.
s.+idän 346/25
[=1]
sädaḳa (Ar. *śadaḳa*) Sadaka, bağış.
s. 342/13, 342/18, 350/2, 351/10

[=4]

Sähmān Temirhan Padişah'ın veziri. Krş. **Sähmān Pālvān, Sähmānbék**

s. 347/33

s.+im 348/13

[=2]

Sähmān Pālvān Bk. **Sähmān.**

s. 374/26

[=1]

Sähmānbék Bk. **Sähmān.**

s. 375/1

[=1]

sähär (Ar. se*ḥ*ar) Tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit; şafak, seher, tan.

s. 349/19

s.+lär 342/1

s.+bol- 349/24

[=3]

säksån Yetmiş dokuzdan sonra, seksen birden önce gelen sayının adı.

s.+kün 346/22

[=1]

sällä Sarık, kavuk.

s.+dän 358/8

s.+ni orä- 350/29

[=2]

sällåt (Rusça *soldat*) Asker.

s. 364/12, 364/5

s.+båş 362/31

s.+kop 365/13

s.+lär 367/27, 368/29

s.+lärmän 369/10

s.+ni yıḳ- 368/10

s.+ning 367/25

s.tut- 364/10

[=10]

sältänåt Saltanat.

s.+bilän 375/8

s.+ni ḳıl- 347/27

[=2]

sälām (Ar. selām) Bir kimseye veya bir topluluğa yakınlık, sevgi ve nezâket göstermek, sağlık, esenlik ve başarı dilemek için "selâmün aleyküm, merhaba, hayırlı işler" gibi sözlerden birini söyleme yâhut aynı dileği taşıyan bir işâret veya harekette bulunma.

s. 350/23, 351/18

s.+gä çıḳ- 375/1

[=3]

sänç- Saplamak, sokmak, batırmak, dikmek, vurmak.

s.-di 371/1

s.-ib 367/26, 370/32, 375/11

s.-ilsin 349/40

s.-isäm 347/32

[=6]

s.-bärimizni sänç- 367/26

s.-cıġa sänç- 375/11

[=2]

sändir- Gezinmek, başı boş dolaşmak, amaçsız gezinmek.

s.-äb 352/15

s.+ämä 359/26, 359/26

[=3]

särbāz (Fars. *ser* "baş" ve *bāz* "oynayan" ile serbaz "başıyla oynayan") Korkusuz, cesur, yiğit, serdengeçti.

s. 340/5

s.+i 349/1

s.+bilän 355/11

s.+lärgä 367/28

s.+tut- 355/16

s.+tüş- 363/32

[=5]

särdār (Fars. ser "baş" ve dār "tutan" ile ser-dār) Kumandan, başkumandan, önder, lider.

s. 346/7, 346/35, 347/2

s.+(ähmäd särdār) 374/28

[=4]

särıḳ 1. Sarı. 2. Sarılın(hastalık)

s. 353/21

[=1]

särälä- Sınıflandırmak, ayırmak, seçmek.

s.-b 371/1, 371/4

[=2]

sättä Fakat; daima, sürekli olarak; sadece, hep.

s. 363/23

[=1]

sävdā Ar. Ticaret.

s. 340/15

s.+(birår sävdā) 355/9

s.+ sål- 355/7

sävlät Sepet, küfe.

s.+inggä (sen sävläting) 364/27

s.+ini 358/39

[=2]

säväş Cenk, harp, muharebe.

s.+i (rüstäm säväşi) 368/16

[=1]

säylä- Seçmek, belirlemek, atamak.

s.-r 371/1

[=1]

säyr- Seyretmek.

s.-äb tur- 353/14, 356/2

[=2]

såç Başı kaplayan kıllar.

s.+ginäsin(ḳarä såç) 356/25

s.+ini (ḳårä såç) 354/33

s.+ini(ḳårä såçini) 344/30

s.+lärini yul- 362/30

s.+ni yüv- 351/32

[=5]

såç- Saçmak, dağıtmak, serpmek.

s.-gändäy bol- 370/8

s.-ib 375/5

s.-äyinmi 365/14

[=3]

såġ Bu tarafta bulunan (yön), sağ taraf.

s.+bol- 347/24

[=1]

såġın- Özlemek, istemek, murâd etmek.

s.-gändä 345/23

[=1]

såḳıt ḳıl- Üstünden atmak.

s. 360/18

[=1]

sål- 1. Vermek, düşürmek, koymak, dinlemek. 2. Koymak, bırakmak, atmak. 3. Güç bir duruma düşürmek, 4.Göndermek, yollamak.

s. 352/21, 362/5

s.-di 359/17, 369/33

s.-dimi 355/7

s.-gin 346/33, 347/6, 352/26

s.-gändä 347/19

s.-ib 345/16, 348/4, 348/5, 349/27, 368/23, 369/23, 375/15

s.-ibdi 344/2, 363/25

s.-in 344/20

s.-mäymi 343/6

s.-üvdi 344/12

[=21]

s.-cüdälikni sål- 344/12

s.-gäpgä sål- 344/2

s.-ķırġınni sål- 369/33

s.-ķolini sål- 345/16

s.-ķulåķ sål- 344/20, 346/33, 347/6, 352/21, 352/26, 362/5

s.-sävdā sål- 355/7

s.-şåvķın sål- 348/5, 369/23

s.-türä sål- 348/4

s.-åt sål- 368/23

s.-yolgä sål- 363/25

[=16]

såp Sap.

s.+bol- 373/9

[=1]

såt- Bir değer yahut çıkar karşılığında bir şeyi alıcıya vermek, gözden çıkarmak.

s.-di 361/28, 368/33

[=2]

såvdā Ar. Hayatta karşılaşılan gam ve tasa, zor hâller.

s.+sidän (ķarindåşlik såvdāsi) 346/27

[=1]

såvut Altın zırh, cebe.

s.+(kiråvkä savut) 367/31

[=1]

såvut- (Ter için) Soğutmak.

s. 359/30

s.-ib 367/24

[=2]

såy Vadi.

s.+ängni 343/22

s.+såy tol- 369/27

[=1]

såz 1.İyi, sağlam, uygun, akortlu. 2. saz.

s.+gä 375/6

[=1]

såzär- İyileşmek, güzelleşmek.

s.-ädi 361/9

[=1]

Ş

şādmān (Fars. şād ve mān "kalan, benzeyen" ile şād-mān) Sevinçli, şâd, mesrur.

ş.+mergän 375/1

[=1]

şāh Fars. Padişah, hükümdar. Krş. **şāy**

ş.+(ḫunḫār şāh) 367/7

ş.+gä (ḫunḫār şāh) 360/33

ş.+i (ḫunḫār şāhi) 362/21, 363/30, 364/1

ş.+ing 362/13
ş.+ing (ḫunḫār şāh) 361/5
ş.+ning 362/2
ş.+ning mährämi 363/14
[=9]

şāh-şävkät Şan görkem.
ş. 343/9
ş.+gä 375/13
[=2]

şāhmän Şah sözcüğü ve ben zamirleriyle "şah benim" anlamına gelen bir söz.
ş.+mergän 374/27
[=1]

şāhsånäm Çok güzel.
ş.+sifätin ḳızlär 345/31
[=1]

şālġām (Fars. *şelġam*) Turpgillerden, toprak altında bulunan şişkin bir yumru hâlindeki etli kökü sebze olarak yenen, şifâlı hassalar taşıyan bitki.
ş.+däy 370/2
[=1]

şékilli Anlaşılan, galiba.
ş. 374/10
[=1]

şér (Fars. *şir*) Aslan.
ş.+bol- 353/6
ş.+däy bol- 368/35, 370/7
ş.+däy bop 369/18
ş.+ning boyni 372/10
[=4]

şikār (Fars. *şikār*) Av.
ş.+ḳıl- 346/34
[=1]

şirin (Fars. *şīrīn*) Tatlı.
ş. 361/15
ş.+(båldän şirin sözlärini) 341/31
ş.+cån 361/28
[=3]

şiş- Şişmek.
ş.-yüräkkinäm şiş- 373/31
[=1]

şivirlä- Fısıldamak.
ş.-di 359/34
[=1]

şor Tuzlu.
ş. 354/32
ş.+i (mängläy şori) 373/14
[=2]

şu I İşaret sıfatı.
ş. 343/22, 345/17, 358/14
ş.+gäp 343/23
ş.+gäzzåb 362/33
ş.+köpppäkning yurti 363/1
ş.+mehmån 358/35
ş.+taḫtgä 375/10
[=8]

şu II İşaret zamiri.
ş. 343/24, 354/25, 375/8
ş.+ndän 343/25
ş.+ngä 371/10
ş.+ni 359/35
[=6]

şumlik Uğursuzluk.
ş.+ning båş 358/24
[=1]

şunçä Şu kadar, şöyle, bu kadar.
ş. 343/27, 350/22, 351/1, 351/7, 368/10
[=5]

şundäy Şöyle, şu şekilde.
ş. 359/29, 364/15, 375/1
ş.+in 354/36
[=4]

şunḳår Mert, cesur.
ş.+imni 362/4
ş.+ingdän 352/30
[=2]

Şuyḫān Kişi adı.
ş. 360/22
[=1]

şuytib Şöyle kılmak, yapmak.
ş. 349/23, 373/28
[=2]

şükür Şükür, hamd.
ş.+ḳıl- 373/3
[=1]

şähär Fars. Şehir, kent.
ş. 350/10, 373/22, 375/18
ş.+(bir şähär) 346/24
ş.+dä (bu şähär) 340/16, 344/3
ş.+dän (bir şähär) 343/5
ş.+ginäm 372/3
ş.+gä 370/28
ş.+i (ḫunḫār şähäri) 364/8, 372/5
ş.+i (çämbil şähri) 353/27
ş.+i (türkmän şähri) 346/9
ş.+idän(ḫunḫār şähridän) 346/12, 360/11, 363/33, 363/36, 364/3
ş.+idän (türkmen şähri) 346/12
ş.+igä (şährigä) 346/31, 353/12, 371/13, 371/16, 371/30, 372/6
ş.+ingdä (Çämbil şähringdä) 366/30
ş.+ini (Çämbil şährini) 348/9, 375/9
ş.+ni(çämbil şähri) 348/9
[=32]

şämål Ar. Rüzgar, yel, esinti.
ş.+gä 372/23
[=1]

şärmändä Rezil, ayıp, utanç verici, utandırıcı.
ş. 342/26
ş.+lär 374/22
ş.+ḳıl- 342/31, 343/10, 343/18
[=5]

şäylä- Hazırlamak.
ş.-b 364/14
ş.-r 354/11
[=2]

şå ‘ya’ anlamında enklitik.
ş. 350/29
[=1]

şåir Şair.
ş. 365/4
[=1]

şål Kalın, yünlü kumaş türü.
ş. 358/8
[=1]

şåp Ucu arkaya kıvrılan tığlı kılıç.
ş.+ini 368/38
[=1]

şåş- Acele etmek.

ş.-di 373/32

ş.-ib 358/2

ş.-mäng 353/23

ş.-aḳlidän şåş- 353/23

ş.-åḳli şåş- 373/32

[=2]

şåşir- Acele ettirmek.

ş.-dim 354/1

[=1]

şåvḳın Gürültülü, bağırtı, patırtı.

ş.+sål- 348/5, 369/23

[=2]

T

taḫt Fars. Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk.

t.+dän (tillä.taḫt) 341/31

t.+gä (şu taḫt) 375/10

t.+gä (tillä taḫt) 341/25, 341/29

t.+ıgä 370/37

t.+imä (çämbil taḫtı) 347/30

[=6]

taḳsir Efendim, muhterem.

t.+cān 362/7

[=1]

tarḳa- Dağıtmak.

t.-b 341/16

[=1]

tā Fars. Bir şeyin bulunduğu, başladığı veya sona erdiği yeri veya zamanı anlatırken söze mübalağa katar; kadar, -e dek, ta ki anlamları verir.

t. 360/2

[=1]

tāmāşä (Ar. meşy "yürümek"ten temāşi "birlikte gitmek" > Fars. Temāşā) Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme, gösteri.

t. 367/24

t.+ḳıl- 369/37, 373/4

t.+äylä- 344/31, 363/33, 373/11, 373/19, 373/24, 373/26, 373/7

[=10]

tāḳat Ar. Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman

t.+im ḳal- 341/27

[=1]

tébrän- Çalkalanmak, sallanmak, silkelenmek.

t.-di can.i tebrän-

[=1]

tékin Bedava, parasız.

t.+ḳozı 358/31, 359/12, 359/22

t.+ḳozi 358/25

[=4]

tékinḫor Otlakçı, asalak.

t. 344/32

[=1]

tékkän Değmiş olan, dokunan, değen.

t. 354/20

t.+i 369/13

[=2]

témir Demir.

t.+mähräm 374/28

[=1]

téng Denk.

t.+i bilän 342/25

t.+ḳıl- 351/11

[=1]

téngsiz Eşitsiz; eşsiz, benzersiz.

t.+göroġli 364/17

[=1]

téntäk Aptal.

t.+çål 352/13, 352/21

t.+kä 341/13

[=3]

tép- Tepmek, tekmelemek.

t.-ib dümälät- 348/26

[=1]

tépä Tepe.

t.+gä 370/16

[=1]

térmil- Bakıp kalmak.

t.-ib 344/14

[=1]

térmült- Karıştırmak.

t.-ib 350/21

[=1]

térmä- Karmak, karıştırmak.

t.-säm 349/35

[=1]

téräk Kavak.

t.+ning 359/33

[=1]

téşik Delik, deşik.

t.+dä 344/16

[=1]

téväräk Etraf, civar.

t.+dän 355/15

t.+in (tevärägin) 363/11

t.+ni 364/33

[=3]

téz Tez; acil, çabuk.

t. 362/20

t.+bår- 366/10

[=2]

tézråķ Daha hızlı.

t. 354/22, 361/4

[=2]

tıķ- Sokmak, itmek, tıkmak.

t.-ıb 370/14

[=1]

tiklä- 1. Yeniden kurmak, restore etmek; 2. Bakmak

t.-b 353/25, 354/36, 373/15, 373/21

t.-ķattiķ tiklä- 353/25

[=5]

til Ağızda bulunan, tat almaya ve konuşmaya yarayan organ.

t. 353/26

t.+ginängdän äylän- 340/11

t.+igä (gülåyim tili) 352/26

t.+igä (tåġang tili) 346/33

t.+ini (ķızil tilini söylät-) 374/2

[=4]

tildir- Dilimlendirmek.

t.-ärmän 365/26

t.-yürek baġring tildir- 365/26

[=2]

tillä Altın, zer.

t. 375/4

t.+dän 349/40

t.+kämär 343/4

t.+taḫtgä 341/25, 341/29

[=5]

tilä- Dilemek, istemek.
t.-b 359/19
t.-åbro tilä- 369/16
[=2]
tin Nefes, soluk.
t.+käläri 361/13
[=1]
tirik Canlı, diri.
t.+läyin 342/2
[=1]
tirikläy Diri diri.
t.+in 372/8
[=1]
tirḳır- Dağılmak, kaçmak.
t.-äb 369/21
[=1]
tirḳırät- Dağıtmak, kaçırmak.
t.-di 372/23
[=1]
tirnåḳ Tırnak
t.+bilän 354/26
[=1]
tirä- Dayamak.
t.-gin 350/30
t.-yrilgän 345/13
t.-åyåġıngni tirä- 350/30
[=2]
tişlä- Isırmak, dişlemek.
t.-mäy 359/35
t.-ydi 370/18
[=2]
titrät- Titretmek.
t.-ib két- 375/17
[=1]
tizil- Dizilmek.
t.-ib 355/8
[=1]
toġa Annenin erkek kardeşi, dayı.
t.+ngmän 348/33
[=1]
toḫtä- Durmak.
t.-rmän 360/9
[=1]
toḫtät- Durdurmak, kesmek.
t. 352/28
t.-gin 352/13
[=2]
toḫtätål- Durdurulmak.
t.-mäy 345/1, 345/6
[=2]
toḳḳız Sekizden sonra, ondan önce gelen sayı, dokuz.
t.+yüz 349/16
t.+yüz.ikki ming 358/22
t.+yüzi.ikki ming 358/36
[=3]
tol- Dolmak.
t.-di 358/23, 358/30, 367/22, 369/27
t.-gän 353/2, 354/27
t.-ib 371/14
t.-ip 353/21
t.-könglim tol- 367/22
t.-läşkär tol- 353/2
t.-öpkä tol- 354/27
t.-såy-såy tol- 369/27
[=12]

toldir- Doldurmak.

t.-ib 357/9

t.-könglini toldir- 357/9

[=2]

ton Don, elbise.

t.+i (käfän toni) 365/11

t.+lär 354/5

t.+lärni(här räng tonlär) 347/20

[=2]

top Grup, takım, yığın, çete, küme.

t. 348/20, 348/28

[=2]

toy Ziyâfet, toplu yemek, şölen, düğün yemeği.

t. 375/12, 375/14

t.+idä (ķızining toyi) 355/2

[=3]

toy- Açlık duygusu gidinceye kadar yemek, tok hâle gelmek, doymak.

t.-män 349/33

t.-mäy ķål- 350/1, 350/12

t.-mäydi 345/10

[=4]

Tozån Yer adı.

t. 364/11

t.+i 367/23

[=2]

tök- Dökmek, (göz yaşı, kan, ter vb.) akıtmak.

t.-edi 356/28

t.-ibdi 345/22, 352/11

t.-ilär 353/1

t.-är 350/25, 351/21, 371/18

t.-ķån tök- 353/1

t.-yåşin tök- 345/22

t.-yåşingni tök- 351/21

t.-yåşini tök- 350/25, 371/18

t.-yåşni tök- 356/28

[=13]

tökil- Dökülmek, düşüp veya taşıp bütünden ayrılmak.

t.-di 372/2

t.-ib 375/1

t.-ķan tökil- 372/2

[=2]

Töläk Kişi adı. Krş. **Töläk Båtir**

t. 375/2

[=1]

tört Üçten sonra, beşten önce gelen sayının adı.

t. 349/8, 353/13, 353/19, 359/37, 372/15

t.+åy 350/15, 350/9

[=7]

töş Göğüs, sine, bağır.

t.+ini 352/10

[=1]

tuḫum Yumurta.

t.+imizni 341/15

[=1]

tuķķan Doğuran.

t.+dän 354/3

[=1]

tulpår Savaş atı, küheylan, cins at.

t. 370/17

[=1]

tumän Duman, sis.

t.+mi 345/18

[=1]

tumşuḳ Gaga, hayvan burnu.

t.+ḳınäng 361/8

[=1]

tupråḳ Toprak.

t.+såç- 365/14

[=1]

tur- Hareketsiz kalmak.

t. 367/24

t.-di 355/4, 359/37

t.-gin 350/22

t.-günçe 366/30

t.-gän 353/14, 356/2, 363/23

t.-gäysiz 354/14

t.-ib 348/21, 362/30, 364/15, 370/23

t.-ib ket- 361/19

t.-ibdi 345/17, 349/2, 364/15

t.-mäding 350/22

t.-sä 347/34

t.-säng 350/9

t.-bolib tur-

t.-bözläb tur- 344/27

t.-kelib tur- 348/21

t.-ḳılib tur- 367/24

t.-soräb tur- 345/17

t.-säyräb tur- 353/14, 356/2

t.-üdräyib tur- 359/37

t.-yügürib tur- 355/4

[=27]

turiş Duruş.

t.+ni 369/12, 370/20

[=2]

turnä Turnagiller familyasından, Avrupa ve Afrika'da toplu olarak yaşayan, büyük sürüler hâlinde göçen iri kuş, turna

t.+ginggä 354/2

[=1]

tuş- İnmek, düşmek

t.-ti 361/27

[=1]

tut- 1. Tutmak, yakalamak, kapmak. 2. Doldurmak, istila etmek,

t.-di 364/10, 368/34

t.-dimi 355/16, 355/21

t.-ib ket- 375/9

t.-inglär 363/11

t.-ünglär 348/25

t.-çäng tut- 368/34

t.-sälåt tut- 364/10

t.-särbåz tut- 355/16

t.-tevärägin tut- 363/11

t.-yåḳasıdän tut- 355/21

[=12]

tüf Tükürük.

t. 365/23

[=1]

tühmät İftira, töhmet.

t.+ḳıl- 355/10, 355/25

[=2]

tün Gece.

t.+i(yaḫşi tüni) 341/30

t.+läri 342/5

[=2]

tünä- Gecelemk, uyumak, geceyi geçirmek.

t.-di 364/1

[=1]

tür Tür, çeşit.

t.+ä sål- 348/4

[=1]

Türkmän Oğuz Türklerinin bir kolu ve bu koldan olan kimse.

t.+degän 340/11

t.+eldä 343/37

t.+eli 346/35, 350/23

t.+lärni 363/20

t.+ning eli 347/2, 373/27

t.+ning sülüv ḳızläri 345/30

t.+şähri 346/9

t.+şähridän 346/12

t.+ning yurti 373/22

t.+yurtinggä 364/30, 365/22, 365/9, 366/18, 366/2, 366/35

[=17]

tüş Düş, rüya.

t.+igä 344/35

t.+ini 351/31

[=2]

tüş- 1. Dengesini kaybederek yıkılmak, dik durumda iken devrilip yatık duruma gelmek. 2. İstenmeyecek bir yerde bulunmaya mecbur olmak. 3.Payına isâbet etmek. 4. İnmek.

t.-di 344/23, 363/32, 369/6

t.-gän 340/25

t.-ib 367/20, 369/14, 372/13, 372/20

t.-ib ket- 369/4

t.-mäsin 373/5

t.-ä 373/2

t.-çölgä tüş- 372/20

t.-esigä tüş- 344/23, 372/13

t.-särbāz tüş- 363/32

t.-åsmåndän tüş- 369/6

[=16]

tüy- Ezmak, dövmek.

t.-gänlär 368/11

t.-mäydi 345/7

t.-säng 347/19

t.-dābilini tüy- 345/7

[=4]

tüzäl- İyileşmek, şifa bulmak, düzelmek.

t.-ib 368/27

[=1]

tähämni (?)

t. 353/31

[=1]

tältäy- Kendinden geçmek, gevşemek.

t.-ib 349/2

[=1]

tälätop Bir araya gelme, toparlanma.

t.+bop 364/8, 374/25

[=2]

tälåḳ Talak.

t.+däyin 356/26

[=1]

tämām (Ar. temām) Bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan (şey), bütün

t.+bol- 375/19

[=1]

tän Vücut, beden, gövde. Krş. **tänä**

t.+dän 352/5

t.+ämdän 342/11

[=2]

tängläy Damak.

t.+ingdä 353/26

[=1]

tängä Sikke, bozuk para (Buhara Hanlığı'nda 15, Kokan Hanlığı'nda 20 tiyine denk gümüş para).

t. 375/4

[=1]

tängä-tillä Para- altın.

t. 343/6

[=1]

täni- Tanımak.

t.-dingmi 358/38, 360/6

[=2]

täpir-täpir (?)

t.+et- 364/17

[=1]

tä'rif Tarif

t.+ét- 348/9

t.+ḳıl- 348/18

[=2]

tärä- Tarakla saç tellerini birbirinden ayırmak, karışıklığını gidermek, taramak.

t.-di 351/32

t.-gin 351/28

[=2]

täräf (Ar. *ṭ*araf) 1. Ön, arka, sağ, sol, üst ve alt yanlardan her biri, cihet, yön.

t.+(kättä täräf) 348/29

t.+bilän 370/4

t.+dän(här täräf) 348/23

t.+gä 363/17

t.+gä (här täräf) 373/21

t.+im 348/32

t.+imni 346/18

t.+ligingni 346/26

t.+lär 368/13, 368/4, 368/9

t.+lär bilän 346/22

t.+lärni 346/24, 370/18, 372/17

t.+miz 346/19

t.+män 365/20

[=17]

täräfkäşlik Gruplara ayrılma, grup grup olma, taraf tutma.

t.+ingni 346/21

[=1]

täräl- Yayılmak.

t.-gän 353/15

[=1]

tärät- Yaymak, dağıtmak, saçmak.

t.-di (täräddi) 362/20

[=1]

täşlä- Atmak, savurmak, bırakmak.

t.-di 340/32

t.-y 366/23, 366/5

t.-ydi 367/26

t.-yin 366/8

t.-göştingni täşlä- 366/5

[=6]

täşnäl- Susamak.

t.-äb öl- 343/2

[=1]

tåbut Tabut.

t.+imning çegäsi 356/5

[=1]

tåġ Dağ.

t.+båşidä 343/12

t.+dä 370/30, 370/33, 371/29

t.+dä(bädbaḫt tåġ) 349/18
t.+dä (bädbaḫt tåġ) 360/18
t.+dä (bålḳån tåġ) 345/18
t.+dän 340/4, 373/28
t.+dän(bädbaḫt tåġdän) 353/22
t.+dän 347/10
t.+dän (bädbaḫt tåġdän åş-) 371/12
t.+dän åş- 373/35
t.+ginäng (bäländ tåġ) 358/34
t.+ginängdän 356/15
t.+i 350/26, 353/23, 364/9, 372/27
t.+idä 370/19
t.+i tåşni läşkär bås- 360/31
t.+idä (bädbaḫt tåġi) 362/11
t.+idän (bädbäḫt.tåġi) 373/1, 372/19
t.+igä (bädbaḫt tåġi) 370/39
t.+in 354/7
t.+ing (bädbaḫt tåġing) 353/1
t.+ining (bädbaḫt tåġining üsti) 367/24
t.+lärning béli 373/6
t.+nin (bäländ tåġning båşi) 369/34
t.+ning 344/21
t.+ning (bädbäḫt tåġning beli) 372/2
t.+ning (bädbaḫt tåġning åstigä) 358/11
t.+ning (äsḳår tåġning üsti) 372/34, 372/35
t.+ning bådåmi 360/29
t.+ning üstidä 347/8
[=37]

tåġä Dayı.
t. 345/15
t.+cān 343/11, 343/14
t.+degän 342/4
t.+m 341/30
t.+mizgä 355/14
t.+mizni 355/12
t.+mä 355/7
t.+ng 343/28, 358/17
t.+ng tili 346/33
t.+ngmän 343/1
t.+si 341/19
t.+si (äväz.ning tåġasi) 341/23
t.+sigä 341/23
t.+sini (bu tåġasini) 343/32
t.+sining 348/4
[=17]

tåḳ Üzüm (bitki), asma.
t.+ḳa 369/24
[=1]

tål- Yorulmak.
t.-ib 368/22
[=1]

tåm Dam, çatı.
t.+dän 370/31
[=1]

tåm- Damlamak.
t.-ädi370/31
[=1]

tåmçi Damla.
t. 370/31
[=1]

tåp- Bulmak, keşfetmek, kazanmak; ortaya çıkmak, çıkarmak, tahmin etmek.

t.-!(könglim tåp-) 340/14

t.-gän 343/27

t.-ib 352/6, 353/6, 375/16

t.-mäymi 343/27

[=5]

tåptir- Buldurmak, çıkartmak.

t.-gän 373/23

t.-mäy 358/9

[=1]

tåpşir- Teslim etmek, ulaştırmak, vermek.

t.-di 354/4

t.-dim 353/33, 354/12

[=2]

tåptä- Çiğnemek.

t.-rdim 349/30

[=1]

tår Dar.

t. 362/25

[=1]

tårt- Çekmek

t.-di 363/28, 372/18, 372/6

t.-dimi 355/22

t.-ib bér- 359/30

t.-ib kél- 340/4

t.-mäs 340/5

t.-näsvä tårt- 372/6

t.-yol tårt- 372/18

[=9]

tås Leğen, tas.

t. 370/16

[=1]

tåş Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde

t. 371/29

t.+däy båt- 343/15

t.+gä 348/25

t.+in (gävhär tåşi) 373/23

[=4]

tåş- Taşmak.

t.-ib 358/1, 369/2

[=2]

tåşlä- Taşlamak.

t.-gän 357/11

[=1]

tåtli Tatlı.

t.+sözläri 345/27

[=1]

tåvus (Fars. *ṭā'ūs* < Ar. *ṭa'ūs* < Yun.) Sülüngiller familyasından, tiz sesli, erkeğinin kuyruğu çok uzun, süslü, parlak ve güzel renkli çok büyük kuş, tavus kuşu.

t.+ingdän 353/15

[=1]

tåvuş Ses, ton.

t.+i (enä tåvuşi) 354/37

[=1]

tavāf (Ar. *ṭavāf*) Kutsal sayıp etrafını dolaşma, ziyaret etme.

t. 364/14

[=1]

tåyril- Kaydırmak.

t.-di 372/7

t.-ding 352/23

t.-ib 362/17
[=3]
tåzä Temiz.
t.+ḫurüş 369/8
[=1]
U
u O (Sıfat).
u.+dünyāni 343/28
u.+ning mämläkäti 363/2
u.+zämån 345/19
[=3]
u O (Zamir)
u.+ndän 360/39
u.+ni 344/2
u.+ning 344/8
[=3]
uç- 1. (Kuş) Havada yol almak, havada gitmek. 2. Çok hızlı gitmek, çabucak geçmek.
u.-di 341/6, 370/2
u.-gändäy bol- 370/10, 370/5
u.-är 357/20
u.+ärgä ḳanåtingdän 356/16
u.-rängläri uç- 341/6
u.-şålġåmdäy uç- 370/2
[=8]
uçir- Uçurmak.
u.-dim 362/4
[=1]
uḫlä- Uyumak.
u.-mä 357/29
[=1]
ul Oğul.
u.+imni(yålġız ulimni) 354/12
u.+bol- 353/29, 353/32
[=2]
ulāḳ Oğlak.
u.+lär 347/11
[=1]
un Un.
u.+i åt- 343/13
[=1]
ur- Vurmak dövmek, yumruklamak.
u.-! 368/31, 375/2
u.-dilär 369/24
u.-dim 354/2
u.-ib 363/20
u.-näşdi 368/30
u.-båş ur- 354/2
u.-dåbil ur- 369/24
[=8]
uruġdåş Aynı kabileden, kavimden olmak.
u.+im 346/25
u.+lik 346/25
u.+lär 345/25, 345/29
[=4]
uruş Savaş, harp.
u.+dä 370/13
u.+gä 369/4
u.+küni 340/5
u.+mäydåni 368/27
u.+ḳıl- 361/11
[=5]
uruş- Dövüşmek, vuruşmak, kavga etmek, savaşmak.
u.-du 370/19
u.-ib 370/33
u.-ibdi 346/22

u.-mäng 353/25

u.-måḳḳa 368/22

u.-sin 360/35

[=6]

uşlä- Tutmak, avuçlamak, yakalamak.

u.-di 341/2

u.-mähkäm üşlä- 341/2

u.-deyiş- 368/29, 368/32, 368/32

[=3]

uy- Yığmak; oymak.

u.-ib ḳoy- 349/7

[=1]

uyġåt- Uyandırmak.

u.-di 349/25

[=1]

uyḳu Organizmanın, dinlenip toparlanabilmesini sağlamak üzere vücuttan ve dış dünyadan gelen uyarıları fizyolojik ve geçici olarak idrak edememesi durumu.

u.+m 346/24

[=1]

Ü

üç İkiden sonra, dörtten önce gelen sayı, üç.

ü. 343/24, 355/22

ü.+kün 353/22, 375/12, 375/14

ü.+küngäçä 360/19, 360/36, 360/37, 360/9

ü.+åy 350/13

[=10]

üçün İçin

ü. 345/22

[=1]

üddä Başarı, beceri.

ü.+ngiz 360/7

[=1]

üdräy- (?)

ü.-ib tur- 359/37

[=1]

ükä Küçük erkek kardeş.

ü.+cān 345/14

ü.+ginäng 344/6

ü.+m 345/12, 345/3, 345/5, 345/9

ü.+m (våy ükäm) 344/22, 344/26, 344/29, 344/30, 344/33, 354/1

ü.+ng 344/19, 355/23, 355/29

ü.+ng bol- 344/9

ü.+ngizgä 355/9

ü.+ngizni 355/24

ü.+ngizning 355/16

ü.+ngmän 353/31, 354/9

ü.+ngning 344/10

ü.+si 344/23

[=22]

ülä- Ulamak.

ü.-ydi 341/10

[=1]

ümid Fars. Ümit, umut.

ü. 358/26

[=1]

ümr (Ar. ‘umr > ‘ömr) Yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat, ömür.

ü.+ing 349/22

[=1]

üst Bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi.

ü.+idä 341/30, 347/8

ü.+igä (bädbaḫt tåġining üsti) 367/24

ü.+igä (kämik çålning üsti) 358/12

ü.+igä (äsḳår tåġning üsti) 372/34, 372/35

ü.+igä min- 364/14

[=8]

üy Ev, yuva.

ü.+dä 345/11, 348/11, 349/2

ü.+dä(bädbaḫt üy) 348/7

ü.+gä 348/32

ü.+gä kel- 349/7

ü.+igä et- 343/31

ü.+imä 348/17, 356/20

ü.+ingdä 359/8

ü.+ingizni 349/37

[=11]

üz- Koparmak; kesmek, durdurmak.

ü.-gin 358/26

[=1]

üzlä- Koparılmak.

ü.-b 354/7

[=1]

üzäl- Kopmak.

ü.-ib ḳal- 368/26

[=1]

üzängi Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

u. 358/8, 370/1

u.+gä 350/30

[=3]

üzåḳ Uzak

ü.+bol- 349/22

[=1]

V

vaḳt Ar. Zaman.

v.+imä 347/29

v.+in ḫuşlä- 340/30

v.+ni 370/13

v.+gäçä 343/22

[=4]

vaḳtli 1. Erken. 2.Geçici, eğreti.

v. 357/26

[=1]

vāh Ar. Acıma, yakınma, esef bildirir; yazık.

v. 359/32

[=1]

vilāyät Ar. Diyar, ülke, memleket, il.

v.+ingni 340/10

v.+ingni (ḫunḫār vilåyäti) 342/7

[=2]

vino Şarap.

v.+ni 368/12

[=1]

väfā (Ar. vefā’) Sözünde durma, verilen sözü yerine getirme, sadakat

v. 350/5

v.+ngni (sening väfāngni) 340/19

[=2]

vällāmät Ar. Cömert, hayırsever, önder

v.+ni 347/37

[=1]

vällämät Bk. **vällāmät**

v. 369/3

[=1]

vätän Ar. Bir kimsenin doğup büyüdüğü ve yaşadığı yer, yurt.

v.+idä 344/15

v.+ing båşinggä 346/17

v.+inggä 351/5

v.+ingni 350/16

[=4]

väyrån Viran.

v.+ḳıl- 363/5

[=1]

vå Bk. **våy**

v.+äväz 361/31

v.+båläm 361/20, 364/4

[=3]

våy Şaşkınlık, kızgınlık, şikâyet, esef, telâş, acı, sevgi vb. çeşitli duygularda anlamı kuvvetlendirir.

v. 349/31, 351/10

v.+(åhi våy) 340/4, 349/30

v.+båläm 356/31, 354/25, 354/32

v.+im 340/25

v.+süyänçi 356/23

v.+våy de- 355/31, 356/22, 364/16

v.+våy (våy-våy) 362/10

v.+äkäm 344/22, 344/26, 344/29, 344/30, 344/33, 354/1, 356/23

v.+ånäm 356/31

v.+åpä 350/7

[=21]

Ä

ä E sesi.

ä. 358/19

[=1]

äcäl Ar. Her canlı için takdir edilmiş olan ölüm zamanı, ömrün son demi.

ä. 348/30, 369/6

[=2]

äççıġ Acı.

ä.+imni 365/27

[=1]

äççıḳlän- Gücenmek, rencide olmak; kızmak, öfkelenmek.

ä.-di 359/28

ä.-ib 353/25, 363/30

[=3]

ädālätli Adil, adaletli.

ä.+göroġliḫān 346/14

[=1]

ägär Fars. Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir, eğer, şayet, ola ki.

ä. 340/27

[=1]

Ähmäd (Ar. *ḥ*amd "övmek"ten a*ḥ*med) Pek çok methedilmiş, övülmüş kimse [Hazret-i Muhammed'in isimlerindendir]. Kişi, komutan adı.

ä.+särdär Köroğlu'nun dayısı 374/28

[=1]

ähvāl (Ar. *ḥ*āl 'in çoğul şekli a*ḥ*vāl) Haller, durumlar, vaziyetler.

ä.+imdän 354/14

[=1]

äkbär (Ar. *kiber* “büyük olmak”tan *ekber*) Çok (daha, en, pek) büyük.

ä. 354/17

[=1]

äkä Ağabey, büyüklere saygı seslenmesi.

ä.+m 356/14, 356/28, 356/29

ä.+m (vây äkäm) 356/23

ä.+ngdän 355/33, 356/13, 356/9

[=8]

äkämdérgä Hüküm vermek.

ä. 356/17

[=1]

äldä- Aldatmak.

ä.-b 359/18, 359/20

ä.-özingni äldä- 359/20

[=2]

älhämdillå (Ar. *el-ḥamdü li’llāh* “hamd yalnız Allah’a mahsustur”) Allah’a hamdolsun, şükürler olsun.

ä. 342/10

[=1]

älläyār Her şeyin yaratıcısı olan, tek, mutlak varlık.

ä. 350/27, 371/21, 372/5

[=3]

äläm (Ar. elem) Iztırap, keder, gam, tasa, hüzün, melâl.

ä.+di 350/20

[=1]

Ämin (Ar. emn “korkusuz, güvenli olmak”tan emin) Buhara Hanlığı döneminde bir bölge veya köy idari yetkilisi, çarşı yöneticisi; 159 Çarlık zamanlarında Fergana Vadisi’nde seçilen köy meclisi üyesi.

ä. 340/7

[=1]

ämäl Makam, mevki; görev, memurluk.

ä.+ini 359/35

ä.+bér- 375/11

[=2]

ämäldār Görevli, devlet memuru, memur.

ä. 349/3, 363/23

ä.+lär 348/10, 348/24, 363/26

[=5]

äncām Fars. Eşya, araç-gereçler.

ä. 343/27

ä.+lärni 362/32

ä.+ni 364/14, 368/1

[=4]

änä Bu, şu, işte.

ä. 341/16, 341/30, 344/24, 346/17, 364/18, 364/19, 364/20, 367/23, 367/28, 373/16, 373/18, 373/20, 373/28, 373/8, 375/19

ä.+endi 341/13, 341/17, 342/23, 345/17, 346/16, 349/23, 349/3, 349/4, 357/1, 358/21, 362/1, 364/12, 367/20, 371/9, 375/1

[=30]

ärillät- Beri getirmek, beriletmek.

ä.-ib 348/1

[=1]

ärḳān (Ar. rukn "direk, esas"ın çoğul şekli erkān) Bir topluluğun başlıca kimseleri, ileri gelenler, devletin, ordunun sayılı kimseleri, üstler.

ä.+ni 364/14

[=1]

ärmān Fars. Gerçekleşmeyen arzu, hayal kırıklığı, ukde, pişmanlık.

ä. 353/10

ä.+dä 342/28

ä.+im 342/14, 342/21

ä.+män 352/20

[=5]

ärslån Dört ayaklı, yırtıcı, çok kuvvetli, kedi cinsinden memeli hayvan. Yiğitlik, cesaret, sağlamlık, kuvvet gibi bu hayvana has meziyetlere sahip kimseler için kullanılan hitap sözü.

ä.+imdän 356/3

ä.+ni 347/15

[=2]

äräläş- Karışmak.

ä.-di 369/7

[=1]

ärz Ar. Arz, beyan, şikayet.

ä.+in 361/37

[=1]

ästi 1. Tamamen, büsbütün, 2. Asla, hiç. (äslå= ästi)

ä. 342/14, 342/21

[=2]

ästä (Fars. āheste) Yavaş, sessiz, yavaşça, sessizce, dikkatlice.

ä. 359/30

ä.+ästä 343/31

[=2]

ättäng Tüh, yazık, ne yazık.

ä. 352/22

[=1]

ävliyā Allahın sevgilisi olan, ermiş, ermişler, veliler.

å.+e- 343/28

[=1]

ävlåd Evlat.

å.+ginäng 343/37

[=1]

ävväl Evvel, önce, ilk.

ä. 340/14

[=1]

Äväz Bk. **Äväzḫån**

ä. 352/12, 352/17, 352/20, 352/29, 353/12, 353/33, 353/4, 353/8, 354/23, 356/4, 361/22, 362/24, 371/18, 372/10, 375/8

ä.+(bål äväz) 363/35, 369/38

ä.+(bålä äväz) 374/10

ä.+(vå äväz) 361/31

ä.+dän 356/13, 362/14

ä.+färzänd 367/21

ä.+ingdän 352/25

ä.+däy(bål äväzdäy) 356/3

ä.+ni 349/26, 356/21, 357/12, 357/17, 359/21, 361/1, 362/15, 362/22, 363/3, 367/24, 375/15

ä.+ni (bål äväz) 362/34

ä.+ni (bål äväzni) 360/3

ä.+ning 371/8

ä.+ning dåġi 357/1

ä.+ning ençi 358/18
ä.+ning ķårä båş ķozisini 349/19
ä.+ning özi 366/27
ä.+ning sözi 364/26, 365/16, 365/3, 365/30, 366/11, 366/26
ä.+ning tåġasi 341/23
ä.+sözi 367/17
[=49]

Äväz oġlån Bk. **Äväzḫån**
ä. 372/14
[=1]

Äväzcān Bk. **Äväzḫån**
ä. 371/12, 371/19, 371/7, 373/19, 373/21, 373/24, 373/27, 373/7
ä.+beli 373/2
ä.+di 372/7
ä.+dän 352/32, 353/3, 354/28, 358/28
ä.+ni 354/24, 360/14, 360/17, 362/9, 363/25, 374/13, 375/15
ä.+ning 372/22
[=22]

Äväzḫån Köroğlu'nun manevi oğlu. Öz babası Bulduruk Kasap'tır. Krş. **Bål Äväz, Bål Äväzcān, Äväz, Äväzcān, Äväz oġlån**
ä. 341/29, 342/22, 342/23, 343/30, 343/33, 348/4, 348/5, 349/10, 349/15, 352/19, 357/29, 358/21, 359/27, 360/28, 364/15, 364/20, 369/36, 371/13, 371/9, 373/4, 374/20, 375/14, 375/5
ä.+(ey äväzḫån) 341/27, 343/21
ä.+dän 353/17
ä.+gä 346/28, 349/12, 353/13, 364/19, 372/35
ä.+imdän 362/19
ä.+ing 355/25
ä.+män 361/18
ä.+ni 341/18, 341/25, 346/28, 353/24, 354/8, 354/15, 356/1, 356/12, 356/18, 357/2, 357/22, 358/10, 359/9, 360/8, 363/9, 375/10, 375/19, 375/2,
ä.+ning 341/31, 353/9, 356/34, 375/13, 375/3
ä.+ning ketärini 353/21
[=61]

äy Ey.
ä.+(fäläk äy) 371/24
[=1]

äyb 1. Ayıp, günah. 2. Suç.
ä. 340/9
[=1]

äyir- Bir kenara koymak, saklamak, birisi için muhâfaza etmek, ayırmak.
ä.-gän 340/24
ä.-ib 358/19
ä.-äverdi 358/18
[=3]

äylä- Eylemek, yapmak, etmek.
ä.-! 373/11, 373/19, 373/24, 373/26, 373/7
ä.-gin 352/27
ä.-ng 344/31, 363/33
ä.-nsin 344/25
ä.-cān äylä- 344/25
ä.-rähm äylä- 352/27

ä.-tåmåşä äylä- 344/31, 363/33, 373/11, 373/19, 373/24, 373/26, 373/7
[=18]

äylän- Dönmek, dolaşamak.
ä.-ib 348/23, 359/37
ä.-sin 342/12, 342/9
ä.-äy 340/11, 354/2
ä.-boyingdän äylän- 342/12
ä.-kep äylän- 348/23
ä.-tilginängdän äylän- 340/11
[=9]

äyril- Ayrılmak.
ä.-di 372/8
ä.-dim 355/33, 356/2, 356/3, 356/5, 356/6, 356/7, 356/9, 356/13, 358/27, 371/20, 371/25
ä.-ding 352/12, 352/17, 352/20, 352/25, 352/30, 352/31, 352/32, 353/14, 353/15, 353/16, 353/17, 353/3, 353/5, 356/15, 356/16, 356/17, 358/28
ä.-gän 345/12
ä.-ib 353/8, 354/28, 362/19
ä.-ib kel- 362/14
ä.-üvdim 340/26
[=35]

äyşi-işrät Zevk, haz; gürültülü işret alemi.
ä.+di 347/23
[=1]

äyt- Demek, söylemek.
ä.-di 341/17, 341/22, 341/26, 343/20, 346/16, 346/20, 349/11, 349/13, 352/8, 353/18, 355/5, 356/19, 361/37, 367/16, 367/25, 374/24
ä.-ädi 341/23
ä.-gin 360/24, 360/33
ä.-gän 352/15
ä.-ib 343/36
ä.-mänglär 360/38
ä.-säng 343/25, 351/23
ä.-är 365/4
ä.-äsän 340/1, 351/7
ä.-äver- 346/28, 348/5, 353/21, 355/31, 358/21, 359/39, 362/30, 367/28, 371/13, 372/35, 373/30
ä.-äy 345/20, 345/26, 362/10
ä.-yäp- 349/28
ä.-äyäp- 341/32, 342/23, 343/32, 352/9, 364/20, 352/9, 364/20
ä.-äyåtgän 362/1
[=55]
ä.-bir bir äyt- 360/24
ä.-bårib äyt- 341/22
ä.-söz äyt- 341/32, 342/23, 343/32, 346/28, 348/5, 352/9, 353/21, 355/31, 355/5, 358/21, 359/39, 362/30, 364/20, 367/16, 367/28, 371/13, 372/35, 373/30
[=20]

äytävér- Söyleyivermek, deyivermek.
ä.-di 346/28, 348/5, 353/21, 355/31, 358/21, 359/39, 362/30, 367/28, 371/13, 372/35, 373/30,
[=12]

Å

åbro (< Fars. āb-ı rūy) İtibar, etki, nüfuz, onur, ün, saygınlık.

å. 353/6, 365/18, 369/16

[=3]

åç Acıkmış olma, "tok" karşıtı.

å.+dän 371/10

[=1]

åç- (Bir şeyi) Kapalı durumdan açık duruma getirmek.

å. 373/11, 373/19, 373/24, 373/26, 373/7

å.-ib 364/15

å.-közingni åç- 373/11, 373/19, 373/24, 373/26, 373/7

å.-közini åç- 355/31, 364/15

[=13]

åçil- Açılmak.

å.-gidän 344/13

[=1]

ådäm Ar. İnsan, beşer, kişi.

å. 341/13, 343/27, 359/10, 374/15

å.+(käsäl ådäm) 347/24

å.+(kättä ådäm) 350/11

å.+(on.ådäm) 359/31

å.+(saḫıy ådäm) 347/12

å.+(zor ådäm) 341/14

å.+gä(yaḫşi ådämgä) 343/35

å.+i 360/35

å.+i (ḫunḫār elning ådämi) 363/13, 363/16

å.+ni 373/6

å.+ni kör- 341/6

å.+ning 341/30

å.+ning(yaḫşi ådämning) 341/5

å.+ning (yaḫşi ådäm) 344/25

å.+siz (esli ådämsiz) 353/23

å.+lär 363/35

å.+lärgä 341/25

[=21]

åğır Yavaş.

å.+läşkär 360/12, 360/5, 363/31

[=3]

åğız Hayvan ve insanlarda yüzün ön aşağı kısmında yer alan, yemeye, içmeye, nefes alıp vermeye, ses çıkarmaya, konuşmaya yarayan ve sindirim borusunun giriş deliği olan boşluk.

å.+idägi (åğzidägi) 343/32

[=1]

åğåç Ağaç.

å.+gä tårt- 355/22

[=1]

åh Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem vb. duygular anlatan söz.

å.+i våy 340/4, 349/30

[=2]

åḳ Beyaz.

å.+süt 371/21

[=1]

åḳ- Akmak.

å.-ib 347/10

å.-ib ket- 361/16

å.-ḳandäy bol- 368/36

[=3]

åḳım Akım.

å.+i (ziyåd åḳım) 374/8

[=1]

åḳḳan Akmış olan, akan.
å.+däy bol- 359/30
[=1]
åḳsä- Topallamak, aksamak.
å.-b yürål- 349/18
[=1]
ål- Almak.
å.-! 367/13
å.-di 349/26, 349/9, 352/19, 372/34
å.-dimi 355/6
å.-gän 342/24, 354/30
å.-gändä 341/15
å.-gänlär 368/1
å.-ib 343/26, 343/29, 345/15, 346/28, 354/14, 360/13, 364/14, 368/20, 373/29, 375/15, 375/15
å.-ib bår- 355/22
å.-ib cönä- 343/30
å.-ib çıḳ- 348/27, 357/23
å.-ib kel- 341/18, 349/19, 360/12, 360/5, 362/34, 374/13, 375/19
å.-ib kelyäp- 373/29
å.-ib ket- 354/10, 354/24, 356/18, 356/21, 356/21, 358/10, 364/17
å.-ib ḳål- 360/14, 360/8
å.-ibdi 346/24, 356/12, 357/33
å.-inglär 348/21, 348/23, 362/32
å.-mä 351/25, 367/10
å.-mäy 365/18
å.-säng 342/33
å.-äb 344/28
å.-ämän 358/3
å.-är 354/31, 364/33
å.-äyäpti 358/19
[=58]
å.-aḳling ål- 355/6
å.-ençini ål- 358/3
å.-ḫabär ål- 354/14
å.-ḳoligä ål- 373/29
å.-ortagä ål-ib 367/27
å.-ortägä ål- 360/13, 365/13
å.-åldigä å- 346/28
å.-åldigä ål- 343/26, 343/29
[=10]
å.-çıḳib ål- 357/33, 372/34
å.-çıḳarib ål- 375/15
å.-ḳucåḳläb ål- 345/15
å.-mindirib ål- 349/26
[=6]
åld Ön.
å.+ingizgä 362/18
å.+dägi 341/17
å.+idän 348/4
[=3]
åldigä Önüne, yanına.
å. 349/7, 361/2, 361/34, 371/8, 374/37
å.+bår- 343/32, 359/14, 359/2
å.+két- 359/29
å.+öt- 354/19
å.+ål- 343/26, 343/29, 346/28
[=13]
ålis Uzak, ırak, mesafeli, uzun.
å.+yolgä 347/25
å.+ḳål- 342/19
[=1]
ålḳår Hızlı bir şekilde, hızlıca, seri.
å. 343/12, 347/8, 347/11

[=1]

Ållå Ar. Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık, Tanrı.

å.+yim 340/24, 350/5

[=1]

Ållåh Bk. **Ållå**

å.+i 354/17

[=1]

Åltåy Özel isim.

å.+dä 350/18

[=1]

ånä Ababa, anne, ana.

å. 343/32, 346/27

å.+éndi 341/32

å.+m (våy ånäm) 356/31

å.+ng 345/22

å.+si 349/11

[=6]

åpçıḳ Alıp çıkmak.

å.-ibdi 363/3

[=1]

åpkél Alıp gelmek.

å.-ding 359/21

å.-gin 362/26

[=2]

åpkét Alıp gitmek.

å.-di 357/18, 362/9

[=2]

åpḳål Alıp kalmak.

å.-sin 362/15, 362/22

[=2]

åppåḳ Bembeyaz.

å.+bol- 371/29

[=1]

åpä Abla, büyük kız kardeş; konuşan biri için kendinden daha büyük olan bir kadına hitap etme şekli.

å. 344/15, 350/17, 351/6

å.+(våy åpä) 350/7

å.+m 343/24

å.+mdän 340/26

å.+ng 350/2

å.+ngning 340/22

å.+sining 343/26, 343/29

[=10]

åpäcån Bk. **åpä**

å. 349/35, 351/18, 351/4, 350/27

[=3]

årḳa 1. Arka. 2. Koruyucu, hamı.

å.+mdän 367/29, 368/21, 368/7

å.+mizdän 364/22

å.+sidän 364/6

[=5]

år Ar, namus.

ä.+igä 373/14

[=1]

årt Art, arka.

å.+igä 372/10, 372/15

[=2]

årt- Yüklemek, artmak, çoğalmak,

å.-di 371/3

å.-ib 371/12

å.-måldän årt- 371/12

[=3]

årttir- Yukletmek, arttırmak, çoğaltmak.

å.-mägni 340/20

[=1]

åsmån Gök
å.+dän 364/19
å.+dän tüş- 369/6
å.+ning åyi 346/3
[=3]
åst Alt.
å.+idä 341/30
å.+idägi 363/7
å.+idägi åti 363/4
å.+igä (bädbaḫt tåġning åstigä) 358/11
[=4]
åş 1. Aş. 2. Pilav.
å.+ini (mehmån åşi) 347/12
[=1]
åş- 1. Artmak. 2. Aşıp geçmek, aşmak.
å.-di 373/35
å.-ib 371/12
å.-ib ket- 358/6
å.-mäng 353/22
å.-ä 373/1
å.-bädbaḫt tåġdän 353/22
å.-bädbaḫt tåġdän åş- 371/12
å.-tåġdän åş- 373/35
[=8]
åt 1. Ad, isim. 2. Binek hayvanı, at.
å. 364/14, 369/18, 374/30
å.+(bedåv åt) 358/14
å.+(yaḫşi åt) 354/5
å.+di (ġırkök åt) 357/11
å.+dän 367/20, 371/12
å.+dän ildäm göroġli 354/21
å.+gining 340/2
å.+gä 364/25, 365/15, 365/2, 365/29, 366/24, 366/9, 371/12, 371/3, 372/21
å.+i 340/22, 343/27, 345/20, 345/26, 368/1
å.+i(yaḫşi åti) 341/30
å.+i (ceznängning åti) 340/21
å.+i (çiråḳ.ım (çiråġım)ning åti) 340/28
å.+i (ükä åti) 344/10
å.+im 340/1, 359/19
å.+imni 340/7
å.+imån 363/24
å.+in 348/1
å.+in cil- 365/17
å.+inggä 367/2, 371/10
å.+inggä (ġırkök åti) 366/3
å.+inggä (özbek åti) 365/21, 365/8, 366/17
å.+ingin 340/12
å.+ingni 341/34
å.+ini (ġırkök åti) 374/1
å.+ini (åstidägi åti) 363/4
å.+li (ḳırḳ ming åtli) 364/5
å.+lärini 368/5
å.+lärni (olcä åt) 372/25
å.+ni 372/16
å.+ni (bir åt) 371/12
å.+ni çåp- 346/34
å.+ning 352/28
å.+ning båşi 352/13
å.+ning içi 345/8
å.+yål 349/36
[=51]

åt- 1.Kovmak, defetmek, uzaklaştırmak, fırlatmak, savurmak. 2.(Tan ve tan yeri için) Sökmek, ışımak.

å.-di 347/25, 347/26, 347/26, 370/25

å.-dimi 355/15

å.-gänlär 368/8

å.-ib 340/32

å.-inglär 348/27

å.-ni 367/24

å.-ädi 343/13

å.-är 347/13, 364/23

å.-cäzåyilni åt- 355/15

å.-miltıḳ åt- 368/8

å.-uni åt- 343/13

å.-siltäb åt- 370/25

[=17]

åtä Baba, cet. Krş. **åtäcān**

å. 358/26, 359/16

å.+m 344/2, 344/5

å.+ng 364/24

å.+nġning sözi 373/9

å.+ngmän 341/34

å.+si 341/23, 349/11

å.+sigä 357/13, 358/21

[=11]

åtäcān Bk. **åtä**

å. 359/2

å.+im 371/17

[=2]

åv Karada ve havada yabani hayvanları tutma ve vurma işi.

å.+gä 347/13

å.+lär 347/8

[=2]

åvåb (Kazakça *aw-* 'yoldan sapmak') Yoldan sapan.

å.+bop 343/24

[=1]

åy 1. Yılın ayrıldığı on iki bölümden her biri. 2. Güneşten aldığı ışığı yeryüzüne yansıtan ve dünyamızın tek uydusu olan gök cismi, kamer, mah.

å.+(beş åy) 350/9

å.+(bir åy) 349/32

å.+(ikki åy) 349/32, 350/13

å.+(tört åy) 350/9

å.+(üç åy) 350/13

å.+dä (beş åy) 350/15

å.+dä (tört åy) 350/15

å.+dän 373/29

å.+däy 375/3

å.+däy balḳı- 364/15

å.+däy betingni 342/10, 342/2

å.+betim 365/5

å.+däy yüzingni 342/6

å.+däy yüzlärini 341/31

å.+däyin ḳıl- 374/12

å.+gä oḫşä- 373/34

å.+i (åsmån åyi) 346/3

å.+lık (üç åylik yol) 343/24

å.+yunusgä 353/32

[=20]

åyåḳ Vücudun, bacaktan ayak bileğiyle ayrılan ve yere basıp durmayı, yürümeyi sağlayan kısmı, kadem.

å.+ıngni (åyåġıngni) 350/30

[=1]

åzginä Azıcık.
å. 358/15
[=1]
åzår Azar, paylama.
å. 358/9
[=1]
Y
yaḫşi Güzel, iyi.
y. 346/29, 351/31, 365/33, 366/16, 374/9
y.+(cüdä yaḫşi el) 353/27
y.+(köp yaḫşi cåy) 346/32
y.+mål 371/4
y.+ning ḳuli 371/11
y.+öl- 365/7
y.+tüni 341/30
y.+ådäm 344/25
y.+ådämgä 343/35
y.+ådämning 341/5
y.+åt 354/5
y.+åti 341/30
y.+yigitlärdän 342/33
y.+yåmån 360/27
[=18]
yaḳın Yakın.
y.+lär 367/12
[=1]
yaḳınläş- Yaklaşmak, yakınlaşmak
y.-ib 372/28
[=1]
yarät- Üretmek, yaratmak
y.-gän 343/35
[=1]
yéldir- Estirmek
y.-ib 357/5
[=1]
yélkä Omuz.
y.+si 352/3
y.+sigä 359/31
[=2]
yélpit- Serinletmek
y.-ib 374/14
[=1]
yét- Ulaşmak.
y.-gäydä 373/14
[=1]
yıġ- Toplamak, biriktirmek.
y.-ib 347/7
y.-ib çıḳ- 363/6
y.-säng 347/15
[=3]
yığıl- Toplanmak, birikmek.
y.-ib 351/24
[=1]
yıġılış Toplantı
y.+ing 348/24, 363/26
y.+inglär 348/19, 349/1
[=3]
yıġlä- Ağlamak, gözyaşı dökmek.
y.-b 342/1
y.-di 361/20
y.-mäy 356/33, 363/29
y.-r 342/5, 352/7, 356/34, 361/16
y.-ydi 341/12, 354/25, 372/9
y.-ymän 346/22
y.-ysän 355/13, 355/23, 355/26, 355/29, 355/8
y.-yverdi 344/22

y.-ḳån yıġlä- 342/1
y.-zār yıġlä- 356/34, 361/20
y.-bözläb yıġlä- 355/23, 355/26, 355/29
[=24]
yıġläş- Ağlaşmak.
y.-di 356/31
[=1]
yıġlät- Ağlatmak.
y.-äy 366/6
[=1]
yıġläy-yıġläy Ağlaya ağlaya.
y. 356/35, 361/24, 361/36
[=3]
yıḳ- Düşürmek, devirmek, yıkmak.
y.-ḳanlär 367/32, 368/10
[=2]
yıḳıl- Devrilmek, yıkılmak.
y.-di 355/30
y.-ib ḳål- 346/17
[=2]
yırt- Yırtmak.
y.-betini yırt- 356/24
[=1]
yigit Delikanlı, genç adam.
y. 359/31
y.+dän (ming yiğit) 375/13
y.+lär (er yiğit) 368/20
y.+lär (ḳırḳ yiğit) 375/3
y.+lärdän (yaḫşi yigitlärdän) 342/33
[=5]
yigitlik Deikanlılık, gençlik.
y.+dä 347/29
[=1]
yil Sene.
y.(köp yil) 345/24
y.+idä 346/10
[=2]
yiltillät- Parıldatmak.
y.-ib 374/16
[=1]
yit- Yitmek, yok olmak.
y.-di 355/13
y.-ib 355/3
[=2]
yoḳ Bulunmayan, mecvut olmayan.
y. 358/29
y.+dir 342/14, 342/21, 360/32
y.+edi 343/22
[=4]
yol Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah.
y. 360/19
y.+dän (üç åylik yol) 343/24
y.+gä(ålis yol) 347/25
y.+gä sål- 363/25
y.+gä tüş- 361/27
y.+ tart- 372/18
y.+yür- 372/27
[=7]
yolbärs Kaplan.
y.+däy 354/19, 368/24
y.+däy bop 369/19
[=2]
yorġa Yumuşak, rahvan yürüyüşlü (at).
y. 352/16

y.+dän 340/32
y.+ngizning 352/10
y.+ning beli 361/23
y.+sigä 361/29
y.+sini 357/35, 357/5
[=4]

yoy- 1.Yorumlamak, yormak. 2.Anlatmakk, açıklamak.
y.-ib 365/18
y.-ḳırib yoy- 365/18
[=2]

yubår- Göndermek, yollamak.
y.-di 362/27, 364/14
[=2]

yul- Yolmak
y.-ib (såçlärini yul-) 362/30
y.-inglär 348/22
y.-ävérdi 354/26
[=3]

yulduz Işıklı ve sâbit bir nokta hâlinde görülen gök cisimlerinden her biri, yıldız.
y. 370/5
y.+gä (zührä yulduz) 345/28
[=2]

yum- Yummak.
y.-ik+közini yum- 367/19
y.-mädi 367/19
[=1]

yum- yum Çok
y.+yum çok yåş 371/13
[=1]

Yunus Köroğlu'nun peri olan hanımı. Krş. **Yunus päri ,Yunuscån**
y. 346/15
y.+(keng yunus) 363/8
y.+gä 354/12
y.+gä (åy yunus) 353/32
y.+ning közi 373/10
[=5]

Yunus päri Bk. **Yunus**
y. 374/24, 375/15
[=2]

Yunuscån Bk. **Yunus**
y.+gä 353/29
[=1]

yurt Ülke, memleket, vatan; halk.
y.+egäsi 346/13, 351/2
y.+gä (çämbil yurt) 366/10
y.+i (çämbil yurti) 374/25
y.+i (türkmän yurti) 373/22
y.+inggä 367/4
y.+inggä (türkmän yurti) 364/30, 365/22, 365/9, 366/18, 366/2, 366/35
y.+ini (ḫunḫār yurti) 359/5
y.+ini (şu köpppäkning yurti) 363/1
y.+ni 348/2
y.+bol- 372/12
[=16]

yuv- 1. Yıkamak. 2. Islatmak.
y.-såçni yüv- 351/32
[=1]

yuvin- Yıkanmak.
y.-tirib 341/25
[=1]

yügür- Koşmak.
y.-ib tur- 355/4

y.-ing 348/14
[=2]
yür- Yürümek, adım atarak ilerlemek, gitmek.
y.-er edim 342/28
y.-gäningdän 346/29
y.-ib 372/27
y.-ib kel- 373/1
y.-ib ket- 349/32, 350/13
y.-sin 354/17 ,342/25
y.-säk 357/27
y.-säng 347/8
y.-übdi 358/14
y.-är edim 342/3
y.-ärmisän 347/14, 347/22, 347/9, 348/3
[=15]
yüriş Yürüme, yürüyüş.
y.+ķıl- 361/6
[=1]
yüräk İnsanın bütün duygularının kaynağı ve manevi varlığının merkezi, gönül.
y.bağrın tildir- 365/26
y.+dä 371/23
y.+i (yürägi) 352/1
y.+idä (yürägide) 374/34
y.+imdä (yürägimdä) 342/8, 350/20
y.+imgä (yürägimgä) 340/25
y.+ingdä (yürägindä) 343/34
y.+kinäm şiş- 373/31
y.+kinäng 353/10
y.+läri 372/11
y.+läri yåril- 370/22
y.+yårilib ket- 370/35
y.+i sesken- 352/1
y.+i tåşib ket- 358/1, 369/2
y.+im ķavär- 362/23
[=17]
yürålmäy Yürüyemeden
y. 349/18
[=1]
yüz 1. Surat, çehre. 2. Doksan dokuzdan sonra, yüz birden önce gelen sayının adı.
y.+ginäsin 374/16
y.+igä 345/4, 368/30
y.+in 353/32
y.+ingni(åydäy yüzingni) 342/6
y.+ini 345/4, 354/26
y.+lärini(åydäy yüzlärini) 341/31
y.+bol- 367/20, 371/10
y.+(beş yüz) 371/12, 371/3
y.(toķķız yüz) 349/16
[=12]
yäkkä Tek, yalnız.
y. 369/29
[=1]
yäkkä-yäkkä Tek tek.
y. 367/33, 368/13, 368/28, 368/4, 368/9
[=5]
yäkkälik Teklik, yalnızlık.
y. 350/7
[=1]
yälänġaç Çıplak.
y. 371/10
[=1]

yängi Yeni.

y. 340/12

y.+ginä 369/39

[=2]

yängliş- Yanılmak.

y.-ding 352/15

[=1]

yänä Yine, gene.

y. 364/7

[=1]

yärḳıllä- Parıldamak.

y.-gän 372/35, 373/12, 373/18, 373/8

[=4]

yärḳıllåt- Parıldatmak, ışıldatmak, parlatmak.

y.-di 367/15, 369/1

y.-ḫancärini yarḳıllåt- 367/15

[=3]

yärḳırä- Parlamak, pırıldamak.

y.-b 369/19

[=1]

yäräş- Uymak, yakışmak, iyi gelemk.

y.-ädi 352/18

[=1]

yäräşıḳ Yakışık olan, yaraşan.

y.+ḳa 351/28, 351/32

[=2]

yärät-Yaratmak.

y.-gän 344/12

[=1]

yäşin Yıldırım

y. 359/30, 368/36, 370/10

[=3]

yät- Yetmek.

y.-ibdi 348/11, 348/7

[=2]

yå İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.

y. 344/16, 344/17

[=2]

yåġåç Ağaç, kereste, ahşap.

y.+dändir 362/2

[=1]

yåḳ Taraf, yön, cihet.

y.+ḳa 363/9

[=1]

yåḳ- Yanmasını sağlamak, tutuşturmak, ateşe vermek.

y.-ḳandäy bol- 368/37

[=1]

yåḳa Giyeceklerin boyna gelen ve boynu çevreleyen bölümü.

y.+sidän 355/21

y.+sidän tut- 375/15

[=2]

yåḳtir- Yaktırmak.

y.-gän 373/25

[=1]

yål Bazı hayvanların gerdanında bulunan uzun saç, yele.

y.+ini(åt yålini) 349/36

[=1]

yålġız Tek, kimsesiz, yalnız.

y. 340/16, 343/21

y.+män 342/28

y.ul 354/12

[=4]

yålġızlik Yalnızlık.

y.+i (yålġızligi) 350/17

[=1]

yålġån Yalan.

y. 366/32

y.+råstigä 344/20

[=2]

yålġånçi Yalancı.

y. 358/32

y.+di 351/6

y.+dän 351/23

[=3]

yållä- Tutmak kiralamak.

y.-b 359/21

[=1]

yåmån Kötü, fena.

y. 350/25, 355/19

y.+(bir yåmån gäp) 355/14

y.+(köp yåmån gäp bol-) 363/27

y.+(köp+yåmån) 350/17

y.+båy e- 358/17

y.+iş 356/27

y.+ning oġli 371/11

y.+e- 345/13, 350/7, 357/21

[=10]

yån- Yanmak.

y.-ib 352/4

[=1]

yån Vücudun sağ veya sol tarafı.

y.+ä 344/4

[=1]

yånbåş Yan, taraf.

y.+idä 364/15

y.+ngdä(ong yånbåşi) 347/33

[=2]

yåp Kapamak.

y.+yåruġ 346/3

[=1]

yåppä Hep, bütün, her biri, tamamı.

y. 348/28, 374/38, 360/34

[=3]

yåppä-yåvlik Hep beraber, herkes.

y. 372/3, 372/5

[=2]

yår (Fars. *yār*) Sevgili, yar.

y.+midi 343/35

[=1]

yåril- Yarılmak, yarılıp ayrılmak.

y.-ib 370/22, 370/35, 375/1

[=3]

yårān (Fars. *yār* "dost" ve çoğul eki -ān ile *yārān*) Arkadaşlar, dostlar.

y.+lär 346/4, 372/33

[=2]

yåruġ Işık

y.+ (yåp- yåruġ) 346/3

[=1]

yåş 1. Doğuştan itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman, ömür. 2. Gözyaşı. 3.Genç.

y. 359/9

y.+(yum-yum yåş) 371/13

y.+bäççä 367/9

y.+in tök- 345/22

y.+ing 355/8

y.+ingni tök- 351/21

y.+ini (köz yåşi) 352/11

y.+ini tök- 350/25, 371/18

y.+ni tök- 356/28

[=10]

yåşli Yaş almış, ihtiyar.

y.+gidä 345/12

[=1]

yåşlik Gençlik.

y.+dä 340/24

[=1]

yåşlä- Gözlerin yaşla dolması.

y. 340/29

y.-di 340/29, 341/4

[=3]

yåt- Boylu bozunca uzanmak.

y.-! 351/1

y.-di 349/23, 362/11, 375/15, 375/18

y.-gän 345/18, 367/7

y.-ädi 343/12

y.-är 347/10

y.-ärmäy 360/36

y.-åldidä yåt- 367/7

y.-çålib yåt- 345/18

y.-ķoyingä ålib yåt- 375/15

[=9]

yåtim Babası ölmüş olan çocok, yetim.

y.+ däy bop 354/7

[=1]

yåtäver- Boylu boyunca uzanıvermek.

y.-di 357/1

[=1]

yåv Düşman, hasım.

y.+lärgä 347/37

[=1]

yåvlik Düşmanlık, hasımlık.

y. 348/28

[=1]

Yåvmit Ersarı, Teke ve Sarıklarla birlikte Horasan Salurlarını oluşturan Türkmen kavimlerinden biri.

y. 340/10, 347/23

y.+dän 341/19

y.+eldä 344/6, 347/7

y.+eldän 344/13

y.+elgä 347/15

y.+eli 345/21, 346/32, 347/4

y.+elining 347/5

y.**+ning kättä båyi** 346/6

y.+şähär 346/31

[=13]

yåy- 1.Düzensiz bir şekilde dağıtmak. 2. Duyurmak, herkesin öğremesine sebep olmak

y.-ibdi 354/33

[=1]

yåz- 1. Yazmak. 2.Yaymak, açmak.

y.-di 344/30

y.-ib 344/27, 344/29, 356/25

[=4]

Z

zālim (Ar. *zulm* "hakkını eksik vermek"ten *zālim*) Zulüm ve haksızlık yapan acımasız, merhametsiz (kimse).

z.+lärning 372/30

[=1]

zār Fars. Ağlama, inleme.

z. 352/7, 353/9

z.+i (bändä zåri) 373/13

z.+yıġlä- 356/34, 361/20

[=5]

zāt (< Ar. *źāt*) Bir varlığın hakikati, hüviyeti, mahiyeti.

z.+im 340/1

z.+imni 340/6

z.+ingni 340/9, 341/33

[=4]

zéri-zäbär (Fars. *zîr ü zeber*) Alt- üst.

z.+ḳıp kel- 363/19

[=1]

zilzilä Deprem, zelzele.

z.+lär 346/36

[=1]

zinhār (Fars. *zinhār*) Sakın, aman, asla.

z. 341/28

[=1]

ziyåd Aşkın, fazla, artık.

z. 354/3

z.+åḳımi 374/8

[=2]

ziyådä Ar. Fazla, çok

z. 354/16

[=1]

ziyārät Ar. Bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme.

z.+ḳıp 354/29

z.+ḳıl- 371/10

[=2]

zor Fars. Büyük, kocaman, kuvvetli.

z. 359/36

z.+ini (ḫunḫār elning zorini) 363/6

z.+ådäm 341/14

[=3]

zörlik Yoksulluk, muhtaçlık, gereksinim.

z.+imni(zörligimni) 360/21

[=1]

zührä (Ar. *éz-zühre*) Sabah yıldızı, Venüs.

z.+yulduzgä 345/28

[=1]

zülf Zülüf, şakaklardan sarkan saç lülesi.

z.+ginängni 351/28

[=1]

zäbär (Fars. *zeber*) Üst.

z.+di 362/24

[=1]

zämān Ar. Süre, vakit.

z.+lär (u zämānlär) 345/19

z.+mi 345/19

[=2]

zäyn (Ar.*zeyn*) Süs, bezek.

z.+i 352/19

[=1]

Toplam kelime: 5919

Geçerli kelime: 5919

Geçersiz kelime: 0

Alt madde: 3838

Madde başı: 1806

4.5. Tıpkıbasım

Авазхон

www.ziyouz.com kutubxonasi

Айтувчи

МУҲАММАДҚУЛ ЖОМУРОД ЎҒЛИ ПЎЛКАН

Нашрга тайёрловчилар

МУҲАММАДНОДИР САИДОВ, ЗУБАЙДО ҲУСАИНОВА

Муҳаррир

МАНСУР АФЗАЛОВ

www.ziyouz.com kutubxonasi

Отим бор, зотим бор, дейсан, айтасан,
Гапиргин, отгинанг сенинг ким экан?!

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Тортиб келдим Бадбахт тоғдан оҳи вой,
Уруш куни сарбоз тортмас мис карнай:
Зотимни, элимни бежой сўрадинг,
Отимни сўрасанг, Амин, Қўнғирвой.

Энди Булдуриқ қассобнинг сўзи:

Айб эмас, мен сўрадим зотингни,
Евмит деяр экан вилоятингни.
Туркман деган тилгинангдан айланай,
Сўрай-сўрай янги билдим отингни.

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Аввал мени сўрай-сўрай кўнглим топ,
Мусофирман, савдо кўрдим беҳисоб.
Бу шаҳарда мени ёлғиз демагин,
Хунхорда жезнам бор Булдуриқ қассоб.

Энди Булдуриқ қассобнинг сўзи:

Худойим кўрсатсин сенинг вафонгни,
Орттирмагин менга жабру жафонгни!
Жезнангнинг оти бўлса Булдуриқ қассоб,
Нима дейди, оти кимди опангни[нг]?

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Ёшликда айирган мени оллойим,
Юрагимга тушган қайғу-ман войим,
Болаликда айрилувдим опамдан,
Агар эсгинангдан чиқиб кетмаса,
Чироғимнинг оти эди Гулойим.

Булдуриқ қассоб икки кўзин ёшлади,
Қайним, деб энди вақтин хушлади.
Ўпкасин босолмай Булдуриқ қассоб,
Қайним деб йўрғадан отиб, ташлади.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ўпкасини босолмай Булдуриқ қассоб
Кўришиб белидан маҳкам ушлади,
Жезнажон, деб ҳийла қилиб Қўнғирвой,
Жўрттага икки кўзин ёшлади.

Яхши одамнинг борар жойи биҳиштди,
Кўп одамни кўриб, ранглари ўчди.
Бозорнинг ичида Гўрўғли кўринг,
Жезна қилиб қассоб билан кўришди.

Гўрўғлининг кўзларини силайди,
Гапни гапга Булдуриқ қассоб улайди.
Ўпкасини босолмайди бечора,
Меҳмоним, деб Булдуриқ қассоб йиғлайди.

Ана энди ҳамма одам Гўрўғлини тентакка чиқараверди. Бу «эўр одам экан. Кеча бир қўйини олганда, тухумимизни қуритар экан», деди. Ана жиринг-пиринг бўп ҳамма тарқаб кетди. Ана энди Булдуриқ қассоб айтди, олдидаги қассобларга:

— Боринглар,— деди,— Авазхонни олиб келинглар! Евмитдан тоғаси келибди. Хўп сийласин! Эртадан кай подшонинг хизматин қилар,— деди [Қассоблар] чопиб, чопқиллашиб кетди. Хунхор подшога бориб айтди:

— Эй подшоҳим, Авазнинг тоғаси келибди, отаси айтади «бугун хизмат қилсин тоғасига» дейди. «Эртандан кай келиб хизмат қилар» деди. Хунхор подшоси Авазхонни ювинтириб, тилла тахтга миндириб, бир ман деган одамларга кўтартди. Хунхор подшоси айтди:

— Эй Авазжон, сени бир фасл кўрмасам тоқатим қолмайди, хаёлим ўзимда бўлмайди. Зинҳор эртан билан келгин,— деди. Авазхон «хўш», деб тилла тахга миниб келяпти. Ана бозорнинг ичида қандай одамнинг остида яхши оти бўлса, устида яхши тўни бўлса, «менинг тоғам қайси экан», деб қараб келяпти. Гўрўғлибек Авазхоннинг ойдай юзларини, қуралайдай кўзларини, болдан ширин сўзларини кўриб, боянаги Камик чолнинг кийимлари устида тилла тахтдан айқалаб, қучоқлаб олиб, Авазхонни бағрига босиб олди. Ана энди Гўрўғлибек бозорнинг ичида бир сўз айтяпти:

Мен эшитдим, чироққинам, зотингни,
Отангман гаплашиб билдим отингни.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ҳар саҳарлар мен ишқингда қон йиғлаб,
Тириклайин кўрдим ойдай бетингни.

Сўраб юрар эдим сенинг изингни,
Мен эшитсам «тоға» деган сўзингни.
Ҳар тунлари йиғлаб қодир эгамга,
Жиянгинам, кўрдим ойдай юзингни.

Келиб кўрдим Хунхор вилоятингни.
Кеткарсанг юрагимда дардимни.
Жиянгинам, жоним сендан айлансин,
Алҳамдилло, кўрдим ойдай бетингни.

Кўрдим-да, танамдан кетди дармоним,
Бўйингдан айлансин жасадда жоним.
Ўлмайгина кўрдим сени садаға,
Энди ўлсам асти йўқдир армоним,

Қарчиғай чарқиллаб қўнар ходага,
Деҳқонлар сигирни қўшар подага.
Ўлмайгина кўрдим қора кўзингни,
Жасадда жон бўйгинангдан садаға.

Олис қолди хони мон,
Ўзим Хунхорга меҳмон.
Энди ўлсам асти йўқдир армоним,
Ҳар гапинг дардима дармон Авазхон.

Ана энди Авазхон номус қилиб бир сўз айтаяпти:

Ҳар банда олган қизиман қарисин,
Ҳар банда ўз тенги билан юрисин!
Келмай кетгур, қайдан келдинг шарманда,
Дод, фарёд, семиз қўйинг қурисин!

Ёлғизман деб юрар эдим армонда,
Кўрмоққа нечовлар мени дармонда.
Дод, фарёд семиз қўйинг қурисин!
Дўст-душманга мени қилдинг шарманда!

Дурустроқ бўлиб келсанг бўймеди?[1]
Яхши йигитлардан олсанг бўймеди?

[1] Бўлмасмиди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Буйтибгина тоғангман деб келгунча,
Чўлларда ташналаб ўлсанг бўймеди?

Худо берган ҳузурини кўрмайми?
Тилла камар бойлаб, ханжар бўғмайми?
Бир шаҳардан меҳмон бўлиб келганда,
Хуржунига танга-тилла солмайми?

Ҳар жойда ҳаражат катта қилмайми?
Бой бобо, деб ҳар ким хушомад қилиб,
Шон-шавкат билан бунда келмайми?
Халойиққа қилдинг мени шарманда,
Дод, фарёд, қўйинг қурисин, тоғажон!

Олқор ковшаб тоғ бошида ётади,
Назаркарда мерган уни отади.
Семиз қўйинг қуриб кетсин, тоғажон,
Чекмонинг бағрима тошдай ботади!

Чўлларда бўкириб ўлсанг бўймиди?
Ҳар бир гапинг жигаримдан ўтади.
Дўст-душман ичида қилдинг шарманда,
Чопоннингнинг кири ўртаб кетади.

Булдуриқ қассоб айтди:

— Эй Авазжон, ёлғиз фарзандимсан. Шу вақтгача соянгни сен деганим йўқ эди. Шу гапинг менга ботди. Уч ойлик йўлдан овоб бўп, кабоб бўп «опам» деб, «жияним» деб излаб келиб, сендан кўрган ҳузури шу бўлдими? Шундай бемаза гапдан айтсанг, фарзандим демайман, ўзингни! Бор, буни опасининг олдига олиб бор. Шунча қўй топган одам, оти-анжом топмайми? Тоғанг авлиё экан, у дунёни ихтиёр қилган экан. Опасининг олдига олиб боргин,— деди. Авазхон олиб жўнайверди. Аста-аста кетди, уйига етди. Ана бу тоғасини дарвозанинг оғзидаги меҳмонхонасига қўйиб, энасининг олдига бориб, бир сўз айтяпти Авазхон:

Юрагингда эна сенинг чермиди,
Яхши одамга бир яратган ёрмиди?
Билганимни айтиб берай, энажон,
Туркман элда авлодгинанг бормиди?

www.ziyouz.com kutubxonasi

Қўйни ҳайдаб битта ўзбек келибди,
Отам бориб уни гапга солибди.
Бу шаҳарда менинг жезнам бор, дебди,
Яна бир-бир қилиб жезнам ким дебди.
Сўрагани менинг отам чиқибди.

Ёвмит элда укагинанг бормиди?
Монанди ўзингга ўхшар сумбати,
Нари-бери эмас, унинг келбати.
Уканг бўлса бергин менга суюнчи,
Қўнғирвой эканди укангнинг оти!

Гулойимнинг ранги элда сулувиди,
Бир яратган жудоликни солувди.
Очилгидан Ёвмит элдан чиққанда,
«Нон, нон» деб Қўнғирвойи термилиб,
«Опа, нон» деб ватанида қолувди.

Ё кўзим эмас менинг тешикда,
Ё ўзим эмас, энажон, бешикда.
Қўнғирвойнинг борлиғи рост бўлса,
Суюнчи бер, уканг келди эшикда!

Қулоқ солди сўзнинг ёлғон-ростига,
Кийик, сувлар баланд тоғнинг пастида.
Вой укам деб, йиғлайверди Гулойим,
Қўнғирвой укаси тушди эсига.

Чиқиб кетувди ана ўйидан,
Жон айлансин яхши одамнинг бўйидан.
Вой укам, деб ўпкасини босолмай,
Қулоч ёзиб бўзлаб турди жойидан.

Подшо олар элатидан божини,
Вой укам деб, қулоч ёзиб Гулойим,
Вой укам деб ёзди қора сочини.
Томоша айланг Гулойимнинг ишига,
Текинхўр боради хирмон чошига.

Вой укам, деб ўпкасини босолмай,
Ўлмайгина кўрдим Қўнғирвойжон, деб,
Гулойим айқалаб босди тўшига.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Тўхтатолмай Гулойимжон ўзини,
Жовдиратиб қўнғирвой кўзини,
Укам деб искалаб, босиб бағрига,
Қучоқлаб, юзига қўйиб юзини,
Укам дейди, ҳар хўрсинади,
Тўхтатолмай Гулойимжон ўзини.

Кўлга чиқмай добилини туймайди,
Чопилмайин отнинг ичи куймайди.
Укам дейди, ҳар Гулойим суяди,
Қўнғирвойнинг меҳрига тўймайди,
Ўйнаб кулсин ҳар банда уйда доим.
Укам дейди ёшлигида айрилган,
Тирайрилган[1] ёмон экан дунёда,
Укажон деб, хўрсинади Гулойим.
Тоға деб қучоқлаб олиб эркалаб,
Бўйнига қўлини солиб Болойим.

Ана энди искалашиб, бечора Гулойим шу Қўнғирвойга қараб, элни сўраб турибди:

Болқон тоғда чолиб ётган туманми?
У замонлар қадимгидай замонми?
Айтай десам оти эсимдан чиққан.
Бош-бошига Ёвмит эли омонми?

Сенинг учун онанг ёшин тўкибди,
Соғинганда қоматини букибди.
Чиққанима бежой кўп йил бўп қолган,
Бош-бошига уруғдошлар омонми?

Айтай десам оти эсдан чиқибди,
Сўзлаганда бежой тотли сўзлари,
Зуҳра юлдузга ўхшайди кўзлари,
Уруғдошлар, қариндошлар омонми?

Омонми туркманнинг сулув қизлари?
Шоҳсанам сифатли қизлар омонми?
Кўкламда боқилар нор-ман лўкчаси,
Хотамтойга ўхшайди бойбаччаси,

[1] Тирик айрилган.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Хамирдай чайқалади бойбиччаси,
Келинчаклар, кайвонилар омонми?

Ўн бешда ёп-ёруғ осмоннинг ойи,
Қаллобнинг, ёронлар, дўзохдир жойи.
Бандам деган, эр кишини худойи.
Омонми, Ёвмитнинг сап катта бойи?
Бойи, сардор, мўйсафидлар омонми?
Катта-кичик эли беклар омонми?
Суяккинам, туркман шаҳри омонми?
Карвонлардан ҳар йилида сўрайман,
Давлатлиман, ҳар ранг рўмол ўрайман,
Худо давлат берган туркман шаҳридан,
Юрт эгаси Гўрўғлини сўрайман.
Адолатли Гўрўғлихон омонми?
Юнус билан Мисқол пари омонми?

Ана энди Гўрўғли айтди:

— Э она, ватанинг бошингга йиқилиб қолсин. Менинг тарафимни сен сўрайсан. Гўрўғли билан бизар тарафмиз,— деди. Гулойим айтди:

— Эй чироғим, тарафкашлигингни элингда қилавер! «Гўрўғли тарафлар билан урушибди, қочибди», деса саксон кун йиғлайман. Чўпдай қотиб кетаман. «Гўрўғли тарафларни қувибди, бир шаҳар олибди», деб эшитсак ўн кунгача хушвақт бўлиб уйқум келмайди. Уруғдошим... уруғдошлик сабабидан сўрайман. Ўз элингга борганда тарафлигингни қилавер! Ана мен сени чироғим, қариндошлик савдосидан сўрайман,— деди.

— Хайр эмаса,— деди Гўрўғли Авазхонни олдига олиб, мусофирлиги эсидан чиқиб, худди Чамбилда ўтиргандай бўп Гўрўғлибек Авазхонга қараб бир сўз айтаверди:

Юрганингдан яхши менинг маконим,
Ҳамро бўлгай ўларимда имоним.
Бизи билан борсанг Ёвмит шаҳрига,
Ёвмит эли кўп яхши жой жияним.
Қулоқ солгин мендай тоғанг тилига.
Отни чопиб шикор қилсанг чўлига,
Сардор бўлсанг бориб Туркман элига,
Зилзилалар бориб қилсанг жияним.
Сени кўрган беклар бўлар беқарор,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Мартабани берган бир парвардигор.
Туркманнинг элига сен бўлсанг сардор,
Катта бўп сен бўлсанг элатга раҳбар.

Евмит эли обод жойдир, чирогим.
Евмит элнинг кўп душманлар қасдида,
Қулоқ солгин, гапимнинг пайвастига.
Евмит элда йиғиб, беклар баччасин,
Олқор овлаб юрсанг тоғнинг устида.
Беклар билан юрармисан, жияним?

Аскар тоғдан оқиб ётар булоқлар,
Чўққиларда ўйнар олқар, улоқлар.
Сахий одам меҳмон ошини чошлар,
Овга чиққан отар қушини чоқлар.
Чашмаларда юрармисан жияним?

Евмит элга бориб арслонни йиғсанг,
Хитойи косага майларни қуйсанг,
Ияртириб Рустамдайин бекларни,
Кўлга чиқиб, бўз қарчиғайни чуйсанг;
Ўрдакка солганда добилни туйсанг,
Чанг бўпти деб ҳар ранг тўнларни кийсанг,
Мажлисда ўтириб болларни қўйсанг...
Беклар билан юрармисан, чирогим?

Евмит борган қилар айши-ишратди,
Касал одам борса соғ бўлиб кетди.
Олис йўлга минсанг Ғиркўкдай отди,
Ғиркўк отни минган муродга етди.
Салтанатни қилармисан, чирогим?

Худойим қарашган менинг бахтима,
Йигитликда ҳар иш қилар вақтима.
Бориб подшо бўлсанг Чамбил тахтима,
Ҳукуматни сўрармисан, чирогим?

Подшолик жиғалар санчисам бошингга,
Саҳмон билан Холдор ўнг ёнбошингда.
Гўрўғлибек доим турса қошингда,
Подшоликни қилармисан, жияним?
Эшитгин чирогим, ўзимдан додни,
Евларга ияртсанг сап валломатни,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ариллатиб минсанг Ғиркўкдай отни,
Бўстон қилсанг бориб Чамбилдай юртни...
Обод қилиб юрармисан, чирофим?

Энди Авазхон ҳез қилиб, тоғасининг олдидан тура солиб, қочаверди далага чиқиб. Дарвозани қулфлаб, Авазхон шовқин солиб, бир сўз айтаверди:

Дарров кенглар, қоровуллар, миршаблар,
Битта меҳмон бадбахт уйда ётибди.
Нима экканимни билмай, баччағар,
Чамбилнинг шаҳрини таъриф этибди.

Дарров кенглар, амалдорлар,
Гўрўғли уйда ётибди.
Ўзим Гўрўғли, Ғирот деб,
Саҳмонни мақтаб ётибди.

Кел-ҳа, югуринг, деди,
Чамбилбелдан Гўрўғлибек келибди.
Кўп гапларни ўғри, газзоб билибди.
Гўрўғли уйима меҳмон бўлибди.
Бекларининг барин таъриф қилибди.

Йиғилинглар қоровуллар, миршаблар,
Тўп бўлишиб ҳамманг бунда келинглар!
Келиб туриб, қўлин бойлаб олинглар,
Банди қилиб гўштларини юлинглар!
Ҳар тарафдан кеп, айланиб олинглар!
Йиғилишинг амалдорлар, жўйқонсиз,[1]
Банди қилиб, баринг тошга тутинглар!

Калласини тепиб думалатинглар,
Олиб чиқиб, нишона қип отинглар!
Еппа ёвлик тўп бўлишиб етинглар!

Катта тараф Чамбилбелдан келибди.
Ажал етиб келиб, меҳмон бўлибди.
Ўлдирмаса, ғорат қилар шаҳарни,
Гўрўғли тарафим уйга келибди.
Тоғангман деб, панди-фириб қилибди.

[1] Жуйқонсизни.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Йиғилинглар, Хунхор элнинг сарбози,
Талтайиб Гўрўғли уйда турибди!

Ана энди «Гўрўғли келди» деб эди, кўчадаги амалдор битган қочаверди. Ана энди Булдуриқ қассоб келиб қолди.

— Бу нима бемазагарчилик,— деди. Ҳамма жимжит бўлди, Булдуриқ қассобдан қўрққанидан. Уйга келиб, қўйнинг пулини Гўрўғлининг олдига уйиб қўйди. Гўрўғли пулни тўрт бўлди. Бир бўлагини Болойимга берди, бир бўлагини Гулойимга берди; бировини Булдуриқ қассобга берди, бир бўлагини ўзига олди. Авазхон бепул қолди. Отаси билан энаси айтди:

— Бизга бермай, Авазхонга берса бўларди, кўнгли қолди бундан,— деди. Гўрўғли айтди:

— Эй жезна, билдим кўнглингиз доғини. Авазхон қуруқ қолди дедингизлар. Тўққиз юз қора бош қўзи ҳайдаб чиқиб эдим. Бу қўйлар келди. Қўзилар Бадбахт тоғда оқсаб, юролмай қолди. Саҳар бориб, Авазнинг қора бош қўзисини олиб келамиз,— деди. Бир кулди. Булдуриқ қассоб:

— Ҳа, умринг узоқ бўлсин,— деди. Ана энди шуйтиб ётди. Саҳар бўлди кун. Булдириқ қассобни уйғотди. Авазни миндириб олди. Энди Гўрўғли жўнаяпти, таёқни эгнига солиб. Бирни Гўрўғли айтяпти, бирни Гулойим.

Энди Гулойимнинг сўзи:

Қайтди[1] деб тортардим ўзим оҳивой,
Жезнанг бўлиб кетган элда катта бой.
Бир ой-иккой[2] юриб кетсанг бўймиди,
Меҳрингга тўймай қолдим, Қўнғирвой?

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Опажон, гулларни термасам бўлмас,
От ёлини ўзим ўрмасам бўлмас.
Уйингизни билдим, қайтиб келарман,
Қўйимнинг бошига бормасам бўлмас.

Энди Гулойимнинг сўзи:

Бошингга санчилсин тилладан жиға,
Чорвадорлар дўнан қўйларни боқар[р]

[1] Қандай этди.
[2] Икки ой.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Меҳрингга тўймай қолдим, Қўнғирвой
Бўйгинангдан мендай опанг садаға.

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Чўлларда кўрганман кўп жабру жафо,
Оллойим кўрсатсин ўзимга вафо.
Молимнинг бошига бормасам бўлмас,
Яккалик ёмон экан-да, вой опа.

Энди Гулойимнинг сўзи:

Тўрт ой, беш ой бунда турсанг бўлади.
Шаҳар каттакони меҳмон қиларди.
Жезнанг бир давлати катта одам;
Исгинангга тўймай қолдим, Қўнғирвой,
Икки ой, уч ой юриб кетсанг бўларди,

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Беш ойда, тўрт ойда ўзим келарман,
Ватанингни кўрдим, энди биларман.
Елғизлиги қурсин, опа, кўп ёмон,
Кечиксам олтой[1]да қайтиб келарман.

Энди Гулойимнинг сўзи:

Юрагимда қайғу билан аламди
Термултиб қўймагин қоши қаламди.
Шунча тургин дедим ўзинг турмадинг,
Туркман элнинг бош-бошига салом де!

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Жигарчилик ёмон, ёшини тўкар,
Омон бўлгин тағи қайтиб кўргунча,
Қиблагоҳим, опажоним, аллаёр!

Энди Гулойимнинг сўзи:

Энди келсак шо саллани ўрагин,
Узангига оёғингни тирагин,

[1] Олти ойда.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Шунча ёт деганман ўзинг ётмадинг,
Юрт эгаси Гўрўғлини сўрагин!

Энди Гўрўғли сўзи:

Гўрўғлини кўп гапирдинг, опажон,
Гўрўғлибек ватанингга келганди.
Қўнғирвой деганинг опа ёлғонди.
Шунча Қўнғирвой деб нима айтасан,
Гўрўғли уйингга меҳмон бўлганди.

на энди Гулойимнинг сўзи:

Вой садақа пиёниста бўлдингми?
Гўрўғлиман ўзингни тенг қилдингми?
Гўрўғлиман десанг, душман ўлдирар,
Ичкиликни ичиб, маст бўп қолдингми?
Кўнглинг билан Гўрўғлибек бўлдингми?

Энди Гўрўғлининг сўзи:

Элатимнинг овозадор нозиман,
Гапирмоққа полвонларнинг сўзиман.
Гўрўғлига салом дейсан, опажон,
Чамбилдаги Гўрўғлининг ўзиман.

Энди Гулойимнинг сўзи:

Гўрўғлиман дема. тўкар ёшингни,
Душманларинг, қочиради ҳушингни!
Ёлғондан, Гўрўғлиман мен, деб айтсанг,
Йиғилиб душманлар, кесар бошингни.
Гўрўғлини ўзингга олма, чироғим!

Энди Гўрўғли айтяпти:

Патли рўмолингни бошга ўрагин,
Зулфгинангни ярашиққа тарагин!
Чамбилдаги Гўрўғлининг ўзиман,
Эсинг борди қоматима қарагин!

Гулойим тушини яхши кўради,
Сочни ювиб ярашиққа тарады.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Юраги сесканиб энди Гулойим.
Қўнғирвойнинг қоматига қаради.

Ҳар елкаси қирдай бўлиб меҳмони,
Ҳар кўзи гавҳардай ёниб боради.
Гулойимнинг тандан қуввати кетди,
Гўрўғлини топиб ик қулоқ[1] битди.
Дод, деб Гулойим энди зор йиғлаб,
Булдуриқ қассобга бир сўзни айтди.

Энди бечора Гулойим Булдуриқ қассобга қараб, дод деб бир сўз айтяпти:

Пуштан қирққан йўрғангизнинг тўшини,
Гулойим тўкибди кўзнинг ёшини.
Қўзи деб айрилдинг Аваз қўзингдан,
Тентак чол тўхтатгин отнинг бошини!

Гўрўғлибек бораётир изингдан,
Сандираб янглишдинг айтган сўзингдан.
Бирор фасл сақла йўрға бошини,
Қўзи деб айрилдинг Аваз кўзингдан!

Сулувларга ярашади қўша хол,
Авазхон қўлига олди зайни мол.
Армон-ман айрилдинг Аваз кўзингдан,
Тентак чолим, гапгинама қулоқ сол!

Ҳай аттанг, қанотингдан қайрилдинг,
Чуқур ерда сен суриниб тойрилдинг.
Дод, фарёд, қўзилари қурисин,
Бир суянчи, Авазингдан айрилдинг!

Қулоқ солгин Гулойимнинг тилига,
Раҳм айлагин фарзандингнинг ҳолига!
Бирор фасл тўхтат отнинг жиловин,
Аваз кетар бўлди Чамбил элига!

Бир суянчи шунқорингдан айрилдинг,
Қўйингдаги қўчқорингдан айрилдинг,
Кўнгил хуши Авазжондан айрилдинг.

[1] Икки қулоғи.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Қон тўкилар Бадбахт тоғинг чўлига,
Лашкар тўлган ҳам чуқури белига.

Дардга дармон Авазжондан айрилдинг.
Аваз кетар бўлди Хунхор элидан.
Қўл қаноти, ғуччоғингдан айрилдинг.

Обрў топиб Хунхор элда шер бўлдинг,
Йиғлай-йиғлай икки кўзинг кўр бўлдинг.
Қўзи, деб айрилиб, Аваз болангдан,
Авазхоннинг изларига зор бўлдинг.

Юраккинанг армон билан дард бўлдинг,
Меҳмон келди дединг, ўзинг мард бўлдинг.
Аваз кетар бўлди Чамбил шаҳрига,
Авазхонга икки кўзинг тўрт бўлдинг.

Сайраб турган булбулингдан айрилдинг,
Сен таралган товусингдан айрилдинг,
Кўзгинангнинг равшанидан айрилдинг,
Мол эгаси Авазхондан айрилдинг.

Булдуриқ қассоб айтди:

— Хотиннинг сўзи эчкини тўрт қирқтиради. Хотинниинг ғайратлиси қозон қайнатолмас,— деди. Энди Гулойим Гўрўғлига миннатдорчилик қилиб, ўпкаси тўлиб, Авазхоннинг кетарини билиб, ранги сариқ мунчоқдай сўлиб, Гўрўғлибекка қараб, бир сўз айтаверди:

Уч кун бўлмай Бадбахт тоғидан ошманг,
Эсли одамсиз, тағи ақлдан шошманг!
Авазхонни бежой эрка ўстирдим,
Аччиғланиб қаттиқ тиклаб урушманг!

Сўйлайдиган танглайингда тил бўлсин,
Чамбил шаҳри жуда яхши эл бўлсин!
Эркалатиб катта қилдим боламни,
Ғойибона Юнусжонга ул бўлсин!

Бузиб кетдинг менинг кулбахонамни,
Укангман, деб ўртаб кетдинг танамни.
Юзин кўрмай ой Юнусга ул бўлсин,
Мисқолга топширдим Аваз боламни.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Вой, укам, деб ақлимни шоширдим,
Тирноғингга, айланай деб, бош урдим.
Туққандан зиёд фарзандинг бўлсин,
Гўрўғлибек ўзингизга топширдим!

Яхши от миндиринг, тўнлар кийдиринг,
Добил бериб, қарчиғайни чуйдиринг!
Етимдай бўп тағин ухлаб қолмасин,
Мисқолжонга Авазхонни суйдиринг!

Укангман, деб келиб кўрдинг элимни,
Олиб кетсанг мен розийидим молимни
Подшолардай қилиб шайлаб қўйингиз,
Юнусга топширдим ёлғиз улимни.

Ғойибона фарзанд бўлсин, Гўрўғли,
Аҳволимдан хабар олиб тургайсиз!
Бежойин эркалатганман Авазни,
Жонингиздан ҳам зиёда кўргайсиз!
Эсон-омон юрсин, оллоҳи акбар!

Хўшлашиб Гўрўғли пиёда кетди,
Йўлбарсдай жезнасин олдига ўтди.
Қўйларима бўри теккан ўхшар, деб,
Отдан илдам Гўрўғли қистаб кетди.

Ҳайданг-ҳайданг жезна тезроқ, деди,
Энчи деб миндирди Аваз қўзини.
Олиб кетди Авазжонни ўзини.
Вой болам, деб Гулойим шу йиғлайди,
Тирноқ билан юлаверди юзини.
Ўпка тўлган, гапиролмай сўзини,
Бир суянчи Авазжондан айрилиб,
Зиёрат қип келаётир изини.

Гўрўғли ғанимдан олган ўчини,
Подшо бўлган олар элнинг божини.
Вой болам, деб Гулойим шўр бўзлайди,
Болам, деб ёйибди қора сочини.

Гўрўғлиман кетди қўлдаги қуши,
Гулойимнинг қочиб миядан ҳуши,
Шундайин Болойим тиклаб қараса,
Болам, дейди энасининг товуши.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Маслаҳат чиқади эсли ўйидан,
Насиб қилган ейди қизнинг тўйида...
Болойим бечора ҳисоби йитиб,
Дод, деб югуриб турди жойидан.
Энасига қараб Болойим бир сўз айтди:

Э, энажон, худо ақлинг олдими?
Тоғама душманлар савдо солдими?
Нимага йиғлайсан ёшинг тизилиб,
Укангизга бирор савдо бўлдими?

Гўрўғли деб бўтан туҳмат қилдими?
Хунхор подшо сарбоз билан келдими?
Тоғамизни келиб банди қилдими?
Ўпкангни босолмай, эна йиғлайсан,
Тоғамизга бир ёмон гап бўлдими?

Теваракдан жазойилни отдими?
Укангизнинг гирдини сарбоз тутдими?
Мунсик подшо банди қилиб кетдими?
Мусофирлик, эна, сизга ўтдими?

Душманларнинг гапи ёмон ботдими?
Қўнғирвойинг бу фонийдан ўтдими?
Ўлим келиб ёқасидан тутдими?
Олиб бориб уч оғочга тортдими?

Уканг ўлгандайин бўзлаб йиғлайсан,
Укангизни Гўрўғлибек билдими?[1]
Авазхонинг бўтан туҳмат қилдими?
Ўлим кўргандайин бўзлаб йиғлайсан,
Меҳмонингга бир қиёмат бўлдими?
Қўнғирвойинг Хунхор элда ўлдими,
Уканг ўлгандайин бўзлаб йиғлайсан?..

Гулойим «дод» деб, беҳуш бўлиб йиқилди. Энасини қучоқлаб Болойим суяб, энаси кўзини очиб, Болойимга қараб, вой-вой деб, бир сўз айтаверди:

Ҳай фалак — ай...
Сен акангдан, мен ўғлимдан айрилдим.

[1] Гўрўғлибек деб билдими.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Авазахонни энди кўрмак қайдади?
Сайраб турган булбулимдан айрилдим,
Бол Аваздай арслонимдан айрилдим...

Ўлигим эгаси Аваз қўзимдан,
Тобутимнинг чегасидан айрилдим;
Ўлигимнинг эгасидан айрилдим.

Дардгинамнинг давосидан айрилдим,
Кўнглимнинг ҳавосидан айрилдим.
Сен акангдан, мен боламдан айрилдим.

Гўрўғлибек Қўнғирвой бўп келибди,
Чироққинам, бу иш фириб бўлибди,
Ҳийла билан Авазхонни олибди,
Сен акангдан, мен Аваздан айрилдим.

Акам дегин, кун қиёмат бўлибди,
Болойимжон тоғгинангдан айрилдинг!
Учарга қанотингдан айрилдинг,
Акам дерга қувватингдан айрилдинг.

Гўрўғлибек олиб кетди Авазни.
Гўрўғлиман деб айтди кўп сўзни.
Қўнғирвойман, дейиб келиб уйима,
Бир ҳийламан олиб кетди Авазни.

Вой-вой, деб Болойимнинг эси кетди.
Вой суянчи, вой акам, деб,
Болойим бетини йиртди.
Ёзиб қора сочгинасин,
Талоқдайин чўйкаб кетди.

Қариндошлик ёмон ишди,
Акам деб тўкади ёшни.
Болойим акам, дейди,
Гулойим болам, дейди.
Вой онам деб, вой болам деб йиғлашди.

Эсонлик бандага бир ғаниматди,
Йиғламай найлайин қисматлар қатти
Авазхоннинг фироғида зор йиғлаб,
Йиғлай, йиғлай бебахт ўзидан кетди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ана әнди булар Авазнинг доғига куйиб ётаверди.

Авазхонни кулдириб,
Булдуриқ қассоб маст бўлиб,
Ҳар қистайди даштларда,
Йўрғасини елдириб.

Гўрўғлибек пиёда,
Булдуриқ қассоб жезнасин,
Ишонтириб, гаплашиб,
Кўнглини тўлдириб,
Қўнғирвойи ғалатди,
Тошлаган Ғиркўк отди,
Ҳийла билан Авазни,
Отасига миндириб[1]
Ҳар қистайди жезнаси,
Баланд қирдан дўндириб.
Баракалла Гўрўғли
Хақ сақласа Авазни,
Энди Чамбилга опкетди.

Ҳеч иш келмас қўлидан,
Чуррак учар кўлидан,
Фириб ҳам ёмон экан,
Авазхонни Гўрўғли,
Олиб чиқди әлидан.
Ҳар қистайди жезнаси,
Баланд қирнинг белидан.

Вақтили борсак, дейди,
Хунхор әлда юрсак, дейди.

Қорабош қўзини,
Авазхон ухлама, деб,
Элчиларин кўрсак, деб,
Гўрўғли жон қийнайди
Кўзи энди ўйнайди.
Чўлга чиқиб олибди,
Булдуриқ қассоб жезнаси,
Йўрғасини ҳайдайди.

---

[1] Мингаштириб.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Юраги тошиб кетди,
Ақилдан шошиб кетди.
Энчини оламан, деб,
Семиз қўй қиламан, деб,
Гўрўғлининг жезнаси,
Қирлардан ошиб кетди,

Кокилини силдиратиб,
Шол салладан узанги,
Жонин озор топдирмай,
Авазни олиб кетди.
Бадбахт тоғнинг остига,
Камик чолнинг устига,
Гўрўғли қистаб етди.

Шу, қараса, бедов от юрибди фалакни кўзлаб. Ў, беш минг қўй озгина бўлами? Булдуриқ қассоб:

— Тоғанг ёмон бой экан,— деди. Гўрўғли ичи айираверди «Авазнинг энчиси» деб қорабош қўйла Боши оланамосини ҳам айириб олаяпти «бу ҳам А нинг энчиси», деб. Икки мингча бўлди. Ана энди Ава хон отасига қараб, бир сўз айтаверди:

Тўққиз юз, икки минг бўлди,
Мана чўл қўзига тўлди.
Шумликнинг боши бўлмасин,
Қалай текин қўзи бўлди?
Умид узгин, ота, мендан,
Айрилдим қайтайин, сендан,
Сен айрилдинг Авазжондан.
Хабаринг йўқ Гўрўғлихондан.

Биёбон қўзига тўлди,
Қандай текин қўзи бўлди?
Қўнғирвойлиги ёлғон,
Гўрўғлилиги рост бўлди.
Баланд тоғгинанг паст бўлди,
Шу меҳмон сизга қасд бўлди.
Тўққиз юзи икки мингди,
Бу қўйлар ўвингнинг қўйинг.
Танидингми Ғиротини?
Кўрдингизми савлатини?

www.ziyouz.com kutubxonasi

Сўрамадинг миллатини.
Отажон, олдига борсанг,
Сиз кўрарсиз ғайратини.
Белга бойлаб пўлатини,
Бузар Хунхорнинг юртини.
Ҳийла деган бундай бўлди.
Сўзгинама ишонмадинг,
Уйингда банди қилмадинг,
Авазхонни сен ёш дединг,
Одам ўрнида кўрмадинг.
Қўзинг икки мингча бўлди;
Қалай текин қўзи бўлди?
Қилиб кетар ҳангамани.

Қайним деб, олдига борсанг,
Эшитарсан дабдабани.
Ота, қўйинг энчи бўлди,
Қувиб бориб бозор солди.
Ўз пулингман сени алдаб,
Отим Қўнғирвой, деб тиллаб,

Энамман ўзингни алдаб,
Авазни опкелдинг ёллаб.
Қалай текин қўзи бўлди?
Кўрарсан энди жанжални,
Гўрўғли подшо рост бўлди.

Булдуриқ қассоб:

— Сандирама, сандирама!— деди. Авазхон ҳам индамади. Аччиғланди. Шундай, Булдуруқ қассаб Қўнғирвойнинг олдига кетди. Аста Булдуруқ қассоб қараса, яшин оққандай бўлиб, совут, найза, қалқон, тортиб бериб ўзига кийяпти. Ҳар елкасига ўн одам минадиган йигит. Булдуриқ қассоб, «ҳа» деди, «воҳ», деди. Теракнинг баргидай Булдуриқ қассобнинг жони тебранди, ҳисоби йитди, кўз манглайига битди, жони чиқиб кетди. Гўрўғлибек Ғиротга шивирлади:

— Бориб, шуни тишламай бир амалини кўрсат,— деди. Ғирот бир жумириб зўр берди. Булдуриқ қассобга қараб тўрт, беш айланиб удрайиб турди. Булдуриқ қассобнинг бадани булк-булк этди. Энди Гўрўғлибек Булдуриқ қассоб жезнасига бир сўз айтаверди:

www.ziyouz.com kutubxonasi

Рози бўлинг, жезнажоним,
То кўргунча омон бўлинг!
Бол Авазни бизга беринг!
Хунхор подшосига бориб,
Оғир лашкар олиб келинг!
Танидингми, мен Гўрўғли,
Уддангиз етса, жезнажон,
Авазхонни олиб қолинг!

Уч кунгача мен тўхтарман,
Ғиротгинамни махтарман.
Бориб Хунхорнинг шаҳридан,
Оғир лашкар олиб келинг!
Ўртага олиб Гўрўғлини,
Авазжонни олиб қолинг!
Дарров боринг подшоҳингга,
Ҳаёлламай дарров келинг!
Қўлдан келса Авазжонни,
Бадбахт тоғда соқит қилинг!
Уч кунгача йўл қарарман.
Қочиб кетсам номардликдир,
Келиб зўрлигимни билинг!
Менинг билан шуйхон қилинг!

Рози бўл, жезнажон, кетгин,
Хунхоршоҳга бир-бир айтгин!
Лашкарбоши бўлиб ўзинг,
Хаёлламай дарров қайтгин!
Яхши-ёмон гаплашмайик,
Авазхон хўшлашиб кетгин!

Кўкмакдир тоғнинг бодоми,
Худой Гўрўғли ҳамдами.
Тоғи тошни лашкар босса,
Гўрўғлининг йўқдир ғами.
Хунхор шоҳга бориб айтгин,
Еппа келиб бизи билан,
Урушсин ҳамма одами!

Уч кунгача мен ётарман,
Уч кунгача келмасанглар
Қочиб кетган деб айтманглар,
Ундан кай Чамбил кетарман!

www.ziyouz.com kutubxonasi

Авазни рози қип кетгин,
Подшонинг олдига етгин!
Ғайратим бежой қистаган,
Хонанг куйгир тезроқ кетгин!
Хунхор шоҳинг хуруш қилсин!
Бориб билдир, юриш қилсин!
Бунча кўзинг бўзаради,
Тумшуққинанг қизаради,
Икки бетинг созаради?
Ҳаёлламай дарров кетгин,
Подшонг келиб уруш қилсин!

Сўнгаги ўртаниб кетди,
Тинкалари қуврaб кетди.
Ўзи билан ўзи бўлиб,
Фарзанд деган қандай ширин?
Йиғлаб оқиб кетди бурун.
Ўлдирмасанг бўлади, деб,
Авазхонман розилашмай,
Булдур қассоб туриб кетди.
Зор йиғлади «во болам» деб,
Булдур қассоб Хунхор кетди.

Аваз Бадбахтнинг чўлида,
Қассоб йўрғанинг белида,
Булдур қассоб йиғлай-йиғлай,
Кетди Хунхорнинг элига.

Бечора ўпкаси пишди,
Булдур қассоб йўлга тушди.

Қассоб ширин жонин сотди,
Йўрғасига қамчи чотди.
Жигар-бағри кабоб бўлиб,
Булдур қассоб «во Аваз» деб,
Хунхорнинг шаҳрига етди.
Синди бебахтнинг қаноти;
Мунсик подшонинг олдига,
Бечора зўр бериб етди.
Йиғлай-йиғлай Булдур қассоб,
Подшога бул арзин айтди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ана энди Булдуриқ қассобнинг Хунхор подшосига айтаётган сўзи:

Ёғочдандир сендай шоҳнинг худойи,
Семиз экан қайтай Қўнғирнинг қўйи.
Шунқоримни Чамбилбелга учирдим,
Сўзима қулоқ сол элнинг подшойи!

Хонанг куйгир кўппак бизни бўзлайди,
Эшитинг, тақсиржон, ўзимдан додни.
Мен Қўнғирвой қайнинг бўламан, деб,
Авазжонни фириб билан опкетди.
Қайсибир дардимни айтай, вой-вой,
Хонасаллот Бадбахт тоғида ётди.

Нима деса, десин, деди,
Боргин шоҳинг келсин, деди.
Аваздан айрилиб келдим,
Авазни опқолсин, деди.

Қанотгинамдан қайрилиб,
Жонамой ердан тойрилиб,
Бўзлаб келдим олдингизга,
Авазхонимдан айрилиб.

Тез тарадди қилсин, деди,
Дарров келиб Хунхор шоҳи,
Авазни опқолсин, деди.
Қайтай юрагим қаварди,
Аваз ўқиди забарди.
Тор сийнамда кулфатим кўп,
Гўрўғлибек подшоҳингни опкелгин, деб,
Хабарчи қип юборди.

Сўзни эшитди Хунхор подшоси. Беҳуш бўлиб ўзидан кетди. Туриб, сочларини юлиб, бир сўз айтаверди Мунсик подшо:

Саллот боши дарров ҳамманг келинглар,
Анжомларни дарров чоқлаб олинглар!
Шу газзобни банди қилиб халойиқ,
Бол Авазни бунда олиб келинглар!

www.ziyouz.com kutubxonasi

Кўрсатманглар шу кўпппакнинг юртини,
Бузиб кенглар унинг мамлакатини!
Фириб билан опчиқибди Авазни,
Ўлжа қинглар остидаги отини,
Вайрон қилинг бориб Чамбил шаҳрини!

Йиғиб чиқинг Хунхор элнинг зўрини,
Ўлдиринглар остидаги Ғирини!
Ўлжа қип кенг Юнус, Мисқол парини!

Авазхонни биз ёққа жўнатинглар,
Гўрўғлин ўлдириб Чамбил кетинглар!
Чамбил элнинг теварагин тутинглар!
Хотинларин банди қилиб қайтинглар!

Дарров жўнанг Хунхор элнинг одами,
Кетиб қопти мендай шоҳнинг маҳрами!
Чамбилбелни ғорат қилиб келинглар,
Ноним еган Хунхор элнинг одами!

Ҳар тарафга хати хабар қилдиринг,
Ўткир қилич белларига чолдиринг!
Чамбил элни зери-забар қип келинг!
Бориб туркманларни уриб ўлдиринг!

Худойидан қўрқмай бунда келибди,
Қаллоблик иш энди ўйласам қилибди.
Ўлдиринглар, сатта турган амалдор,
Гўрўғли отимон бунда келибди!

Келиб Авазжонни йўлга солибди,
Йиғилишинг, амалдорлар ҳаммангиз,
Маслаҳат қинг, кўп ёмон гап бўлибди!

Карнай-сурнай Хунхор подшоси тортди,
Йиғламай қайтайин бу қисмат қатти(қ)
Аччиғланиб энди Хунхорнинг шоҳи,
Оғир лашкар Хунхор элидан жўнабди,
Ҳамма ерни булқиллаб сарбоз тушди.

Томоша айланг энди Хунхор шаҳридан,
Банда қўрқар подшоҳларнинг қаҳридан,
Жўнайберди бол Аваз деб одамлар,
Лашкар чиқаверди Хунхор шаҳридан!

www.ziyouz.com kutubxonasi

Лот-манотни Хунхор шоҳи тунади,
Назр-ниёз бериб, бўзлаб жўнади.
Қуртдай қайнаб энди Хунхор шаҳридан,
Булдур қассоб «во болам» деб, бош бўлиб,
Қирқ минг отли саллот бирдан жўнади.

Ўн минг орқасидан кетди,
Яна беш мингта жўнатди.
Тала-тўп бўп Хунхор шаҳари,
Тағи ўттиз мингта кетди.
Хунхор даштин салот тутди,
Тўзон кўкка ўрнаб кетди.

Ана энди, саллот бу жойдан жўнайверсин. Энди гапни Гўрўғлибекдан эшитмак даркор.

Гўрўғлибек от анжомни шайлаб, ғилофдан ханжарни олиб, Ғиротни товоф қилиб, устига миниб, Камик чолнинг қўлини [боғлаган] арқонни кесиб юборди. Камик чол шундай кўзини очиб қараса, Авазхон ойдай балқиб, қирнинг ёнбошида турибди. Вой-вой, деди Камик чол. Тенгсиз Гўрўғли буни Чамбилга олиб кетди», деб тапир-тапир этиб, ўлиб қолди. Ана ишқибозлик бундай бўлади. Ана Гўрўғлибек Авазхонга қараб, ханжарни осмондан келтириб, «Мин отга» деб бир сўз айтаверди. Ана Гўрўғли бир сўз айтаяпти, сўнг Авазхон айтаяпти.

Гўрўғлининг сўзи:

Орқамиздан душман етар,
Бурқиратиб тутни отар.
Отанг бу дунёдан ўтар,
Душман келмай мингин отга!

Энди Авазнинг сўзи:

Хайр сенинг савлатингга,
Балли сенинг ҳимматингга!
Ғайратгинангни кўрмайин,
Бормайман Туркман юртингга.

Гўрўғлининг сўзи:

Хунхор элдан лашкар келар,
Теваракни қамсаб олар,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Гўрўғлибек ўртада қолар,
Душман келмай мингин отга!

Энди Авазнинг сўзи:

Айтар бизни шоир бахши,
Ойдай бетим гулнинг нақши,
Душмандан буйтиб қўрққандан,
Бу кунингдан ўлган яхши.
Минмайман, ўзбек, отингга,
Бормайман Туркман юртингга.

Гўрўғлининг сўзи:

Кафан тўни бўлар қолпоқ,
Қилмагин мени бедимоғ.
Кўп саллот ўртага олса,
Сочайинми кўпга тупроқ?
Душман келмай, мингин отга!

Энди Авазнинг сўзи:

Душман келса отни жилмай,
Қириб, йўйиб, обрў олмай,
Рустамнинг майдонин қилмай,
Тарафман силкишиб ўлмай,
Минмайман, ўзбек отингга.
Бормайман Туркман юртингга.
Туф, сенинг сумбатингга!

Гўрўғлининг сўзи:

Билмаганинг билдирарман,
Юрак-бағринг тилдирарман.
Аччиғимни кўп келтирма,
Ўғлон сени ўлдирарман.
Ғашим келмай, мингин отга!

Авазхонинг сўзи:

Балли, хотинбек, сўзингга,
Балли сенинг овозингга.
Бундан ўлганингиз яхши,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ишонмай қолдим ўзингга.
Бормайман Туркман юртингга.
Минмайман, Ғиркўк отингга.

Гўрўғлининг сўзи:

Нимта қип ташлай гўштингни,
Йиғлатай эмчакдошингни.
Гапгинамни кўп қайтардинг,
Кесиб ташлайин бошингни.
Маҳмадона мингин отга,
Тез борайик Чамбил юртга!

Авазнинг сўзи:

Иродам қочиб кетарми,
Қўрқоқнинг иши битарми?
Душманнинг келарин билиб,
Чин ботир қочиб кетарми?
Бундан ўлганингиз яхши.
Минмайман ўзбек отингга!
Бормайман Туркман юртингга.

Гўрўғлининг сўзи:

Қуритайин булоғингни,
Қилдинг менга қилиғингни.
Мардумчалик бежой қилдинг.
Кесиб ташлай қулоғингни.
Ўзбошимча, мингин отга!
Дарров юр энди элатга!

Авазнинг сўзи:

Доим Авазнинг ўзиман,
Энамнинг икки кўзиман.
Сен қўрқоқ билан боргунча,
Чамбил шаҳрингда тургунча,
Сен ўзбекман ўтиргунча,
Дўқ қилмагин ёлғончи,
Бир кун бўлмоқ, бир кун кетмоқ.
Ўлгангинама розиман.
Бормайман Туркман юртинга,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Мени чопсанг чопа қолғин!
Ўлмай минмайман отингга.
Ғайратингни ўзим кўрмай,
Нега борайин юртингга?!

Гўрўғлининг сўзи:

Ўлар бўлдинг, эси кетган,
Хунхор шоҳ олдида ётган.
Ўз жонинга жабр қилма,
Ёш баччасан ўлиб қолма!
Душман насиҳатин олма!

Дарров мингин, қулоқ битган,
Душманлар яқинлаб етган!
Ол кесдим бошгинангни,
Энди ўлдинг, эси кетган.

Ханжарини ярқиллатди,
Синамоққа кўп сўз айтди.
Эшитди Аваз сўзини.
Қиличидан ҳеч қўрқмади,
Ҳеч юммади ик кўзини.

Ана энди Гўрўғли отдан тушиб, бир меҳри юз бўлиб:

— Балли ҳимматингга, ғайратингга, Аваз фарзандим! Балли, кўнглим тўлди, сендан,— деди. Ана лашкарнинг тўзони даста-даста бўлиб кўринаверди. Авазни Бадбахт тоғининг устига чиқариб «сен томоша қилиб тур, фарзандим», деб Гўрўғлибек отни совутиб жўнағорга чиқиб, душманларга бел бўлиб турди. Саллотнинг каттаконлари айтди:

— Бунга битта-битта борсак, баримизни санчиб ташлайди. Бирдан ўртага олиб ўлдиринг, Гўрўғлини саллотлар,— деди.

Ана Гўрўғлибек сарбозларга қараб бир сўз айтаверди.

Орқамдан излаб келганлар,
Хунхорнинг нонин еганлар,
Кировка совут кийганлар,
Ховош бебошин йиққанлар[1],
Кел, душманлар, якка-якка!

[1] Қўлёзмада жийганнари.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Оти анжомни олганлар,
Ханжарни белга чолганлар,
Бизар полвон деб келганлар,
Кел, тарафлар, якка-якка!

Отларини ўйнатганлар!
Найзасини жайнатганлар,
Орқамдан қистаб етганлар,
Душманга милтиқ отганлар,
Кел, тарафлар, якка-якка!

Шунча саллотни йиққанлар,
Пўлат добилни туйганлар,
Ароқ, винони қуйганлар,
Кел, тарафлар, якка-якка!

Қуласин душманнинг лоши,
Қон бўлсин Бадбахтнинг дашти,
Бўлсин Рустамнинг саваши,
Кел-ҳа, эллар, дўнҳа-дўнҳа.
Жон хаёлингни қилвургин,
Гўрўғли кирди майдонга!

Эр йигитлар ханжар олиб,
Орқамдан кепсан қўзғолиб,
Урушмоққа бўпсан толиб.

Гўрўғли полвон от солиб,
Кетди йўлбарсдай қўзғолиб.
Калла қолар думаланиб,
Уликлар қолар узалиб,
Уруш майдони тузалиб,
Кел-ҳа эрлар якка-якка!

Саллотлар ушла, дейишади,
Юзига чанг ўрнашди.
Ур-ҳа, қилишиб бари,
Гўрўғлин ушла, дейишди.
Гўрўғлибек жон сотди,
Ҳамма ерни чанг тутди.
Шердай бўлиб Гўрўғли,
Яшин оққандай бўлиб,
Ўтни ёққандай бўлиб,
Найза билан шопини,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Гўрўғли ярқиллатди.
Юраги тошиб кетди,
Ҳез қилиб валламат,
Урушга тушиб кетди.
Душманлар ушла дейишди,
Ажал осмондан тушди.
Гўрўғли аралашди,
Қилди тоза хурушни
Ҳеч қайтмаси Гўрўғли,
Саллотларман суришди.
Ханжарини сермайди,
Берди чўртта туришни.
Ўткир ханжар теккани,
Ерга тушиб керишди.

Калла қолди думалаб,
Худодан обру тилаб,
Гўрўғлибек майдонда,
От қўяди шердай бўп.
Йўлбарсдай бўп ярқираб,
Гўрўғли қаёққа кетса,
Душман қочди тирқираб.
Қочинг, деди душманлар,
Шовқин солиб чирқираб.
Добил урдилар тоққа.
Чанг чиқибди фалакка.
Гўрўғлибек сурушди,
Сой-сой тўлди ўликка.
Каллани думалатди
Гўрўғли полвон якка.

Дол бедовлар чопилди,
Ўлик чалкашиб қолди.
Баракалла Гўрўғли,
Жуда қирғинни солди.
Баланд тоғнинг бошида,
Гўрўғлининг ишига,
Қойил бўлиб Авазхон,
Чўртта томоша қилди.
Гўрўғлидан бол Аваз,
Янгигина рози бўлди.
Гўрўғлининг ишидан,
Чўртта рози бўлди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Узанги чирқиллашди,
Калла шолғомдай учди.
Гўрўғлибек кел-ҳа, деб
Тараф билан чопишди.
Юлдуз учгандай бўлди,
Қизни қучгандай бўлди.

Шердай бўлиб Гўрўғли,
Мартин сочгандай бўлди.
Ҳанжарини сермайди,
Яшин учгандай бўлди.
Гўрўғлининг Ғиркўки,
Қонни кечгандай бўлди.
Урушда вақтни хушлайди,
Қиличин қинига тиқиб,
Ик қўлиман Гўрўғли,
Тос тепага муштлайди.
Жонивор Ғиркўк тулпор,
Тарафларни тишлайди.

Тағида ик кун урушди,
Бериб бежой турушни.
Кўринг Хунхор подшосин,
Юраклари ёрилиб,
«Ўлдим», деб туриб қочди.
Кўринг Чамбил бекзоди,
Ўликни силтаб отди.
Душман битган чувлашиб,
Қулоқ битди ғувлашиб
Қочаверди шаҳарга,
Ҳезлаб кетди дувлашиб.

Тоғда битган ҳомади,
Томдан томчи томади.
Суриб, санчиб Гўрўғли,
Тағида ик кун урушиб,
Хунхор элга қамади.

Юрак ёрилиб кетди,
Мунсик подшо ўлдим деб,
Қочиб тахтига етди.
Гўрўғлибек маст бўлиб,
Бадбахт тоғига етди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Сайлаб санчди саралаб,
Чала ўлган мўралаб,
Беш юз отга ўлжа ортди,
Хон Гўрўғли яхши молни саралаб.

Хушвақт бўлиб мард Гўрўғли,
Ҳеч нима кўрмагандай бўп,
Ҳаромга ўлим, Авазжон, деб,
Авазнинг олдига етди.

Ана энди Авазхон: «Ҳой балли отингга, баракалла ғайратингга» деб, бир меҳри юз бўлиб, Гўрўғлибекни зиёрат қилиб, энди шунга иярсам очдан ҳам ўлмайман, яланғоч ҳам қолмайман. Ёмоннинг ўғли бўлгунча «яхшининг қули бўл» деган гап бор деди. Ўйнаб-кулиб Авазжон ўлжа отдан бир отни миниб, беш юз отга қиммат баҳо молдан ортиб, Бадбахт тоғдан ошиб, булкуллаб жўнайверди Гўрўғлибек. Авазхон Хунхор шаҳрига қараб, розилашиб, кўзидан юм-юм ёш кетиб, бир сўз айтаверди:

Мана чўлда тўлиб қолган лош энди,
Қилич сермаб думалаган бош энди.
Кетар бўлдим Гўрўғлининг шаҳрига,
Булдуриқ қассоб, отажоним, хўш энди.

Мусофир бўп Аваз ёшини тўкар,
Авазжон ўғлондир, қаддини букар,
Розилашмай, эна, сиздан айрилдим,
Оқ сут берган, энажоним, аллаёр!

Ўлиб кетсам ғариб бўлар мозорим,
Хой, десам кетади юракда черим.
Фалак-ай, фалак-ай,
Искалашмай ўзим сиздан айрилдим,

Омон бўлгин, Болойимдай жигарим!
Омон бўлгин, Доногулдай[1] ғамхўрим!

Кўнгилгинам чойдишдайин жўш энди,
Мана тоғда оппоқ бўлган тош энди.
Кетар бўлдим энди Чамбил шаҳрига,

[1] Гулойимни назарда тутади.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ўйнаб-кулган Хунхор эли хўш энди.
Қон тўкилди Бадбахт тоғнинг белига,
Еппа-ёвлик шаҳаргинам хўш энди.
Хон Гўрўғли келтирмоққа қўймайди,
Еппа-ёвлик Хунхор шаҳри аллаёр!
Насва тортди энди Чамбил шаҳрига,
Авазжонди чин кеганда тойрилди,
Тириклайин Болойимдан айрилди.
Ўпкасини босолмайин йиғлайди,
Аваз шернинг бўйни ортига қайрилди.

Юраклари дард бўлиб,
Хунхордайин юрт бўлиб,
Эна тушиб эсига,
Аваз ўғлон бўзлайди,
Кўзи ортига тўрт бўлиб.

Гўрўғли миниб отни,
Тарафларни бўзлатди.
Элга қараб йўл тортди,
Бадбахт тоғидан ўтди.
Чўлга тушиб Гўрўғли.

Отга қилиб ғайратни,
Авазжоннинг кокилин,
Шамолга тирқиратди.
Бадбахт тоғнинг бели деб,
Жовғошиннинг гули деб,
Ўлжа отларни қувиб,
Қани Чамбил эли, деб,
Таги қирқ кун йўл юриб,
Яқинлашиб Гўрўғли,
Борди Асқар белига.

Золимларнинг қасдида,
Пўлат найза дасдида,
Ўлжа молларни ҳайдаб,
Мард Гўрўғли ёронлар,
Чиқиб олди Асқар тоғнинг устига.

Асқар тоғнинг устига чиқиб, ярқиллаган Чамбилни кўриб, кўнгли жўш қилиб, Авазхонга қараб, Гўрўғли бир сўз айтаверди:

www.ziyouz.com kutubxonasi

Юриб келдик Бадбахт тоғидан оша,
Кокилинг Авазжон, белингга туша.
Минг мартаба шукур қилай худога,
Авазхон, Чамбилни қилгин томоша!

Ҳеч кимга тушмасин ўлимнинг ҳили,
Одамни сувсатар тоғларнинг бели.
Оч кўзингни томоша айла, Авазжон,
Ана ярқиллаган Чамбилнинг эли!

Соп бўлмас гапирса отангнинг сўзи,
Жовдираб қолганди Юнуснинг кўзи.
Оч кўзингни, томоша айла, фарзандим,
Ярқиллаган мадрасанинг гумбази!

Худога етгай-да банданинг зори,
Энди аригай-да манглайнинг шўри.
Чини билан тиклаб қара Чамбилга,
Ана чўнқайганлар элнинг минори!

Бу ишлар, чирогим, ҳақнинг қудрати,
Ана ярқиллаган элнинг работи.
Оч кўзингни, томоша айла, Авазжон,
Ана кўкмак, бўлган элнинг боғати!

Ҳар тарафга тиклаб қара, Авазжон,
Булкуллаган шаҳар туркманнинг юрти!
Гавҳар тошин Раҳмат пари топтирган.
Оч кўзингни, томоша айла, Авазжон,
Ҳар нақшини қирқ чилтонга ёқтирган!
Оч кўзингни, томоша айла, фарзандим,
Туркманнинг элига келдинг, Авазжон!

Ана булар шуйтиб тоғдан ўтаверди. Мисқол пари дурбинни қўлига олиб, «Қандай душман экан», деб қараса, Гўрўғлибек бир болани олиб келяпти, ўн беш кунлик ойдан ҳам сулув. Буни кўриб, Мисқолжон бир сўз айтаверди:

Кўриб юраккинам шишди,
Кўрганларнинг ақли шошди.

Гўрўғлибек келаётир,
Ойга ўхшаган боламан;
Кундай бўлиб тоғдан ошди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ғиркўк отини ўйнатиб,
Қизил тилини сўйлатиб,
Гўрўғлибек келаётир,
Битта бола қаватида,
Қизил гўлдайин жайнатиб.

Бормн гапимнинг маъқули?
Силдиратиб қўша кокили,
Бежойин зиёд оқимн,
Қоши-кўзи бежой яхши,
Бола Аваз келган шекилли.
Кўринглар Гўрўғлихонни,
Ойдайин қилиб балқитиб,
Олиб келди Авазжонни!

Ўнгирларини елпитиб,
Кўрган одам балқиб кетиб,
Юзгинасин йилтиллатиб,
Кўрганлар эсидан кетиб,
Қўриб бўғиним бўшайди.
Ҳунхор элдан, сувсиз чўлдан,
Авазхон келган ўхшайди,

Гўрўғли ўлжали бўлди,
Шармандалар чиқинг баринг,
Гўрўғли келган ўхшайди!

Юнус пари, бор, деб айтди,
Тала-тўп бўп Чамбил юрти,
Саҳмон полвон, Холдор полвон,
Шодмон мерган, хон Ҳасанжон,
Аҳмад сардор, Темир маҳрам,
Кўчага сувлар сепинг, деб,
От қувишиб чиқиб кетди.
Бола чақа хотин-халож,
Сулув қизлар, кайвонилар,
Гулчеҳраман Гулнор пари,
Кўрганнинг кетар ғубори,
Юрагида қолмас чери,
Баландликка чиқаверди,
Ҳурга ўхшаган гала пари.
Гўрўғлин олдига етди,
Еппа Чамбилнинг беклари.

www.ziyouz.com kutubxonasi

Ана энди, «хорманг, бор бўлинг» деб, Холдорбек, Саҳ монбек, Шодмон мерган шундай тўкилиб саломга чиқди, ер ёрилиб. Тўлак Авазхонни кўриб ўзидан-ўзи «жонимга ур», деб келяпти. Авазхоннинг ойдай балққанига қирқ йигитлар маст бўлиб келаяпти. Мисқол пари хазинадан танга, тилла чиқарди. Авазхон билан Гўрўғлининг бошидан сочиб келаётибди. Гулнор пари подшолик мақомни бир созга келтириб қўйдирди. Чамбил симобдай эриб кетди. Шу салтанат билан Аваз Чамбилга етди. Чамбилнинг шаҳрини гулдай хотин-қизлар тутиб кетди. Шу, тахтга миндирди Авазхонни. Бошига жиға санчиб, чор ҳокимлик амал берди. «Уч кун тўй», деб қичқиртди. Авазхоннинг шон-шавкатига ҳар қайсиси минг йигитдай бўлиб кетди. Авазхон ўртага косагул бўлиб, уч кун тўй ўтди. Юнус пари, Мисқол пари, Гулнор пари Авазни ёқасидан солиб, этагидан чиқариб олиб, беғам бўлиб, Авазжонни кечаси қўйнига олиб ётди. Чамбил бутун мартаба топиб кетди. Гўрўғлининг овозаси ерни титратиб кетди.

«Гўрўғли келди» деса, неча шаҳар ҳуркинчилик бўлиб ётди. Ана Хунхордан Авазхонни олиб келган достони тамом бўлди.

www.ziyouz.com kutubxonasi

BÖLÜM V: SONUÇ

Geniş Türk coğrafyasında farklı varyantları olan Köroğlu Destanı, Türk dünyasının ortak kültür abidelerinden biridir. Köroğlu, Türk kültür coğrafyasının uçsuz bucaksız ufuklarında at koşturan bir halk kahramanının destanıdır. Bu destan sadece Türk milletleri tarafından değil türklerin komşu olduğu milletlerce de söylenip dillenmiştir. Köroğlu, Anadolu'da Bolu dağlarına yaslanıp Çamlıbel'e taht kurmuş, Türkmenistan'da Balkan dağlarına çekilip Çandıbil'i yurt edinmiştir. Bu destan, Türkçe konuşan halkların dostluğunu, kardeşliğini pekiştirmeye katkı sağlayan bir kahramanlık hikayesi olarak edebiyattaki büyük yerini almıştır. Bizim çalışmamızda da, bu önemli edebi eserin Özbek varyantlarından olan Äväzẖån Destanı adlı eser hakkında içerik analizi yapılarak incelenmeye ve literatür taraması yapılarak destan, destan dili ve bunların Türk dili ve edebiyatı eğitimindeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Eğitimdeki işlevlerinden dolayı destanlar çok önemlidir. Özellikle de coşkulu bir anlatımla kahramanlıkları ortaya koyan destan dili dinleyicinin ve okuyucunun dikkatini çekerek eğitim ve öğretimi daha zevkli ve kalıcı hale getirmektedir. Bu bağlamda Äväzẖån Destanı adlı çalışmamızda "våy våy (vay vay!) (355/31), ey pådşåhim (Ey padişahım!) (341/23), häy ättäng (Hey yazık!) (352/22)" gibi ünlemlerle epik özellikleri ön plana çıkartan coşkulu bir anlatıma yer verildiği tespit edilmiştir.

Destan dili şiirsel bir yapıya sahiptir. Destanların nazım-nesir karışık olması okuyucu veya dinleyicinin ilgisini canlı tutar, bilgilerin daha kalıcılığını olmasını sağlar. Bu bağlamda çalışmamıza konu olan Äväzẖån Destanı adlı eserin incelediğimiz 340 ile 375. sayfaları arasındaki kısımnda nazım ve nesirin oldukça orantılı bir şekilde gittiği, nazım kısımlarının düz metin kısımlarına bir soluk getirdiği muhakkaktır.

Destanlar masallara kıyaslandığında milli ve dini kimliklere sahip olmaları sebebiyle milletler için ayrı bir önem taşır. Bu bağlamda incelememize konu olan Äväzẖån Destanı adlı eser; eğitime katkısı, toplumu kültürel değerleriyle buluşturup gerektiğinde yön vermesi ve milli şuuru, toplum olma bilincini ayakta tutması bakımdan önem arz etmektedir. Çalışmamızda bu önemi ortaya koyan, milli unsurlara işaret eden birçok cümle mevcuttur.

Destanlarda yurt, vatan sevgisi öne çıkan unsurlardandır. Destanların bu özelliği okuyucu veya dinleyiciye devlet sahibi olmanın önemini ve doğup büyüdüğü yurda bağlı bir vatandaş olma bilincini aşılamaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda "Bizi bilän bårsäng Yåvmit şährigä! (346/31)." gibi cümlelerle yurda bağlılığa işaret eden örnekler mevcuttur.

Destanlar milletlerin inançlarına dair unsurlar da barındırmaktadır. Destana konu olan kişi ve milletlerin dini kimliklerini ortaya konulmaktadır. Çalışmamızda dini unsurlara işaret eden "Ḫudāy Göroġli hämdämi! (360/30)" gibi cümleler mevcuttur.

Örnekleriyle ele aldığımız kahramanlık konulu destanların dilini ortaya koyan ünlemler, destanların dini ve milli kimlikleri, toplumsal değerler, yurt vatan sevgisi gibi konular destan dilini oluşturan bütünün parçalarıdır. Bu bağlamda da çalışmamızda destan dili incelenirken bu hususlar göz önünde bulundurulmuştur.

Toplum bilincine ve vicdanına dokunmanın yolu sanatsal faaliyetlerden geçer. Sanat, toplumları belli noktalara taşıyan, güdüleyen temel faktörlerdendir. Bu sebeple eğitimde sanat eserlerinden faydalanmakla kalıcılık, milli bilinç ve eğitimin işlevsel hale gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Türk dili ve edebiyatı eğitiminin temel kaynaklardan biri edebi eserlerdir. Edebi eserlerimizin içinde yer alan Äväzḫån Destanı'nın eğitimde aktif olarak kullanılmasıyla eğitimin kalitesinin ve kalıcılığının artacağı, milli bilincin de her zaman için canlı kalacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Kısacası Äväzḫån Destanı adlı eserin dili ve diğer destan dilleri, dinleyicinin ve okuyucunun ilgisini ve dikkatini çekerek eğitimi daha verimli hale getirecektir. Bu sebeple de öncelikle ve özellikle Türk dili ve edebiyatı derslerinde ilk olarak başvuralacak eserler arasında destanlar yerlerini almalıdır. Eğitimciler tarafından da yaşamın bir parçası olduğu, okuyucu veya dinleyiciye hissettirilmelidir.

KAYNAKÇA

Destan İle İlgili Kaynaklar

Akalın, M. (1989). Ahmedî'nin Dili. TürkDiliAraştırmalarıYıllığı– Belleten (s.9-153).

Akalın, Şükrü Halûk; [vd.]. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 11. Baskı.

Argunşah, M. (2014). Çağatay Türkçesi. İstanbul: Kesit Yayınları.

Argunşah, M., & Galip G. (2015). Codex Cumanicus. İstanbul: Kesit Yayınları,

Atalay, B. (1970). Abuşka Lugatı veya Çağatay Sözlüğü. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Banguoğlu, T. (2007). Türkçenin Grameri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Begmatov E; [vd.]. (2006). Özbek Dilinin İzahlı Lugati. 5 cilt. Taşkent.

Boratav, P. N. (1931). Köroğlu Destanı. İstanbul: Evkaf Matbaası.

Caferoğlu, A. (1974). Türk Dili Tarihi II. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

_____. (1993). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Ceyhan, S. (2018). Kıssa-yı Ya'kûb Aleyhisselâm (vr. 16a-30a) Adlı Eser Üzerinden Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Kapsamında Din Dili Eğitiminin İncelenmesi. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Clauson, S. G. (1960). Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language. London: By Muhammed Mahdi Xan. Facsimile Text, withan Introductionan Idıces.

_____. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish. Oxford: Oxford University Press.

Coşkun, M. V. (2014). Özbek Türkçesi Grameri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Courteille, A. P. (1972). Dictionnaire Turk-Oriental. Amsterdam. Destan. TDEA. C. 2. (s.263-271). 283

Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (2013). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eckmann, J. (2014). Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar. (hzl.Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ekici, M. (2004). Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol)-İnceleme ve Metinler-. Ankara: Akçağ Yayınları.

Eraslan, K. Çağatay Edebiyatı. DİA, C. 8.(s. 168-176).

Ercilasun, A. B. (2013). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayınları.

_____. (1992). Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Ankara.

Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Ergun, M. (1990). Özbek Türklerinin İntizar Destanı. Milli Folklor. S. 7. (s. 45- 47).

Fedakar, S. (2004). Özbekistan'da Destan Çalışmalarının Tarihçesi. Millî Folklor, S. 62. (s.67-79).

Fedakar, S. (2004). Sözlü Kompozisyon Teorisi Bağlamında Özbek Destan Anlatıcıları. Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslar Arası Sempozyumu. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Gabain, A. V. (1988). Eski Türkçenin Grameri. (çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Garriyev, B. A. (2007). Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları. (çev. Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı, Feyzullah Rahmankul). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hacıeminoğlu, N. (2015). Türk Dilinde Edatlar. (hzl. Vahit Türk). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Hüseyin, K. K. (1928-1943). Büyük Türk Lûgati. 4 cilt. İstanbul Devlet Matbaası.

Kaçalin, M. (2011). Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 284

Kanar, M. (2009). Arapça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Say Yayınları.

Kara, M. (2004). Ayrı Düşmüş Kelimeler. Ankara: Çağlar Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Tayınları

Karamanlıoğlu, A. F. (1989). Gülistan Tercümesi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kâşgarlı M. (2015). Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin. (hzl. Ahmet Bican Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kırbaşoğlu, F. (2000). Köroğlu Destanı'nın Özbek Varyantları Üzerine Bir Araştırma-Köroğlu'nun Doğuşu, Yunus Peri, Hasanhan, Miskal Peri, Avazhan, Köroğlu'nun Ölümü-(İnceleme-Metinler). Erzurum. II Cilt. 1132 Sayfa.

Korkmaz, Z. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri–ŞekilBilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kurban, İ. (1995). Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 615

Marufov, Z. M. (1981). Özbek Dilinin İzahlı Lugati (Kiril). Moskova. Cilt 1-2.

Memmedbağıroğlu, A. (2010). Koroğlu Destanına Ait Elyazma Nüshaları. Bakü: Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi "Ortak Türk Geçmişinden Ortak Türk Geleceğine" VI. Uluslararası folklor konferansının materyalleri (s. 156-160).

Oğuz, M. Ö. (2004). Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları. Millî Folklor. S. 62 (s.5-7).

Redhouse, J. W. (2005). Turkish and English Lexicon. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Steingass, F. (2005). Persian-English Dictionary. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Sümer, F., & Albayrak N. Köroğlu. DİA. C. 26. (s.268-270).

Şahin, H. (2015). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şen, M. (2016). Türk Dilinin Dünü ve Bugünü. İstanbul: Post Yayın.

_____. (1999). Almak Fiili Üzerine. 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı (1996). (s. 1071- 1092). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

_____. (2008). Miktar Zarfı Olarak Kullanılan Kelimelere Lengüistik Bir Bakış. TDAY– Belleten. (s. 109-123).

_____. (2005). Tanzimat Aydınlarının Çağatay Türkçesi'ne Bakışı ve Şemseddin Sâmi'nin Tesiri.Türklük Araştırmaları Dergisi. İstanbul. S. 17. (s. 195-227)

_____. (2007). Tarihî Şivelerde Ek Uyumsuzluğu Var mı?. 4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (2000). (s. 1695-1733). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şeyh Süleyman Efendi B. (1298). Lugat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî. İstanbul.

Tekin, T; [vd.]. (1995). Türkmence-Türkçe Sözlük. Ankara: Simurg Yayınları.

Tekin, T. & Ölmez, M. (2015). Türk Dilleri -Giriş- . Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Topaloğlu, A. & Ayverdi İ. (2007). Kubbealtı Lugati Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Yayınları

Toparlı, R. & Vural H. & Karaatlı R. (2014). Kıpçak Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Turan, Ö. (2017). Kitâb-ı Köroğlu (vr. 68b – 92a) (İnceleme-Metin-Dizin). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Türkmen, F. (1983). Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları. Ankara: Köroğlu Semineri Bildirileri. (s. 83-90).

User, H. Ş. (2006). Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri. Ankara: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.

Ünlü, S. (2012). Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercümeleri Sözlüğü. Konya: Eğitim Kitabevi.

Üşenmez, E. & Boltabayev, S. & Tuğlacı, G. Özbekçe-Türkçe Sözlük. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı.

Yaman, E. & Mahmud, N. (1998). Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yetiş, K. Destan. DİA, C. 9. (s. 202-205).

Yıldırım, D. (1983). Köroğlu Destanı'nın Orta-Asya Rivayetleri. Ankara: Köroğlu Semineri Bildirileri. (s. 103-114).

Yudahin, K. K. (2011). Kırgız Sözlüğü. (çev. Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yusuf, B. (1993). Türkçe- Özbekçe ve Özbakçe- Türkçe Sözlük. Taşkent.

_____. (2009). Türkçe- Özbekçe Sesteş Kelimeler Sözlüğü. Taşkent.

Yusuf, B. & Tulum, M. M. (1994). Sözlük. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Yusupova, N. (2018). Türkçe- Özbekçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zaloğlu, P. (2011). Orta Asya ve Güney Sibirya Türklerinin Kahramanlık Destanlarında Yardımcı Tipler. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. 286

Eğitim Bilimleri İle İlgili Kaynaklar

Akyüz, Y. (1994). Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e). İstanbul.

_____. (1978). Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri (1848-1940). Ankara.

Aslan, Y. Oğuz Atay'ın "Bir Bilim Adamının Romanı Mustafa İnan" Adlı Eserinde Eğitim ve Eğitim Sorunları. Bartın: Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2. Sayı. (s. 61-74).

_____. (2006). Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası Romanlarında Öğretmen Tipleri ve Toplumun Öğretmen Algılaması. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Boratav, K; [vd.]. (2005). Türkiye Tarihi 4 / Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul.

_____. (2005). Türkiye Tarihi 5 / Çağdaş Türkiye 1980-2000. İstanbul.

Çelik, H. (2000). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Sosyal Tenkit. Ankara.

Ersel, H; [vd.]. (2003). Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000 Cilt 3 / 1961-1980. İstanbul.

_____. (2003). Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000 Cilt 4 / 1981-2000. İstanbul.

Emil, B. (1984). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası. İstanbul.

_____. (1991). Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin II "Kan Davası" Romanı: Öğretmen Ömer. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi (s. 87-105).

Elvis, A. Hüseyin Nihal Atsız'ın Ruh Adam Romanında Yer Alan Tip ve Karakterleri İncelenmesi. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (s.25-261).

Gülçür, M. K. (1994). Kur'an'da Karakter Eğitimi. İzmir: Işık Yayınları.

Gündüz, O. (2004). Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000. Ankara.

Karaca, Ş. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türk Romanında Kadın Öğretmen Kimliği: Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi Romanlarına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım.

Karataş, E. (2009). Türk Kadın Yazarların Romanlarında (1980-2000) İşledikleri Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Kavcar, C. (1994). Çalıkuşu ve Türk Eğitimindeki Yeri. Edebiyat ve Eğitim (s. 39-43). Ankara.

Oğuz, O. (2009). 1980-2000 Yılları Arasında Türk Romanlarında Çağdaşlaşma ve Eğitim Sorunu. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.

Oğuz, O. & Oktay, A. & Ayhan, H. (2001). 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. Sedar-İstanbul.

Okuyan, H. Y. Fakir Baykurt'un Romanlarında Eğitim İzleği. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (s. 45-51).

Yılmaz, S. (2015). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadın Öğretmen Kimliği. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Sezgin, O. (1991). Üçüncü Neslin Eğitimi. Ankara.

Sinan, A. T. (2006). Ana Dili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler. Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, IV(2), 75-78.

Sürgit, B. (2014). Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Adlı Romanında Eğitsel Sorunlar ve Öğretmen İmgesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Sayı: 4. (s. 141-156).

Şişman, M. (2000). Öğretmenliğe Giriş. Ankara.

Taştan, Z. (2002). Tarihi Romanlarımızda (1871-1950) Öğretmen Kahramanlar. İlmi Araştırmalar Sayı: 14. (s. 167-181).

Toker, Ş. (2002). Cumhuriyet Sonrası Türk Romanında Öğretmen ve Sorunları, Ege Eğitim Dergisi Sayı: 2.(s. 1-10).

Yalçın, A. (2005). Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000. Ankara.

Yılmaz, E. Türk Edebiyatında Kadın Öğretmen Tipleri. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı: 14. (s. 240-251).